

แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี

นายกิตติพงษ์ ล้ออุทัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

VALUE - BASED CONSERVATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF
TALAD LANG COMMUNITY IN THE OLD TOWN LOPBURI

Mr. Kittipongsh Loh-authai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture
Department of Architecture Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 2011
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี

โดย

นายกิตติพงษ์ ล้ออุทัย

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา ปทุมานนท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมนุญ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุานิศวรรค์ เจริญพงศ์)

กิตติพงษ์ ล้ออุทัย: แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา
ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี. (Value-Based Conservation for Sustainable
Development of Talad Lang Community in the Old Town Lopburi.) อ. ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : รศ. ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี. 213 หน้า.

ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี เป็นชุมชนตลาดเก่าที่เกิดภาวะชบเซา องค์การ
ชุมชนจึงริเริ่มโครงการอนุรักษ์และพัฒนาขึ้น โดยมุ่งหวังให้พื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อ
ปลูกชีวิตให้กับตลาดแห่งนี้ขึ้นอีกครั้ง งานวิจัยนี้จึงมีจุดประสงค์ที่จะนำเสนอแนวคิด
ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างให้เป็นไปในแนวทางที่ยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของ
คุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการสังเกตและสัมภาษณ์ถึงวิถีชีวิต ลักษณะทางกายภาพ
และประวัติศาสตร์ของชุมชน อีกทั้งศึกษากกรณีศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ควบคู่
กับการศึกษาวรรณกรรมและหลักการในการอนุรักษ์ชุมชน โดยมุ่งเน้นประเด็นของคุณค่า
(value) และความแท้ของสถานที่ (authenticity of place) ซึ่งได้จำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ
ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ด้านรูปทรงและการออกแบบ ด้านการใช้งานและประโยชน์
ใช้สอย และด้านคุณภาพเชิงนามธรรม

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนตลาดล่างมีต้นกำเนิดจากแม่น้ำลพบุรี ทำให้มี
การตั้งถิ่นฐานของผู้คนตั้งแต่สมัยอยุธยา และพัฒนาเป็นตลาดเรื่อยมาจนปัจจุบัน ในอดีตเคย
เป็นย่านและเส้นทางการค้าหลักของเมือง และเป็นย่านแรกที่มีการตั้งถิ่นของของคนจีนใน
เมืองเก่าลพบุรี ตลอดจนเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นด้วยแนวโค้งของถนน มีรูปแบบ
สถาปัตยกรรมที่สวยงาม มีสินค้าที่สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต ได้แก่ เครื่องจักสาน ยาสมุนไพร และ
ข้าวสาร อีกทั้งมีวิถีชีวิตของผู้คนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหล่านี้เป็นคุณค่า (value) และความแท้
(authenticity) ที่ต้องรักษาไว้ ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูและพัฒนาให้ตลาดคึกคักขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างจึงต้องมุ่งเน้นในการรักษาคุณค่า
(value) และความแท้ (authenticity) เหล่านี้ไว้ เพื่อให้ชุมชนดำรงความสำคัญในฐานะมรดก
ทางวัฒนธรรมของจังหวัดควบคู่ไปกับการพัฒนาได้อย่างที่ยั่งยืน

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์.....
สาขาวิชา สถาปัตยกรรม.....
ปีการศึกษา ..2554.....

ลายมือชื่อ นิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

5473304625 : MAJOR ARCHITECTURE

KEY WORD : VALUE/ AUTHENTICITY / CONSERVATION / SUSTAINABLE /
DEVELOPMENT / TALAD LANG / COMMUNITY / OLD TOWN / LOPBURI

KITTIPONGSH LOH-AUTHAI: VALUE - BASED CONSERVATION FOR
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TALAD LANG COMMUNITY IN THE OLD
TOWN LOPBURI. ADVISER: ASSOC. PROF. Dr. PINRAJ KHANJANUSTHITI,
213 pp.

Talad Lang community in the old town Lopburi is an old market community which its local community organization has initiated a conservation and development project in order to help revitalize the market. Accordingly, this research aims to propose suggestions for the conservation and development of the community through a sustainable process based on the study in the values and authenticity of the community.

This research uses observation and interviews regarding the community's way of life, physical aspects, and history. Case studies were reviewed together with the relevant literature and principles in community conservation emphasizing values and authenticity, which divided into four dimensions: location and setting, form and design, use and function, and immaterial quality.

The study found that Talad Lang community's authenticity is in its origination along the Lopburi River which has been settled since the Ayutthaya period and has existed, with its market, until the present. The market once was the main trading district of the town and was the first area designated for Chinese settlement in the old town Lopburi. Further, the community has its identity with a curving road, unspoiled and distinctive architecture, merchandise - such as basketwork, herb, and rice - which have been carried on throughout its history, and its people who support one another, reflecting the traditional way of life of its residents.

Therefore, values and authenticity of the Talad Lang Community should be considerably focused, in order to maintain its significance as a cultural heritage of the province, while at the same time allowing for its sustainable development.

Department: Architecture.....

Student's Signature

Field of study: Architecture.....

Adviser's Signature

Academic Year: 2011.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้เขียนวิทยานิพนธ์ต้องขอขอบคุณมาในโอกาสนี้ บุคคลสองท่านที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิณี ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา ปทุมานนท์ ทั้งสองท่านได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และให้คำปรึกษาในการวิเคราะห์ ตลอดจนวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์อย่างเอาใจใส่

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ขอขอบคุณ บุคคลผู้ให้ข้อมูลประกอบการวิจัย คือ คุณแป้น หมื่นปลั่ง ประธานชุมชนตลาดล่าง, คุณวิชัย จิโรจน์วงศ์, คุณวิเชียร สีวะบวร, พ.อ.อ.จิตติพัฒน์ พิมพิทนต์, คุณสุรรัช และคุณประคอง สิริโรจน์สถาพร, คุณจรรยา ตันติสุข, คุณประชุม สุภาพิ่ง, และคุณสันติ โพธิ์อุบล เจ้าหน้าที่มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์ รวมถึงชาวชุมชนตลาดล่างทุกท่านที่อนุญาตให้เข้าไปสำรวจพื้นที่ และให้สัมภาษณ์ถึงวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดกิจกรรมถนนคนเดิน

นอกจากนี้ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิไลวรรณ คำพิรุณ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี และคณะทำงานโครงการ “การศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี” คือ คุณฉัตรศิริ ธรรมารมณ และคุณฉันทฤทธิ วิโรจน์สิริ สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเก่าลพบุรีและข้อมูลของโครงการดังกล่าว

ความอนุเคราะห์ของบุคคลข้างต้นนั้น นอกจากจะทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมประเภทชุมชนของจังหวัดลพบุรี คือ ชุมชนตลาดล่าง รวมถึงมีส่วนในการสร้างการตระหนักรู้ในการคำนึงถึงความแท้ของชุมชน ประวัติศาสตร์และเมืองเก่าอื่น ๆ ในประเทศไทย ให้ได้รับการรักษาไว้ควบคู่ไปกับการพัฒนา ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จักเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ประวัติศาสตร์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เพื่อสืบทอดสู่อุชนให้ได้ชื่นชมและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้สืบไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
สารบัญแผนที่.....	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	3
1.3 ขอบเขตของงานวิจัย.....	4
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 หลักการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชน.....	10
2.1.1 การกำหนดความสำคัญของมรดก.....	13
2.1.2 คุณค่า (Values).....	14
2.1.3 ความแท้ (Authenticity).....	18
2.1.4 ความเข้าใจในองค์ประกอบของพื้นที่ชุมชน.....	22
2.2 หลักการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	24
2.2.1 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ชุมชน.....	26
2.2.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	28
2.2.3 ผลกระทบต่อชุมชนจากการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	30
2.2.4 การจัดการพื้นที่มรดก เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน.....	32

2.3	กรณีศึกษา.....	35
2.3.1	กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน.....	35
2.3.2	กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อความแท้ของชุมชนจากการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	51
2.4	สรุปวิธีการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและศึกษา กรณีศึกษาต่าง ๆ.....	59
2.4.1	การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก.....	59
2.4.2	การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก.....	60
2.4.3	การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม.....	62
2.4.4	การรักษาความแท้.....	63
2.4.5	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนา.....	64
2.4.6	การประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง.....	65
บทที่ 3	ลักษณะทั่วไปและบริบทของชุมชน.....	67
3.1	ข้อมูลและประวัติศาสตร์.....	67
3.1.1	ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลพบุรี.....	68
3.1.2	ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดล่าง.....	71
3.2	ลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางสังคม.....	79
3.2.1	ภูมิประเทศ.....	81
3.2.2	สถาปัตยกรรม.....	84
3.2.3	วิถีชีวิตและอาชีพในชุมชน.....	90
3.3	การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน.....	98
3.3.1	แผนชุมชนปี 2555 โดยเวทีประชาคมระดับชุมชน.....	98
3.3.2	โครงการ การศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และ พัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี.....	99
3.4	บุคคลในชุมชนผู้ให้ข้อมูล.....	101

บทที่ 4 คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง.....	104
4.1 ความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน.....	105
4.1.1 คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง.....	105
4.1.2 คุณค่าด้านการตั้งถิ่นฐาน.....	112
4.2 ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ.....	117
4.2.1 คุณค่าเชิงสถาปัตยกรรม	118
4.3 ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย.....	135
4.3.1 คุณค่าเชิงการใช้สอย.....	136
4.3.2 คุณค่าเชิงสังคม.....	141
4.3.3 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ.....	144
4.4 ความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม.....	146
4.4.1 ความอัศจรรย์ใจ.....	147
4.4.2 อัตลักษณ์ของสถานที่.....	154
4.5 สรุปการวิเคราะห์ความแท้และคุณค่าภายในชุมชนตลาดล่าง.....	159
บทที่ 5 แนวคิดในการอนุรักษ์ความแท้และการพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน.....	166
5.1 แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน.....	167
5.2.1 การรักษาความแท้.....	167
5.1.2 การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก.....	188
5.1.3 การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม.....	189
5.1.4 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก.....	191
5.1.5 การจัดกิจกรรมส่งเสริม.....	192
5.1.6 ประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง.....	193
5.2 สรุปแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างและข้อเสนอแนะ.....	194
รายการอ้างอิง.....	197

	ญ
	หน้า
ภาคผนวก.....	202
ภาคผนวก ก ตารางสรุปลำดับเนื้อหางานวิจัย.....	203
ภาคผนวก ข แผนชุมชนปี 2555.....	205
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	213

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ตารางสรุปประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม.....	15
2.1	ตารางแสดงการจำแนกประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม โดยเซอร์ เบอร์นนาร์ด เฟลเดน.....	15
2.3	ตารางแสดงมิติของความแท้.....	19
2.4	ตารางแสดงแหล่งข้อมูลความแท้.....	21
2.5	ตารางสรุปผลกระทบจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว.....	31
2.6	ตารางสรุปการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนกรณีศึกษาต่าง ๆ	49
4.1	ตารางสรุปความแท้ในชุมชนตลาดล่าง.....	162
5.1	ตารางสรุปแนวคิดในการรักษาความแท้ของชุมชนตลาดล่าง.....	185
5.2	ตารางสรุปแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างในขั้นตอนต่าง ๆ ลำดับตามความสำคัญที่มุ่งศึกษา.....	196

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	ชุมชน “ตลาดล่าง” มรดกทางวัฒนธรรมในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของเมืองเก่า ลพบุรี.....	2
1.2	แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย.....	7
2.1	ดุลยภาพระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ.....	25
2.2	ความสมดุลของความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ ในแหล่งมรดก เพื่อเป็น แนวทางของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน.....	29
2.3	พื้นที่ภายในตลาดสามชุก และ “ลานโพธิ์” ลานชุมชนที่เป็นหัวใจของตลาด ใช้ เป็นที่จัดนิทรรศการการอนุรักษ์และประวัติตลาด	36
2.4	ภาพร่างผังชุมชนริมแม่น้ำจันทบูร ซึ่งประกอบด้วยย่านตลาดล่างและย่าน ท่าหลวง ซึ่งจัดทำโดยองค์กรชุมชน.....	39
2.5	วิถีชีวิตภายในชุมชนย่านท่าหลวงริมแม่น้ำจันทบูร.....	39
2.6	การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์.....	42
2.7	สภาพแวดล้อมภายในย่านยานาคะ.....	43
2.8	มรดกทางสถาปัตยกรรม ร้านค้าที่สร้างจากไม้เก่าแก่ภายในย่านยานาคะ.....	44
2.9	บรรยากาศภายในย่านคาวาโกเอะ.....	46
2.10	วิถีชีวิตและกิจกรรมดั้งเดิม (ซ้าย) และกิจกรรมใหม่ที่เกิดใหม่ในหลวงพระบาง..	52
2.11	องค์ประกอบทางกายภาพที่ยังคงอยู่ในเมืองฮอยอัน และการจัดกิจกรรมหรือ งานเทศกาลขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว.....	56
3.1	ศาลลูกศรในอดีต.....	74
3.2	ศาลลูกศร ในปัจจุบัน และ “ศรพระราม” แท่งศิลาโบราณหน้าศาลลูกศรที่ สันนิษฐานว่าเป็นหลักเมืองสมัยลพบุรีหรือก่อนหน้า.....	74
3.3	ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และ แท่นบูชาภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมือง.....	75
3.4	เจดีย์หลวงพ่อแสง และมุมมองจากทำนอตลอดล่าง.....	77
3.5	ตลาดท่าโพธิ์ ทางทิศเหนือของตลาดล่าง.....	77
3.6	ภาพถ่ายทางอากาศเมืองเก่าลพบุรี.....	77

ภาพที่	หน้า	
3.7	ตลาดท่าขุนนาง, พื้นที่อยู่อาศัยในตลาดท่าโพธิ์, และพื้นที่ค้าขายในตลาดล่าง ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2443.....	79
3.8	สรุปการเปลี่ยนแปลงของเมืองลพบุรีและตลาดล่างตามยุคสมัยต่าง ๆ.....	80
3.9	ส่วนขยายในกรอบสีฟ้า ของภาพ 3.8	80
3.10	วิถีชีวิตของชาวบ้านริมแม่น้ำลพบุรีบริเวณท่าขุนนางในปัจจุบัน.....	82
3.11	ภาพร่างความแตกต่างของระดับความสูงในตลาดล่าง.....	82
3.12	พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงของอาคารและแนวถนนแสดงในแผนที่ 3.8.....	85
3.13	รูปด้านริมแม่น้ำลพบุรี ถ่ายภาพจากเกาะวัดมณีชลขันธ์.....	87
3.14	ลักษณะสถาปัตยกรรมริมแม่น้ำลพบุรี.....	87
3.15	รูปด้านสถาปัตยกรรมภายในถนนพระราม.....	88
3.16	รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในถนนพระราม.....	89
3.17	ภาพร้านสังฆเวช.....	94
3.18	ภาพร้านสิวะสถาน และการจัดวางสินค้า.....	95
3.19	ภาพร้านเทพประเสริฐโฮสเทล ตู้ลิ้นชักเก็บยา และกระป๋องฮอลล์สำหรับบรรจุยา..	96
3.20	บรรยากาศ สินค้าและบริการต่าง ๆ ในตลาดล่าง.....	97
4.1	ภูมิทัศน์รอบวัดมณีชลขันธ์และพื้นที่ตลาดล่างใน พ.ศ. 2443.....	108
4.2	ภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณตลาดล่างในปัจจุบัน.....	108
4.3	มุมมองจากทำนน้ำตลาดล่าง.....	408
4.4	การเปลี่ยนแปลงของมุมมองในถนนพระรามจากแนวโค้งตามลักษณะทางภูมิ ประเทศ.....	111
4.5	งานบวงสรวงหน้าศาลอุทธร และขบวนแห่เจ้าขณะผ่านพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง...	116
4.6	วิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำในปัจจุบัน.....	120
4.7	บ้านพื้นดินบริเวณลานทำน้ำเก่าและบ้านพื้นดินบริเวณหลังห้องแถวฝั่งตลาด บนเมือง.....	120
4.8	ภาพร่างบ้านพักริมน้ำรูปแบบต่าง ๆ.....	121
4.9	ภาพร่างแสดงสภาพที่ทรุดโทรมกลายเป็นหลังบ้านของพื้นที่ริมน้ำ.....	122
4.10	ภาพร่างบ้านพักอาศัยบริเวณลานทำน้ำเก่า.....	122

ภาพที่	หน้า	
4.11	ที่ตั้ง, ลักษณะของห้องแถวไม้ที่ยาวต่อเนื่องกัน, รูปแบบการตีไม้ตามนอนและช่องระบายอากาศเหนือประตู, และประตูบานเฟี้ยมไม้.....	124
4.12	รายละเอียดร้านค้าสุทธิเวชส - เทพประเสริฐอิสถ.....	124
4.13	อาคารร้านสัจจเวชส และร้านสิวะสถาน.....	126
4.14	ป้ายร้านค้าต่าง ๆ ในอาคารร้านสัจจเวชสและร้านสิวะสถาน.....	127
4.15	ภาพร่างผังอาคารร้านสัจจเวชส.....	128
4.16	ภาพร่างผังอาคารร้านสิวะสถาน.....	128
4.17	รูปด้านหน้าอาคารร้านสัจจเวชส.....	129
4.18	รูปด้านหลัง (ฝั่งแม่น้ำ) ของร้านสัจจเวชส.....	130
4.19	รูปด้านหน้าอาคารร้านสิวะสถาน.....	131
4.20	รายละเอียดอาคารร้านสัจจเวชส และร้านสิวะสถาน แสดงรูปแบบหน้าต่างต่าง ลายประเบื้องปูพื้น ลวดลายปูนปั้นประดับอาคาร และคิ้วบัวในส่วนโครงสร้าง..	132
4.21	อาคารสมัยใหม่ - อาร์ตเดโก.....	133
4.22	ภาพร่างแสดงรายละเอียดรูปด้านอาคารสมัยใหม่ - อาร์ตเดโก.....	134
4.23	รูปแบบสถาปัตยกรรมของร้านดีอันอิสถ.....	134
4.24	รายละเอียดตกแต่งอาคารเช่น ช่องลมเหนือประตู และคิ้วบัวชายคา.....	134
4.25	การใช้พื้นที่ด้านหน้าห้องแถวเป็นร้านขายอาหารต่าง ๆ.....	142
4.26	บรรยากาศบริเวณลานทำน้ำ ชุ่มประตูทำน้ำ และบริเวณหน้าห้องแถว.....	142
4.27	การค้าขายสมุนไพรบริเวณปากทางเข้าตลาดล่างทางทิศใต้.....	149
4.28	วิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณทางเข้าชุมชนตลาดล่างทางทิศใต้.....	150
4.29	ตลาดท่าโพธิ์ ทางเข้าพื้นที่ตลาดล่างจากทิศเหนือ.....	150
4.30	ร่องรอยแห่งกาลเวลา.....	152
4.31	ความโอบล้อมและแนวโค้งของถนน.....	158
5.1	สภาพพื้นที่ริมแม่น้ำในปัจจุบัน.....	169
5.2	ภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำ.....	170
5.3	ภาพร่างแนวคิดการจัดทำทางเดินริมน้ำ.....	170
5.4	สภาพปัจจุบันและภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงทำน้ำ.....	171
5.5	ภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์ในถนนพระราม.....	173

สารบัญแนที่

แนที่ที่	หน้า
1.1	แสดงขอบเขตทางพื้นที่ของการศึกษา..... 4
3.1	ที่ตั้งจังหวัดลพบุรี และอำเภอเมืองลพบุรี..... 68
3.2	ผังเมืองลพบุรีและพัฒนาการของเมืองลพบุรี..... 69
3.3	ผังเมืองเก่าลพบุรี แหล่งโบราณสถาน และที่ตั้งชุมชนตลาดล่าง..... 70
3.4	“แนที่เมืองละโว้ ที่ประทับสามัญของกษัตริย์สยาม” (Plan de la Ville de Louvo: demeure orinare des Rois de Siam) และแนที่ขยายที่ตั้งตลาดล่าง..... 71
3.5	ผังชุมชนตลาดล่าง..... 73
3.6	ผังแม่น้ำลพบุรี..... 82
3.7	เส้นทางลงไปยังพื้นที่ริมน้ำ 4 เส้นทาง..... 83
3.8	ผังแสดงตำแหน่งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของอาคาร..... 85
3.9	ผังที่ตั้งสถาปัตยกรรมแบบต่าง ๆ ในชุมชน ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป..... 86
3.10	ผังเส้นทางกาแห่งเจ้าหลัก ในเทศกาลแห่งเจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี..... 91
3.11	ผังอาชีพภายในชุมชนตลาดล่าง ในบริเวณที่รอดพ้นจากเพลิงไหม้ พ.ศ. 2511.. ตำแหน่งร้านค้าและที่พักของบุคคลผู้ให้ข้อมูล..... 78
3.12	ลำดับความสำคัญของพื้นที่ต่าง ๆ ที่ต้องการการจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์..... 100
3.13	ตำแหน่งร้านค้าและที่พักของบุคคลผู้ให้ข้อมูล..... 103
4.1	ผังเมืองเก่าลพบุรีและแนวถนนพระราม..... 109
4.2	การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน และเส้นทางกาแห่งเจ้าในเมืองลพบุรี..... 115
4.3	ตำแหน่งบ้านพื้นดินในชุมชนตลาดล่าง..... 120
4.4	ที่ตั้งอาคารร้านสังเวสและร้านลิเวสถาน..... 126
4.5	ตำแหน่งที่ตั้งอาคารรูปแบบสมัยใหม่ – อาร์ตเดคโค..... 133
4.6	ผังการใช้พื้นที่ต่างช่วงเวลา ช่วงก่อน พ.ศ. 2528..... 139
4.7	ผังการใช้พื้นที่ต่างช่วงเวลา หลังจากเพลิงไหม้ พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบัน..... 140

แผนที่ที่		หน้า
4.8	พื้นที่ภายในชุมชนที่เกิดวงสนทนาปฏิสัมพันธ์ของชาวชุมชน.....	142
4.9	ผังชุมชนตลาดล่าง ร้านขายยาสมุนไพร การเข้าถึงพื้นที่ และจุดหมายตาในชุมชน.....	148
5.1	ทางเดินริมน้ำที่เสนอให้สร้างขึ้น.....	169
5.2	แนวคิดเส้นทางการท่องเที่ยวริมน้ำ.....	179

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย

ปัจจุบันการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมประเภทชุมชน ได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะส่งผลดีในส่วนของ การดำรงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดกไว้แล้ว ยังส่งผลดีในด้านการพัฒนาโดยเฉพาะในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พื้นที่คงศักยภาพในการเป็นที่ยู่ออาศัยได้ จึงเกิดเป็นกระแสความนิยมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนโบราณต่าง ๆ ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะกระทบต่อคุณค่าและความยั่งยืนของชุมชนได้ จึงเกิดประเด็นที่น่าสนใจศึกษา คือ ประเด็นของ **การอนุรักษ์ชุมชน** และ **การพัฒนาในแนวทางที่ยั่งยืน** ซึ่งหากการจัดการพื้นที่มรดก หรือ ชุมชน นั้นสามารถดำเนินการทั้งสองประเด็นควบคู่กันไป ก็ย่อมส่งผลดีต่อทั้งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และต่อการดำรงอยู่ของผู้คนในชุมชน

พื้นที่เมืองเก่า ในจังหวัดลพบุรีเป็นตัวอย่างสำคัญที่ได้รับผลกระทบจากการอนุรักษ์และการพัฒนา คือ ไม่สามารถบริหารจัดการพื้นที่ให้ดำเนินไปตามแผนการพัฒนาเมืองที่วางแผนไว้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยที่ 1 ใน พ.ศ. 2481 โดยกำหนดให้เขตเมืองเก่าลพบุรีเป็นพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แต่ด้วยเพราะพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีนั้น เป็นพื้นที่พาณิชยกรรมเก่าแก่ของจังหวัด จึงทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว และกระทบต่อคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นมรดกประเภทอนุสรณ์สถานของชาติ และมรดกประเภทวิถีชีวิตของชาวเมืองที่มีการสั่งสมเรื่อยมาหลายยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม ชุมชนตลาดโบราณ ริมแม่น้ำลพบุรีนั้น ยังคงลักษณะของวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตในอดีตของผู้คนในเมืองเก่าแห่งนี้ ในท่ามกลางบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนตลาดแห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของชาวละโว้มาตั้งแต่สมัยลพบุรีและปรากฏในแผนที่เมืองละโว้สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเกิดการอยู่อาศัยทับซ้อนเปลี่ยนแปลงมาเป็นชุมชนชาวจีนที่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (สุดาร่า สุจฉายา, 2542: 55) และได้พัฒนามาเป็นพื้นที่ค้าขายสำคัญของจังหวัด ตลาดแห่งนี้ได้รับการขนานนามว่า **“ตลาดล่าง”**

ปัจจุบันตลาดแห่งนี้ซบเซาลงด้วยผลจากการพัฒนาเมืองลพบุรีที่ขยายตัวออกไปทางทิศตะวันออกเพื่อเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธิน ประกอบกับการพัฒนาระบบถนนและสะพาน

การสร้างเขื่อน ประตูระบายน้ำ และฝายน้ำล้น ตลอดจนเหตุการณ์เพลิงไหม้หลายครั้ง เหล่านี้ส่งผลวิถีชีวิตของตลาดที่คึกคักในอดีตเฉื่อยจางลง แต่ก็ยังคงทิ้งไว้ซึ่งร่องรอยของความรุ่งเรืองเมื่อกว่า 100 ปีที่ผ่านมา ผ่านความเฉพาะของประเภทสินค้า กิจกรรมค้าขาย ขนาดและสัดส่วนของอาคารและที่ว่าง รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลายและสวยงาม จึงถือได้ว่าตลาดล่างแห่งนี้ เป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมระดับชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ของจังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 1.1 ชุมชน “ตลาดล่าง” มรดกทางวัฒนธรรม (ด้านบนเจดีย์) ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของเมืองเก่าลพบุรี [ที่มา: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, 2555: 39]

จากภาพที่ 1.1 จะเห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนของพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง และพื้นที่ส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรี ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอาคารสูงคอนกรีตสูง 4 - 6 ชั้น แต่ในพื้นที่ตลาดล่าง ยังคงเหลืออาคารไม้สูง 2 ชั้น เพียงแห่งเดียวในเมืองเก่าลพบุรีแห่งนี้ ดังนั้นคุณค่าความสำคัญของตลาดล่างจึงมีอยู่สูง และหากในอนาคตมีการพัฒนาเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมระดับชุมชนแห่งนี้ ก็จะทำให้ตลาดล่างสูญเสียซึ่งคุณค่าที่ยังคงสืบเนื่องผ่านกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงมาได้ และคุณค่าเหล่านั้นต้องการการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าคุณค่าใดเป็นความแท้ (authenticity) ของสถานที่ที่จำเป็นต้องดำรงรักษาไว้

ปัจจุบันชาวชุมชนตลาดล่าง ได้ตระหนักถึงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ คณะกรรมการชุมชนจึงมีโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชนตลาดล่าง¹ ให้เป็นถนนคนเดินเพื่อปลุกชีวิตของถนนสายนี้ขึ้นมาอีกครั้ง โดยมุ่งเน้นเพื่อสร้างผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ในลักษณะวิถีชีวิตชุมชน ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีมากขึ้น

งานวิจัยนี้จึงเกิดขึ้น เพื่อเป็น *แนวคิดในการอนุรักษ์คุณค่าและความแท้*ด้านของชุมชนตลาดล่าง และเพื่อเป็น*แนวคิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน* ให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพในการเป็นย่านพาณิชย์กรรมของเมืองดังที่เคยเป็นมาในอดีต เพื่อปลุกชีวิตของชุมชนตลาดเก่าแก่แห่งนี้ ให้สามารถดำรงอยู่และเติบโตได้ในอนาคตอย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาทฤษฎี วรรณกรรม งานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีรายละเอียด คือ

(1) ศึกษาทฤษฎี หลักการ และวิธีดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชน รวมถึงศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตีความคุณค่า และความแท้ของสถานที่ในด้านต่าง ๆ

(2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางที่ถูกต้องของการพัฒนา อันจะสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนตลาดล่าง

1.2.2 เพื่อศึกษาข้อมูลด้านกายภาพและสังคม ของชุมชนตลาดล่างและพื้นที่บริบท

1.2.3 เพื่อศึกษา ทำความเข้าใจพื้นที่ และตีความคุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของชุมชนตลาดล่าง ทั้งที่จับต้องได้ (tangible) และจับต้องไม่ได้ (intangible)

1.2.4 เพื่อเสนอแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง อันจะเป็นการปลุกวิถีชีวิตให้กับชุมชนขึ้นมาอีกครั้ง โดยที่สามารถดำรงคุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของมรดกควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน

¹ แผนชุมชนปี 2555 คู่มือที่ 3 และภาคผนวก ข

1.3.2 ขอบเขตทางเวลา

ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ และมุ่งเน้นที่สมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเข้ามาตั้งรกรากของชาวจีนอันเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองลพบุรี อีกทั้งช่วงรัชกาลที่ 7 ถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นช่วงที่ตลาดล่างยังคงความรุ่งเรืองและเป็นช่วงที่มีการสร้างเรือนแถวไม้และตึกแถวที่ยังปรากฏเป็นมรดกอยู่จนปัจจุบัน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้คุณค่าและความแท้ของชุมชนเป็นพื้นฐาน และมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation process) หรือวิธีการจากล่างขึ้นบน (bottom-up approach) อันเป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (UNESCO, 2007) ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาข้อมูลของกรณีศึกษาจาก 2 แหล่ง คือ จากเอกสารและเอกสารประวัติศาสตร์ เช่น แผนชุมชน ภาพถ่ายประวัติศาสตร์ และแผนที่ประวัติศาสตร์ เป็นต้น และจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ประกอบกับการสังเกต และประสบการณ์ การรับรู้ที่ว่างและอารมณ์ของสถานที่ แล้วจึงนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์หรือร่วมกับการทบทวน ทฤษฎี หลักการ วรรณกรรม ตลอดจนกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ก่อนที่จะเสนอเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ สามารถสรุปขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.4.1 ทบทวนวรรณกรรม

(1) ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน ได้แก่ การประเมินคุณค่าและความแท้ของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม และการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

(2) ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษา

1.4.2 เก็บรวบรวมข้อมูล

- (1) ค้นคว้าเอกสารข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ แผนที่ ภาพถ่าย หนังสือ และบทความต่าง ๆ
- (2) สัมภาษณ์นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุและกรรมการชุมชน
- (3) สังเกตความสัมพันธ์ของผู้คนภายในชุมชน และความผูกพันของผู้คนกับพื้นที่ รวมถึงวิถีชีวิตของชุมชน

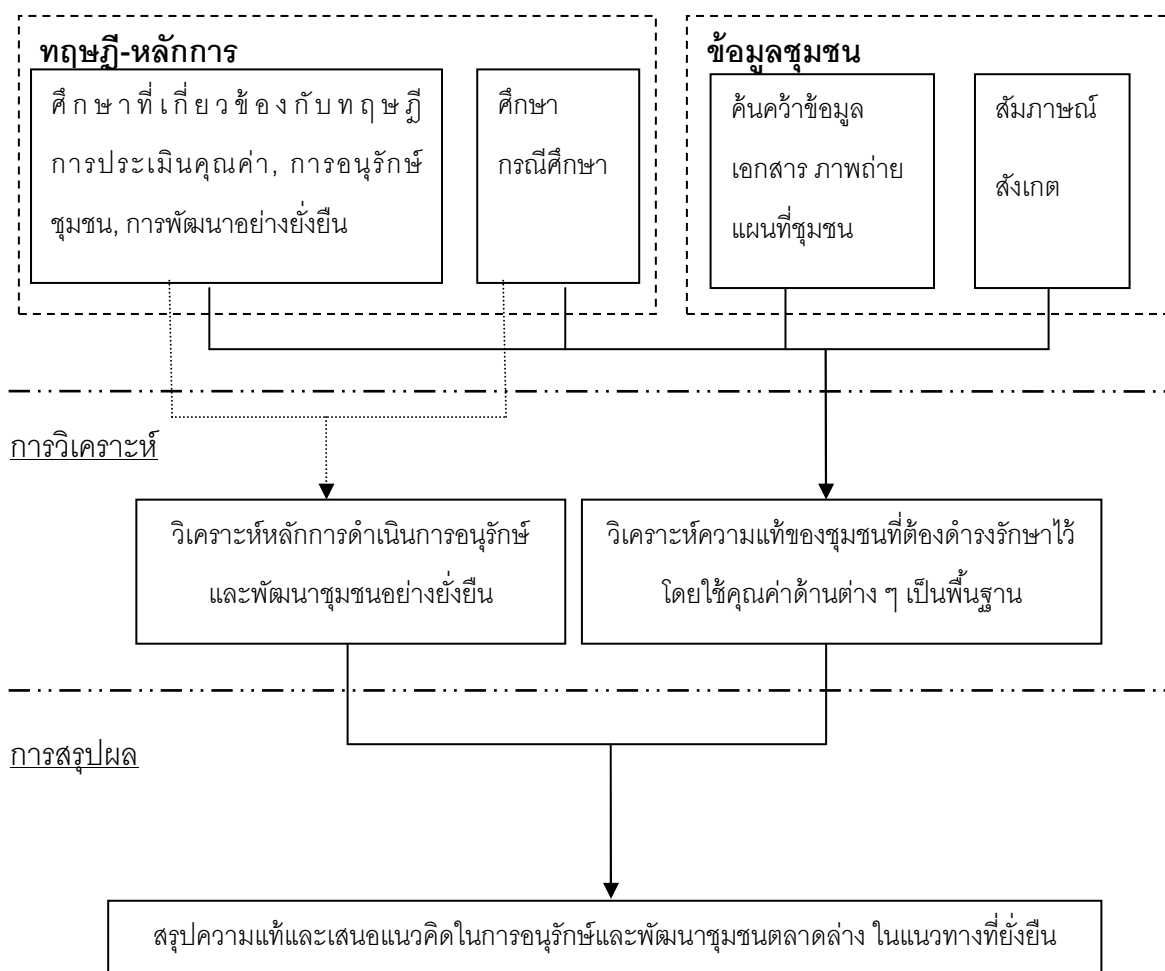
1.4.3 วิเคราะห์

- (1) วิเคราะห์และประเมินคุณค่าและความแท้ของพื้นที่ เพื่อกำหนดเป็นมรดกที่ต้องการอนุรักษ์อย่างชัดเจน
- (2) วิเคราะห์แนวทางการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสม เพื่อรักษาคุณค่าและความแท้ของชุมชน และเพื่อรองรับการพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาให้ชุมชนกลับมาเป็นตลาดที่คึกคักขึ้นอีกครั้ง

1.4.4 สรุปผล

ผลการศึกษาของวิทยานิพนธ์นี้ เป็นการประเมินคุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของชุมชนตลาดล่าง เพื่อนำเสนอแนวคิด (concept) ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี อย่างยั่งยืน โดยไม่สูญเสียคุณค่าและความแท้ของชุมชนไป ซึ่งในผลการวิจัยนี้สามารถนำไปศึกษาต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นแนวทางปฏิบัติ (practical guideline) สำหรับการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาจริง

การทบทวนวรรณกรรม และเก็บข้อมูล

ภาพที่ 1.2 แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ทราบถึงประวัติศาสตร์ คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง
- 1.5.2 เห็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาและสภาพปัจจุบันของตลาด
- 1.5.3 เห็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนให้เป็นที่ยั่งยืน
- 1.5.4 สร้างการตระหนักเห็นคุณค่า และปลูกจิตสำนึกรักหวงแหนในมรดกของตนให้กับชาวชุมชนตลาดล่าง ตลอดจนสร้างความตระหนักให้กับชุมชน และผู้อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่าลพบุรี เพื่อปรับปรุงสภาพเมืองเก่าให้ดีขึ้น
- 1.5.5 ปลูกชีวิตให้กับชุมชนตลาดล่างอีกครั้ง เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ และเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดแห่งนี้ไว้
- 1.5.6 เป็นกรณีศึกษาในการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนให้กับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอื่น ๆ โดยต้องคำนึงถึงคุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของสถานที่ทั้งที่จับต้องได้ (tangible) และจับต้องไม่ได้ (intangible) เพื่อให้ชุมชนเติบโตได้อย่างยั่งยืนโดยไม่สูญเสียคุณค่าความสำคัญดั้งเดิมไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาถึงการศึกษาทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นกรอบอ้างอิงของการวิจัยนี้ โดยศึกษาถึงประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2 ประเด็น คือ การอนุรักษ์ชุมชน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในประเด็นของการอนุรักษ์ชุมชนนั้น ศึกษาจากทฤษฎีและแนวทางการอนุรักษ์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และสถาปนิกนักอนุรักษ์อาทิ กฎบัตรเพื่อการตีความและการนำเสนอพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของอิโคโมส (ICOMOS Charter for Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites), กฎบัตรสำหรับพื้นที่อันมีความสำคัญทางวัฒนธรรม 1999 หรือ กฎบัตรเบอร์รา (Charter for Places of Cultural Significant 1999: The Burra Charter), พิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi-An Protocols for Best Conservation Practice in Asia), แนวคิดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของเซอร์ เบอ์นาร์ด เอ็ม. เฟลเดิน (Sir Bernard M. Feilden) ตลอดจนงานศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าและความแท้ของสถานที่ เช่น วรรณกรรมเรื่อง “Genius Loci towards a phenomenology of Architecture” ของคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Shulz), วรรณกรรมเรื่อง “Image of the City” ของเควิน ลินช์ (Kevin Lynch) และ วรรณกรรมเรื่อง “Place and Placelessness” ของเอ็ดเวิร์ด เรล์ฟ (Edward Relph) เป็นต้น

ในส่วนของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ศึกษาจากรายงานบรันด์ท์แลนด์ (The Brundtland Report), แนวทางปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของสมาคมยุโรปเพื่อเมืองและพื้นที่ประวัติศาสตร์, (EAHTR Guideline: Sustainable Cultural Tourism in Historic Town and Cities) แนวคิดของสหภาพเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union of conservation of Nature and Cultural Resources: IUCN) และ วรรณกรรม “Conservation and Sustainable in Historic City” ของเดนิส ร็อดเวลล์ (Denis Rodwell)

นอกจากนี้ยังศึกษากรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์ และที่เกี่ยวข้องกับการตีความและผลกระทบต่อความแท้ของสถานที่จากการพัฒนา ทั้งในและต่างประเทศ ในส่วนของการขึ้นตอนการอนุรักษ์ชุมชน ได้แก่ ชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, ชุมชนท่าหลวง จังหวัดจันทบุรี, ชุมชนยานากะ กรุงโตเกียว (Yanaka, Tokyo) ประเทศญี่ปุ่น และชุมชนคาวาโกเอะ จังหวัดไซตามะ (Kawakoe, Saitama) ประเทศญี่ปุ่น; ส่วนของ

การตีความและผลกระทบต่อความแท้ของสถานที่จากการพัฒนา ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเมืองฮอยอัน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 หลักการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชน

ในโลกที่ปัจจุบันที่มีการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์, เทคโนโลยี, และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้มรดกต่าง ๆ ได้รับความเสียหายทั้งจากทางตรงและทางอ้อม เช่น ผลกระทบจากมลภาวะ หรือ ผลกระทบจากการท่องเที่ยว เป็นต้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Rodwell, 2007: 181) เพื่อให้ชุมชนหรือพื้นที่ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ไม่สูญเสียอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของพื้นที่ไป สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้น ประกอบไปด้วย 2 ส่วนคือ มรดกทางวัฒนธรรม และกระบวนการอนุรักษ์

มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible cultural heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) และจากเอกสารการประชุมที่ชื่อว่า พิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้กล่าวถึง ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นทางกายภาพกับธรรมชาติ และการเคารพในสิ่งแวดล้อมอันเป็นพื้นฐานของการแสดงออกของประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้ในภาคพื้นเอเชีย อีกทั้งให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงของการอนุรักษ์มรดกทางกายภาพหรือมรดกที่จับต้องได้ (physical/tangible heritage) และจับต้องไม่ได้ (intangible heritage) เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นไปในลักษณะองค์รวม

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของชุมชนหนึ่ง ๆ ประกอบไปด้วย มรดกที่จับต้องได้ (tangible heritage) อาทิ สถาปัตยกรรม โครงสร้างของที่ว่าง อุปกรณ์เครื่องใช้ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของชุมชน และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายท้องถิ่น เป็นต้น และมรดกที่จับต้องไม่ได้ อาทิ บุคลิก (character) ภาพลักษณ์ (image) จิตวิญญาณของสถานที่ (spirit of place) โครงสร้างสังคม (social structure/order) และกระบวนทัศน์ (paradigm) เป็นต้น ด้วยมรดกต่าง ๆ ที่ไม่สามารถจับต้องได้นี้ ได้สะท้อนออกมาเป็นลักษณะอันเป็นรูปธรรมของมรดกที่จับต้องได้ ดังนั้นมรดกที่จับต้องไม่ได้จึงเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมคุณค่าของพื้นที่ให้โดดเด่น

ยิ่งขึ้นไปอีก โดยการสร้างความรู้สึกถึงอัตลักษณ์อันจะเป็นเสน่ห์ของการอยู่อาศัยตลอดจนการเข้าไปเยือนพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ

ในส่วนของกระบวนการอนุรักษ์ กฎบัตรสำหรับการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ หรือกฎบัตรวอชิงตัน 1987 (Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas: Washington Charter 1987) ที่ออกโดยองค์การอิโคโมส (International Council on Monument and Site: ICOMOS, 1987: 1 - 2) ได้กล่าวไว้ว่า ในการที่จะให้การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ให้ได้ประสิทธิภาพสูงที่สุดนั้น จะต้องดำเนินการในลักษณะองค์รวม คือ ดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยต้องทำการรักษาบุคลิกของเมืองและองค์ประกอบทั้งทางธรรมชาติและจิตวิญญาณที่แสดงออกถึงบุคลิกของเมืองนั้น ๆ และได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินการอนุรักษ์ที่จะต้องคำนึงถึงผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) หรือวิธีการจากล่างขึ้นบน (bottom – up approach)

นอกจากนี้ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องตีความคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมนั้น เพื่อที่จะรักษาหรือนำเสนอคุณค่าและความสำคัญออกมาได้อย่างเหมาะสม และองค์การอิโคโมสก็ได้ออก *กฎบัตรเพื่อการตีความและการนำเสนอพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม* (ICOMOS Charter for Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites) ซึ่งนำเสนอหลักการในตีความและนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมไว้ 7 ประการ ได้แก่ (ICOMOS, 2007: 5-14)

- การประเมินและทำความเข้าใจ (Access and Understanding)

การดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นต้องอาศัยการประเมินคุณค่าและการทำความเข้าใจทั้งทางด้านกายภาพและด้านอื่น ๆ ของพื้นที่มรดกนั้น รวมถึงต้องรับฟังการประเมินคุณค่าจากชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์และตระหนักเห็นคุณค่าและเข้าใจพื้นที่มรดก อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ในแนวทางที่ยั่งยืนต่อไป

- การอ้างอิงแหล่งข้อมูล (Information Sources)

การตีความพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมต้องมีการอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ชัดเจน ซึ่งรวมถึงข้อมูลจากคำบอกเล่า ความทรงจำต่าง ๆ ของผู้คน และงานวิจัยต่าง ๆ และการดำเนินการบูรณะซ่อมแซมองค์ประกอบของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเอกสารหรือแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

- การให้ความสนใจที่ตั้งและบริบท (Attention to Setting and Context)
การตีความนั้น ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม โดยต้องดำเนินการในลักษณะภาพรวม
 - การรักษาความแท้ (Preservation of Authenticity)
การตีความแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ต้องมุ่งเน้นที่จะรักษาความแท้ของมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยอาศัยหลักเกณฑ์เรื่องความแท้เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (The Nara Document on Authenticity)
 - การวางแผนเพื่อความยั่งยืน (Planning for Sustainability)
การดำเนินการอนุรักษ์ต้องคำนึงถึงเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคมไปควบคู่ไปพร้อมกับการอนุรักษ์มรดก และควรมีการทำรายงานศึกษาผลกระทบจากการพัฒนา
 - การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (Concern for Inclusiveness)
การตีความ ตลอดจนการดำเนินการอนุรักษ์ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน อาทิ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ นักประวัติศาสตร์ ภาครัฐ ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชน และควรมีการรับฟังความเห็นจากสาธารณะด้วย
 - ความสำคัญของการวิจัย การอบรม และการประเมินผล (Importance of Research, Training, and Evaluation)
ต้องมีการทำการวิจัย และประเมินผลหลังจากที่ได้ทำการอนุรักษ์ไปแล้ว รวมถึงการดูแลพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยผู้ที่ทำการประเมินควรเป็นผู้ที่อยู่ในกระบวนการอนุรักษ์ตั้งแต่ต้น
- จากกฎบัตรดังกล่าวทำให้ทราบถึงการตีความคุณค่าและความแท้ของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งในกระบวนการตีความและการนำเสนอ หรือ กระบวนการอนุรักษ์นั้น เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่อง และต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะจากเจ้าของมรดก ซึ่งจากการตีความ และการวางแผนในการอนุรักษ์ จะเป็นขั้นตอนนำร่องสู่การระบุหรือกำหนดความสำคัญของมรดก และเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติการ อาทิ การจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือ การบูรณะอาคารในพื้นที่ ในขั้นต่อไป

2.1.1 การกำหนดความสำคัญของมรดก

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ในการดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อันรวมถึง ทั้งการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม การอนุรักษ์ชุมชน และการอนุรักษ์ประเพณีศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อของสังคมนั้น ต้องอาศัยการทำความเข้าใจและการตีความความสำคัญของมรดกเป็น สำคัญ ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถระบุได้ว่ามรดกใดสมควรได้รับการอนุรักษ์หรือไม่ และควรดำเนินการ ไปในทิศทาง วิธีการ หรือ รูปแบบใด เพื่อให้การอนุรักษ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และ เพื่อให้การพัฒนาที่จะเกิดขึ้นตามมานั้น ไม่กระทบต่อคุณค่าของตัวมรดก เพื่อให้มรดกสามารถ ดำรงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถดำรงศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยให้กับ ชุมชนและสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับสังคมได้อย่างยั่งยืน

ยูเนสโก (UNESCO) ได้นิยามความหมายของมรดกว่า “เป็นสิ่งตกทอดจากอดีต เป็นสิ่งที่เราอยู่ด้วยในปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่เราส่งต่อไปสู่ผู้คนรุ่นอนาคต” และยังได้นิยาม ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมครอบคลุมมากกว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะ อนุสรณ์สถาน คือ มรดกที่จับต้องไม่ได้ มรดกทางชาติพันธุ์ มรดกทางอุตสาหกรรม มรดกด้าน วิถีชีวิตของผู้คน และระบบความเชื่อและปรัชญา

กฎบัตรสำหรับพื้นที่อันมีความสำคัญทางวัฒนธรรม หรือ กฎบัตรเบอร์รา (Charter for Places of Cultural Significant: The Burra Charter) ของอิโคโมส (ICOMOS, 2007: 17) ได้กล่าวถึงลักษณะของคุณค่า หรือ ความสำคัญของมรดกว่า “ความสำคัญของพื้นที่ หมายถึง คุณค่าทางสุนทรียภาพ, ทางประวัติศาสตร์, ทางวิทยาศาสตร์, ทางสังคม หรือทางจิต วิญญาณ เพื่อคนรุ่นอดีต รุ่นปัจจุบัน หรือรุ่นอนาคต”

ดังนั้นผู้ทำการอนุรักษ์จึงจำเป็นต้องเข้าใจในมรดกที่จับต้องไม่ได้ด้วยเช่นกัน มรดกที่จับต้องไม่ได้นั้นได้แก่ บรรยากาศ บุคลิก เรื่องราวของสถานที่ ซึ่งมรดกที่จับต้องไม่ได้ เหล่านี้สามารถวิเคราะห์ไปเป็น คุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของสถานที่ ซึ่งเป็น คุณลักษณะที่ไม่สามารถแยกออกจากสถานที่ได้

2.1.2 คุณค่า (Values)

เมื่อได้ศึกษา ศึกษาค้นคว้า และกำหนดความสำคัญของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ผู้ทำการอนุรักษ์ยังจำเป็นต้องเข้าใจถึงเรื่องราว บุคลิก และความเป็นสถานที่นั้น ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่า ต้องเข้าใจในจิตวิญญาณของสถานที่ (spirit of place) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถแยกออกจากสถานที่ได้ เพราะหากหากจิตวิญญาณของสถานที่สูญหายไป ก็จะทำให้สถานที่นั้นไร้ซึ่งตัวตน

ความสำคัญของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับคุณค่า (value) ที่ประสานรวมอยู่กับตัวมรดก ซึ่งคุณค่านี้สามารถตีความได้หลากหลาย ฉะนั้นมุมมองของการตีความคุณค่าของสถานที่ก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งนักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักเศรษฐศาสตร์ ชาวเมืองและชาวชุมชนนั้น จะมองคุณค่าและความแท้ของสถานที่แตกต่างกันไป คุณค่าความสำคัญของสถานที่ย่อมแตกต่างกันไป โดยมุมมองของชาวชุมชนผู้เป็น “เจ้าของ” ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักของสถานที่ เป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้ และอาจเรียกได้ว่าเป็นมุมมองที่มีความสำคัญที่สุดก็เป็นได้ ฮีเธอร์ วอลล์ และเจฟฟรีย์ แบล็ก (Wall and Black cited in Hitchcock, King, and Parnwell, 2010: 18) ได้กล่าวว่า คุณค่าที่ซึ่งคนในท้องถิ่นมองเห็นในมรดกนั้น อาจเป็นคุณค่าที่แตกต่าง แต่ไม่ได้มีความสำคัญน้อยไปกว่าคุณค่าที่นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และเจ้าหน้าที่รัฐบาลเห็นเลย

จากรายงานวิจัยชื่อ “Assessing Value of Cultural Heritage” ของสถาบันการอนุรักษ์เกตติ (The Getty Conservation Institute, 2002) ได้รวบรวมการจำแนกประเภทคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมโดยองค์กรและกฎบัตรต่าง ๆ ซึ่งแสดงไว้ในตารางที่ 2.1 เห็นได้ว่ามีคุณค่าบางประการนั้นซ้ำกัน จึงทำให้กรอบในการจำแนกประเภทของคุณค่าไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงศึกษาถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม โดยศึกษาวรรณกรรมของเซอร์ เบอ์นาร์ดี เอ็ม. เฟลเดน (Sir Bernard M. Feilden) สถาปนิกและนักวิชาการด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชาวอังกฤษ ซึ่งได้แบ่งประเภทของคุณค่าออกเป็น 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านอารมณ์ คุณค่าด้านวัฒนธรรม และคุณค่าด้านการใช้งาน ดังแสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.1 ตารางสรุปประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม (Getty Conservation Institute, 2002: 9)

Reigl (1902)	Lipe (1984)	Burra Charter (1998)	Frey (1997)	English Heritage (1997)
age	economic	aesthetic	monetary	cultural
historical	aesthetic	historic	option	educational
commemorative	associative-	scientific	existence	economic
use	symbolic	social (spiritual	bequest	resource
newness	informational	, political, national, other cultural)	prestige educational	recreational aesthetic

ตารางที่ 2.2 ตารางแสดงการจำแนกประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม โดยเซอร์ เบอ์นาร์ดี เอ็ม. เฟลเดน (Feilden, 2003: 9)

Emotional Values	Cultural Values	Use Values
wonder	documentary	functional
identity	economic (including	social (including identity
continuity	tourism)	and continuity)
respect and veneration	historic	educational
symbolic and spiritual	archeological and age	politic
values	aesthetic and architectural	
	townscape	
	landscape and	
	environmental	
	technological and scientific	

จากตาราง 2.1 และ 2.2 จะเห็นถึงการจำแนกประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมโดยองค์กรและกฎบัตรต่าง ๆ กับการจำแนกประเภทของคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมโดยเซอร์ เบอ์นาร์ดี เอ็ม. เฟลเดน ได้จัดประเภทของคุณค่าที่ครอบคลุมถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมที่คาบเกี่ยวกันในตารางที่ 2.1 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกกรอบการ

จำแนกคุณค่าของเซอร์ เบอ์นาร์ต เอ็ม. เฟลเดนมาใช้ในการวิจัย เพื่อให้การประเมินคุณค่าของชุมชนตลาดล่างครอบคลุมถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ มากที่สุด

อนึ่งคุณค่าแต่ละด้านนั้น มีประเด็นย่อยต่าง ๆ ดังแสดงในตารางที่ 2.2 ซึ่งมีประเด็นที่มีความสำคัญ และเป็นศัพท์เฉพาะและต้องการการอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

- *ความอัศจรรย์ใจ (Wonder)*

ความอัศจรรย์ใจ (wonder) เป็นหนึ่งในคุณค่าด้านอารมณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม และมีนักปรัชญาและนักวิชาการได้อธิบายถึงปรากฏการณ์แห่งภาวะทางอารมณ์ที่เรียกว่า “ความอัศจรรย์ใจ” ไว้ ดังนี้

เรอเน เดการ์ต (René Descartes) กล่าวถึง “ความอัศจรรย์ใจ” ว่าเป็นอารมณ์ขั้นพื้นฐานหนึ่งของมนุษย์ โดยอ้างว่าอารมณ์แห่งความอัศจรรย์ใจนั้น เป็นการตอบสนองต่อปรากฏการณ์ที่ไม่ได้คาดคิดไว้ล่วงหน้า และยังได้กล่าวว่า “ความอัศจรรย์ใจ เป็นลำดับแรกของการเกิดความรู้สึก”¹ (Descartes, 2010: Online)

จีส์ ปรินซ์ (Jesse Prinz in Schellekens and Goldie, 2011: 83) ศาสตราจารย์ด้านปรัชญาของมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก (City University of New York) ได้กล่าวว่า ความอัศจรรย์ใจ เป็นส่วนขยายที่ได้รับการขัดเกลาทางวัฒนธรรมของอารมณ์ขั้นพื้นฐานทางชีวภาพ เป็นเหมือนสัญญาณแห่งการได้รับรางวัลที่มีคุณค่าต่อชีวิตและจิตใจ ความรู้สึกหรือคุณค่าทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ความประหลาดใจ ความไม่คาดคิด และความชื่นชม ส่งผลต่อการรับรู้สุนทรียภาพของสิ่งหรือสถานที่ ซึ่งทำให้เกิดความปีติและความประทับใจ (Louw, 2003: 13)

จากทฤษฎีเกี่ยวกับความอัศจรรย์ใจดังกล่าว จะเห็นได้ว่า “ความอัศจรรย์ใจ” เป็นคุณค่าทางอารมณ์ที่ขึ้นต่อประสบการณ์การเข้าไปสัมผัสปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยตรง ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าด้านอื่น ๆ เช่น การรับรู้สุนทรียภาพ ความปีติ ความประทับใจ ตลอดจนการรับรู้ถึงราก (rootedness) อันเป็นความต้องการพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์²

¹ "Wonder is the first of all the passions." (Descartes, 2010: Online)

² ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทางจิตใจประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1. ความสัมพันธ์ (relatedness) 2. การก้าวพ้น (transcendence) 3. การหยั่งราก (rootedness) 4. ความรู้สึกแห่งอัตลักษณ์ (sense of identity) และ 5. กรอบที่ตั้ง (frame of Orientation) (Fromm อ้างถึงใน ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2546: 104)

- อัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณของสถานที่ (Identity or Spirit of Place)

อัตลักษณ์ของพื้นที่ เป็นหนึ่งในคุณค่าด้านอารมณ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะอัตลักษณ์ คือ ลักษณะที่ประกอบขึ้นมาเป็นตัวตนของสิ่งหรือสถานที่นั้น ซึ่งหมายถึง ภาพ (image) บุคลิก (character) และจิตวิญญาณของสถานที่ (spirit of place) โดยเกิดขึ้นจากกระบวนการการสังสมของสังคมในการสร้างภาพ บุคลิก และจิตวิญญาณของสถานที่ขึ้นมา ผ่านสถานที่หรือองค์ประกอบทางกายภาพต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในหรือระหว่างสถานที่นั้น ๆ และผ่านสื่อสัญลักษณ์และระบบการตีความของสังคม จึงเกิดเป็นอัตลักษณ์ หรือลักษณะอันแสดงตัวตนเฉพาะของสถานที่นั้น ๆ ออกมาซึ่งสร้างความรู้สึกที่เป็นมิตรกับผู้คน และให้ความรู้สึกถึงความปลอดภัย

ลอเรนซ์ โลห์ (Laurence Loh ใน UNESCO, 2007:16) ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และจิตวิญญาณของสถานที่ว่า จิตวิญญาณของสถานที่นั้นก็คือ วิญญาณที่ประกอบอยู่กับเนื้อของสถานที่ที่ปรากฏทางกายภาพ เป็นผลรวมของประวัติศาสตร์, ประเพณี, ความทรงจำ, ตำนาน, ความสัมพันธ์ และความต่อเนื่องของความหมายของพื้นที่ที่ได้เชื่อมโยงกับผู้คนและสังสมผ่านกาลเวลา มา เรืองราวประวัติศาสตร์ หรือจิตวิญญาณของสถานที่นี้เป็นตัวสร้างอัตลักษณ์ของสถานที่ขึ้นมา และได้ทำให้สถานที่นั้นเกิดผลกระทบต่อดารมณณ์ของผู้คนขึ้นมา

เควิน ลินช์ (Lynch, 2000: 2 - 8) ได้อธิบายถึงอัตลักษณ์ของสถานที่ว่า เป็นหนึ่งใน 3 องค์ประกอบของการเกิดภาพสิ่งแวดล้อม อันเป็นกระบวนการรับรู้เมืองหรือสถานที่ อัตลักษณ์เป็นส่วนสำคัญในการสร้างลักษณะเฉพาะให้กับเมืองหรือสถานที่ ซึ่งทำให้เมืองหรือสถานที่นั้น เป็นที่จดจำของผู้คน นำไปสู่กระบวนการรับรู้ภาพและแผนที่ของเมืองขึ้นในใจซึ่งสร้างความรู้สึกปลอดภัยขึ้นด้วยการสามารถจัดวางตัวเองลงบนแผนที่นั้นได้

นอกจากนี้เอ็ดเวิร์ด เรลฟ์ (Relph, 1986: 48) ยังได้กล่าวว่า คุณลักษณะของอัตลักษณ์ของสถานที่หรือที่อาจเรียกว่า จิตวิญญาณของสถานที่ ก็ดี ล้วนอ้างถึงสิ่งที่เรียกว่า บุคลิก ซึ่งทำให้เราสามารถระบุตัวตนของสถานที่นั้น ๆ ได้ และถึงแม้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอัตลักษณ์ หรือ จิตวิญญาณของสถานที่หลักของสถานที่นั้น ๆ ก็ยังสามารถคงอยู่ได้ และยังสามารถกล่าวอีกว่า อัตลักษณ์ของสถานที่ที่มีความสอดคล้องหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับภาพ (image) ของสถานที่ ซึ่งหากเราเข้าใจในภาพของสถานที่นั้นก็จะสามารถเข้าใจอัตลักษณ์ของสถานที่ได้ (1986: 56) เรลฟ์ยังได้อธิบายถึงองค์ประกอบของอัตลักษณ์ของสถานที่ว่า

ประกอบด้วย 3 สิ่ง คือ องค์ประกอบทางกายภาพ (physical setting), กิจกรรมและหน้าที่ (activity and duty), และความหมายหรือสัญลักษณ์ (meaning or symbol)

คริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Norberg-Shulz, 1980) ได้ศึกษาถึงจิตวิญญาณของสถานที่ในหนังสือ “Genius Loci: towards a phenomenology of architecture” ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า จิตวิญญาณของสถานที่ คือ ลักษณะของสถานที่ที่ยินยอมให้ผู้คนสามารถอาศัยอยู่และกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยมีความรู้สึกถึงความปลอดภัยในการเป็นจุดยืนให้กับมนุษย์ ลักษณะของสถานที่นั้นจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของสถานที่นั้น ๆ ลักษณะเฉพาะนั้นก็คืออัตลักษณ์นั่นเอง

และนอร์เบิร์ก-ชูลซ์ยังได้แสดงองค์ประกอบพื้นฐานของสถานที่ที่มีอัตลักษณ์ และมีจิตวิญญาณของสถานที่ว่าจะประกอบด้วย องค์ประกอบ 5 ประการ คือ สิ่ง (thing), ระเบียบโครงสร้าง (order), บุคลิก (character), แสง (light) และเวลา (time) โดยนอร์เบิร์ก-ชูลซ์ได้อธิบายองค์ประกอบทั้ง 5 ผ่านการจำแนกลักษณะที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ คือ ภาพลักษณ์ (image), ที่ว่าง (space), บุคลิก (character) และจิตวิญญาณของสถานที่ (genius loci) ซึ่งเป็นวิธีการอธิบายตามแนวทางปรากฏการณ์ศาสตร์ และสามารถแสดงให้เห็นถึงทั้งจิตวิญญาณ และอัตลักษณ์ของสถานที่ต่าง ๆ ได้

ดังนั้นอัตลักษณ์ หรือ ความพิเศษเฉพาะตัวของสถานที่นั้น จึงเชื่อมโยง หรือ อาจเป็นผลมาจากจิตวิญญาณของสถานที่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ไม่สามารถแยกออกจากองค์ประกอบทางกายภาพได้ เปรียบเสมือน “ร่างกาย และ วิญญาณ” ซึ่งหากสถานที่นั้นขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปก็จะทำให้ไร้ซึ่ง “ชีวิต” และทำให้สถานที่นั้น มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่เข้าไปใช้งาน ผู้คนจึงเกิดความประทับใจในสถานที่ที่เต็มไปด้วยอัตลักษณ์ หรือ จิตวิญญาณ ได้โดยง่าย อันจะส่งผลดีต่อการดำรงอยู่ของสถานที่

2.1.3 ความแท้ (Authenticity)

ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น สิ่งที่สำคัญที่ต้องคำนึงถึงอีกประการ คือ ความแท้ (authenticity) ซึ่งอัตลักษณ์และจิตวิญญาณของสถานที่ กับความแท้ นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โลห์ได้กล่าวว่า จิตวิญญาณของสถานที่อันเป็นต้นกำเนิดของอัตลักษณ์ของสถานที่นั้นโดยพื้นฐานแล้วจะปรากฏอยู่ในความแท้ของสถานที่นั้น ๆ (UNESCO, 2007: 16)

ในเอเชียานั้น การพิจารณาเรื่องความแท้ของมรดกก่อนข้างแตกต่างจากในยุโรปประเทศตะวันตก ซึ่งมองเรื่องของความแท้ว่าเป็นเรื่องของการใช้วัสดุดั้งเดิมเหมือนกับที่อาคารได้ถูกสร้างมา และมีอายุผ่านช่วงเวลามา (Rodwell, 2007: 8) ในขณะที่ประเทศเอเชียส่วนมาก

ตีความเรื่องความแท้ต่างไป จาก เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ 1994 (The Nara Document on Authenticity 1994) ได้เสนอว่า ความแท้นั้นมีความเฉพาะเจาะจงขึ้นอยู่กับแต่ละวัฒนธรรม ดังนี้ “การตีความทั้งหมดเกี่ยวกับคุณค่านั้นเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคุณค่านั้นอาจแตกต่างกันไปจากวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง หรือแม้แต่ภายในวัฒนธรรมเดียวกันก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะตัดสินคุณค่าและความแท้ด้วยเกณฑ์ที่แน่นอน ในทางตรงกันข้าม การเห็นคุณค่านั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่วัฒนธรรมนั้น ๆ พิจารณาเห็นว่าคุณสมบัติของมรดกต้องได้รับการพิจารณาและตัดสินภายในบริบททางวัฒนธรรมที่เป็นเจ้าของมรดกนั้น” (UNESCO, 1994: 2)

นอกจากนี้เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ยังมีจุดประสงค์ให้การประเมินคุณค่าและความแท้ของมรดก โดยต้องพิจารณาความสัมพันธ์ในเรื่องรูปแบบและการออกแบบ, วัสดุและเนื้อหา, ประโยชน์และการใช้สอย, ประเพณีและเทคโนโลยี, สถานที่และที่ตั้ง และจิตวิญญาณและความรู้สึก (UNESCO, 1994: 2)

ต่อมาได้มีการนำความแท้ในเอกสารนาราว่าด้วยความแท้มาตีความเพิ่มเติมใน พิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi – An Protocols for Best Conservation Practice in Asia) ได้กล่าวถึงความแท้ว่ามีหลายมิติ ได้แก่ คุณภาพในทางทำเลและที่ตั้ง ในทางวัสดุและการออกแบบ ในทางประโยชน์และการใช้สอย และในทางนามธรรม ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ตารางแสดงมิติของความแท้ (UNESCO, 2009: 8)

มิติของความแท้ (Dimension of Authenticity)			
ทำเลและที่ตั้ง	รูปทรงและการออกแบบ	ประโยชน์และการใช้สอย	คุณภาพเชิงนามธรรม
- สถานที่ - การตั้งถิ่นฐาน - “อารมณของสถานที่” - สิ่งแวดล้อม - ลักษณะของพื้นที่ - องค์ประกอบที่มีชีวิต - ระดับของความเข้าใจกันบนที่ตั้ง	- ผังด้านที่ว่าง - การออกแบบ - วัสดุ - ฝีมือช่าง - เทคนิคการก่อสร้าง - งานวิศวกรรม - ความเชื่อมโยงกับมรดกหรือสถานที่อื่น	- ประโยชน์ใช้สอย - ผู้ใช้งาน - การร่วมมือ - การเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน - การแบ่งพื้นที่ใช้สอย - ประโยชน์ที่ตอบรับกับประวัติศาสตร์	- ศิลปะ - จิตวิญญาณของสถานที่ - ผลกระทบทางอารมณ์ - เสียง, กลิ่น, และรสชาติ - กระบวนการสร้างสรรค์

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นว่าความแท้นั้นมีพื้นฐานที่มาจากที่ขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละวัฒนธรรม หรือ แม้แต่ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล อีกทั้งความแท้ยังประกอบด้วยมิติที่หลากหลายที่ต้องคำนึงถึงในการอนุรักษ์ ได้แก่ มิติด้านทำเลที่ตั้ง, ด้านวัสดุและการออกแบบ, ด้านประโยชน์ใช้สอย และด้านคุณภาพเชิงนามธรรม ซึ่งจะเห็นว่าทั้งความแท้ที่เป็นคุณค่าที่จับต้องได้ (tangible value) และคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ (intangible value) ซึ่งเมื่อความแท้ในมิติต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วนแล้ว ชุมชนก็จะสามารถดำเนินหรือพัฒนาต่อไปได้โดยคงความแท้ซึ่งเป็นแกนหลักของคุณของชุมชน และจะสร้างภาพ (image) ที่ชัดเจนให้กับชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความประทับใจ และทวีคุณค่าความสำคัญของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในการตีความความแท้ของสถานที่ยังต้องการความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลด้วย พิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชียได้ระบุว่า แหล่งข้อมูลของความแท้นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเอกสารงานจดบันทึกต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงการสืบทอดงานฝีมือ และประเพณีความเชื่อที่แสดงออกถึงเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในอดีต เป็นต้น (ICOMOS, 2009: 9) และได้สรุปตารางแหล่งข้อมูลของความแท้ไว้ในตารางที่ 2.4

จากตาราง 2.4 ได้แสดงให้เห็นถึงแหล่งข้อมูลของความแท้ต่าง ๆ แหล่งข้อมูลเหล่านี้ต่าง ๆ นั้นมีน้ำหนักที่แตกต่างกันในการตีความความแท้ ซึ่งจะช่วยในการตีความว่าสิ่งใดคือความแท้ของสถานที่อันจำเป็นต้องได้รับการรักษาไว้

การดำรงอยู่ของความแท้ของสถานที่ เป็นสิ่งที่สำคัญของยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม เพราะเป็นบรรยากาศหรือภาพของสถานที่ที่จะปรากฏให้ผู้คนที่ทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้รับรู้ และสำหรับพื้นที่มรดกที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดขึ้นหลังจากการอนุรักษ์แล้วนั้น ประสบการณ์ที่เป็นของแท้ (authentic experience) ย่อมเป็นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการได้รับ และหากเสน่ห์อันเกิดจากอัตลักษณ์ที่แท้จริงของสถานที่ยังคงอยู่ได้ ก็จะทำให้พื้นที่มรดกนั้นพัฒนาและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

ตารางที่ 2.4 ตารางแสดงแหล่งข้อมูลความแท้ (UNESCO, 2009: 10)

แหล่งข้อมูลความแท้ (Source of Information of Authenticity)					
ข้อมูลปฐมภูมิด้านต่าง ๆ					
ประวัติศาสตร์	สังคมศาสตร์	วิทยาศาสตร์	ศิลปะศาสตร์	เปรียบเทียบ	บริบท
-สถานที่ -เอกสาร ต้นฉบับ -จารึก -ลำดับวงศ์ ตระกูล -ภาพถ่าย ประวัติศาสตร์ -แผนที่ ประวัติศาสตร์	-ประวัติศาสตร์ จากเรื่องเล่า -ศาสนา -การสำรวจ ทางสังคม- เศรษฐกิจ -ข้อมูล ประชากร และชาติพันธุ์	-ความรู้ ประเพณี ท้องถิ่น -การตรวจสอบ ทางโบราณคดี -การสำรวจทาง ภูมิศาสตร์ -ภาพถ่าย ดาวเทียม	-ช่วงสมัยของ งานศิลปะ -วรรณกรรมที่ ร่วมสมัย -ตัวอย่างวัสดุ และรูปแบบ -หัตถศิลป์ -ร่องรอยแห่ง กาลเวลา	-ระเบียบของ ชาติพันธุ์ -คลังข้อมูล และภาพของ ชาติพันธุ์ -การศึกษา ทดลอง	-ความอุดม สมบูรณ์ของ พื้นที่ -การใช้พื้นที่ ต่อเนื่อง -บริบททาง สังคมและ วัฒนธรรม -ความบอบช้ำ จากภัยพิบัติ
ข้อมูลทุติยภูมิด้านต่าง ๆ					
-กาลานุกรม -บัญชี นักท่องเที่ยว -ข้อวิพากษ์ทาง ประวัติศาสตร์ -บันทึกส่วนตัว	-การวิเคราะห์ ความต่อเนื่อง ของการใช้ งาน -การวิเคราะห์ ของกลุ่ม วัฒนธรรม -การวิเคราะห์ ประเด็นทาง การเมือง -วิพากษ์ทาง สังคม	-การวิเคราะห์ เชิงปริมาณ และสถิติ -การทดลอง -การศึกษาทาง วิศวกรรมและ โครงสร้าง -การสร้าง หุ่นจำลองทาง คณิตศาสตร์	-ข้อวิพากษ์ เชิงศิลปะ -การวิเคราะห์ รูปแบบ -การศึกษา เปรียบเทียบ ทั้งและแหล่ง ค้นพบ	-การศึกษา ตีความ -การประยุกต์ ใช้หุ่นจำลอง	-ที่ว่าง แวดล้อม -บริบททาง การเมือง -เทคโนโลยี

2.1.4 ความเข้าใจในองค์ประกอบของพื้นที่ชุมชน

ด้วยเพราะมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชน หรือ มรดกประเภทอนุสรณ์สถาน ล้วนเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมือง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เกิดภาพของเมือง ได้อย่างชัดเจนขึ้น ซึ่งภาพของเมืองนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้คนสามารถจดจำประทับใจ และรักและหวงแหนเมืองนั้น ๆ ได้ (Lynch, 2000)

เควิน ลินช์ (Kevin Lynch) ได้เขียนถึงถึงองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบที่ทำให้ภาพของเมืองปรากฏชัดขึ้น ไว้ในหนังสือ “The Image of the City” มีรายละเอียดคือ

- เส้นทาง (Path)

เส้นทาง คือ ช่อง หรือ ทางสำหรับให้ผู้คนในเมืองเคลื่อนที่ไปในเมืองนั้น ๆ ซึ่งรวมถึง ถนน ซอย ทางเท้า คลอง ฯลฯ เส้นทางที่ดีนั้นจะทำให้ผู้คนในเมืองสามารถสร้างแผนที่ในจิตใจ (mental map) ขึ้นได้ และผู้คนจะเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ในเมืองเข้าไว้ด้วยกันได้ ซึ่งทำให้ภาพของเมืองปรากฏชัดขึ้น โดยเส้นทางที่ดีจะประกอบด้วยคุณภาพต่าง ๆ อาทิ บุคลิกที่ชัดเจนของรูปด้านอาคารที่ตั้งอยู่ขนานเส้นทาง ซึ่งจะสร้างอัตลักษณ์ และความต่อเนื่องให้กับเส้นทาง เพื่อจะเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของเมืองเข้าไว้ด้วยกัน ความต่อเนื่องนี้จะแสดงออกได้ชัดเจนด้วยลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปของมุมมองอย่างช้า ๆ (gradient) ซึ่งจะทำให้สามารถรับรู้ถึงการเคลื่อนที่และทิศทางของเส้นทางนั้นได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ องค์ประกอบที่ทำให้เส้นทางนั้นมีคุณภาพและเป็นเส้นทางที่ดี คือ จุดหมาย (destination) หรือ จุดรวม (node) หรือ จุดหมายตา (landmark) ซึ่งช่วยให้ผู้ที่เคลื่อนที่อยู่ในเส้นทางนั้นสามารถระบุขนาดสัดส่วนของเส้นทาง (scaling) และรู้ตำแหน่งพิกัดของตน (frame of orientation)³ (Lynch, 2000: 50 - 62)

- ขอบ (Edge)

ขอบ เป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีลักษณะเป็นเส้นคล้ายกับเส้นทาง (path) เช่น ชายฝั่ง เส้นแบ่งของทางรถไฟ ขอบของการพัฒนา และกำแพง เป็นต้น ขอบของเมืองมีหน้าที่สำคัญในการเป็นกรอบอ้างอิง ซึ่งมีหน้าที่ทั้งการเป็นเส้นแบ่งพื้นที่ 2 พื้นที่ออกจากกัน หรือ อาจเป็นเส้นที่เกิดการเชื่อมต่อสองพื้นที่เข้าไว้ด้วยกัน อีกทั้งมีหน้าที่ในการกรอบภาพของเมืองให้ชัดเจน ถึงขอบเขตของความเป็นเมืองทั้งทางกายภาพ ทางสังคม หรือทางวัฒนธรรม (Lynch, 2000: 62 - 66)

³ หนึ่งในความต้องการพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ (เล่มเดียวกัน)

- ย่าน (District)

เป็นขอบเขตของพื้นที่ภายในเมือง ที่ผู้คนสามารถรอบพื้นที่นั้นโดยทางจิตใจ โดยมีการอ้างอิงมาจากบุคลิกที่คล้ายกันของพื้นที่ กรอบอ้างอิงของขอบเขตของย่านนี้เป็นกรอบอ้างอิงที่ผู้คนในเมืองสามารถรับรู้ได้ร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นขอบเขตที่ชัดเจน เช่น กำแพง รั้ว ถนน แม่น้ำ หรืออาจเป็นขอบเขตที่แบ่งแยกอย่างไม่ชัดเจน เช่น ลักษณะของสินค้า ลักษณะของชาติพันธุ์ หรือ ลักษณะของวิถีชีวิตหรือหน้าที่ของย่านนั้น ซึ่งประกอบไปด้วยแกนกลาง (core) และขอบ (edge) ซึ่งบ่งบอกได้ตามระดับความเข้มข้นของบุคลิกของย่านนั้น ๆ อาทิ ย่านตลาดค้าขายของเมือง หรือ ย่านธุรกิจของเมือง เป็นต้น (Lynch, 2000: 66 - 72)

- จุดรวม (Node)

จุดรวมของเมือง เป็นจุด (point or spot) ที่เป็นจุดหมาย หรือจุดอ้างอิงที่สามารถเข้าไปภายในพื้นที่ของจุดรวมนั้น และเป็นจุดหมายในการเดินทางของผู้คนในเมืองนั้น อาจเป็นแยก หรือสถานที่ที่เป็นจุดตัด จุดรวม หรือจุดหมายของเส้นทางต่าง ๆ จุดรวมต่าง ๆ นั้นมีความสำคัญจากผู้คนในเมืองในระดับที่แตกต่างกันตามการใช้งานหรือบุคลิกทางกายภาพที่ต่างกัน จุดรวมเหล่านี้เป็นจุดเข้มหรือแกนของย่านต่าง ๆ บุคลิกและหน้าที่ของจุดรวมนี้จะสร้างภาพของเมืองที่ชัดเจนขึ้นมา (Lynch, 2000: 72 - 78)

- จุดหมายตา (Landmark)

จุดหมายตาเป็นอีกประเภทหนึ่งของจุดอ้างอิงแต่ผู้คนจะไม่เข้าไปภายในพื้นที่ของจุดหมายตานั้น จุดหมายตาจะเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น อาคาร สัญลักษณ์ หรือ ภูเขา เป็นต้น จุดหมายตาจะมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างออกมาจากลักษณะของสิ่งแวดล้อมโดยรอบ อาจสามารถมองเห็นได้จากหลายย่านหรือหลายพื้นที่ หรืออาจเป็นจุดหมายตาภายในท้องถิ่น จุดหมายตาจะทำให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ของเมืองนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับเมืองได้โดยง่าย และสามารถกะขนาดและสัดส่วนของเมือง รวมถึงสร้างแผนที่ขึ้นในใจได้ อันจะทำให้ภาพของเมืองปรากฏขึ้นชัดเจน (Lynch, 2000: 78 - 83)

ภาพของเมือง (image of the city) มีความสำคัญอย่างมากในที่จะทำให้ผู้คนภายในเมืองเข้าใจสถานที่นั้น ๆ โดยทำให้ผู้คนสามารถเดินทางภายในเมืองได้โดยไม่เกิดการหลงทางอันจะนำมาซึ่งความรู้สึกกลัวจากการไร้ซึ่งกรอบอ้างอิง (frame of orientation) ด้วยการสร้างแผนที่ขึ้นในใจ (mental map) อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจในภาพ บุคลิก อัตลักษณ์ สังคม ตลอดจนคุณค่าและความแท้ของเมืองได้

2.2 หลักการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

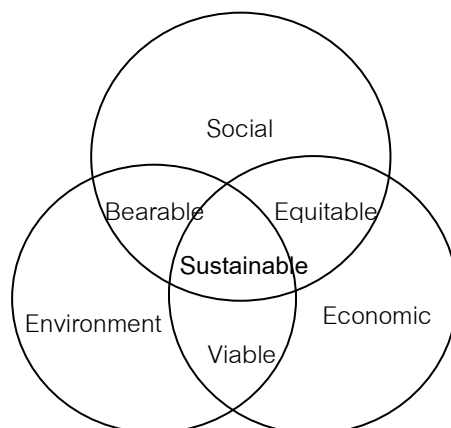
นอกจากเรื่องของ การอนุรักษ์ที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วนั้น สิ่งที่สำคัญอีกประการ คือ การพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้พื้นที่คงศักยภาพในการดำรงชีวิต เป็นที่อยู่อาศัย หรือประกอบกิจการค้าขาย อันจะสามารถทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตอันดีงาม ของคนในพื้นที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนานั้น ต้องเป็นไปในแนวทางที่ไม่ทำให้พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์สูญเสียคุณค่าของตนไป

ในด้านของการทำให้พื้นที่ชุมชนคงศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัย (livability) จะต้องคำนึงถึงเรื่องการใช้งานและประโยชน์ที่จะเกิดกับตัวชุมชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจุบันนับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักอีกประการที่แสดงถึงศักยภาพในการอยู่อาศัยของพื้นที่นอกเหนือไปจากความผูกพัน รัก และห่วงใยในตัวของชุมชนกับพื้นที่

การปรับตัวของชุมชนประวัติศาสตร์เพื่อให้คงศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยในแต่ละยุคสมัยนั้น คือ การพัฒนา ซึ่งการพัฒนานั้น มีหลายด้าน เช่น ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภคภายในชุมชน ด้านเทคโนโลยี ด้านความปลอดภัย แต่ด้านที่สำคัญที่สุดด้านหนึ่งในโลกปัจจุบัน ก็คือ ด้านเศรษฐกิจ

รายงานบรันด์ท์แลนด์ (The Brundtland Report) ได้นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “...เป็นการพัฒนาที่เป็นจุดบรรจบกันระหว่างความจำเป็นของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำปิดโอกาสให้คนรุ่นหลังได้พบกับความจำเป็นของพวกเขา” (Rodwell, 2007: 56)

สหภาพเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union of conservation of Nature and Cultural Resources หรือ World Conservative Union: IUCN) ยังได้เสนอ องค์ประกอบของความยั่งยืน 3 ประการ คือ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ดังภาพที่ 2.1 ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องได้รับการดูแลรักษาไว้ให้เกิดความสมดุลย์ เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนขึ้น

ภาพที่ 2.1 ดุลยภาพระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน [ที่มา: IUCN, 2006]

นอกจากนี้ เซอร์ เบอ์นาร์ต เอ็ม. เฟลเดน ได้กล่าวว่า ความยั่งยืนนั้นเกี่ยวข้องกับการต่อชีวิตให้กับอาคารว่า การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของความยั่งยืน เพราะเป็นการกระบวนการที่สนับสนุนการประหยัดพลังงาน, เงิน และวัสดุ (Feilden อ้างถึงใน Rodwell, 2007: 57) คำกล่าวนี้แสดงออกความสัมพันธ์ระหว่างงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะเป็นการต่ออายุให้กับอาคารที่ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการสร้างสรรค์ออกมา

จากแนวความคิดของเซอร์ เบอ์นาร์ต เอ็ม. เฟลเดน ที่ว่า การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมนั้นเชื่อมโยงและเป็นเรื่องเดียวกันกับความยั่งยืน ฉะนั้นการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนจึงเป็นเรื่องเดียวกันกับความยั่งยืนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การอนุรักษ์ชุมชนต่าง ๆ นั้นเป็นการดึงเอาคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันให้กลับมาเกิดประโยชน์และมีอายุยืนยาวเพื่อคนรุ่นต่อไป จึงถือเป็นการประหยัดทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานในการก่อสร้างสถานที่อยู่อาศัยและวัฒนธรรมของผู้คน

ในบริบทของการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนหรือเมืองประวัติศาสตร์ การใช้วิธีการที่เรียกว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) หรือ กระบวนการจากล่างขึ้นบน (bottom - up approach) เป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะสามารถแสดงออกถึงความต้องการและการตระหนักเห็นคุณค่าของพื้นที่มรดกจากผู้อยู่อาศัยเอง ซึ่งเหมาะสมมากกว่าการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในรูปแบบที่เกิดจากการสั่งการหรือดำเนินการจากองค์กรภายนอก (top - down approach)

2.2.1 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ชุมชน

ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ประเด็นที่ต้องกล่าวถึงคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในมรดก (stakeholder) ซึ่งในมรดกประเภทชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักก็คือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ดังนั้นการอนุรักษ์และพัฒนาต่าง ๆ จึงควรที่จะตอบสนองต่อความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นสำคัญ จึงมีรูปแบบของการดำเนินการอนุรักษ์ที่เรียกว่า “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน” (community participation process) หรืออาจเรียกว่า เป็นวิธีการจากล่างขึ้นบน (bottom - up approach) ซึ่งเป็นกระบวนการในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2007)

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถจำแนกกลุ่มของผู้อยู่อาศัยในชุมชนตามกรอบต่าง ดังนี้ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชชิตติ, 2552: 132)

- กรอบทางสังคม ซึ่งอาจคำนึงถึงระดับทางสังคมของคนในชุมชน เช่น สถานภาพ รายได้ และอาชีพ

- กรอบทางเชื้อชาติ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มภาษา กลุ่มศาสนา

- กรอบทางระยะทางกายภาพ ได้แก่ ตำแหน่งที่ตั้งของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

- กรอบทางความสนใจร่วมกัน เช่น กลุ่มวัฒนธรรมย่อย (cultural group)

การกำหนดกรอบของผู้อยู่อาศัยในชุมชนนี้ สามารถช่วยในการศึกษา และสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชนได้ตามความต้องการหรือมุมมองที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม ซึ่งเมื่อทราบถึงกลุ่มของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนแล้ว ก็จะสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มต่อไป

นอกจากการจำแนกประเภทของผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมภายในชุมชนแล้ว ยังมีภาระที่ผู้นำในการอนุรักษ์ต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท มีรายละเอียดดังนี้ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชชิตติ, 2552: 132-134)

- การมีส่วนร่วมผ่านการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

ถือเป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญในระดับเริ่มต้น เพราะเป็นสิ่งที่นำไปสู่ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมขั้นต่อไป การสร้างการมีส่วนร่วมด้านจิตสำนึกนั้นสามารถทำได้หลากหลายวิธี หรืออาจบูรณาการร่วมกัน เช่น

- การให้ข้อมูลผ่านสื่อ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ ป้ายประชาสัมพันธ์ หรือการจัดเวทีประชุมเสวนา ตลอดจนการตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนเป็นต้น สื่อเหล่านี้จะสร้างการรับรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

- การให้การศึกษาแก่ประชาชน เช่น การจัดนิทรรศการ

- การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสำรวจทรัพยากรทางกายภาพ และลักษณะสังคมของชุมชน (community mapping) ซึ่งจะเป็นการทำให้ชุมชนหาและเห็นความสำคัญของชุมชนด้วยตัวเอง

- การสร้างการมีส่วนร่วมทางจิตสำนึกเหล่านี้จะทำให้ชาวชุมชนตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของพื้นที่มรดก และเกิดความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมนั้น อันจะนำไปสู่การดำเนินการอนุรักษ์มรดกเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป

- การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการกระจายผลประโยชน์

การรับผลประโยชน์จากกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างหรือหลังจากการดำเนินการอนุรักษ์ เป็นสิทธิของคนในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ควรเอื้อให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้คนภายในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งการได้มาซึ่งผลประโยชน์ อาทิ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือผลประโยชน์ทางด้านจิตใจ จากความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม จะทำให้ชาวชุมชนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น และผลประโยชน์เหล่านั้น ควรกระจายไปในชุมชนอย่างทั่วถึง อันจะทำให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ผลประโยชน์จากการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนสามารถกระจายไปสู่ชุมชนได้ในหลายลักษณะ เช่น การสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ และการจ้างงานในพื้นที่ โดยหากชาวชุมชนไม่พร้อมในด้านดังกล่าวหน่วยงานของรัฐหรือสถาบันการศึกษาควรเข้ามาสนับสนุนจัดกิจกรรมอบรมอาชีพให้กับชาวชุมชนนั้น ๆ หรือ อาจเป็นการเปิดกิจการโดยคนภายในชุมชนเอง หรือการสืบทอดร้านค้าเก่าแก่ที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ต่อไปได้ ตลอดจนการรับผลประโยชน์ทางอ้อมจากการพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ทางเท้า ดวงโคมถนน สวนหย่อม หรือ ม้านั่ง เป็นต้น

- การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน

ในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนานั้น ชุมชนเองต้องมีศักยภาพ มีความรู้ ความสามารถในการตระหนัก วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย และดำเนินการ

ต่าง ๆ ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการอบรมหรือประชุมเสวนาเพื่อพัฒนาศักยภาพ หรือ พัฒนาองค์ความรู้ ภายในชุมชนให้สามารถมีส่วนร่วมตัดสินใจอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนของตนได้อย่างถูกต้อง เช่น การฝึกอบรมงานด้านการก่อสร้าง เพื่อให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ในการอนุรักษ์และพัฒนา รูปแบบทางกายภาพของชุมชน

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกระจายอำนาจ

การกระจายอำนาจสู่ชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนสามารถทำหน้าที่บริหารจัดการ พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของตนได้อย่างเป็นอิสระ โดยอาจมีตัวแทนของชุมชน เป็นคณะกรรมการ ชุมชน หรือ เป็นการบริหารจัดการในรูปแบบของเวทีประชาคม ซึ่งทางภาครัฐต้องเอื้ออำนวย และ เปิดโอกาสให้ชุมชนมรดกเหล่านั้นได้มีบทบาทดังกล่าว และควรมีการส่งเสริมความพร้อมให้กับ ชุมชนในการมีบทบาทในการบริหารจัดการด้วย

2.2.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

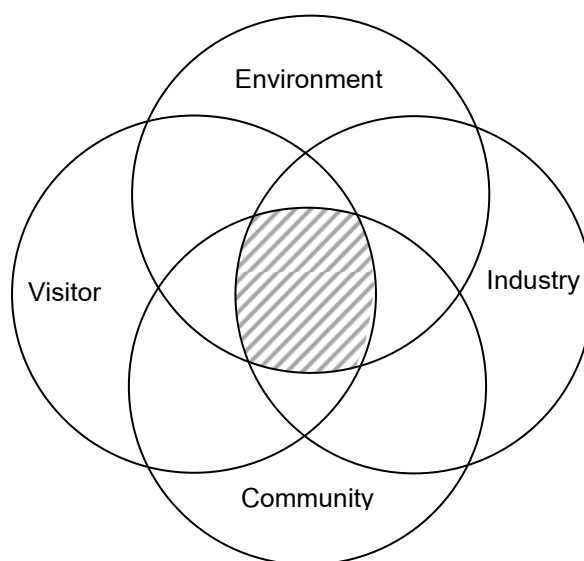
การพัฒนาของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อให้ชุมชนสามารถคงศักยภาพในการ อยู่อาศัยได้ (livability) มีด้านที่ต้องคำนึงถึงเป็นสำคัญ คือ ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งโดยส่วนมากมีที่ มาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตามมา เดวิด ที. เฮอริเบิร์ต (David T. Herbert cited in Hitchcock, King, and Parnwell, 2010: 10) ได้เสนอว่า นอกจากที่มรดกทางวัฒนธรรมนอกจาก จะเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ใช้ระบุเอกลักษณ์ของชาติแล้ว ยังเป็น “อุตสาหกรรม” ที่สร้าง รายได้ให้กับชุมชนและประเทศจากการท่องเที่ยวได้อีกด้วย และทำให้เกิดการจ้างงานและการ พัฒนาขึ้น

เฮอริเบิร์ตยังได้กล่าวอีกว่า การท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีความ เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและเอื้อประโยชน์กันมานานแล้ว โดยการท่องเที่ยวนั้นได้สนับสนุนมรดก เหล่านั้นในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ การสนับสนุนการลงทุนในทรัพย์สิน มรดก การสนับสนุนสาธารณูปโภคและบริการท้องถิ่น ตลอดจนการเป็นเครื่องมือในการสร้างความ ยั่งยืนให้กับประเพณีและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย (EAHTR, 2006: 3)

กระนั้นผลกระทบจากการท่องเที่ยวก็มีโอกาสที่จะสร้างปัญหาให้กับมรดกได้ เช่นกัน คือ จะทำให้ความสำคัญของพื้นที่ลดลงไปได้ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อคุณค่า นั้น จะไปกระทบโดยตรงกับเรื่องของอาชีพและวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งเมื่อวิถีชีวิตอันเป็นหนึ่งในคุณค่าทาง สังคมของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นสูญเสียไป ก็ส่งผลให้เสน่ห์ของมรดกนั้นลดน้อยลง อันจะตามมาซึ่งการชบเซาของชีวิต การจับจ่ายใช้สอย รวมถึงการไม่เป็นที่นิยมในการท่องเที่ยว

การสูญเสียทางเศรษฐกิจ และศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนหรือพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ

สมาคมยุโรปเพื่อเมืองและพื้นที่ประวัติศาสตร์ (European Association Historic Towns and Regions: EAHTR) ได้เสนอแนวทางสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเมืองและพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Guidelines for Sustainable Cultural Tourism in Historic Towns and Regions) โดยกล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนนั้นควรจะตอบสนององค์การที่มีส่วนในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าว 4 ส่วน คือ นักท่องเที่ยว มีความต้องการในความเพลิดเพลินและการเป็นอยู่ที่ดี, อุตสาหกรรม มีความจำเป็นในด้านผลกำไรทางธุรกิจ, ชุมชนมีความต้องการในการได้รับความเคารพในคุณค่าและคุณภาพชีวิตของผู้คนท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องการการอนุรักษ์ทั้งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (EAHTR, 2006: 4-5) ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ความสมดุลของความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ ในแหล่งมรดกเพื่อเป็นแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน [ที่มา: EAHTR, 2006: 5]

จากภาพที่ 2.2 จะเห็นถึงความต้องการร่วมกันขององค์ประกอบทั้ง 4 ในการพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งจุดดุลยภาพนั้นเป็นภาวะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อันจะทำให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยต่อไปได้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่กระทบต่อวิถีและสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมของ

ชุมชน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจและความร่วมมือจากทั้ง 4 ภาคส่วน

2.2.3 ผลกระทบต่อชุมชนจากการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับการอนุรักษ์แล้ว และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่มรดก ซึ่งเห็นได้ชัดเจนคือ ด้านเศรษฐกิจ ดังที่หนังสือ “Guidelines on Integrated Planning for Sustainable Tourism Development” ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1999: 3-5) ได้กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาและการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกกว่า การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นส่งผลกระทบต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งหนังสือดังกล่าว ได้ยกตัวอย่างถึงผลกระทบซึ่งทั้งประโยชน์และส่งผลเสียต่อพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมใน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ดังสรุปไว้ในตารางที่ 2.5

ซึ่งจากตารางดังกล่าว จะเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ที่เกิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้น โดยส่งผลกระทบต่อประโยชน์ที่สำคัญที่ได้จากการท่องเที่ยวนั้น คือ การพัฒนาทางด้านความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว, ชาวชุมชนรายได้ และมีการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น, มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอก และมีส่วนในการสร้างการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม องค์การสหประชาชาติก็ได้แสดงให้เห็นว่า ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว หรือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นตามมานั้น อาจส่งผลถึงความแท้ของพื้นที่ทั้งทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนอาจสร้างความเสียหายต่อพื้นที่มรดกทางกายภาพ เช่น ความเสื่อมของสภาพแวดล้อม และจำนวนผู้คนที่เข้ามามากเกินไป รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสินค้าและบริการในพื้นที่เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว นั้น ก็ส่งผลถึงคุณค่าทางอารมณ์ หรือ บรรยากาศภายในพื้นที่ด้วย

ตารางที่ 2.5 สรุปผลกระทบจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว (United Nations, 1999: 3-5)

ผล	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	ด้านวัฒนธรรม	ด้านสิ่งแวดล้อม
เชิงบวก	<ul style="list-style-type: none"> - การจ้างงานเพิ่มขึ้น - สนับสนุนและสร้างผลกำไรให้กับอาชีพดั้งเดิม - สร้างโอกาสให้กับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก - ภาษีจากนักท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่นดีขึ้นจากเศรษฐกิจ - พื้นที่นันทนาการพื้นที่สาธารณะได้รับการพัฒนา - ชุมชนพัฒนาตัวตนที่ชัดเจน 	<ul style="list-style-type: none"> - ความตระหนักรายได้สามารถนำไปอนุรักษ์มรดก - การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - การอนุรักษ์ภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม - การจัดการขยะ - ความตระหนักรื่องสิ่งแวดล้อม
เชิงลบ	<ul style="list-style-type: none"> - งานที่เกิดขึ้นมีค่าแรงต่ำและจำกัดทักษะ - สัดส่วนบริการสาธารณะให้กับคนท้องถิ่นลดลง โดยยังคงอยู่บนฐานภาษีของคนท้องถิ่น - ที่ดินราคาสูงขึ้น - ค่าครองชีพสูงขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนคนเกิดขีดความสามารถในการรองรับ - อาชญากรรม - ปัญหาจราจร - วิถีชีวิตเปลี่ยนไป - กระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม - เกิดเทศกาลใหม่ ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดพฤติกรรมและวัฒนธรรมเลียนแบบ โดยเฉพาะในเด็ก - เกิดความเสียหายแก่สถานที่ประวัติศาสตร์ - การเปลี่ยนแปลงของประเพณีในระยะยาว 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงและความบอบช้ำของสิ่งแวดล้อม - ขยะเพิ่มมากขึ้น - ปัญหามลภาวะ - โครงสร้างพื้นฐานเสื่อมเร็วเนื่องจากจำนวนคน

ดังนั้น ผู้ที่ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวอันจะเกิดขึ้นในพื้นที่มรดกได้ ก็ต้องวางแผนรองรับ และมีการจัดการพื้นที่เพื่อที่จะสร้างผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวหรือการพัฒนานั้นให้ได้มากที่สุด ควบคู่ไปกับการควบคุมโอกาสของการเกิดผลกระทบในทางลบต่อพื้นที่ให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด การจัดการพื้นที่มรดกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้น จะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

2.2.4 การจัดการพื้นที่มรดก เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากความต้องการของทั้ง 4 ภาคส่วนในการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้น ก็จำเป็นต้องศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนหรือพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมให้พัฒนาและคงความแท้ของสถานที่ไว้ได้ โดยต้องอาศัยการจัดการพื้นที่ โดยอาจตั้งเป้าประสงค์ไว้เพื่อเตรียมพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่แล้ว

เรื่องของการจัดการพื้นที่มรดกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวนั้น ได้รับการคำนึงถึงเป็นอย่างมาก เนื่องจากความเสียหายของอัตลักษณ์และจิตวิญญาณหรืออารมณ์ของสถานที่มรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว และพบว่าในปัจจุบันนี้ นักท่องเที่ยวเองก็ต้องการการเข้าไปสัมผัสกับความแท้ของวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือ เรียกว่า ประสบการณ์ความแท้ (authentic experience) ให้มากที่สุด (ICOMOS, 2005: 2) ฉะนั้นเรื่องของการรักษาความแท้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การจัดการพื้นที่มรดกเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นไปในแนวทางที่ยั่งยืน จำเป็นจะต้องมีการคำนึงถึงการอนุรักษ์และปกป้องมรดก ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมถึงการทำให้เกิดพลวัตของกิจกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนตามปกติ ตลอดจนเพื่อให้พื้นที่ชุมชนสามารถคงศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยต่อไปได้ นอกจากนี้การจัดการพื้นที่ต่าง ๆ ควรเป็นไปในลักษณะกระบวนการจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน (bottom – up approach) คือ คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังที่เมลานี เค. สมิท (Melanie K. Smith, 2009: 19 - 21) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า จะต้องมี การคำนึงถึงเรื่อง การอนุรักษ์ และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงการหารายได้ผ่านการพัฒนาร้านค้าปลีกและการส่งเสริมการท่องเที่ยว

นอกจากนี้กฎบัตรต่าง ๆ ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอโคโมสยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนจัดการพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงทั้งการอนุรักษ์และการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน อาทิ กฎบัตรนานาชาติว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวบริเวณสถานที่ที่มีความสำคัญทางมรดก (The International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance 1999) ได้ให้หลักการไว้ข้อหนึ่งว่า ชุมชนผู้เป็นเจ้าของและผู้คนที่ต้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการวางแผนในการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว (ICOMOS, 1999: 5) และประกาศกรุงโซลว่าด้วยการท่องเที่ยวในพื้นที่และเมืองประวัติศาสตร์ (The Seoul Declaration on Tourism in Asia's Historic Towns

and Areas 2005) ได้วางกลยุทธ์ในการจัดการพื้นที่มรดกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า ชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่และเมืองประวัติศาสตร์นั้นควรได้รับการคำนึงถึงในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีส่วนร่วมหลักในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การตัดสินใจเบื้องต้น การตีความ การประชาสัมพันธ์สถานที่ การวางแผน การพัฒนา การนำไปปฏิบัติแผนงาน ตลอดจนการทบทวนการดำเนินงานต่าง ๆ (ICOMOS, 2005: 3)

และจากหนังสือขององค์การสหประชาชาติชื่อว่า “Guidelines on Integrated Planning for Sustainable Tourism Development” ได้กล่าวถึงการจัดการพื้นที่เพื่อสร้างผลกระทบทางบวกกับพื้นที่ให้มากที่สุด และควบคุมการเกิดผลกระทบทางลบแก่พื้นที่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความสมดุลภาพในการท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่มรดก ประเด็นสำคัญของการจัดการพื้นที่ที่องค์การสหประชาชาติได้กล่าวถึงนั้น คือ การรักษาความแท้ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่มรดก ได้แก่ (United Nations, 1999: 127) งานหัตถกรรม ภาษา ประเพณีท้องถิ่น อาหาร ศิลปะทุกแขนง งานช่าง สถาปัตยกรรม และการแต่งกาย (โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายทางศาสนา) ซึ่งองค์ประกอบของสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นองค์ประกอบที่มีความเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น และมีกาลเทศะเฉพาะ

ปัญหาสำคัญจากการเข้าไปในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อความแท้ด้านสังคม – วัฒนธรรม คือ การที่นักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ความแท้ โดยเฉพาะในด้านประเพณีท้องถิ่น แต่นักท่องเที่ยวที่เข้าไปไม่ถูกช่วงเวลา จึงทำให้เกิดการจัดกิจกรรมหรือประเพณีขึ้นในช่วงเวลาใหม่ เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกัน ก็อาจมีการสร้างหรือลอกเลียนองค์ประกอบดั้งเดิมอื่น ๆ เช่น อาหาร การแต่งกาย อาคาร หรืองานศิลปะการแสดง เพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ความแท้พื้นที่มรดกนั้นถูกบิดเบือนไป

องค์การสหประชาชาติจึงได้ยกตัวอย่างแนวทางเพื่อรองรับ และสร้างความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาความแท้ของสถานที่ไว้คือ (United Nations, 1999: 128 - 129)

- การสร้างศูนย์ข้อมูล พิพิธภัณฑ์ หรืออาคารจัดแสดงศิลปะ ประจำท้องถิ่น
- การสร้างพิพิธภัณฑ์ภายนอก (outdoor museum) เพื่อให้ผู้คนที่ใช้ชีวิตภายในชุมชน ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงเรื่องราว ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามปกติ หรือ อาจจัดพื้นที่สำหรับเป็นเวทีในการแสดง เรื่องราว ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของพื้นที่ ให้นักท่องเที่ยวได้ชมโดยเฉพาะ

- การดำรงรักษาอาคาร รูปแบบ การออกแบบ วัสดุ และฝีมืองานช่างดั้งเดิมของ
คนในท้องถิ่น

ตัวอย่างดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางการจัดการที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระบบ
ตรวจสอบ ซึ่งต้องเริ่มจากการระบุปัญหา การพัฒนาทางแก้ไข การตั้งเป้าหมายในการลด
ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับความแท้ และการเปิดโอกาสในสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
หรือ การพัฒนา ได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการวางแผน

นอกจากแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ก็มีองค์กรที่เสนอแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนด้วยเช่นกัน คือ
องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asian Ministers of Education
Organization: SEAMEO) ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ (Bradford and Lee, 2004: 36 - 38)

- การคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากร โดยการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่
ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม โดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และให้เหมาะสมกับ
ราคา คุณภาพ และบริบททางวัฒนธรรม

- การลดปริมาณการบริโภคและสิ่งปฏิกูล
- การรักษาความหลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของพื้นที่ไว้ได้
- การวางแผนการท่องเที่ยว โดยต้องมีตัวแทนชุมชนร่วมวางแผนด้วย
- การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยการซื้อสินค้า
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
- การจัดการการประชุมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- การอบรม เตรียมความพร้อมให้กับคณะทำงาน
- การจัดเตรียมสื่อเผยแพร่ให้ดี ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่ เพื่อให้

นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนได้เหมาะสม และไม่รบกวนความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน

- การติดตามผล และการทำรายงานการวิจัย อย่างต่อเนื่อง

จากทฤษฎี วรรณกรรม และแนวปฏิบัติต่าง ๆ จะเห็นว่าสิ่งสำคัญในการผลักดัน
ให้ลักษณะการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น หรือที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นตามมาจากการการอนุรักษ์มรดกทาง
วัฒนธรรมต่าง ๆ ต้องอาศัยสิ่งสำคัญ คือ ตั้งแต่การริเริ่มและตีความคุณค่า หรือ สิ่งพิเศษเพื่อ ยก
เป็นประเด็นด้านการท่องเที่ยวของมรดก ไปจนถึงการออกแบบวางแผนงานในการจัดการ
การท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปโภครองรับการท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยมีองค์การด้านการอนุรักษ์
และด้านการท่องเที่ยวให้การสนับสนุน

การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้ยกตัวอย่างมานั้น เป็นแนวทางที่มีการกล่าวไว้ในลักษณะภาพรวม ซึ่งในแต่ละบริบทพื้นที่ สามารถปรับแนวทางที่ได้ให้ไว้เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและสภาพของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะทำให้การจัดการนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องคำนึงถึงความแท้ของสถานที่ เพื่อให้พื้นที่มรดกยังคงคุณค่า และความสำคัญไว้ได้ และมีโอกาสให้ผู้คนในพื้นที่ได้อยู่อาศัยและเติบโตไปควบคู่กับการรักษารากของสังคมและวัฒนธรรมของตนไว้ได้

2.3 กรณีศึกษา

การศึกษากระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษากรณีศึกษาอื่น ๆ ประกอบ อันประกอบด้วยกรณีศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อความแท้ของชุมชนจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีกรณีศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

2.3.1 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน

ประกอบด้วยการศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์ของชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, ชุมชนย่านท่าหลวง จังหวัดจันทบุรี, ชุมชนย่านยานากะ (Yanaka) กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น, และชุมชนย่านคาวาโกเอะ (Kawagoe) จังหวัดไซตามะ ประเทศญี่ปุ่น มีรายละเอียดดังนี้

• ตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี (สามชุก ตลาดร้อยปี, 2007: ออนไลน์)

ตลาดสามชุก ตั้งอยู่ในอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ในอดีตสามชุกคือพื้นที่ที่ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน มอญ ฯลฯ มาแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้า และพัฒนาไปสู่การตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านเมืองที่มั่นคงขึ้นมาตาม

ตลาดสามชุก เป็นตลาดสำคัญในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญในอดีต ตั้งแต่เมื่อ 100 กว่าปีก่อน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน แต่ต่อมามีการพัฒนาระบบถนน ซึ่งได้เข้ามาแทนที่การเดินทางทางน้ำ ทำให้ ความสำคัญของตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าน้ำลดลง บรรยากาศการค้าขายในตลาดสามชุกจึงเริ่มซบเซา และเมื่อต้องแข่งขันกับห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และตลาดนัดภายนอก ทำให้ร้านค้าภายในตลาดต้องหาทางปรับตัว และเมื่อสำนักงานราชพัสดุเจ้าของที่ดินที่ชาวบ้านเช่าที่ดินมายาวนาน ดำริจะรื้ออาคารตลาดเก่า สร้างตลาดใหม่ จึงทำให้ตลาดสามชุกและบุคคลในอำเภอที่เห็นคุณค่าของตลาดเก่า รวมตัวเป็นคณะกรรมการพัฒนา

ตลาดสามชุกเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ตลาดและที่อยู่ของตนไว้ รวมถึงต้องการฟื้นคืนชีวิตให้กับตลาดอีกครั้ง

การตั้งถิ่นฐานภายในตลาดสามชุกนั้น เป็นการตั้งถิ่นฐานในลักษณะตั้งฉากกับแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งบอกให้รู้ว่าเป็นลักษณะของตลาดจีนโบราณ เป็นชุมชนชาวไทย - จีน ที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในชุมชนก็ยังคงเป็นอาคารไม้โบราณตลอดแนวทางเดิน 2 ข้างทางเดินในตลาด อีกทั้งยังคงวิถีชีวิตบรรยากาศการค้าขายแบบดั้งเดิมที่แสดงออกถึงบรรยากาศน้ำใจอ้อยาศัยไมตรีของแม่ค้า สินค้าที่ขายได้แก่ ข้าวของเครื่องใช้ขนมและอาหารต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งที่จำลองมาใหม่ หากแต่เป็นวัฒนธรรมที่บ่มเพาะมาร่วม 100 ปี

ภาพที่ 2.3 พื้นที่ภายในตลาดสามชุก (ซ้าย) และ “ลานโพธิ์” (ขวา) ลานชุมชนที่เป็นหัวใจของตลาด ใช้เป็นที่จัดนิทรรศการการอนุรักษ์และประวัติตลาด

- การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน

การศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนสามชุกนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของ รุจ รัตนพานู (2547) เรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี” มีการดำเนินการดังนี้

เริ่มจากการเห็นความชอบของตลาดสามชุกอันเป็นที่อยู่อาศัยและที่ประกอบการค้าขายของคนในตลาด และต้องการให้ตลาดสามชุกกลับมามีชีวิตดังก่อน จึงมีการรวมตัวชุมชนเป็นคณะกรรมการชุมชนใน พ.ศ. 2544 โดยแบ่งคณะกรรมการชุมชนเป็น 4 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่ศึกษาประวัติศาสตร์ และข้อมูลสนับสนุนฝ่ายอื่น ๆ
2. ฝ่ายเศรษฐกิจ ทำหน้าที่จัดกิจกรรมกระตุ้นทางเศรษฐกิจ และดูแลเรื่องการค้า
3. ฝ่ายพัฒนาและปรับปรุงตลาด ทำหน้าที่ดูแลควบคุมความเป็นระเบียบ

เรียบร้อยทางกายภาพ

4. ฝ่ายพัฒนาการท่องเที่ยว ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

เมื่อมีการดำเนินการผ่านมา 2 ปี ปรากฏว่ายังไม่สามารถปลุกวิถีชีวิตตลาดในอดีตให้กลับมาได้ เนื่องจากผู้คนไม่เข้าใจในการอนุรักษ์ชุมชน ไม่มีความคิดต่อเนื่องและติดตามผลการดำเนินงาน แต่ละฝ่ายไม่มีผู้นำในการดำเนินการ ไม่มีระบบประชาสัมพันธ์ ไม่มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน และชาวชุมชนตลาดไม่เข้าร่วมโครงการ

ดังนั้นใน พ.ศ. 2546 จึงมีการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อวางแผนในระดับอำเภอ มีการประชาสัมพันธ์โครงการโดยทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและคณะกรรมการชุมชน ทำให้ชาวชุมชนตลาดเข้าร่วมโครงการมากกว่า 100 ร้าน อีกทั้งมีองค์กรภายนอก คือ มูลนิธิชุมชนไท เข้ามาช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริม คือ กิจกรรม “ภาพเก่าเล่าชานตำนานสามชุก” จึงมีผู้คนจากภายนอกเข้ามาเที่ยวชมสถานที่ และทำให้ตลาดร้อยปีสามชุกเริ่มเป็นที่รู้จัก ซึ่งส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชาวชุมชน และมีการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรม (cultural group) ทำสินค้าต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ มาวางขาย ประกอบกับมีการประชาสัมพันธ์ตลาดผ่านสื่อ เช่น โปสเตอร์ หรือ สื่อออนไลน์ ทำให้ตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

- การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

ชุมชนตลาดสามชุกรวมตัวกันเพื่อปลุกชีวิตให้กับตลาดของตน โดยการรวมตัวกันเป็นชุมชนและตั้งคณะกรรมการชุมชนใน พ.ศ. 2544 โดยแบ่งหน้าที่ในการดำเนินการออกเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่ศึกษาและให้ข้อมูลสนับสนุนด้านประวัติศาสตร์ และแนวทางการอนุรักษ์, ฝ่ายเศรษฐกิจ ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการค้าขายภายในตลาด, ฝ่ายพัฒนาและปรับปรุงทางกายภาพ ทำหน้าที่ดูแลด้านกายภาพ, และ ฝ่ายพัฒนาการท่องเที่ยว ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

มีการจัดโครงการ “สามชุกน่าอยู่” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก คือ มูลนิธิชุมชนชาวไท ซึ่งทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน เพราะเป็นโครงการนำร่องของ “โครงการ 12 เมืองน่าอยู่” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีการจัดกิจกรรม “ภาพเก่าเล่าชานตำนานสามชุก” กิจกรรมจักรยานแรลลี่ (rally) และงาน “อาหารอร่อยดีที่สามชุก” โดยผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันเพราะภาคภูมิใจในใจวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

การจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเสวนา และการตระหนักถึงความเป็นเจ้าของ และการเห็นศักยภาพของพื้นที่ในการปลุกให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง คนในพื้นที่จึงเข้าร่วมโครงการ โดยเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ดำเนินไปตามแผนงานของคณะกรรมการชุมชน

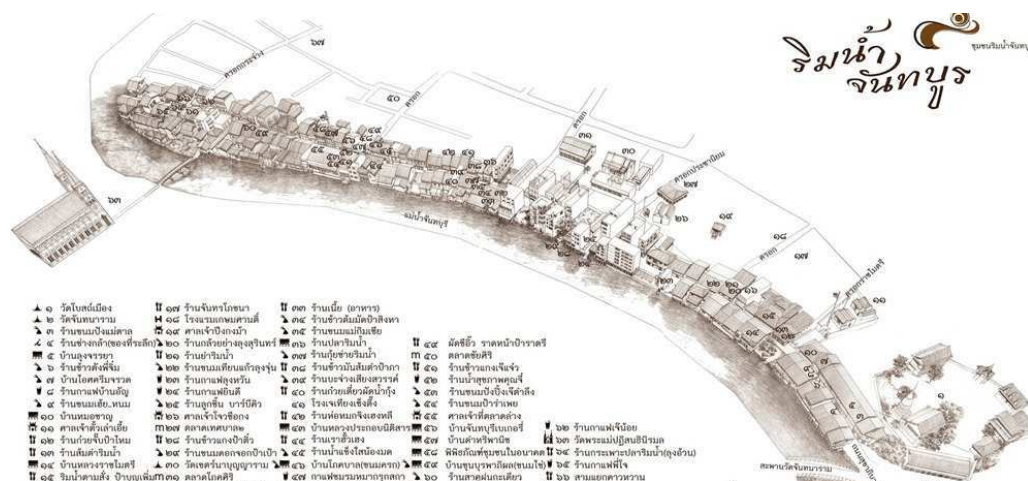
• **ชุมชนย่านท่าหลวง จังหวัดจันทบุรี** (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550: 53-99)

ชุมชนย่านท่าหลวง ตั้งอยู่ในอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ย่านท่าหลวงในอดีตเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้าของเมืองจันทบุรี มีถนนริมน้ำเป็นถนนสายแรกของเมือง เริ่มต้นที่ย่านท่าหลวงด้านเหนือ ลงมาทางใต้ผ่านตลาดเหนือ ตลาดกลาง ตลาดล่างจนถึงสะพานข้ามฝากไปยังโบสถ์คริสต์ และสิ้นสุดที่ปลายถนนสุขาภิบาล บริเวณที่เรียกว่า ท่าเรือจ้ง ชุมชนย่านท่าหลวงเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ด้วยเป็นที่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เคยประพาสถึงสามครั้ง มีวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของย่านที่โดดเด่น คือเป็นย่านเมืองเก่าริมน้ำที่เคยเป็นท่าหน้าและเส้นทางการค้าสำคัญของเมือง

ย่านท่าหลวงยังเป็ย่านที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนและชาวญวนในเมืองเก่าจันทบุรี สำหรับที่ที่ประกอบกิจการค้าขาย จึงเกิดรูปแบบอาคารที่มีเอกลักษณ์ คือ เป็นห้องแถวพาณิชย์ที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมหลากหลายตามฐานะและความนิยมของเจ้าของ รูปแบบอาคารที่ปรากฏในพื้นที่มีทั้งที่เป็นห้องแถวไม้ และที่เป็นตึกก่ออิฐฉาบปูนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ผสมผสานกับอาคารห้องแถวแบบจีน ที่ตั้งเรียงกันอยู่ขนานถนนริมน้ำซึ่งมีลักษณะพิเศษคือมีแนวโค้งตามลักษณะตามธรรมชาติของน้ำ และขนาดของถนนนั้นก็กว้างนัก ด้วยเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ซ้อนทับกันมาจากอดีตจึงสามารถเห็นถึงโครงสร้างของเมืองเก่าจันทบุรีในอดีตได้

นอกจากคุณค่าทางด้านกายภาพแล้ว ชุมชนย่านท่าหลวงยังเป็นชุมชนที่มีคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมอื่น ๆ มีประเพณีที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต เช่น ประเพณีการแข่งขันเรือ และประเพณีทิ้งกระจาด รวมถึงยังมีศาสนสถานหลายแห่งที่แสดงออกถึงความเชื่อของผู้คนที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ วัดโบสถ์เมือง ศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย ศาลเจ้าตลาดล่าง ในย่านท่าหลวง และวัดพระแม่ปฏิสนธินิรมล เป็นต้น

แต่ด้วยเพราะการพัฒนาของเมืองและระบบการจราจรทางบก ทำให้ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างย่านเมืองเก่ากับแม่น้ำจันทบุรีจึงลดลง การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน ท่าเรือสาธารณะได้สูญหายไป อย่างไรก็ตามแม่น้ำจันทบุรีก็ยังคงมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน เนื่องจากในฤดูน้ำหลากน้ำในแม่น้ำจันทบุรีจะมีระดับสูงมากจนเข้าท่วมบ้านเรือนในชุมชน บางปีถึงกับสร้างความเสียหายต่อบ้านเรือน และร้านค้าอย่างมาก

ภาพที่ 2.4 ภาพร่างผังชุมชนริมน้ำจันทบุรี ซึ่งประกอบด้วยย่านตลาดล่างและย่านท่าหลวง ซึ่งจัดทำโดยองค์กรชุมชน [ที่มา: www.chanthaboosriver.com]

ภาพที่ 2.5 วิถีชีวิตภายในชุมชนย่านท่าหลวงริมน้ำจันทบุรี [ที่มา: http://pighouse.thai-forum.net/t1136-topic]

- การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน

ในการศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนย่านท่าหลวง ผู้วิจัยศึกษาจากโครงการศึกษาของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (2550: 124 - 127) ชื่อ “โครงการศึกษาข้อมูลชุมชนเพื่อการพัฒนาเครือข่ายพิพิธภัณฑ์มีชีวิต กรณีศึกษาย่านเก่าเมืองจันทบุรี” ที่เสนอให้กับสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) และจากงานวิทยานิพนธ์ของรัตตินิ สุพฤตพิพานิชย์ (2554) เรื่อง “การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิม กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบุรี”

สำหรับแนวทางการจัดการพื้นที่ชุมชนย่านท่าหลวงของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น เสนอให้ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ ให้ประชาชนได้มีความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ มีบทบาทในการปกป้องดูแลมรดกทางวัฒนธรรมของตน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 7 ประการ ได้แก่

1. การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญภายในพื้นที่ที่ตนเองเป็นเจ้าของ โดยเสนอให้จัดกิจกรรมที่เน้นการสร้างจิตสำนึกในบุคคลระดับต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน เช่น กิจกรรมสำรวจและจัดบันทึกมรดกทางวัฒนธรรมด้วยชุมชนเอง และการให้การศึกษาแก่เยาวชนในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการอนุรักษ์

2. การกำหนดกลุ่มผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการชุมชน ซึ่งในระยะเริ่มแรกควรคัดเลือกจากกลุ่มคนที่กระตือรือร้นที่จะทำงานในการพัฒนาชุมชนและมีพื้นฐานของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยได้แบ่งคณะกรรมการออกเป็น กรรมการชุมชนตลาดล่าง กรรมการศาลเจ้าที่ตลาดล่าง และบุคคลที่มีความสนใจในพื้นที่เมืองเก่า

3. การส่งเสริมองค์กร เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการกำหนดกลุ่มบุคคล คือ การส่งเสริมให้องค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้วมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในด้านการอนุรักษ์ และจัดการให้ดีขึ้นโดย การเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนประเภทเดียวกัน, การสร้างเครือข่ายชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนอื่นๆ องค์กรของรัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง, และการกำหนดบทบาทของชุมชน และการจัดโครงสร้างองค์กรให้เห็นถึง หน้าที่รับผิดชอบได้ชัดเจนขึ้น

4. บทบาทขององค์กรของรัฐ เสนอให้มีการประสานกับองค์กรรัฐเพื่อของบประมาณในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญ และประชาสัมพันธ์ชุมชน อีกทั้งโครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ ซึ่งช่วยเรื่องการให้ความรู้แก่ผู้คนในชุมชน และเป็นองค์กรที่ช่วยประสานระหว่างชุมชนและองค์กรรัฐอื่น ๆ

5. การรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อส่งเสริมและจัดอบรมอาชีพดั้งเดิมในพื้นที่ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น งานหัตถกรรม งานศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ให้มรดกเหล่านี้มีการสืบทอดภูมิปัญญาต่อไป

6. บทบาทของผู้ประกอบการในชุมชน เสนอให้มีการศึกษาเพิ่มเติมถึงความเป็นไปได้ในการร่วมมือด้านธุรกิจระหว่างผู้ประกอบการด้านต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านธุรกิจและการท่องเที่ยว เพื่อนำผลประโยชน์ที่สามารถนำกลับมาใช้ในการดูแลรักษา

ชุมชนต่อไป เช่น การจัดให้มีที่พักนักท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ ในอาคารเก่า เช่น โรงแรมขนาดเล็ก ร้านอาหาร และการจัดการการท่องเที่ยวทางน้ำเชื่อมต่อบริเวณชุมชนเก่ากับชุมชนริมน้ำอื่นๆ ในจังหวัดโดยใช้ย่านเก่าเมืองจันทบุรีเป็นตัวเชื่อม

7. *กระบวนการในการอนุรักษ์ทางด้านกายภาพ* ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สามารถสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของชุมชนได้อย่างเด่นชัดที่สุด และในพื้นที่ชุมชนก็มีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรมสูง จึงเสนอให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ (landscape) รวมถึงปรับปรุงสภาพอาคาร โดยการซ่อมแซมและทาสีให้สวยงาม โดยในรายงานได้มีตัวอย่างของการทำแบบส่วนประกอบอาคารเพื่อบันทึกเป็นหลักฐานสำหรับการบูรณะต่อไป (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550: 111 - 123)

หลังจากนั้น ชาวชุมชนได้นำแนวทางไปปฏิบัติ โดยมีคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ และมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์และส่งเสริมการอนุรักษ์ขึ้นในชุมชนหลายกิจกรรม ได้แก่ (รัตนิน สุพฤตนิพนธ์, 2554: 50-96)

- กิจกรรมการประกวดชื่อชุมชนและพิธีมอบรางวัล ระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2552
- สร้างสื่อนำเสนอเพื่อการเรียนรู้และสร้างการสื่อสารในชุมชน ระหว่างเดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2552
- สร้างเครือข่ายการทำงาน กับเจ้าของบ้านและหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเดือน พฤษภาคม-ตุลาคม 2552
- โครงการฟื้นฟูกายภาพเบื้องต้นกับกิจกรรมหน้าบ้านน่ามอง “ปลูกต้นไม้หน้าบ้าน” และ “BIG CLEANING DAY” ในวันที่ 19 กรกฎาคม และ 12 สิงหาคม 2552ตามลำดับ
- เปิดงานย่านการค้าจังหวัด และนำเสนอนิทรรศการชุมชนในวันที่ 18-19 กันยายน 2552
- กระตุ้นการปรับปรุงเพื่อการอนุรักษ์อาคารและพัฒนาสภาพ ระหว่างเดือน ตุลาคม 2552 – มกราคม 2553
- โครงการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรม และนำเสนอผลงาน ในเดือน มีนาคม 2553

กิจกรรมต่าง ๆ สามารถสร้างการตระหนักเห็นคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ชุมชน, กระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน, เป็นการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้าง

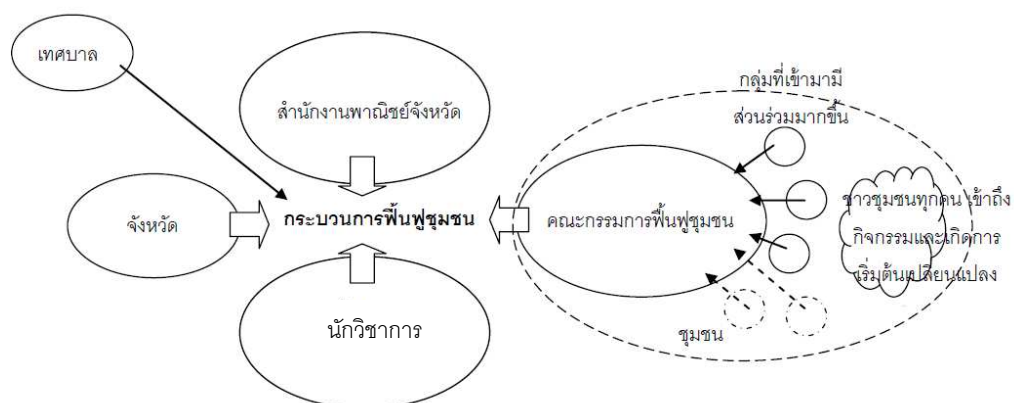
พิพิธภัณฑสถานชุมชน, ส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชน, ส่งเสริมการทำงาน และความรับผิดชอบของกรรมการชุมชน, และส่งเสริมการท่องเที่ยวและการทำความเข้าใจชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว

- การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

จากโครงการศึกษาแสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดการพื้นที่ซึ่งต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถดูแลบริหารจัดการทรัพยากรได้ โดยมีการเริ่มจากการให้บุคคลในชุมชนที่กระตือรือร้น และพร้อมที่จะอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน รวมตัวเพื่อเป็นแกนนำ แล้วจึงขยายผลออกสู่ชาวชุมชนในสวนอื่น ๆ โดยแบ่งกลุ่มผู้รับผิดชอบดำเนินการในกาอนุรักษ์เป็นคณะกรรมการชุมชน และคณะกรรมการศาลเจ้า แล้วให้ทำงานประสานกัน ร่วมกับหน่วยงานของรัฐบาล เช่น เทศบาลท้องถิ่น เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกและให้งบประมาณสนับสนุน

นอกจากนี้ยังเสนอให้ชุมชนรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อส่งเสริมการสืบทอดองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น การอบขนมอาชีพต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มอาชีพ เหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน อีกทั้งมีการคำนึงถึงความสำคัญของการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้กับเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นผู้สืบทอดและดูแลมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไปในอนาคต

องค์กรภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการอนุรักษ์และสร้างการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ให้กับผู้คนในชุมชน คือ หน่วยงานด้านวิชาการ เช่น สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งชาติ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, และสถาบันอาศรมศิลป์ องค์กรภายนอกเหล่านี้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน และเป็นกลุ่มที่ทำการกระตุ้นให้เกิดการเห็นคุณค่า และให้คำปรึกษาด้านการดำเนินงานกับชุมชน

ภาพที่ 2.6 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ [ที่มา: รัตนิน สุพฤตพิพานิชย์, 2554: 75 ปรับปรุงโดยผู้วิจัย]

• **ย่านยานากะ กรุงโตเกียว (Yanaka, Tokyo)** (เลขสม สถาปัตงานท์ และคณะ, 2546: 15-16)

ย่านยานากะเป็นพื้นที่ย่านการค้าและย่านอยู่อาศัยเก่าแก่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเก่าเอโดะ (Edo) ในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ประกอบด้วยย่านยานากะ (Yanaka) ย่านเนะซุ (Netsu) และย่านเซนดากิ (Zendaki) รวมกันเรียกว่าย่านยานะเซน (Yanezen) ผู้คนนับถือศาสนาพุทธและชินโต จึงมีวัดและศาลเจ้าต่าง ๆ นั้นกระจายอยู่โดยรอบ และมีศาลเจ้าหลายแห่ง ทำให้อ่านแห่งนี้มีพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะจำนวนมาก มีความสำคัญในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวยามราตรี ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพแบบดั้งเดิมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในกรุงโตเกียวแบบในอดีต

ย่านยานากะ ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่โอบล้อมโดยภูเขา และเป็นย่านที่รอดพ้นจากสงคราม และจากแผ่นดินไหว ดังนั้นลักษณะทางกายภาพรวมถึงวิถีชีวิตและสังคม ของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เห็นได้จากอาคารบ้านเรือน ศาลเจ้า และวัดต่าง ๆ รวมถึงการประดับกระถางต้นไม้หน้าบ้านและป้ายร้านค้าต่าง ๆ (เลขสม สถาปัตงานท์ และคณะ, 2546: 18)

ภาพที่ 2.7 สภาพแวดล้อมภายในย่านยานากะ [ที่มา: <http://www.wattention.com/wa-fu/wa-fu-sites/yanaka-ginza-one-of-tokyos-many-hidden-secrets>]

ภาพที่ 2.8 มรดกทางสถาปัตยกรรม ร้านค้าที่สร้างจากไม้เก่าแก่ภายในย่านยานากะ [ที่มา: <http://muza-chan.net>]

- การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน

การศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนย่านยานากะนั้น ศึกษาจากหนังสือ “มะจิซึคิรี การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น” ของ ศาสตราจารย์ เลอสม สถาปิตานนท์ และคณะ (2546: 20-33) มีรายละเอียดดังนี้

จุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์ชุมชนย่านยานากะนั้น เริ่มจากการรวมกลุ่มกันของแม่บ้านย่านยานาเนะเซน เพื่อพิมพ์วารสารรายปีเผยแพร่ข่าวสารและประวัติศาสตร์ของย่าน ทำให้ผู้คนภายในย่านเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ รวมถึงยังเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ย่านประวัติศาสตร์นี้ให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้คนภายนอกด้วย

ต่อมาใน พ.ศ. 2529 ศาสตราจารย์ มาเอโนะ มาซารุ (Prof. Maeno Mazaru) และกลุ่มนักศึกษาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปะแห่งโตเกียว (Tokyo Fine Art University) ได้เข้ามาสำรวจและร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยในย่านยานาเนะเซน พัฒนากิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านให้เป็นมืออาชีพมากขึ้น และได้ก่อตั้ง “โรงเรียนยานากะ” เป็นองค์กรชุมชนทำหน้าที่เป็นแกนนำในการอนุรักษ์และปลุกชีวิตของชุมชนย่านยานากะ โดยมีอาสาสมัครจำนวน 30 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากชาวชุมชน และตัวแทนจากฝ่ายวิชาการ

การดำเนินงานได้มีการประสานงานให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมและผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงการอนุรักษ์และแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยโรงเรียนยานากะมีหน้าที่จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ อาทิ แผ่นพับ หรือวารสารเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ และเสนอวิธีการหรือข้อพึงปฏิบัติต่าง ๆ ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้โรงเรียนยานากะยังมีบทบาทในการให้คำปรึกษาชาวชุมชนในการปรับปรุง ซ่อมแซม และต่อเติมสภาพบ้านเรือนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของย่าน โดยออกมาเป็น “แนวทางปฏิบัติร่วมกัน” ไม่ได้ออกมาในรูปแบบของกฎข้อบังคับ รวมถึงมีการเสนองานอนุรักษ์อาคารส่วนกลางของย่าน เพื่อใช้เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน และสำนักงานขององค์กรชุมชน รวมถึงเป็นสถานที่จัดแสดงผลงานของศิลปินที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานโรงเรียนยานากะ อาคารแสดงศิลปะสกายบัท (Sky Bath) ซึ่งเป็นโรงอาบน้ำเก่าและอาคารแสดงศิลปะโองูรายา (Oguraya) ซึ่งเป็นโกดังสินค้าเก่า นิทรรศการที่จัดในอาคารศิลปะทั้งสอง นอกจากนี้จะเป็นผลงานของศิลปินแล้ว จึงมีการจัดนิทรรศการของดีภายในย่านยานากะ แล้วประชาสัมพันธ์งานดังกล่าวให้คนภายนอกชุมชนได้เข้ามาเที่ยวชม

ศักยภาพที่สำคัญของย่านยานากะ คือ ความเข้มแข็งของผู้คนภายในชุมชน ทั้งชาวบ้านผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมและผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ ด้วยเพราะมีการจัดกิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชุมชนอยู่เป็นระยะ และมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความเป็นไปภายในชุมชนให้ทราบโดยสม่ำเสมอ แต่ปัญหาที่พบภายในการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนย่านยานากะ คือ การประสานงานกับหน่วยงานราชการน้อย ทำให้การเชื่อมโยงย่านประวัติศาสตร์กับชุมชนภายนอกยังไม่มีพลังมากเพียงพอ

- การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

ชุมชนภายในย่านยานากะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีการรวมตัวกันของทั้งผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมและผู้อยู่อาศัยเก่า โดยมีจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนจากการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านเพื่อเสนอข่าวสารและประวัติศาสตร์ของพื้นที่

ต่อมามีภาคส่วนทางวิชาการเข้ามาศึกษาและร่วมมือกับชาวชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา โดยจัดตั้งเป็นโรงเรียนยานากะ ที่มีตัวแทนจากทั้งชาวชุมชนและจากฝ่ายวิชาการ ร่วมกันรณรงค์การอนุรักษ์และรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน และประสานให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

• **ย่านคาวาโกเอะ จังหวัดไซตามะ (Kawagoe, Saitama)** (เลขสม สถาปัตตานนท์ และคณะ, 2546: 37-38)

ย่านคาวาโกเอะเป็นย่านการค้าเก่าในจังหวัดไซตามะ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงโตเกียว ลักษณะเป็นที่ราบสูงซึ่งเหมาะกับการเพาะปลูก และเป็นที่ชุมทางของเครือข่ายแม่น้ำหลายสาย ซึ่งส่งเสริมการเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และยังเป็นแหล่งรวมสินค้าอุปโภคบริโภคจากพื้นที่ทางตอนเหนือหรือชายฝั่งตะวันตกของทะเลญี่ปุ่นเข้าสู่กรุงเอโดะหรือกรุงโตเกียวในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญเป็นรองเพียงกรุงเอโดะเท่านั้น จึงทำให้เป็นที่มาของชื่อ “โคะเอโดะ” (Ko Edo) หรือ เมืองเอโดะน้อย (Little Edo) การที่พื้นที่ย่านคาวาโกเอะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งรวมสินค้าต่าง ๆ ทำให้มีโกดังร้านค้ารูปแบบคันโต (Kanto) เหลืออยู่จำนวนมาก

ใน พ.ศ. 2411 ซึ่งตรงกับสมัยเมจิ มีการตัดเส้นทางรถไฟผ่านเมืองและสร้างสถานีรถไฟห่างจากศูนย์กลางการค้าเก่า ประกอบกับเกิดเหตุเพลิงไหม้ในย่านคาวาโกเอะ พ.ศ. 2436 ทำให้มีการย้ายศูนย์กลางการค้าไปสู่บริเวณสถานีรถไฟอย่างสมบูรณ์ และทำให้ชุมชนคาวาโกเอะลดความสำคัญลง (เลขสม สถาปัตตานนท์ และคณะ, 2546: 39)

ภาพที่ 2.9 บรรยากาศภายในย่านคาวาโกเอะ [ที่มา: <http://wikitravel.org/en/Kawagoe#b>]

เมืองคาวาโกเอะเป็นเมืองรูปแบบปราสาท (Jouka Machi) คือมีปราสาทเจ้าเมืองอยู่ศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยที่อยู่ของขุนนางในระดับสูง และมีกลุ่มร้านค้าบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่รอบนอก ร้านค้าต่าง ๆ จะตั้งอยู่บนถนนหลักที่เชื่อมต่อกับปราสาทและชุมทางขนส่งทางน้ำ ซึ่งถนนสายดังกล่าวยังคงความสำคัญและตัดผ่านเมืองในปัจจุบัน และมีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบอาคารริมถนนน้อยมาก คือ ยังคงขนาด และสัดส่วนของอาคารดั้งเดิม ที่สูง 1-2 ชั้น ทั้งนี้

เพราะรัฐบาลท้องถิ่นคาวาโกเอะมีการออกกฎหมายกลุ่มอาคารทางประวัติศาสตร์ และมีการควบคุมการก่อสร้างและปรับปรุงซ่อมแซมอาคารใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้อาคารยังคงขนาดและสัดส่วนดั้งเดิมอยู่ อาคารต่าง ๆ เป็นร้านค้าที่ประกอบกิจการหลากหลาย เช่น ร้านตัดผม ร้านหนังสือ และร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น (เลอสม สถาปิตานนท์ และคณะ, 2546: 39 - 40)

- การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน

การศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนย่านคาวาโกเอะนั้น ศึกษาจากหนังสือ “มะจิซึคิรี การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น” ของ ศาสตราจารย์ เลอสม สถาปิตานนท์ และคณะ (2546: 37-57) มีรายละเอียดดังนี้

การอนุรักษ์ชุมชนย่านคาวาโกเอะนั้นมีการร่วมมือจาก 3 ภาคส่วน คือ หน่วยงานรัฐบาล นักวิชาการ และชาวชุมชน โดยต่างฝ่ายต่างดำเนินการแยกจากกันในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือ

หน่วยงานรัฐบาลได้ตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์และกำหนดพื้นที่ย่านคาวาโกเอะเป็นพื้นที่อนุรักษ์ใน พ.ศ. 2518 โดยมีกระทรวงศึกษา วิทยาศาสตร์ การกีฬา และวัฒนธรรม (Ministry of Education, Science, Sport, and Culture) ใ้งบประมาณเพื่อทำการสำรวจและศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ แต่เนื่องจากแนวทางการอนุรักษ์ออกมาไม่ชัดเจน โครงการจึงหยุดพักไป และกลับมาดำเนินการต่อใน พ.ศ. 2524 โดยรัฐบาลประกาศให้ร้านค้าลักษณะของโกดังของย่านคาวาโกเอะเป็นอาคารอนุรักษ์ แต่ก็ยังมีการอนุรักษ์แบบไม่เป็นองค์รวมคือ อนุรักษ์เฉพาะเนื้ออาคารไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพอื่น ๆ

ฝ่ายนักวิชาการ เป็นกลุ่มที่สนใจในสถาปัตยกรรมร้านค้าลักษณะโกดังแบบดั้งเดิม รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มผู้รักโกดัง” (Kuranokai) สมาชิกส่วนหนึ่งได้เข้ามาศึกษาดูงานในย่านคาวาโกเอะ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอาคารลักษณะดังกล่าวเหลืออยู่จำนวนมาก

ฝ่ายชาวชุมชน ได้แก่กลุ่มพ่อค้าในศูนย์กลางการค้าเก่าของย่านคาวาโกเอะรวมตัวเป็น “กลุ่มผู้ค้าขายย่านคาวาโกเอะ” เพื่อหาแนวทางกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ให้ดีขึ้นเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีตก่อนที่ศูนย์กลางการค้าจะย้ายไปบริเวณสถานีรถไฟ

จากการทำงานของทั้งสามฝ่าย การอนุรักษ์ชุมชนจึงได้ก่อตัวเป็นรูปธรรมใน พ.ศ. 2525 เมื่อมีการประสานกันระหว่างกลุ่มผู้ค้าย่านคาวาโกเอะ และกลุ่มผู้รักโกดัง และพัฒนาเป็น “คณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองคาวาโกเอะ” ซึ่งมีหน้าที่กำหนดแนวทางและฟื้นฟูการค้าขายจัดทำข้อตกลงร่วมในการวางผังชุมชนและรูปแบบสถาปัตยกรรม รวมถึงผลักดันให้ชุมชน

ย่านการค้าเก่าคาวาโกเอะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยมีการประสานงานกับ *ห้องออกแบบชุมชนเมือง* ของสำนักงานเขตอย่างต่อเนื่อง

การกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทำให้มีการจัดงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่ออนุรักษ์อาคารและสภาพแวดล้อมของเมืองเก่า โดยแบ่งจำนวนของเงินสนับสนุนตามประเภทของการดำเนินการอนุรักษ์ คือ

- อาคารประเภทที่ 1 อาคารที่ปรับปรุงซ่อมแซมอาคารให้คงอยู่รูปแบบเดิม ได้รับเงินช่วยเหลือครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งหมดโดยไม่จำกัดวงเงิน การเสริมความแข็งแรงของอาคารจะได้รับเงินช่วยเหลือไม่เกิน 4 ใน 5 ส่วนของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในวงเงินไม่เกิน 16 ล้านบาท

- อาคารประเภทที่ 2 อาคารสร้างใหม่ให้มีรูปแบบเดียวกันกับอาคารอนุรักษ์และสภาพแวดล้อม ได้รับเงินช่วยเหลือไม่เกิน 3 ใน 5 ส่วนของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในวงเงินไม่เกิน 6 ล้านบาท

- อาคารประเภทที่ 3 อาคารสร้างใหม่ที่นำองค์ประกอบสำคัญของอาคารอนุรักษ์มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ได้เงินช่วยเหลือไม่เกิน 2 ใน 5 ส่วนของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในวงเงินไม่เกิน 3 ล้านบาท

- อาคารประเภทที่ 4 อาคารสร้างใหม่ โดยยึดเฉพาะข้อตกลงร่วมที่ออกโดยคณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองเก่า ไม่ได้รับเงินช่วยเหลือ

นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว การอนุรักษ์ย่านคาวาโกเอะยังคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับทางเท้าและถนน ที่ยังคงลักษณะของทางเท้าไว้ และมีการทำป้ายบอกข้อมูลประวัติศาสตร์ รวมถึงสวนหย่อมเพื่อความสวยงามของพื้นที่ อีกทั้งยังคงรักษาอาคารหอคอยซึ่งเป็นจุดหมายตาของพื้นที่ด้วย

ร้านค้าในลักษณะโกดังที่ได้รับการอนุรักษ์แล้ว ก็มีการเปิดกิจการเป็นร้านค้าที่ขายสินค้าหลากหลาย ทำให้มีผู้คนจากภายนอกเข้ามาจับจ่ายใช้สอย รวมถึงยังคงรักษาสินค้าดั้งเดิมที่ยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบัน คือ ร้านขายขนมและอาหารแห้ง ร้านขายผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ และสอดแทรกสินค้าใหม่เข้าไป เช่น ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านอาหาร และสถานที่จัดแสดงศิลปะ เป็นต้นตลอดจนมีการสืบทอดกิจกรรมทางศาสนาให้คงอยู่สืบไปด้วย

- การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

การอนุรักษ์ย่านการค้าคาวาโกเอะ มีการร่วมมือจาก 3 ฝ่ายอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการดำเนินการที่แยกกัน แล้วจึงมีการรวมตัวร่วมมือกันทำงาน คือ ฝ่ายชุมชน โดยกลุ่มพ่อค้าและผู้อาวุโสในพื้นที่ รวมตัวเป็น *กลุ่มผู้ค้าย่านคาวาโกเอะ*, นักวิชาการรวมตัวเป็นกลุ่ม *คนรักโกดัง*

และทั้ง 2 ได้รวมตัวกันเป็น “คณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองคาวาโกเอะ” การทำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐบาลอย่างสม่ำเสมอ

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการคือ ความเข้มแข็งของชาวชุมชน ที่มีการรวมตัวกัน และต้องการที่จะให้ชุมชนกลับมาเป็นชุมชนค้าขายดังเช่นที่เคยเป็นในอดีต อีกทั้งคณะกรรมการชุมชนซึ่งเป็นพ่อค้าที่มีบทบาททางการปกครองท้องถิ่น และเป็นผู้อาวุโส ก็ทำให้ได้รับความเกรงใจจากชาวชุมชน ทำให้ได้รับความร่วมมือในการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนอย่างเต็มที่

• สรุปกรณีศึกษาในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

จากการศึกษากรณีศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนจากชุมชนการค้าเก่าทั้ง 4 ได้แก่ ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, ย่านท่าหลวง จังหวัดจันทบุรี, ย่านยานาคะ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น และย่านคาวาโกเอะ จังหวัดไซตามะ ประเทศญี่ปุ่น สามารถสรุปกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน โดยแบ่งหัวข้อเป็นขั้นตอนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของชุมชน ความช่วยเหลือจากภายนอก และผลการดำเนินงาน ได้ดังแสดงในตารางที่ 2.6 ซึ่งจากกรณีศึกษาเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อใช้อนุรักษ์ชุมชนตลาดล่างได้

ตารางที่ 2.6 ตารางสรุปการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนกรณีศึกษาต่าง ๆ

ชุมชน	ขั้นตอนการดำเนินงาน	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลการดำเนินงาน
สามชุก ชุมชนตลาดเก่า ริมน้ำอายุร่วม 100 ปี ที่ยังคง ลักษณะทาง กายภาพดั้งเดิม อยู่	-ตั้งคณะกรรมการ ชุมชน ทำงาน -ประชาสัมพันธ์ ศึกษาอดีต และ จัดกิจกรรม ส่งเสริมการ อนุรักษ์	-ชุมชนรวมตัว จัดตั้งคณะ กรรมการชุมชน	-มูลนิธิชุมชน ชาวไทย เข้ามา ช่วยจัดกิจกรรม ภาพถ่ายในอดีต ของสามชุก	-เกิดการกลับเข้า มาอยู่อาศัยและ เปิดร้านค้า ภายในชุมชน รวมถึงเป็น สถานที่ท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่ มีชื่อเสียงของ ประเทศ

ตารางที่ 2.6 ตารางสรุปการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนกรณีศึกษาต่าง ๆ (ต่อ)

ชุมชน	ขั้นตอนการดำเนินงาน	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลการดำเนินงาน
ท่าหลวง ย่านและ เส้นทางการค้า ริมน้ำเก่าแก่ของ เมืองจันทบุรี	- คำนึงถึงการอนุรักษ์ ทั้งหมดที่จับต้อง ได้ และจับต้อง ไม่ได้ - คัดเลือก ผู้รับผิดชอบจากผู้ที่ มีความสนใจใน การอนุรักษ์ชุมชน	- เสนอให้ชุมชนเข้า มามีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอน การวางแผน จัดการชุมชน และมุ่งเน้นการมี ส่วนร่วมของ เยาวชน	- มีการช่วยเหลือ จาก สพร., คณะสถาปัตยกรรม- จุฬาฯ, และ สถาบันอาศรม- ศิลป์	- ปัจจุบันมีการ รวมตัวเป็นชุมชน - มีการดำเนินงาน อนุรักษ์มรดกทั้ง ที่จับต้องได้และ จับต้องไม่ได้ และพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยว
ยานากะ ย่านเก่าแก่ของ กรุงเก่าเอโดะ ในกรุงโตเกียวที่ ยังคง สภาพแวดล้อม เหมือนเดิม	- แม่บ้านรวมตัวกัน เผยแพร่ข่าวสาร และของดีของพื้นที่ - เกิดองค์กรโรงเรียน ยานากะ และชาว ชุมชนร่วมมือกัน	- แม่บ้านรวมตัวกัน เผยแพร่ข่าวสาร และของดี - ชาวชุมชน เข้มแข็ง และ ร่วมมือกันปฏิบัติ ตามการรณรงค์	- มีฝ่ายวิชาการเข้า มาช่วยเหลือ คือ ศ. มาเอโนะ มาซารุ และ นักศึกษา ม. ศิลปะแห่ง โตเกียว	- ชุมชนสืบเนื่องวิถี ชีวิต และมีการ จับจ่ายใช้สอย มากขึ้นภายใน ชุมชน จาก นักท่องเที่ยวที่ เข้ามาในชุมชน
คาวาโกเอะ ย่านการค้าเก่า ของเมืองคาวา โกเอะ ยังคง แนวถนนสาย การค้าและ อาคารดั้งเดิม	- ชาวชุมชนรวมตัว กันเป็นกลุ่มผู้ค้า ย่านคาวาโกเอะ เพื่อหาทางพลิกฟื้น ชีวิตให้กับพื้นที่ ประกอบด้วยกลุ่ม นักวิชาการด้าน อนุรักษ์อาคารคือ กลุ่มผู้รักโกดัง รวมตัวกัน ทำงาน ร่วมมือกับรัฐบาล	- พ่อค้าและผู้ อาวุโสรวมตัวกับ กลุ่มผู้รักโกดัง เป็น คณะกรรมการ สร้างชุมชนเมือง คาวาโกเอะ	- กลุ่มนักวิชาการ ชื่อ กลุ่มผู้รัก โกดัง และการ ออกกฎรองรับ การอนุรักษ์ ชุมชน	- ชุมชนกลับมามี ชีวิตเป็นย่าน ค้าขายอีกครั้ง รวมถึงคงรูปแบบ สินค้าดั้งเดิม สอดคล้องกับ สินค้าใหม่ ๆ และ คงความสำคัญ ของอาคาร ร้านค้าโกดังและ ถนนสายการค้า ของเมืองไว้

2.3.2 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากการศึกษากกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษากกรณีศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีต่อความแท้ของพื้นที่มรดก เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะของความแท้ของพื้นที่มรดก และทราบถึงผลกระทบที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นกับพื้นที่มรดกหลังจากได้เปลี่ยนแปลงบทบาทเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังที่ชาวชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรีต้องการ

กรณีศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเมืองฮอยอัน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีรายละเอียดดังนี้

• ผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาเรื่องผลกระทบต่อความแท้เมืองหลวงพระบาง จากการท่องเที่ยวนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่ชื่อว่า “IMPACT: The effects of tourism on culture and the environment in Asia and the Pacific: Tourism, and Heritage Site Management in the World Heritage Town of Luang Prabang Lao PDR” ขององค์การยูเนสโก ซึ่งได้ศึกษาถึงการทำความเข้าใจ การอนุรักษ์ และผลกระทบจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การวางแผนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและรักษาความแท้ของเมืองไว้ มีรายละเอียด ดังนี้

- ความสำคัญของเมืองหลวงพระบาง (UNESCO, 2004: 5 - 10)

หลวงพระบางเป็นเมืองเก่าแก่ของอาณาจักรล้านช้าง ได้รับสถาปนาเป็นราชธานีเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 14 ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านช้างย้ายราชธานีไปยังนครหลวงเวียงจันทน์ หลวงพระบางก็ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางด้านพระพุทธศาสนา และยังคงแสดงออกถึงความสงบ และวิถีชีวิตที่ผูกพันของชาวหลวงพระบางกับพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในหลวงพระบางนั้นมีความหลากหลาย แต่แสดงออกถึงความดั้งเดิม หรือ ความแท้ของประเพณี วัฒนธรรม และวิทยาการทางการก่อสร้าง ได้แก่ วัด และบ้านไม้แบบประเพณีนิยม นอกจากนี้ อดีตอันขมขื่นของการตกอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศส กลับทิ้งไว้ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เปี่ยมด้วยเสน่ห์ และสอดคล้องกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมของเมืองแห่งนี้ได้อย่างลงตัว

ด้วยเพราะความโดดเด่นของความแท้ หรือ ความต่อเนื่อง ของวิถีประเพณี วัฒนธรรมของชาวหลวงพระบาง ประกอบกับความแท้ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ทำให้หลวงพระบางมีคุณค่าอย่างมาก ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของของ สปป. ลาว และได้รับ ประกาศให้เป็นมรดกโลกเมื่อ ค.ศ. 1995 การประกาศเป็นมรดกโลกดังกล่าวนอกจากส่งผลดีในการอนุรักษ์ การจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณแก่เมืองแล้ว ก็เป็นการประชาสัมพันธ์เมืองไปพร้อมกัน จึงทำให้เกิดการเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

หลวงพระบางยังคงเป็นเมืองไม่กี่แห่งในทวีปเอเชียที่ยังคงความแท้ของสถานที่อยู่ แต่ด้วยกระแสของการท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษหลังนี้ ก็ทำให้เกิดประเด็นสงสัยถึงการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกินขีดรองรับ

ภาพที่ 2.10 วิถีชีวิตและกิจกรรมดั้งเดิม (ซ้าย) และกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่ในหลวงพระบาง (ขวา)[ที่มา: http://www.tourtooktee.com/programtour_detailpage.asp?nID=943]

- ผลกระทบต่อความแท้ (UNESCO, 2004: 53 - 74)

การเข้ามาของนักท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบางนั้น กระทบต่อความแท้ในหลายด้าน เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ด้านภูมิทัศน์เมือง ด้านการใช้งาน ด้านวิถีชีวิต รวมไปถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และแม้ว่าการท่องเที่ยวนั้นได้นำมาซึ่งการพัฒนาของโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นและอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต แต่ก็มีทั้งชาวเมือง และนักวิชาการ รวมถึงองค์กรด้านการอนุรักษ์เห็นถึงผลกระทบทางลบต่อความแท้ของเมืองมรดกโลกแห่งนี้

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือ การก่อสร้างที่เพิ่มขึ้น และทำให้สภาพของเมืองมีความหนาแน่นมากขึ้น ด้วยเพราะขาดกลวางแผนและการก่อสร้างที่เหมาะสม และยังนำมาซึ่งปัญหาด้านการจราจรและมลภาวะด้วย

การเกิดขึ้นของอาคารใหม่ และการปรับปรุงอาคารเก่าเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบของบ้านพักนักท่องเที่ยว (guesthouse), บริษัทด้านการท่องเที่ยว (tourist agency), คาเฟ่ (café), และร้านขายของที่ระลึก ทำให้ความท้าทายด้านการใช้งานของพื้นที่สูญเสียไป จากการเป็นพื้นที่เมือง หรือ ชุมชนอยู่อาศัยที่สงบเงียบ กลายเป็นพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ชาวตะวันตก นอกจากนี้สินค้าที่ขายในร้านขายของที่ระลึกบางประเภทก็ไม่เกี่ยวข้องกับเมือง และไม่ได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยคนในเมือง ซึ่งส่งผลถึงการรับรู้อัตลักษณ์ที่แท้จริงของเมือง

ด้านสถาปัตยกรรม มีการต่อเติมและซ่อมแซมอาคารหลายแห่งโดยไม่คำนึงถึงความแท้ของวัสดุ รูปแบบ และวิทยาการก่อสร้าง วัดในพุทธศาสนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหมือนสมบัติสำคัญของเมืองหลวงพระบาง ได้รับการบูรณะโดยใช้กระเบื้องซีเมนต์ และสีอะครีลิคมาใช้ เช่นเดียวกับการซ่อมแซมบ้านพักอาศัย และอาคารสาธารณะที่มีการเสริมวัสดุใหม่เข้าไป โดยไม่คำนึงถึงความแท้ของรูปแบบอาคาร โดยมีปัจจัยสำคัญคือ การพัฒนาที่เกิดขึ้น เช่น การรับสื่อโฆษณาจากประเทศไทย ทำให้ชาวเมืองมีค่านิยมถึงคุณค่าของวัสดุอาคารที่เปลี่ยนไป เห็นว่าคอนกรีต หรือ วัสดุใหม่ ว่าเป็นสิ่งที่มีค่า ส่งผลถึงการลดจำนวนการผลิตวัสดุดั้งเดิมมีลดน้อยลง ส่งผลต่อราคาของวัสดุ ทำให้ยิ่งทวีความไม่เป็นที่นิยมให้เพิ่มมากขึ้นด้วยเป็นวัสดุที่หายากและมีราคาแพง ตลอดจนทำให้มรดกทางภูมิปัญญาด้านวิทยาการก่อสร้างหรือฝีมือช่างดั้งเดิมสูญหายไปด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังกระทบต่อวิถีชีวิตประเพณีดั้งเดิมของชาวเมือง เช่น มีนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกนำเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ขึ้นไปดื่มในบ่อนยอดเขาภูสี (Phou Si) อันเป็นสถานที่ที่สามารถชมพระอาทิตย์ตกดินเหนือเมืองหลวงพระบางและแม่น้ำโขง โดยนักท่องเที่ยวนั้นไม่ได้ตระหนักว่ายอดเขาภูสีเป็นที่ตั้งของพระธาตุจอมสี (Chom Si) และไม่ทราบถึงความสำคัญและความวางตัวที่เหมาะสมในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ผลกระทบต่อความแท้ของเมืองหลวงพระบางที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา ทำให้เมืองมรดกโลกแห่งนี้เสี่ยงต่อการสูญเสียคุณค่าและความสำคัญลง ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย

- การดำเนินการเพื่อรักษาความแท้และจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

(UNESCO, 2004: 77 - 122)

การดำเนินการเพื่อรักษาความแท้และจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวนั้น เกิดขึ้นจากการผลักดันขององค์การยูเนสโก เช่น การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว หรือ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีและการวางตัวที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว โดยใช้สื่อต่าง ๆ

เช่น โปสเตอร์ และใบปลิว เป็นต้น; การให้ความรู้ด้านงานช่างกับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และร่วมสืบทอดองค์ความรู้และวิทยาการแห่งก่อสร้างที่ถูกต้อง; การสนับสนุนสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ที่ผลิตโดยคนท้องถิ่น เช่น เครื่องจักสาน เครื่องเงิน และผ้าไหม ซึ่งเป็นสินค้าที่มีความแท้ในด้านการออกแบบและสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการส่งเสริมการผลิตและขายสินค้าท้องถิ่นโดยรัฐบาลและองค์กรยูเนสโก รวมถึงมีการเสนอให้รัฐบาลไม่สนับสนุนหรือห้ามการค้าขายสินค้าที่ไม่ได้ผลิตโดยคนท้องถิ่น สิ่งนี้ส่งผลถึงการพัฒนาและสืบทอดองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมให้ดีขึ้นและคงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการออกข้อบังคับและมีการนำไปปฏิบัติอย่างเด็ดขาด ตัวอย่างข้อบังคับดังกล่าว ได้แก่ การให้ใช้วัสดุดั้งเดิม การจำกัดความสูงอาคาร ซึ่งย่อมส่งผลต่อการผลิตสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อราคาที่ลดลง และนำมาซึ่งการใช้งาน และสามารถสืบทอดวัสดุวิธีการทำ และวิธีการก่อสร้างดั้งเดิม อันเป็นความแท้ที่ต้องดำรงรักษาไว้

การสนับสนุนที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นจากทั้งองค์กรด้านการอนุรักษ์ระดับโลก คือ องค์กรยูเนสโก, จากความร่วมมือจากรัฐบาลในการรักษามรดกของชาติ, และความตระหนักเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนในหลวงพระบาง ทั้งสามภาคส่วนนี้พยายามร่วมกันในการจัดการพื้นที่เพื่อเพิ่มผลกระทบทางบวกให้กับพื้นที่มากที่สุด และลดผลกระทบทางลบให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด เพื่อให้หลวงพระบางยังคงความแท้ของวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และองค์ประกอบกายภาพ ซึ่งทำให้เมืองยังคงคุณค่าในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติต่อไป

• ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเมืองฮอยอัน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ในการศึกษาผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยวในเมืองฮอยอัน ศึกษาจากรายงานการศึกษาเรื่อง “ “Real Culture” Preservation, Authenticity, and Change in Hoi An’s Heritage Tourism Industry” ของอูร์ซูลา เจมส์ (Ursula James) ในการศึกษาในสถาบัน *SIT Graduate Institute*

- *ความสำคัญของเมืองฮอยอัน* (James, 2010: 8 - 14)

เมืองฮอยอันตั้งอยู่ในตอนกลางของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตั้งอยู่ริมทะเลจีนใต้ จึงเป็นเมืองท่าสำคัญของประเทศ ในสมัยของอาณาจักรจามปา บริเวณนี้เคยเป็นเมืองท่าบนปากแม่น้ำทูโบน ซึ่งมีชื่อว่า ไฮไฟ (Faifo) โดยเป็นศูนย์กลางทางการค้าในช่วง

คริสต์ศตวรรษที่ 16-17 มีชาวต่างชาติมาตั้งถิ่นฐานและค้าขายในเมืองนี้เป็นจำนวนมาก ทั้งชาวจีน ญี่ปุ่น ดัตช์ และอินเดีย

ประชากรในเมืองฮอยอันมีตั้งแต่ชาวจาม, ชาวไต่เวียด, ชาวจีน, และชาวญี่ปุ่น ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ชาวไต่เวียด หรือ ชาวเวียดนาม ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในฮอยอันโดยประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเริ่มมีการสร้างสรรค์งานฝีมือเช่นงานแกะสลักไม้ และเครื่องปั้นดินเผา ส่งออกไปยังต่างประเทศ ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 – 17 พ่อค้าชาวจีนและญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายในพื้นที่ เมืองฮอยอันจึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนของจีน และญี่ปุ่น ซึ่งมีสะพานญี่ปุ่นเป็นสัญลักษณ์แห่งการเชื่อมต่อของพื้นที่ทั้งสอง ต่อมาพ่อค้าชาวยุโรปและมิสชันนารีแห่งศาสนจักรโรมันคาทอลิกได้เข้ามาในฮอยอัน นอกจากชาวต่างชาติจะเข้ามาค้าขายแล้ว พายุในทะเลจีนใต้ก็ทำให้ชาวต่างชาติอยู่อาศัยในฮอยอันนานขึ้น จนมีการแต่งงานกับหญิงชาวเวียดนามจำนวนมาก

ในปี ค.ศ. 1999 องค์การยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนเขตเมืองเก่าของฮอยอันให้เป็นมรดกโลก การเป็นมรดกโลกนี้ทำให้การท่องเที่ยวและการพัฒนาเกิดขึ้นในฮอยอัน การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นมรดกที่จับต้องได้ และมรดกที่จับต้องไม่ได้ มรดกที่จับต้องได้ในเมืองฮอยอันได้แก่ อาคารและโครงสร้างของเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นอาคารที่แสดงออกถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของเวียดนาม จีน ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส; มรดกที่จับต้องไม่ได้ คือวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งหมายรวมถึงศิลปะ การแสดง อาหาร งานฝีมือ ความเชื่อ และพฤติกรรมของชาวเวียดนาม

การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทำให้เกษตรกรจากพื้นที่ชนบทเข้ามาหางานทำในเมือง ในโรงแรม ร้านอาหารรายขายของที่ระลึก และร้านตัดชุด จำนวนมาก และการเกิดขึ้นของประเพณีหรือเทศกาลใหม่เพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อความแท้ของเมืองในอีกหลายด้าน ซึ่งชาวฮอยอันเองก็ทราบถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้วยเช่นกัน

- ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ที่มีต่อความแท้ของเมืองฮอยอัน (James, 2010:

22 - 31)

เมืองฮอยอันได้เปลี่ยนแปลงจากเมืองค้าขายและเมืองอยู่อาศัย กลายเป็นเมืองที่เจมส์ที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์พิพิธภัณฑ์” (museum effect) ซึ่งเกิดจากความพยายามในตีความเมืองฮอยอันว่ามีลักษณะเหมือนพิพิธภัณฑ์ ที่แสดงอาคารและวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต เจมส์อธิบายถึงปรากฏการณ์พิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้น ว่า อาคารบ้านเรือนยังคงคงลักษณะดั้งเดิมเหมือนเช่นอดีต รวมถึงงานเทศกาล เสื้อผ้า อาหาร และงานฝีมือ ที่มีการแสดงออกหรือสร้างขึ้นใหม่เพื่อ

นักท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับประเพณีดั้งเดิม แต่ขาดซึ่งความแท้จริง หรือ ความจริงใจ ในการแสดงออกถึงมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ (James, 2004: 22)

ภาพที่ 2.11 องค์ประกอบทางกายภาพที่ยังคงอยู่ในเมืองฮอยอัน และการจัดกิจกรรมหรืองานเทศกาลขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว [ที่มา: http://www.vietnameasytravel.com/Hoi_an_The_Cua_Dai_Beach.asp]

ลักษณะทางกายภาพหรือการแสดงออกภายนอกของมรดกต่าง ๆ ทั้ง อาคาร บ้านเรือนยังคงลักษณะดั้งเดิมเหมือนเช่นอดีต รวมถึงงานเทศกาล เสื้อผ้า อาหาร และงานฝีมือ ล้วนยังคงลักษณะดั้งเดิม ซึ่งแสดงถึงความแท้ที่คงอยู่ในทางที่จับต้องได้ ซึ่งสามารถดำรงอยู่ควบคู่กับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกัน มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นกลับได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น การเกิดขึ้นของงานเทศกาล และ วิถีชีวิตของผู้คน การเข้ามาและการไม่เคารพใน วัฒนธรรมดั้งเดิมของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดร้านค้าคาราโอเกะ สถานบันเทิง และร้านหรือเทศกาลที่ ทำให้เกิดการดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ และกิจกรรมทางเพศ นอกจากนี้ยังส่งผลให้เยาวชนเริ่มมี ลักษณะของการสื่อสารและการแต่งตัวที่ไม่เหมาะสม และไม่เคารพในรูปแบบประเพณีท้องถิ่น

เหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวฮอยอันเอง โดยเฉพาะผู้สูงอายุเห็นถึงผลกระทบทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ในส่วนของเยาวชนนั้น ก็มีการตระหนักถึงความสำคัญ และมีความชื่นชมในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ก็เห็นว่าไม่สะดวกที่จะใช้ชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมโดยไม่ปรับเปลี่ยนตามการพัฒนาที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตท่ามกลางลักษณะทางกายภาพที่คงเดิมนี เป็นสิ่งที่อันห์ (Anh cited in James, 2010: 29) เรียกว่า “*The form is there, but things changes.*” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำเนินการอนุรักษ์ โดยคำนึงถึงเฉพาะมรดกที่จับต้องได้เท่านั้น

- การดำเนินการเพื่อรักษาความแท้ และจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

(James, 2010: 29 - 31)

องค์การยูเนสโกและรัฐบาลได้พยายามการดำเนินงานร่วมกัน ในการรักษาความแท้ของวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ ควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว เช่น ในส่วนของการอนุรักษ์อาคาร มีการเสริมส่วนของโครงสร้างเข้าไปใหม่ แต่ยังคงใช้วัสดุและรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารอยู่, ในส่วนของของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม รัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปอบรมเยาวชนในโรงเรียน ถึงข้อดีและข้อเสียของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว, และการส่งเสริมการเคารพและอยู่อาศัยแบบวิถีชีวิตอันดีงามในอดีต มีการให้รางวัล “Cultural Family Awards” แก่ครอบครัวที่ยังอยู่อาศัยด้วยกันเท่ากับหรือมากกว่าสามรุ่น เป็นต้น

จะเห็นว่าการรักษาความแท้ของเมืองฮอยอันด้านกายภาพนั้น ไม่พบกับปัญหามากเท่าความแท้ที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งถูกอนุรักษ์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการตลาด และใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งขับเคลื่อน เกิดเป็นปัญหาเรื่องความแท้ของวิถีชีวิต ดังนั้นสิ่งที่รัฐบาล องค์การยูเนสโก ชาวฮอยอัน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาฮอยอันต้องคำนึงถึงและกำลังดำเนินการก็คือ การรักษาความแท้ที่ไม่สามารถจับต้องได้ เพราะความแท้เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ หรือ ตัวตน ของฮอยอัน จนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มหาศาลต่อปี และได้รับยกย่องให้เป็นมรดกโลก

**• สรุปกรณีศึกษาด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา ที่มีต่อ
ความแท้ของพื้นที่มรดก**

จากการศึกษากรณีศึกษา คือ เมืองหลวงพระบาง ใน สปป. ลาว และเมืองฮอยอัน ในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางป้องกันการสูญเสียความแท้จากการท่องเที่ยวและการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างได้ โดยได้สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งกระทบต่อความแท้ของสถานที่ ดังนี้

ตารางที่ 2.7 สรุปผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา ที่มีต่อความแท้ของพื้นที่มรดก

เมือง	ผลกระทบต่อความแท้ที่จับต้องได้	ผลกระทบต่อความแท้ที่จับต้องไม่ได้
หลวงพระบาง	<ul style="list-style-type: none"> - การซ่อมแซมอาคารด้วยวัสดุใหม่ - การสร้างอาคารใหม่โดยไม่มีการวางแผน - สินค้าที่ไม่ใช่สินค้าท้องถิ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้งานพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป - การไม่เคารพต่อประเพณีท้องถิ่น - พฤติกรรมเลียนแบบ - การหายไปของงานช่าง และภูมิปัญญา
ฮอยอัน	<ul style="list-style-type: none"> - มีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบบางส่วน 	<ul style="list-style-type: none"> - การไม่เคารพต่อประเพณีท้องถิ่น - การหายไปของวิถีชีวิตอันดั้งเดิม - เกิดเทศกาลใหม่ ๆ - พฤติกรรมเลียนแบบ - การเข้ามาอยู่อาศัยในเมือง

จากตารางที่ 2.7 จะเห็นถึงผลกระทบต่อความแท้ ซึ่งโดยมากเป็นความแท้ที่จับต้องไม่ได้ เช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เปลี่ยนแปลงไป, งานเทศกาลที่เกิดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ, หรือ การไม่เคารพต่อวิถีชีวิตประเพณีดั้งเดิม ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์ของพื้นที่ ดังนั้นประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดก เพื่อรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นนั้น ก็คือ ประเด็นของความแท้ที่จับต้องไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะความแท้ที่จับต้องได้ เช่น รูปแบบของสถาปัตยกรรม หรือ สินค้าในพื้นที่นั้น เป็นองค์ประกอบที่สามารถควบคุมและรักษาความแท้ไว้ได้ ด้วยสามารถทำความเข้าใจและชี้วัดระดับความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน ดังนั้นในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างนั้น ก็ต้องนำประเด็นเรื่องของผลกระทบต่อความแท้ที่จับต้องไม่ได้ไปพิจารณา เพื่อเตรียมการรองรับไม่ให้ความแท้เหล่านี้ได้รับผลกระทบจนทำให้ชุมชนสูญเสียคุณค่าและความสำคัญของการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดไป

2.4 สรุปวิธีการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและ ศึกษากรณีศึกษาต่าง ๆ

จากที่ได้ศึกษาทฤษฎี หลักการ วรรณกรรม เช่น กฎบัตรของอิโคโมสที่ชื่อว่า “ICOMOS Charter for Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites”, พิธีสารฮอยอันสำหรับการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia), เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (The Nara Document on Authenticity), วรรณกรรม “Conservation of Historic Building” ของเซอร์ เบอรินาร์ด เอ็ม. เฟลเดน และวรรณกรรม “Conservation and Sustainable in Historic City” ของ เดนิส ร็อดเวล เป็นต้น รวมถึงการศึกษากรณีศึกษาในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน อันได้แก่ ชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, ชุมชนในย่านท่าหลวง จังหวัดจันทบุรี, ย่านยานากะ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น, ย่านคาวาโกเอะ, และจังหวัดไซตามะ ประเทศญี่ปุ่น รวมถึงกรณีศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยว ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว และ เมืองฮอยอัน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เหล่านี้ทำให้ทราบถึงลำดับขั้นตอนของการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม สามารถสรุปได้เป็น 6 ประเด็นสำคัญ คือ

1. การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก
2. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก
3. การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม
4. การรักษาความแท้
5. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนา
6. การประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

แต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก

ความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ เพราะเป็นสิ่งเริ่มต้นที่ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ และนำไปสู่การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษากรณีศึกษาพบว่า การตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่นั้น โดยมากมีอยู่ในตัวของผู้นั้นในชุมชนที่เป็นมรดกอยู่แล้ว แต่เป็นการตระหนักที่เกิดขึ้นเฉพาะในบางกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้านในชุมชนยานากะ ที่เห็นถึงความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นของชุมชน จึงทำวารสารรายปี

เผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์ ช่างสาร และผลิตภัณฑ์ดังกล่าว กระตุ้นการเห็นคุณค่าและความสำคัญของชุมชนให้กับผู้คนกลุ่มอื่น ๆ ภายในชุมชน

การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนนั้น ต้องการแรงผลักดันจากองค์กรภายนอกด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาทุก ๆ ชุมชน ที่มีองค์กรภายนอกเข้ามามีกระตุ้นการตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ให้กับคนในชุมชน เช่น ชุมชนสามชุก มีมูลนิธิชาวไทย และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เข้ามาช่วยจัดกิจกรรม “ภาพถ่ายเก่าเล่าอดีต” และกิจกรรม “อาหารอร่อยดีที่สามชุก” ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเห็นถึงสิ่งที่เป็นบุคคลภายนอกเห็นว่าชุมชนของพวกเขามีคุณค่าและความสำคัญ ทำให้ชาวชุมชนภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน และตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของถิ่นที่อยู่ของตน ไม่ว่าจะในทัศนะเดียวกันกับบุคคลภายนอก หรือ ในทัศนะที่แตกต่างกันก็ตาม แต่การตระหนักเห็นคุณค่านั้น จะนำไปสู่การริเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ พื้นฟู ปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่มรดกนั้นให้ดำรงอยู่และเติบโตได้ต่อไป

ในทำนองเดียวกัน ชุมชนท่าหลวง ชุมชนยานากะ และชุมชนควาโกอะ ก็ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญจากองค์กรภายนอก โดยมีสถาบันการศึกษาหรือกลุ่มนักวิชาการ ตลอดจนรัฐบาล เป็นกำลังสำคัญที่ทำให้ชาวชุมชนภาคภูมิใจในมรดกและร่วมกันสืบสานรักษามรดกทางวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าให้กับผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนแล้ว ควรมีการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ด้วย เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่กับนักท่องเที่ยวโดยสื่อต่าง ๆ ดังที่ได้จัดทำในเมืองหลวงพระบาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนให้สามารถดำรงความแท้ต่อไปได้ และเพื่อให้คนภายนอกเข้าใจพื้นที่ เพื่อที่จะปฏิบัติตนให้เหมาะสม หรือกระทำพฤติกรรมที่ทำลายความแท้ของวิถีชีวิตหรือสังคมภายในชุมชน

2.4.2 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

เมื่อชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก และริเริ่มดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนแล้ว กระบวนการที่สำคัญที่จะส่งผลถึงความยั่งยืนของการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้นก็คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 2 พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ จะทำให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางของการจัดการพื้นที่ และสนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

จากการศึกษากรณีศึกษา พบว่า ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ทั้ง 4 ชุมชน อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ โดยรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน

นั้นมีความคล้ายคลึงกัน คือ เริ่มจากกลุ่มคนที่เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชน ต้องการอนุรักษ์ พื้นฟู ปรับปรุง หรือพัฒนาพื้นที่ แล้วมีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าตลาดสามชุก กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในตลาดล่างในย่านท่าหลวง กลุ่มแม่บ้านในย่านยานากะ และกลุ่มพ่อค้าและผู้อาวุโสในย่านคาวาโกเอะ กลุ่มคนเหล่านี้ ยังมีบทบาทในการเป็นแกนนำในการดำเนินการอนุรักษ์ จนขยายออกเป็นคณะกรรมการดำเนินงานอนุรักษ์ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น คณะกรรมการพัฒนาชุมชนสามชุก กรรมการชุมชนตลาดล่างในย่านท่าหลวง กลุ่มโรงเรียนยานากะ และคณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองคาวาโกเอะ ซึ่งคณะกรรมการชุมชนเหล่านี้เป็นกลุ่มตัวแทนชุมชนและกลุ่มนักวิชาการภายนอก ที่ประสานความร่วมมือเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ทำให้ชาวชุมชนเองมีเวทีสำหรับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาถิ่นของตน ตลอดจนคณะกรรมการชุมชนเหล่านี้จะเป็นองค์กรที่ช่วยประสานความร่วมมือจากรัฐบาล หรือภาคส่วนอื่น ๆ ภายนอก

ภายในคณะกรรมการชุมชนหรือกลุ่มผู้รับผิดชอบในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้น ก็ควรแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เพื่อกำหนดหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ดังเช่นที่คณะกรรมการชุมชนสามชุกได้แบ่งคณะกรรมการออกเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายเศรษฐกิจ ฝ่ายพัฒนาและปรับปรุงสภาพตลาด และฝ่ายพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจนนั้นจะช่วยทำให้การดำเนินงานเป็นได้ได้อย่างรวดเร็วและเป็นระบบ ทั้งนี้อาจมีการกำหนดหน้าที่อื่น ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ที่มรดก

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ควรดำเนินการตั้งแต่ขั้นตอนของการตีความหมายคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ เพื่อที่จะกำหนดเป็นทิศทางของการอนุรักษ์และการพัฒนา ก่อนที่จะนำเสนอคุณค่าและความสำคัญให้ปรากฏและคงอยู่กับพื้นที่ต่อไป โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นอาจเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น การจัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชาวชุมชนร่วมกันเสวนาถึงแผนการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ หรืออาจจัดเป็นการสอบถามความพึงพอใจของโครงการต่าง ๆ ที่คณะกรรมการชุมชนหรือนักวิชาการได้นำเสนอ การขอความร่วมมือในการปฏิบัติตามเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน เช่น ในชุมชนยานากะ หรือการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและตระหนักถึงคุณค่า เช่น “กิจกรรมภาพถ่ายในอดีต” หรือ “อาหารอร่อยดีที่สามชุก” เป็นต้น

นอกจากนี้ องค์กรภายนอกก็มีส่วนสำคัญในการให้ความร่วมมือเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งรัฐบาล สถาบันการศึกษา ตลอดจนองค์กรเอกชนหรือมูลนิธิต่าง ๆ ที่นอกจากจะสร้างการตระหนักให้กับชาวชุมชนแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการศึกษา วางแผน

เสนอแนะ จัดกิจกรรมส่งเสริม ตลอดจนหาหรือสนับสนุนเงินทุน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกร่วมของทุกคน

นักท่องเที่ยวหรือผู้คนที่เข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่เอง ก็สามารถมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมได้ด้วย เช่น การปฏิบัติตนให้เหมาะสมและเคารพในประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ความแท้ของสถานที่คงอยู่กับพื้นที่มรดกนั้นต่อไป อีกทั้งนักท่องเที่ยวเองก็สามารถเข้าไปประเมินการอนุรักษ์ความแท้ของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนได้นำไปปรับเพื่อพัฒนาชุมชน

2.4.3 การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม

การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อมเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม โดยกฎบัตรของอิโคโมสที่ชื่อว่า “Charter for Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites” ได้เสนอว่าการตีความและการนำเสนอพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ควรจะต้องเข้าใจพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นมรดกทางกายภาพและที่เป็นองค์ความรู้หรือเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (ICOMOS, 2007: 7) ซึ่งการทำความเข้าใจพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนี้ จะทำให้ทราบถึงการตีความของคุณค่าและความสำคัญ หรือทัศนะของชุมชนที่มีต่อพื้นที่ชุมชน

ในการทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อมต้องอาศัยการศึกษาข้อมูลของพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อมในหลากหลายมิติ เช่น มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางกายภาพ ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสิ่งช่วยในการประเมิน ทำความเข้าใจ และตีความคุณค่าและความแท้ของสถานที่ เพื่อนำไปกำหนดทิศทางของการอนุรักษ์และพัฒนาให้สอดคล้องกับการรักษาคุณค่าและความแท้ของชุมชน

จากการประเมินหรือเข้าใจคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ ซึ่งอาจมีได้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ในการเป็นพื้นที่การค้าสำคัญของเมืองในอดีตโดยกลุ่มผู้อยู่อาศัยในตลาดสามชุกและชุมชนย่านคาวาโกเอะ ที่ยังคงบุคลิกร้านค้าและสินค้าเก่าแก่ที่ค้าขายสืบเนื่องมา เพียงแต่ซบเซาลงและต้องการการฟื้นฟูให้มีชีวิตขึ้นอีกครั้ง หรือการเห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมของชุมชนในย่านท่าหลวง ที่มีอาคารรูปแบบตะวันตกสมัยล่าอาณานิคมผสมผสานกับรูปแบบจีน และสถาปัตยกรรมย่านย่านยานากะและย่านคาวาโกเอะที่เป็นร้านค้าห้องแถวไม้ 2 ชั้นตั้งเรียงรายอยู่ตลอดแนวถนน และมีร้านค้าที่โดดเด่นด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นต้น ซึ่งการประเมินคุณค่าและความแท้ของสถานที่นี้ ต้องมีการประเมินร่วมกันทั้งจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนและนักวิชาการหรือองค์กรภายนอก

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยว หรือ นักลงทุนภายนอกที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ อันเป็นความจริงที่มีโอกาสเกิดขึ้นในพื้นที่มรดกที่ได้รับการอนุรักษ์ นักท่องเที่ยวและนักลงทุนเหล่านั้น ต้องทำความเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุมชน ทำความเข้าใจพื้นที่บริบท ตลอดจนต้องเข้าใจความแท้ของสถานที่ และต้องปฏิบัติหรือดำเนินการให้เหมาะสม โดยเคารพต่อคุณค่าและความแท้ดั้งเดิมของพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถเติบโตได้โดยไม่สูญเสียซึ่งความแท้ คุณค่า และความสำคัญของสถานที่ อันจะทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2.4.4 การรักษาความแท้

ก่อนที่จะทำการรักษาความแท้ของชุมชนนั้น ต้องศึกษาและตีความคุณค่าของชุมชน ว่าคุณค่าใดเป็นคุณสมบัติหรือคุณภาพดั้งเดิมของชุมชนที่ผสมผสานเป็นหนึ่ง จนกลายเป็นความเป็นสถานที่นั้น เพื่อให้ทราบถึงความแท้ของสถานที่ที่ต้องการรักษาไว้

หลังจากที่ประเมินคุณค่า และตีความว่าคุณค่าใดเป็นความแท้ของสถานที่แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การกำหนดแผนการปฏิบัติงาน เพื่อจะนำแผนงานนั้นไปปฏิบัติจริง อนึ่งความแท้ที่ต้องการรักษานั้นไม่ใช่เพียงความแท้ด้านกายภาพ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม เท่านั้น แต่ต้องเป็นความแท้ในมิติอื่น ๆ ที่ไม่สามารถจับต้องได้ด้วย เช่น บรรยากาศของสถานที่อันส่งผ่านออกมาจากกิจกรรม สินค้า และตัวผู้คน รวมถึงลักษณะสังคม การดำเนินวิถีชีวิต และการร่วมกันสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมภายในพื้นที่มรดกนั้น เป็นต้น

จากกรณีศึกษาที่ได้ยกมาศึกษานั้น ล้วนเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่มีความสำคัญต่อเมืองนั้น ๆ ในอดีต ดังนั้นความแท้ของกรณีศึกษาทั้งหมดจึงเป็นเรื่องของการรักษาบรรยากาศของการค้าขายในอดีตไว้ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การรักษาความแท้ด้านงานสถาปัตยกรรมและที่ว่าง และความแท้ด้านวิถีชีวิตและอาชีพ ทำให้ทั้งองค์ประกอบที่จับต้องได้และองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ได้รับการดูแลควบคู่กันไป

ในการรักษาความแท้ของทางกายภาพของกรณีศึกษา มีการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่แล้วจึงทำการบูรณะ รวมถึงมีควบคุมทางกฎหมาย และให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ที่รักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารบ้านเรือนไว้ เช่น ชุมชนย่านคาวาโกเอะ รัฐบาลได้ให้เงินสนับสนุนเจ้าของอาคารที่บูรณะซ่อมแซมหรือสร้างอาคารใหม่โดยคำนึงถึงรูปแบบดั้งเดิมของอาคารในพื้นที่ชุมชน โดยแบ่งระดับความซ่งเหลือแตกต่างกัน

นอกจากนี้สำหรับการรักษาความแท้ด้านการใช้งาน ทุกกรณีศึกษาได้ดำเนินการสืบสานกิจการร้านค้าและรักษาประเภทสินค้าดั้งเดิมในพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะเป็นการรักษาสินค้าไว้

แล้วยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่เป็นคุณสมบัติของสินค้าดั้งเดิมนั้น ๆ เช่น ร้านขายขนมไข่ที่บ้านขุนบุรพาภิผล ในชุมชนย่านท่าหลวง และ ร้านขายอาหารขนมโบราณและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากไม้ ในชุมชนย่านคาวาโกเอะ เป็นต้น ร้านค้าและสินค้าดั้งเดิมเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างบุคลิกและบรรยากาศของชุมชนการค้าในอดีตให้ดำรงอยู่ หรืออีกตัวอย่างของการตีความความแท้ด้านการใช้งานลานโพธิ์ ในชุมชนสามชุก ที่รักษาหน้าที่การใช้งานเป็นสถานที่ประชุมชนของผู้คนในอดีต ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

สุดท้ายคือ การนำเสนอคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งทุกกรณีศึกษาเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ที่มีความสำคัญ โดยมีการนำเสนอคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านการจัดแสดงนิทรรศการ เช่น ในชุมชนสามชุกและชุมชนย่านท่าหลวงมีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนซึ่งใช้บ้านของบุคคลสำคัญเป็นพื้นที่ให้ความรู้ถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นการตีความและนำเสนอวิธีการรักษาความแท้ หรือการเฉลิมฉลองของคุณค่าของสถานที่ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ตามความเหมาะสมของความแท้และคุณค่านั้น ๆ

2.4.5 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนา

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน เป็นกลไกที่ช่วยกระตุ้นให้การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ โดยอาจเกิดขึ้นจากทั้งองค์กรชุมชน และจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างกระตือรือร้นเห็นคุณค่าและความสำคัญให้กับคนในพื้นที่แล้ว ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ให้กับผู้คนภายนอกรับรู้ เพื่อนำไปสู่การเห็นคุณค่าจากคนภายนอกมากยิ่งขึ้น

การจัดกิจกรรมส่งเสริมนี้สามารถดำเนินการได้ในหลายระยะ เช่น ระยะแรกเริ่มดำเนินโครงการอนุรักษ์ โดยการจัดกิจกรรมเสวนา เพื่อสร้างการตระหนักเห็นคุณค่า และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน, ในระยะระหว่างดำเนินการ เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ร่วมมือรักษาสภาพแวดล้อม และร่วมกันตีความและนำเสนอคุณค่าด้านต่าง ๆ ของชุมชน, และในระยะหลังจากดำเนินโครงการจนเป็นรูปธรรมแล้ว เช่น การประชาสัมพันธ์พื้นที่สู่ภายนอกชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมส่งเสริมนั้นหมายรวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวภายในพื้นที่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ซึ่งในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวนี้ ก็ควรมีการให้ความรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในวิถีความเป็นตัวตนของชุมชน ตลอดจนทราบถึงข้อพึงปฏิบัติและ

ไม่พึงปฏิบัติต่าง ๆ ในย่านชุมชนประวัติศาสตร์เพื่อไม่ให้ทำลายวิถีวัฒนธรรมหรือสร้างความไม่พอใจให้กับชาวชุมชน

จากกรณีศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ในชุมชนสามชุก มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคือ กิจกรรมภาพถ่ายในอดีต กิจกรรมของดีประจำชุมชน กิจกรรมอาหารอร่อยดีที่สามชุก และกิจกรรมแรลลี่ โดยมีคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้จัดงานร่วมกับมูลนิธิชาวไท และหน่วยงานของรัฐบาลให้เงินสนับสนุน และในชุมชนย่านยานากะ ได้รับการส่งเสริมโดยการเข้ามาศึกษารูปแบบอาคารในย่านชุมชนโดยอาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปะแห่งโตเกียว (Fine Art University of Tokyo) ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรโรงเรียนยานากะ ซึ่งทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และขอความร่วมมือชาวชุมชนในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมผ่านภาพการ์ตูน เช่นเดียวกับชุมชนในย่านคาวาโกเอะที่มีการดำเนินงานในรูปแบบที่คล้ายกัน นอกจากนี้ชุมชนในประเทศญี่ปุ่นทั้งสองชุมชนนี้ ยังมีการจัดตั้งอาคารแสดงศิลปะเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาภายในชุมชน รวมถึงการจัดแสดงสินค้าและของดีภายในชุมชนให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้

2.4.6 การประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

หลังจากที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนแล้ว ต้องมีการตรวจสอบประเมินผลการดำเนินการ รวมถึงต้องดำเนินการอนุรักษ์ และจัดกิจกรรมส่งเสริมอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาคุณค่าและความสำคัญ ควบคู่กับการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่ต้องตรวจสอบผลการดำเนินงานนั้น ได้แก่ การดำรงอยู่ของความแท้ของพื้นที่มรดก ซึ่งทำให้เกิดคุณค่าและความสำคัญ, การตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญโดยผู้คนในชุมชนและผู้คนที่อยู่ภายนอก, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการใช้งาน, และรวมถึงผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาแล้ว เช่น ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ทั้งด้านดีและด้านไม่ดี เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานต่อไป

การตรวจสอบผลนี้ ควรดำเนินการในลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่นเดียวกับการอนุรักษ์ โดยการรับฟังความคิดเห็นของชาวชุมชน รวมถึงจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น เช่น ภาครัฐบาล นักวิชาการ และภาคเอกชน ตลอดจนควรรับฟังความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว โดยผ่านการจัดกิจกรรมเสวนา เวทีประชาคม หรือแบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งการ

ตรวจสอบผลนี้อาจจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนก็เป็นได้

จากประเด็นสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนทั้ง 6 ประเด็น ซึ่งได้สรุปรวบรวมจากการศึกษาหลักการ วรรณกรรม และกรณีศึกษาเหล่านี้ มีขั้นตอนแรกและเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด คือ การตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งการตระหนักเห็นคุณค่าของชุมชนนี้จะนำไปสู่การดำเนินการอนุรักษ์อื่น ๆ ซึ่งต้องการการกำหนดเป้าหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์ คือ เพื่อดำรงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดกนั้นไว้ ซึ่งก็ต้องอาศัยการรักษาความแท้ของสถานที่เป็นสำคัญ และการอนุรักษ์ชุมชนก็ควรดำเนินไปในกระบวนการที่ให้ประชาชนในชุมชน ตลอดจนภาคส่วนภายนอกต่าง ๆ มีส่วนร่วมกันในการตัดสินใจ โดยให้เสียงความต้องการของชาวชุมชนเป็นสำคัญ และมีคุณค่าและความแท้ของสถานที่เป็นพื้นฐานในกาอนุรักษ์ จึงนำไปสู่การนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง และพัฒนาความเป็นอยู่และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในชุมชน ประเด็นในการอนุรักษ์และพัฒนาทั้ง 6 ประเด็นนี้ จะนำไปใช้เป็นกรอบในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ซึ่งจะได้นำเสนอในบทที่ 5 หลังจากที่ได้วิเคราะห์ความแท้ของชุมชนตลาดล่าง

บทที่ 3

ลักษณะทั่วไปและบริบทของชุมชน

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาที่นำมาสู่การเลือกศึกษาชุมชนตลาดล่างถึงการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งก่อนที่จะศึกษาถึงการอนุรักษ์และพัฒนาดังกล่าว จำเป็นจะต้องทราบถึงลักษณะทั่วไปและบริบทของชุมชน ดังนั้นในบทที่ 3 นี้ จึงประกอบด้วยเนื้อหาที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจพื้นที่ที่มรดก เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง ประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลและประวัติศาสตร์
2. ลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางสังคม
3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน
4. บุคคลในชุมชนผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้เห็นบุคลิก ภาพ และความสำคัญของชุมชนตลาดล่าง ก่อนที่จะวิเคราะห์ถึงความแท้ของชุมชนในด้านต่าง ๆ ต่อไป

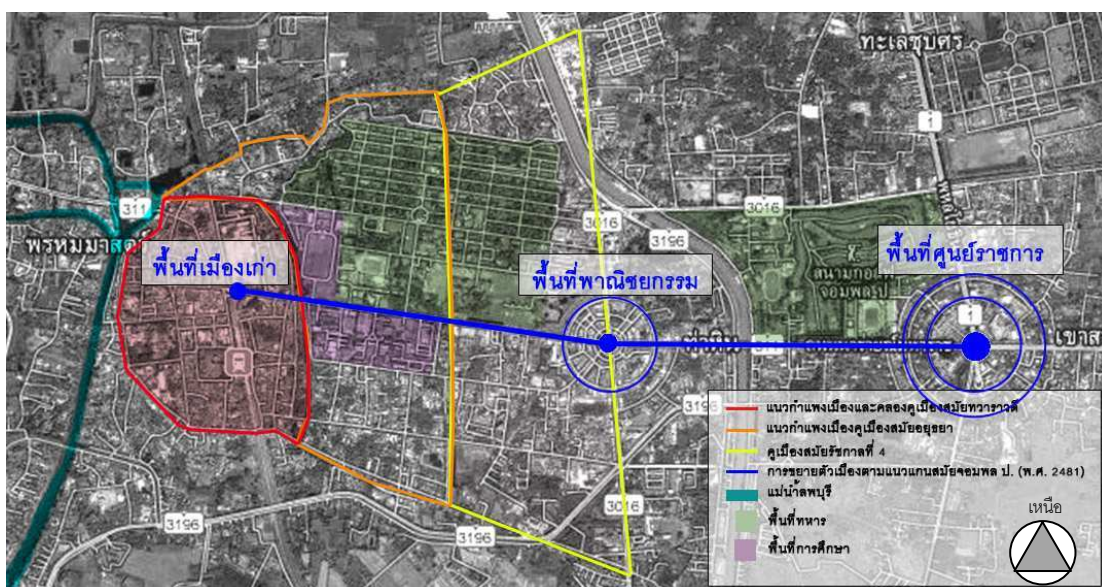
3.1 ข้อมูลและประวัติศาสตร์

ชุมชนตลาดล่างเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ของจังหวัดลพบุรีที่มีความเป็นมายาวนานร่วม 100 ปี มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนพื้นที่ยาวนานก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นย่านการค้าที่มีการตั้งถิ่นฐานของคนจีนเป็นย่านแรก มีการแลกเปลี่ยนและกระจายสินค้าไปยังอำเภอสำคัญอื่น ๆ ของจังหวัดลพบุรี ตลอดจนเป็นที่แห่งเดียวในเมืองเก่าลพบุรีที่ยังคงปรากฏมรดกทางสถาปัตยกรรมระดับชุมชน ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ขนาด และสัดส่วนของเมืองลพบุรีในอดีต ซึ่งช่วยให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และพัฒนาการเมืองลพบุรีได้เป็นอย่างดี

ในการอธิบายถึงข้อมูลและประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น จะอธิบายใน 2 ส่วน คือ

1. ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลพบุรี (โดยสังเขป)
 2. ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดล่าง
- มีรายละเอียด ดังนี้

ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2199 - 2231 โดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้น ปัจจุบันเรียกว่า “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงใช้เป็นที่ประทับและที่ว่าการหลักของพระองค์ หลังจากสิ้นรัชสมัยแล้วลพบุรีก็ลดบทบาทลง จนกระทั่งรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์พระราชวัง วัด และโบราณสถาน อีกทั้งมีพระราชดำริให้เมืองลพบุรีเป็นพระราชธานีชั้นใน (ภูธร ภูมะธน, 2525: 4 - 7) แต่การดังกล่าวก็ไม่บรรลุผล เมืองเก่าลพบุรีจึงลดความสำคัญลง ต่อมาใน พ.ศ. 2481 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พัฒนาจังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางการทหาร และวางผังเมืองลพบุรีใหม่โดยแยกพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ราชการ และพื้นที่พาณิชยกรรมออกจากพื้นที่เมืองเก่า

แผนที่ 3.2 ผังเมืองลพบุรีและพัฒนาการของเมืองลพบุรี [ที่มาของข้อมูล :

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548: 16]

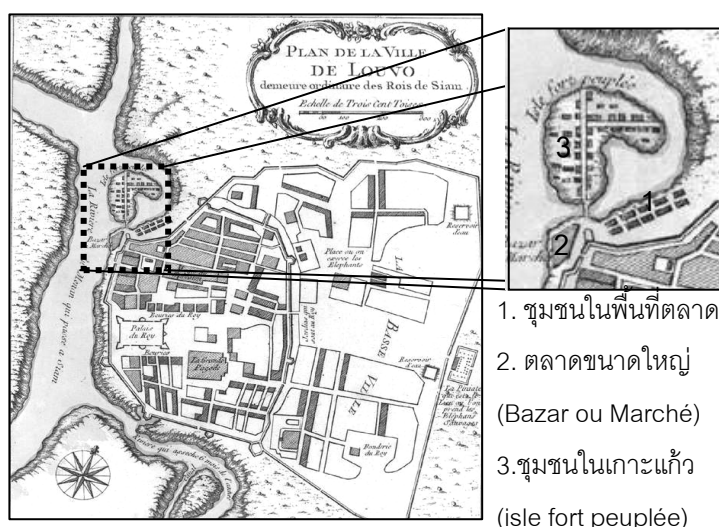
การวางผังเมืองใหม่ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ส่งผลดีต่อพื้นที่เมืองเก่า คือกลายเป็นพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบ แต่ด้วยความสะดวกของการคมนาคม ขนถ่ายสินค้าทั้งจากทางรถไฟและทางน้ำ และการอยู่อาศัยที่ต่อเนื่องกันมายาวนานทำให้ผู้คน ยังคงอาศัยและค้าขายอยู่ในเมืองเก่าลพบุรี และเกิดการแทรกตัวและผสมผสานของวิถีสังคมเมือง ปัจจุบันกับพื้นที่ประวัติศาสตร์ ทำให้เมืองประวัติศาสตร์อายุร่วม 1,500 ปีแห่งนี้ จึงยังคงมีชีวิตอยู่ มาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การแทรกผสานของวิถีสังคมเมืองปัจจุบันนั้น ไม่ได้รับการจัดการ ที่ดี ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานหลายแห่งจนลดคุณค่าของมรดกในเมืองเก่าลพบุรี

ไม่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย จึงทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยของผู้คนทับซ้อนสืบเนื่องมาตั้งแต่โบราณกาล

ตลาดล่าง เป็นพื้นที่ตลาดริมน้ำเก่าแก่ของเมือง ตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือด้านนอกกำแพงเมือง ตั้งอยู่ต่ำกว่าระดับพื้นที่ภายในเมือง 3.5 เมตร (วัดระดับความสูงโดย Google Elevation Service) เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ และได้พัฒนาเป็นพื้นที่ตลาดเรื่อยมารวม 100 ปี ซึ่งมีข้อมูลและประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ดังนี้

3.1.2 ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดล่าง

ชุมชนตลาดล่างตั้งอยู่บนพื้นที่เก่าแก่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนาเมืองลพบุรี ด้วยภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี และเป็นจุดบรรจบกันของเส้นทางน้ำ 3 สาย (ดูแผนที่ 3.3) คือ แม่น้ำลพบุรี กับคลองระบายใหญ่ชัยนาท - ป่าสัก 3 (คลองบางชันหมากหรือห้วยมูล)¹ รวมถึงเป็นต้นกำเนิดของคลองคูเมืองด้วย การบรรจบกันของลำน้ำทำให้เกิดเกาะกลางขึ้น และทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน

แผนที่ 3.4 “แผนที่เมืองละโว้ ที่ประทับสามัญของกษัตริย์สยาม” (Plan de la Ville de Louvo: demeure orinaire des Rois de Siam) และแผนที่ขยายที่ตั้งตลาดล่าง [ที่มา: <http://www.ulib.niu.edu/rarebooks/thailandmaps.cfm> (17 มกราคม 2555)]

¹ คลองบางชันหมาก หรือ ห้วยมูล เป็นคลองสาขาของแม่น้ำลพบุรีที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำบางขาม ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรไปอำเภอบ้านหมี่ อำเภอขนาดใหญ่อีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดลพบุรี ปัจจุบันคลองสายนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของคลองชลประทานและคลองระบายน้ำ ชื่อ คลองระบายใหญ่ชัยนาท - ป่าสัก 3

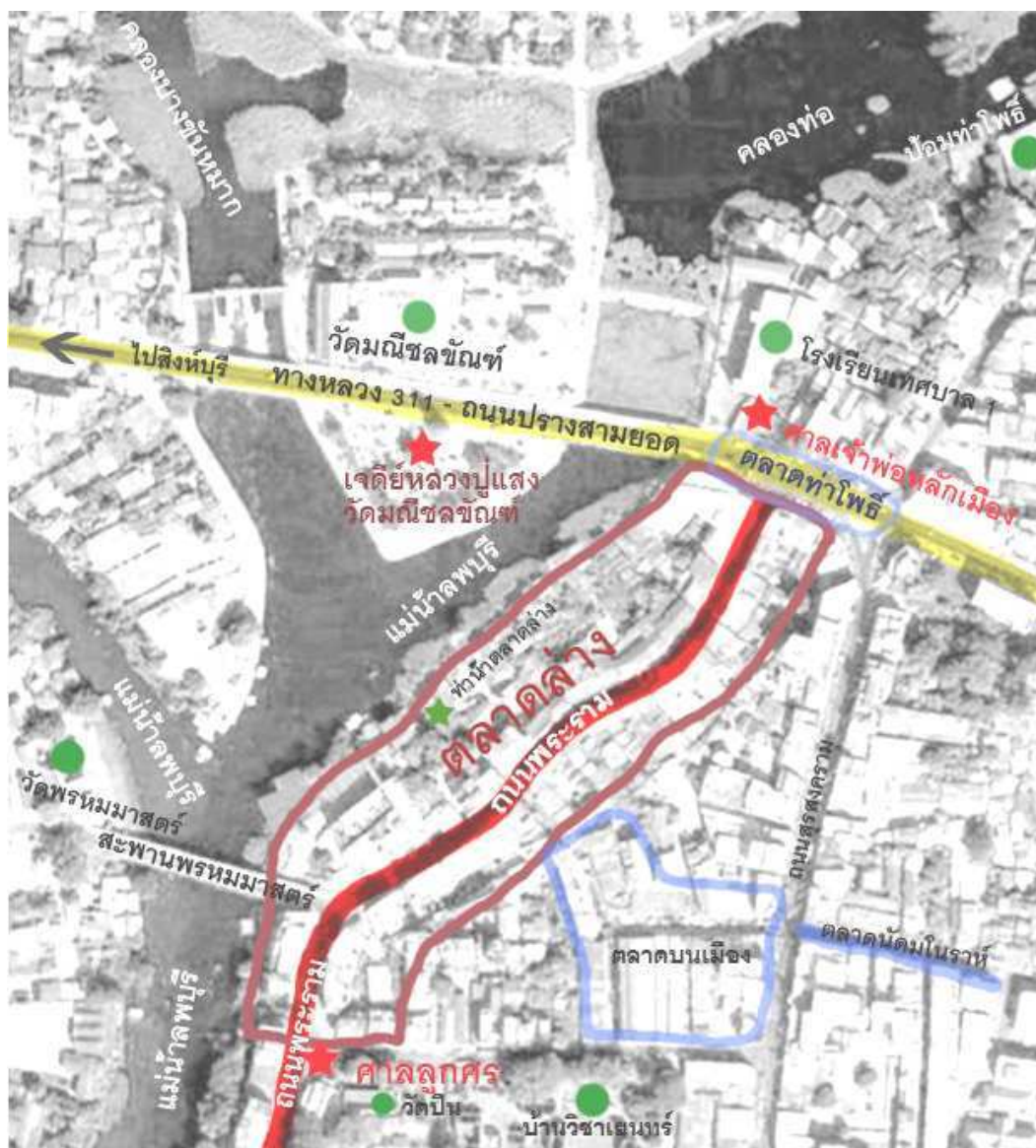
จากแผนที่ 3.4 ของชาคร์ นิโกลัส เบลลิง (Jacques Nicolas Bellin) นักแผนที่ชาวฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ ปรากฏภาพชุมชนบริเวณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน และมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนเหมือนกับลักษณะที่ยังคงปรากฏอยู่ คือ เป็นอาคาร 2 ฟาก ขนาบถนนเลียบบ้างแก่งเมืองที่ขนานไปกับแม่น้ำลพบุรี ด้านล่างมีพื้นที่ตลาดใหญ่ (Bazar ou Marché) ต่อมาพื้นที่ตลาดนี้ได้ขยายตัวตามแนว “ถนนพระราม” กลายเป็น “ตลาดท่าขุนนาง” และ “ตลาดล่าง” (ดูแผนที่ 3.3) และในพื้นที่ตลาดโบราณนี้ต่อมาถูกใช้เป็นจุดโดยสารเรือสาธารณะล่องใต้ไปกรุงเทพฯ ด้วยการเดินทางที่สะดวกจึงทำให้พื้นที่ถนนพระรามเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการขนส่งสินค้าต่าง ๆ เช่น ผักผลไม้ ข้าวสารอาหารแห้ง ยาสมุนไพร เครื่องจักสาน ไปจนถึงไม้และอุปกรณ์ก่อสร้าง (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 และ 30 กรกฎาคม 2554)

นอกเหนือจากแม่น้ำลพบุรีแล้ว องค์ประกอบและบริบทแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อชุมชนตลาดล่างอื่น ๆ ประกอบด้วย ถนนพระราม ศาลลูกศร ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดมณีชลขันธ์ ตลาดท่าโพธิ์ และตลาดบนเมือง มีรายละเอียดดังนี้

ถนนพระราม เป็นถนนเลียบบ้างแก่งเมืองด้านนอก ขนานกับแม่น้ำลพบุรี ยาวตั้งแต่ถนนประตูชัยขึ้นมาจนถึงตลาดท่าโพธิ์ (ดูแผนที่ 3.3) ชุมชนตลาดล่างนั้น ตั้งอยู่ตอนเหนือของถนนพระรามมีความยาวประมาณ 300 เมตร (ดูแผนที่ 3.5) ทางตอนใต้เป็นตลาดสดขนาดใหญ่ คือ “ตลาดท่าขุนนาง” ซึ่งปัจจุบันยังมีกิจการค้าขายอยู่ แต่ก็ซบเซาลงเนื่องจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ใน พ.ศ. 2511 และการหมดความสำคัญของแม่น้ำในการเป็นเส้นทางเดินทางขนส่ง

ในอดีตถนนพระรามเคยเป็นถนนสายการค้าหลักของเมือง (วิชัย จิโรจน์วงศ์ และแป้น หมิ่นปลั่ง, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2554) โดยมีพื้นที่ตลาดโบราณบริเวณเชิงสะพานพรหมมาสตรีในปัจจุบัน (ดูแผนที่ 3.5) และตลาดล่างก็เป็นส่วนพื้นที่ต่อขยายของตลาดดังกล่าว นอกจากนี้ถนนพระรามยังเป็นถนนการค้าสายแรก ที่มีคนจีนเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2554) โดยมีหลักฐานปรากฏคือ “ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” ที่ปลายถนนทางทิศเหนือ และ “ศาลลูกศร” ที่ได้รับการเคารพบูชาจากชาวเมืองมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจสำคัญของชาวตลาดลพบุรี² มาจนถึงปัจจุบัน

² ตลาดลพบุรี ประกอบไปด้วย ตลาดล่าง ตลาดท่าโพธิ์ ตลาดท่าขุนนาง ตลาดบนเมือง ตลาดสดเทศบาล และตึกแถวพาณิชย์บริเวณถนนวิเชียรนคร และถนนราชดำเนิน (ดูแผนที่ 4-3)

แผนที่ 3.5 ผังชุมชนตลาดล่าง [ที่มาแผนที่พื้นหลัง: Google Earth]

- ศาลลูกศร หรือ หลักเมืองลพบุรี ตั้งอยู่บนถนนพระราม ด้านหลังวัดปิ่น และบ้านวิชาเยนทร์ ศาลลูกศรเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างพื้นที่ชุมชนตลาดล่างและชุมชนท่าขุนนาง ลักษณะเป็นศาลเจ้าจีน ประดิษฐานรูปเคารพเทพเจ้าหลายองค์ ได้แก่ เจ้าพ่อเขาคอก เจ้าพ่อกวนอู ปุนเถ่ากง และปุนเถ่ามา ด้านหน้าศาลมีแท่งศิลาสี่เหลี่ยม - เทาตั้งขึ้นมา สูงประมาณ 1 เมตร เรียกว่า “ศรพระราม” มีตำนานเมืองลพบุรีว่าเป็นศรพธมมาศร์ของพระรามที่แผลงมาให้หนุมาน

มาครองเมือง แล้วลูกศรได้มาตกลงในบริเวณทุ่งพรหมมาستر³ แต่ชาวเมืองเห็นว่าเป็นที่ลุ่มจึงเชิญขึ้นมาประดิษฐานบนที่ตั้งศาลลูกศรในปัจจุบัน (แผ่นจารึกประวัติศาลลูกศร ในศาลลูกศร) สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าเป็นหลักเมืองโบราณซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยขอม หรือก่อนหน้านั้น (กรมศิลปากร, 2550: ออนไลน์) รวมถึงมีหลักฐานจารึกขอมที่ชื่อว่า “จารึกศาลเจ้าเมืองลพบุรี” ที่กล่าวถึงการกัลปนา ที่ดิน คนรับใช้ และสิ่งของถวายพระบรมवासูเทพหรือ พระนารายณ์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.: ออนไลน์) ที่ฐานของศรพระรามมีน้ำหล่อไว้ด้วยความเชื่อที่ว่าหากน้ำที่หล่อไว้ในอ่างนี้แห้งลง จะเกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ขึ้น และใน พ.ศ. 2511 เกิดไฟไหม้ใหญ่ในตลาดลพบุรี ศาลลูกศรเป็นอาคารเดียวที่รอดพ้นจากไฟไหม้ในครั้งนั้น จึงยิ่งทวีความเคารพนับถือของชาวตลาดลพบุรีมากขึ้น และยังคงความเชื่อนี้มาจนปัจจุบัน ศาลแห่งนี้ได้รับการอุปถัมภ์โดยคหบดีชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่โดยรอบในตลาดท่าขุนนางและตลาดล่าง โดยได้สร้างสถาปัตยกรรมตามคติจีนครอบศิลาหลักเมืองต้นนี้ไว้ (สุดาราสุจฉายา, 2542: 55)

ภาพที่ 3.1 ศาลลูกศรในอดีต [ที่มา: ศาลลูกศร]

ภาพที่ 3.2 ศาลลูกศร ในปัจจุบัน (ซ้าย) และ “ศรพระราม” แห่งศิลาโบราณหน้าศาลลูกศรที่สันนิษฐานว่าเป็นหลักเมืองสมัยลพบุรีหรือก่อนหน้า (ขวา)

³ ทุ่งพรหมมาสเตอร์ คือ ทุ่งแม่ น้ำลพบุรี ทุ่งวัดพรหมมาสเตอร์ ซึ่งในอดีตในฤดูแล้งน้ำจะแห้งเป็นทุ่ง (ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์, 2546: 35-37)

- ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตลาดล่าง บริเวณเชิงสะพาน วัดมณีชลขันธ์ เป็นศาลเจ้าเก่าแก่ไม่ทราบปีที่ตั้งศาลขึ้นแน่ชัด ได้รับการบูรณะและปรับปรุงใน พ.ศ. 2502 เป็นศาลเจ้าที่สถิตของเทพเจ้าตามความเชื่อจีน ได้แก่ เจ้าพ่อหลักเมือง ปุณเภากง ปุณเภามา และใช้เป็นสถานที่จัดงานประเพณีกินเจของคนไทยเชื้อสายจีน โดยเริ่มกินเจตั้งแต่วันที่ 1 ค่ำ ถึง 9 ค่ำ ตามจันทรคติฝ่ายจีน จึงมีชื่อเรียกอีกหนึ่งชื่อว่า โรงเจเซ่งเต็กท่าโพธิ์ (สันติ โพธิ์อุบล, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

ภาพที่ 3.3 ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (ซ้าย) และ แท่นบูชาภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

นอกจากศาลลูกศร และศาลเจ้าพ่อหลักเมืองแล้ว ยังมีศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่งในเมืองลพบุรี ใช้ชื่อว่า มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์ (ดูแผนที่ 3.3) ตั้งขึ้นเป็นมูลนิธิใน พ.ศ. 2511 เป็นศาลเจ้าที่ตั้งขึ้นจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลพบุรีของคนจีนจากทางรถไฟ ไม่ทราบปีก่อนตั้งที่แน่ชัด เป็นที่ประดิษฐานของ พระพุทธรูป ไต๋ฮงกง และเจ้าแม่ทับทิม มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์เป็นที่ตั้งของคณะกรรมการศาลเจ้าจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีหน้าที่ดูแลศาลเจ้าในเขตเมืองลพบุรี คือ ศาลลูกศร ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และตัวมูลนิธิเอง (สันติ โพธิ์อุบล, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

ศาลเจ้าทั้ง 3 ศาลนี้แสดงให้เห็นถึงชาติพันธุ์ของประชากรในเมืองเก่าลพบุรี ซึ่งโดยมาเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และประกอบกิจการร้านค้าเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เมืองเก่าลพบุรีมีสถานะเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่สำคัญของจังหวัด ที่ผู้คนในจังหวัดสามารถหาซื้อสินค้าต่าง ๆ ได้ ทั้ง สินค้าประเภทอาหารสด อาหารแห้ง อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และอุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น นอกจากนี้ในทุกเดือนมีนาคมจะมีเทศกาลแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร โดยมีกระบวนแห่เจ้าจากศาลเจ้าทั้งสาม และขบวนแห่มังกร-สิงโตหยก ไปทั่วตลาดลพบุรี

- วัดมณีชลขันธ์ วัดมณีชลขันธ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ เดิมชื่อวัดเกาะแก้ว สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ เพราะปรากฏนุชบกกรรมาสันศิลปะอยุธยาตอนปลาย ต่อมาสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะ และทรงอาราธนาพระครูมหิทธิเมธาจารย์ (พระครูแสง) จากวัดโสมนัสราชวรวิหารเป็นเจ้าอาวาส และโปรดตั้งเป็นพระอารามหลวงในธรรมยุติกนิกาย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “มณีชลขันธ์” (ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์, 2546: 5 - 10)

ที่ด้านหน้าวัด มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง คือ “เจดีย์หลวงพ่อแสง” เป็นปูชนียสถานสำคัญของจังหวัดลพบุรี สร้างโดยพระครูมหิทธิเมธาจารย์ เจ้าอาวาสรูปแรก นอกจากเป็นจุดรวมของความศรัทธาของคนในจังหวัดลพบุรีแล้ว เจดีย์องค์นี้ยังเป็นจุดหมายตาของการเข้าสู่เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีจากทางด้านตะวันตก และในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างสามารถมองเห็นเจดีย์องค์นี้ได้จากบริเวณท่าน้ำเก่า

- ตลาดท่าโพธิ์ เป็นพื้นที่ค้าขายทางตอนเหนือเป็นส่วนต่อเนื่องจากตลาดล่าง บริเวณเชิงสะพานวัดมณีชลขันธ์ ปากทางเข้าสู่ถนนพระราม เป็นที่คึกคักขึ้นอย่างมากหลังจากเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ตลาดท่าขุนนางและตลาดล่างใน พ.ศ. 2511 (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) โดยมีพ่อค้าแม่ค้ามาตั้งรถเข็น หาบเร่ ขายสินค้า เช่น ผัก ผลไม้ ปลา กุ้ง ข้าว และขนมต่าง ๆ มีช่วงเวลาดึกคัก 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า ประมาณ 05.30 – 08.00 น. และช่วงเย็น คือ ประมาณ 16.00 – 18.00 น. ในเวลากลางวันนั้นจะมีรถเข็นขายอยู่ประปราย

จากบริบทต่าง ๆ ของชุมชนตลาดล่าง แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของชุมชน และการขยายตัวของพื้นที่ตลาดจากบริเวณตลาดล่างเข้าไปไปสู่ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ซึ่งยืนยันความเป็นมาอันยาวนานของชุมชนตลาดเก่าแห่งนี้ ซึ่งหลักฐานที่แสดงออกถึงความยาวนานของชุมชนตลาดล่างยังคงปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของชุมชนกับพื้นที่ส่วนอื่นในเมืองเก่า ดังแสดงในภาพที่ 3.6 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนาด สัดส่วน และวัสดุในการก่อสร้าง ที่เป็นอาคารสูง 2 ชั้น ทอดตัวโค้งตามแนวแม่น้ำลพบุรี และก่อสร้างจากไม้เป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นแห่งเดียวในเมืองที่ยังคงลักษณะดังกล่าวอยู่

ภาพที่ 3.4 เจดีย์หลวงพ่อแสง (ซ้าย) และมุมมองจากท่าน้ำตลาดล่าง (ขวา)

ภาพที่ 3.5 ตลาดท่าโพธิ์ ทางทิศเหนือของตลาดล่าง

ภาพที่ 3.6 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองเก่าลพบุรี [ที่มา: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, 2555: 39]

นอกจากนี้ ในเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ชุมชนตลาดล่างเป็นพื้นที่ที่เจริญจากการค้าขาย ทำให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีนแต่ดั้งเดิม โดยมีข้อสันนิษฐานว่าคนจีนเหล่านี้เข้าก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 (สุตารา สุจฉายา, 2542: 55) ซึ่งมีหลักฐานคือ “ร่างตราสารเรื่องให้ตั้งอำเภอแดงเจียงหือเป็นกำนันตลาดเมื่อ จ.ศ. 1209” (พ.ศ. 2390) และในสมัยรัชกาลที่ 4 มี “ร่างตราตั้งเงินเสียงทำบ่อนเบี้ยในเมืองลพบุรี” และ “เงินโตทำอากรบ่อนเบี้ยเงินที่เมืองลพบุรี” อีกทั้งมีข้อเขียนของขุนประเสริฐสหกรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า “ทิศทางเหนือของพระราชวังมีตลาดขายของอยู่ห้อมหนึ่ง ภายในตลาดเป็นที่ตั้งของบ่อนการพนันด้วย โรงบ่อนพวกนี้พวกจีนได้ผูกขาดจากรัฐบาลมาตั้งขึ้น เจ้าของบ่อนเรียกขุนพัฒน์ ลูกน้องล้วนเป็นจีนแทบทั้งสิ้น” จากบันทึกดังกล่าวทำให้ทราบว่า นอกจากมีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนและประกอบธุรกิจค้าขายแล้ว ยังมีบ่อนการพนันเกิดขึ้นและแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของชาวจีนในพื้นที่ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เก็บอากรต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านกลางเมืองเก่าลพบุรี ทำให้มีการอพยพของพ่อค้าชาวจีนเข้ามามากขึ้น (สุตารา สุจฉายา, 2542: 55)

คุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ (สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) อายุ 82 ปี และคุณวิเชียร สิวะบวร (สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2554) อายุ 80 ปี ผู้สูงอายุเชื้อสายจีนที่อาศัยในพื้นที่ตลาดล่างได้เล่าถึงประวัติศาสตร์ของสถานที่ว่า ตลาดแห่งนี้เคยเป็นพื้นที่ที่เจริญที่สุดของตัวเมืองลพบุรี มีสินค้าหลากหลาย ขายข้าวสาร อาหารสด อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ ขนม ยาสมุนไพร ไม้และวัสดุก่อสร้าง ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องใช้และเครื่องจักสานหลายร้าน

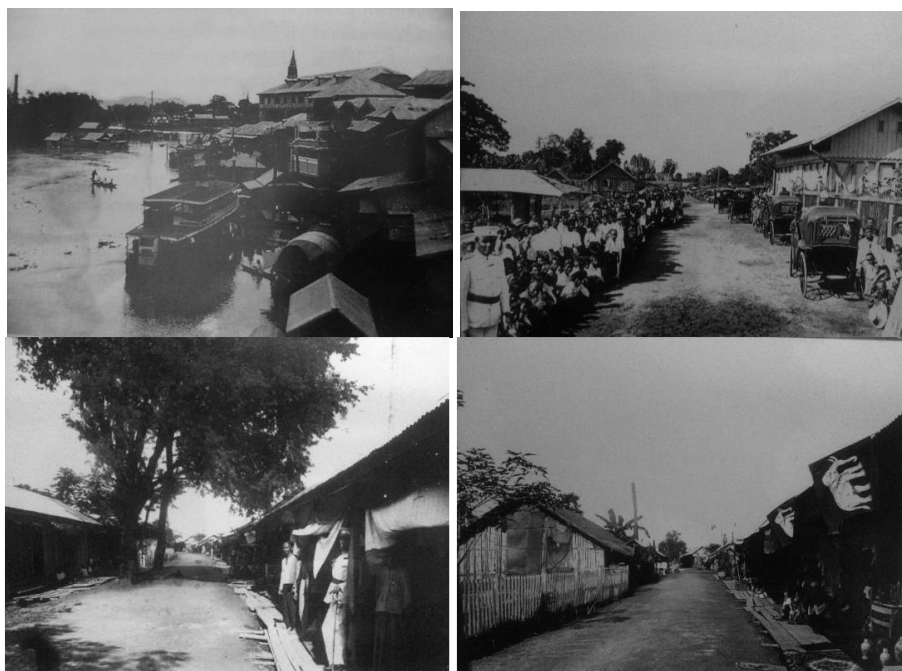
คุณแป้น หมิ่นปลั่งอง ประธานชุมชนตลาดล่าง (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) อายุประมาณ 70 ปีและคุณจรรยา ตันติสุข (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) อายุประมาณ 70 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า พื้นที่นี้สมัยก่อนเป็นตลาดสดกลางแจ้งที่พ่อค้าแม่ค้านำหาบเร่งมาวางขายบนถนนพระรามหน้าห้องแถว สินค้าที่ขายได้แก่ผลไม้และของกินของใช้ต่าง ๆ อีกทั้งพื้นที่บริเวณริมน้ำยังเป็นท่าเรือขนส่งสินค้าและเป็นท่าเรือเดินทางของผู้คน อย่างไรก็ตามก็ยังมีพื้นที่ตลาดสดกลางแจ้งที่อยู่ติดกับพื้นที่ตลาดล่างอีกสองแห่ง คือ ตลาดท่าโพธิ์ ตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานวัดมณีชลขันธ์ ปากทางถนนพระรามทางทิศเหนือ เป็นตลาดสดยามเช้าและช่วงเย็นจะมีรถเข็นของกินมาขายทุกวัน อีกแห่งหนึ่งคือตลาดบนเมืองซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีระดับสูงกว่าตลาดล่าง มีชอยเล็ก ๆ เชื่อมต่อกันจากบริเวณกลางตลาดล่าง

ประวัติศาสตร์ของการเกิดขึ้นเป็นชุมชนตลาดในพื้นที่ตลาดล่างนั้น จึงถือได้ว่ามีความสำคัญในการเป็นตลาดแห่งแรก ๆ ของเมืองลพบุรี เริ่มจากการเป็นชุมชนอยู่อาศัยริมน้ำใช้ทำน้ำเป็นที่เดินทางสัญจรจนมีการเข้ามาอยู่อาศัยของชาวจีน และเกิดการขยายพื้นที่ตลอดแนว

ถนนพระราม ซึ่งต่อมาพื้นที่ตลาดเก่าแก่ของเมืองเก่าลพบุรีอันประกอบด้วยตลาดท่าขุนนาง และตลาดล่าง ก็ได้เป็นส่วนหนึ่งของการขยายตัวของพื้นที่พาณิชย์กรรมจนครอบคลุมทั่วทั้งเมืองเก่าลพบุรี จนปัจจุบันนี้พื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ก็ยังคงเป็นพื้นที่ค้าขายหลักแห่งหนึ่งของจังหวัดที่ผู้คนยังคงนึกถึงเมื่อต้องการจับจ่ายซื้อสินค้าต่าง ๆ

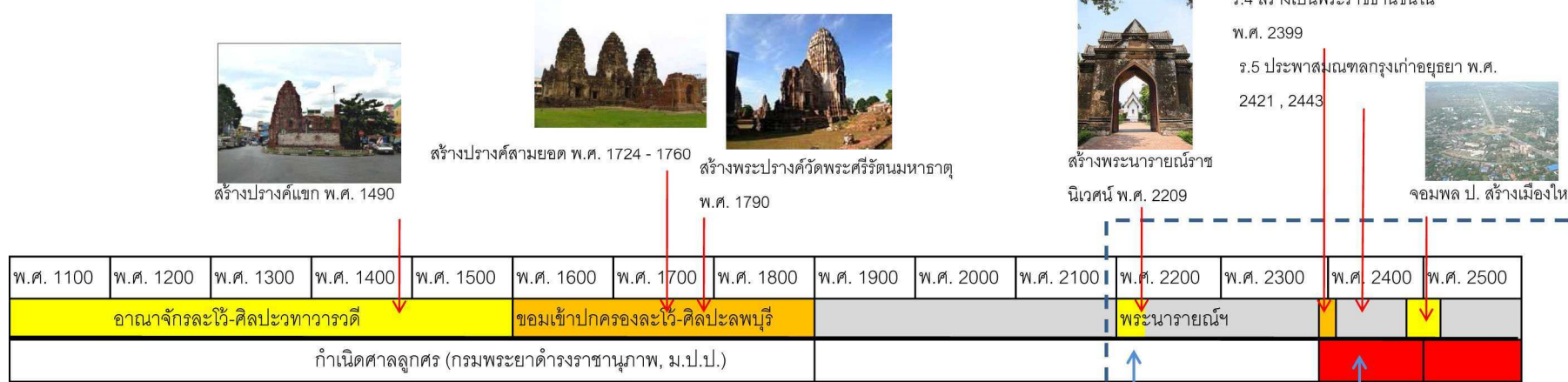
อย่างไรก็ตามเมื่อพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีได้พัฒนาระบบเส้นทางสัญจรทางถนน โดยสร้างสะพานข้ามแม่น้ำและขยายขนาดถนนเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ทางตะวันตกเข้ากับพื้นที่เมืองใหม่ทางตะวันออก ประกอบกับการสร้างเขื่อน ประตุน้ำ และฝายน้ำล้น เพื่อการเกษตรที่ขวางกั้นคลองบางชันหมากและคลองท่าจากแม่น้ำลพบุรี จึงทำให้พื้นที่ตลาดเก่าริมน้ำแห่งนี้ซบเซาลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงที่มาของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดล่างและทำให้เกิดความต้องการพลิกฟื้นวิถีชีวิตตลาดในปัจจุบัน

จากข้อมูลประวัติศาสตร์ของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี และพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ผู้วิจัยได้รวบรวม และสรุปเหตุการณ์ การใช้งานพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ของทั้งพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี และชุมชนตลาดล่าง เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ และเหตุปัจจัยของการเกิดและการซบเซาของตลาด ตลอดจนช่วงเวลาของการเกิดขึ้นของโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ ดังแสดงในภาพที่ 3.7 ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในพื้นที่ตลาดล่างมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.7 ตลาดท่าขุนนาง (ซ้ายบน) , พื้นที่อยู่อาศัยในตลาดท่าโพธิ์ (ขวาบน), และพื้นที่ค้าขายในตลาดล่าง ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2443 [ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ]

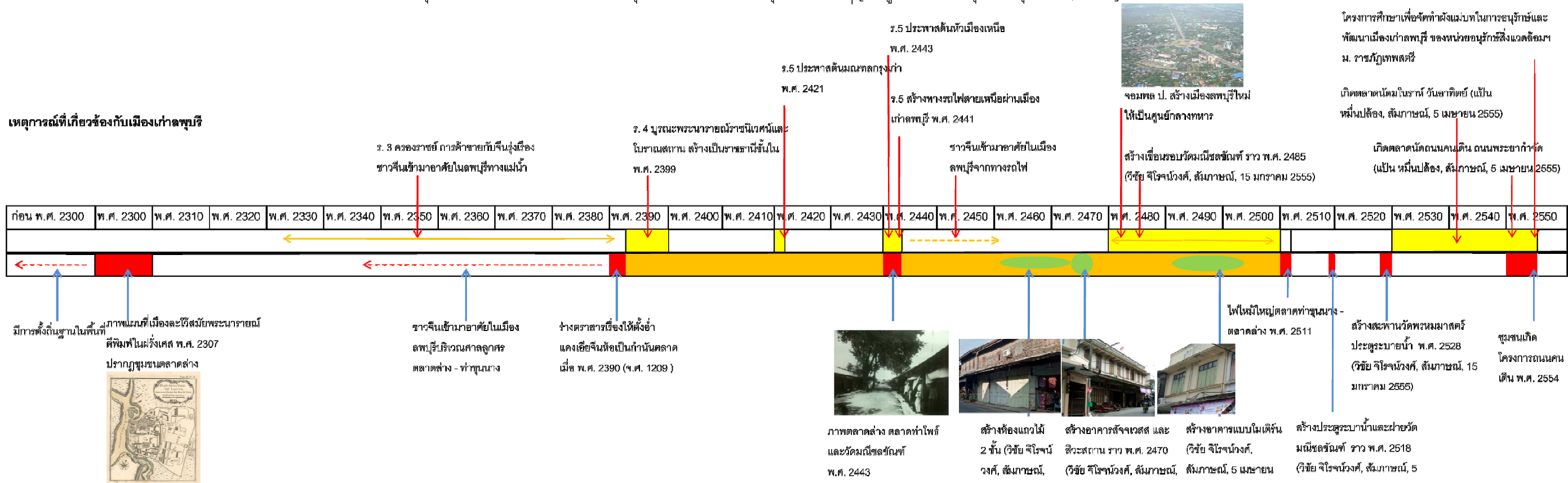
เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองลพบุรี

เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตลาดล่าง

ภาพที่ 3.8 สรุปการเปลี่ยนแปลงของเมืองลพบุรีและตลาดล่างตามยุคสมัยต่าง ๆ [ข้อมูลประกอบ: สุตารา สุจฉายา, 2546]

เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าลพบุรี

ภาพที่ 3.9 ส่วนขยายในกรอบสี่ฟ้า ของภาพ 3.8 [ข้อมูลประกอบ: สุตารา สุจฉายา, 2546, วิชัย จิโรจน์วงศ์ และ เป๊น หมื่นปลั่งอง, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2554]

3.2 ลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางสังคม

การพิจารณาลักษณะโดยทั่วไปทางกายภาพของชุมชนตลาดล่าง แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ ภูมิประเทศ สถาปัตยกรรม และร้านค้าภายในชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 ภูมิประเทศ

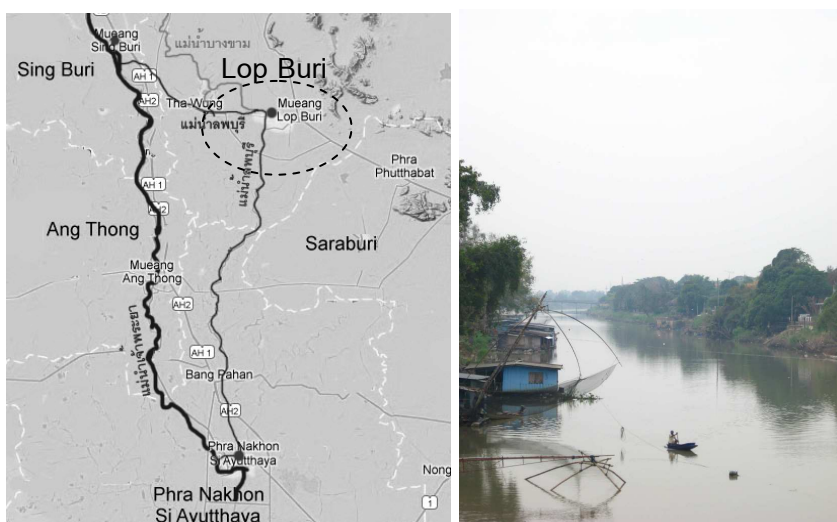
พื้นที่ตลาดล่างนั้นตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะแก้ว หรือ วัดมณีชลขันธ์ พื้นที่ชุมชนมีความยาวตามแนวถนนพระรามประมาณ 300 เมตร ตั้งแต่ศาลลูกศร ทางทิศใต้ ขึ้นไปจรด ตลาดท่าโพธิ์ที่ถนนปรางค์สามยอดทางทิศเหนือ มีการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์ 2 ชั้นทาง ขนาบถนนพระรามที่ทอดตัวเป็นแนวโค้ง ดังแสดงในแผนที่ 3.5 ซึ่งแนวโค้งนี้ได้ ทำให้พื้นที่ชุมชนมีความพิเศษแตกต่างจากที่ว่างอื่น ๆ ในเมือง และแนวโค้งที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลมาจากองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญที่สุดของพื้นที่คือ แม่น้ำลพบุรี

แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเก่าลพบุรี ไหลผ่านฝั่งตะวันตกของเมืองเก่าลพบุรี แล้วจึงกลับไปรวมตัวกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกครั้งที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา (ดูแผนที่ 3.6) นอกจากนี้ในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างยังเป็นที่บรรจบกันของแม่น้ำลพบุรีกับลำน้ำสาขา คือ คลองระบายใหญ่ชัยนาท - ป่าสัก 3 (คลองบางชันหมาก) ที่เชื่อมกับแม่น้ำบางขามทางทิศเหนือ และเป็นที่ตั้งของต้นคลองคูเมืองที่มีมาแต่สมัยทวารวดี (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548: 16) การบรรจบกันของลำน้ำ 3 สายทำให้เกิดเป็นเกาะขึ้นตามธรรมชาติ เดิมเรียกว่าเกาะแก้วซึ่งเคยเป็นที่พื้นที่ชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นในสมัยอยุธยา (Bellin, 1764) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดมณีชลขันธ์ (ดูแผนที่ 3.5)

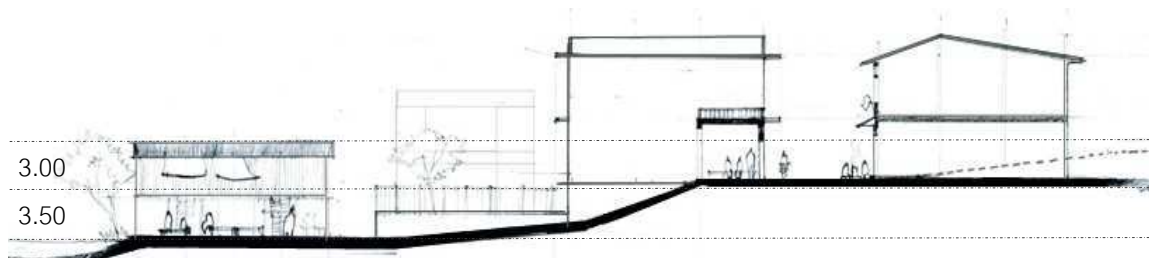
นอกจากนี้ การที่ชุมชนตลาดล่างตั้งอยู่ติดพื้นที่ริมน้ำ ทำให้ภายในชุมชนมีระดับความสูงของพื้นที่แตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 บริเวณ คือ พื้นที่บนถนนพระราม และพื้นที่ริมน้ำ ในส่วนของพื้นที่บนถนนพระรามนั้นมีระดับความสูงที่ต่ำกว่าระดับพื้นที่ภายในเมืองประมาณ 3.5 เมตร และส่วนพื้นที่ริมน้ำมีระดับต่ำกว่าพื้นที่บนถนนพระรามประมาณ 3 เมตร⁴ ดังแสดงในภาพที่ 3.4 ระดับความสูงนี้ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของผู้คน คือ ทำให้เกิดพื้นที่ทำน้ำ และพื้นที่ตลาดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ต่างกัน คือในส่วนของพื้นที่ริมน้ำจะเป็นบ้านพักใต้ถุนสูง เพื่อรับปัญหาอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก และสามารถลงไปใช้พื้นที่ใต้ถุนได้ในฤดูแล้ง และเมื่อแม่น้ำลพบุรีแห้งลง พื้นที่บริเวณนี้จะถูกเรียกว่า “ท้องพรหมมาสเตอร์” หรือ “ทุ่งพรหมมาสเตอร์”

⁴ วัดระดับความสูงของพื้นที่โดยโปรแกรม Google Elevation Service

(ทัศนีย์ กระจ่างอินทร์, 2546: 35) สอดคล้องกับตำนานกำเนิดศาลลูกศรดั้งได้บรรยายไว้ข้างต้น บ้านเรือนริมแม่น้ำลพบุรีที่ยกได้สูง มีลักษณะแตกต่างจากห้องแถวบนถนนพระรามที่ตั้งอยู่บนพื้นดิน ด้วยเพราะระดับของถนนพระรามนั้นเป็นระดับที่สูงที่พ้นจากระดับน้ำในฤดูน้ำหลาก (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) แม้ว่าระดับความสูงของถนนพระรามจะสูงกว่าพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรี แต่ก็สามารถเชื่อมต่อกับแม่น้ำลพบุรีได้เพราะภายในชุมชนนั้นมีทำนน้ำอยู่ 2 แห่ง (ดูแผนที่ 3.7) ทำนน้ำนี้เคยใช้เป็นพื้นที่ขนส่งสินค้าและใช้เป็นเส้นสัญจรของชาวบ้าน แต่กิจกรรมดังกล่าวได้ยุติลงหลังจากที่มีการสร้างฝายและประตูระบายน้ำกั้นคลองบางชันหมาก (แป้น หมิ่น ปลั่ง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554 และ บุญญวัฒน์ ทิพทัส ใน ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์, 2546: 28) ประกอบกับความเจริญที่ขยายตัวไปทางตะวันออกของอำเภอเมือง ปัจจุบันทำนน้ำนี้จึงเลิกใช้ไปพร้อมกับการหายไปของวิถีชีวิตตลาด

แผนที่ 3.6 ฝั่งแม่น้ำลพบุรี [ที่มา: www.wikimapia.org] และ ภาพที่ 3.10 วิถีชีวิตของชาวบ้านริมแม่น้ำลพบุรีบริเวณท่าขุนนางในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.11 ภาพร่างความแตกต่างของระดับความสูงในตลาดล่าง [ที่มาข้อมูลระดับความสูง: Google Elevation Service]

การเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำในปัจจุบันนั้น สามารถเข้าถึงได้จากถนนพระราม ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 4 จุด คือ บริเวณเชิงสะพานวัดพรหมมาสเตอร์ และบริเวณข้างร้านสัจจเวสท์ ซึ่งสองจุดนี้เป็นทำน้ำเก่า และมีตรอกเล็ก ๆ กว้าง 80 – 100 เซนติเมตร อีก 2 แห่งดังแสดงในแผนที่ 3.7

แผนที่ 3.7 เส้นทางลงไปยังพื้นที่ริมน้ำ 4 เส้นทาง คือ บริเวณเชิงสะพานวัดพรหมมาสเตอร์ (หมายเลข 1) บริเวณข้างร้านสัจจเวสท์ (หมายเลข 2) และตรอกลงสู่บ้านริมน้ำ (หมายเลข 3 และ 4)

3.2.2 สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ทำให้ผู้คนรับรู้ถึงบุคลิก เรื่องราว และพัฒนาการของพื้นที่ชุมชนได้ ด้วยสถาปัตยกรรมเป็นผลลัพธ์ของการถ่ายทอดลักษณะ การดำรงชีวิต คติความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ ดังนั้นในการอนุรักษ์มรดก ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม จึงหมายรวมถึงการอนุรักษ์ตัวมรดกทางสถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน

ภายในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างสามารถแบ่งพื้นที่ออกได้เป็น 2 ส่วน ซึ่งแสดงไว้ใน แผนที่ 3.8 คือ ทางทิศใต้ประมาณ 100 เมตร เป็นส่วนของพื้นที่ที่ถูกเพลิงไหม้ใน พ.ศ. 2511 จึงมี การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับพื้นที่ มีการสร้างอาคารขึ้นใหม่ มีความสูงตั้งแต่ 3 – 4 ชั้น และมีการขยายถนนเป็น 4 ช่องทางในช่วงต้นของถนนประมาณ 50 เมตร และส่วนที่ 2 คือ ต่อเนื่องจาก ส่วนที่ 1 ขึ้นไปจนสุดตลาด ยาวประมาณ 200 เมตร เป็นพื้นที่ส่วนที่ยังคงมีขนาดอาคารและ สัดส่วนของที่วางต้นเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 หรือ ก่อนหน้านั้น (จากภาพถ่าย พ.ศ. 2443 และ จากแผนที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ) มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ ประกอบกับมีแนวโค้งตาม ภูมิประเทศ จึงทำให้แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ของเมืองลพบุรี

สถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ประกอบไปด้วย 2 ส่วนหลัก คือ

- บ้านพักริมน้ำ เป็นบ้านพื้นถิ่นที่แสดงภูมิปัญญาของการใช้ชีวิตริมน้ำของ ชาวบ้านในอดีตที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน ด้วยการยกได้ฤๅนอาคารสูงเพื่อให้พ้นระดับน้ำ แต่ภายหลัง มีการต่อเติมพื้นที่ชั้นล่างเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยให้

- ห้องแถวริมถนนพระราม เป็นอาคารพาณิชย์ที่ชั้นล่างเปิดโล่งใช้เป็นที่พักประกอบ กิจการ และชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย สมองต่อต่อลักษณะการใช้งานเป็นร้านค้า ซึ่งในส่วนของ รูปแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ นั้น จะยกไปอธิบายในการวิเคราะห์ความแท้ด้านรูปทรงและการ ออกแบบในบทที่ 4 ต่อไป

แผนที่ 3.8 แสดงตำแหน่งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของอาคาร

ภาพที่ 3.12 พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงของอาคารและแนวถนนแสดงในแผนที่ 3.8 หมายเลข 1 คือส่วนที่อาคารและถนนเปลี่ยนแปลงไปหลังจากไฟไหม้ (ซ้าย) และพื้นที่ที่ยังคงรูปแบบ ขนาด และสัดส่วนของอาคารและที่ว่างดั้งเดิม แสดงในแผนที่ 3.8 ด้วยหมายเลข 2

ภาพที่ 3.13 รูปด้านริมแม่น้ำลพบุรี ถ่ายภาพจากเกาะวัดมณีชลขันธ์

ภาพที่ 3.14 ลักษณะสถาปัตยกรรมริมแม่น้ำลพบุรี

ภาพที่ 3.15 รูปด้านสถาปัตยกรรมภายในถนนพระราม ประกอบด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย แต่ก็ยังคงขนาดสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ทำให้พื้นที่เกิดเอกภาพ และยังคงสื่อถึงรูปแบบวิถีชีวิตในอดีตของพื้นที่ได้

ภาพที่ 3.16 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในถนนพระราม

3.2.3 วิถีชีวิตและอาชีพในชุมชน

วิถีชีวิตและอาชีพในชุมชนเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม วิถีชีวิตภายในพื้นที่ที่สอดคล้องไปกับสภาพภูมิประเทศ และส่งผลให้เกิดรูปแบบทางกายภาพที่แสดงออกถึงการดำรงชีวิต คติความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมขึ้น ดังนั้นจึงถือได้ว่าวิถีชีวิตซึ่งรวมถึงการประกอบอาชีพภายในชุมชน เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องคำนึงถึง และเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากในการอนุรักษ์มรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรม

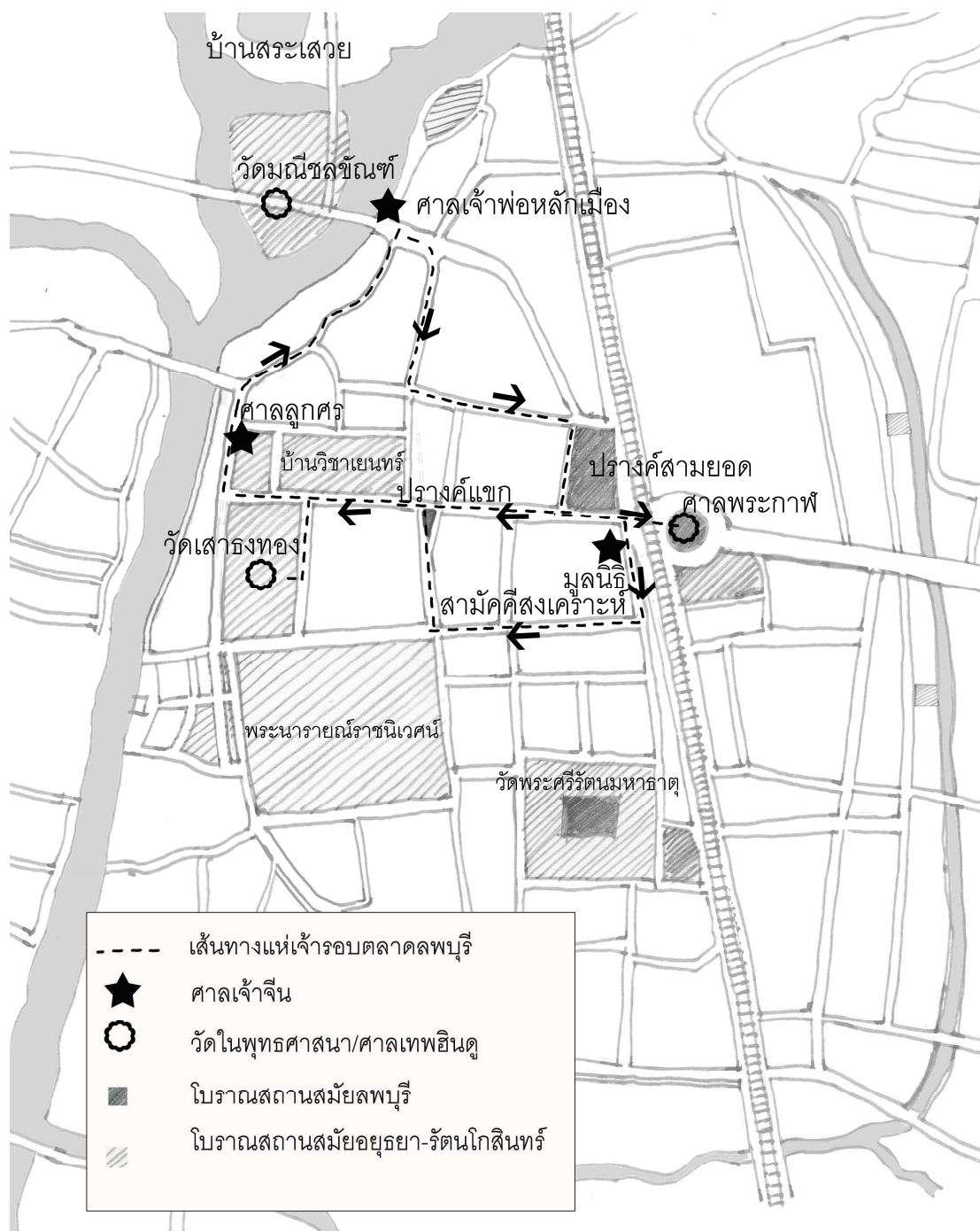
มิติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตลาดล่าง ประกอบไปด้วยประเพณี เทศกาลงานบุญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน คือ

- งานแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร ได้แก่การบวงสรวง และอัญเชิญเทพเจ้าในศาลลูกศรแห่เวียนรอบตลาดลพบุรี เพื่อความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อของคนจีน โดยมีงานบวงสรวงสักการะเทพเจ้าบริเวณหน้าศาลลูกศร แล้วจึงเชิญกระบวन्ह์ไปตามถนนพระรามผ่านชุมชนตลาดล่างเป็นพื้นที่แรกเพื่อไปบวงสรวงเจ้าพ่อหลักเมืองในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองทางทิศเหนือ ก่อนที่จะเวียนขบวนแห่ไปทั่วตลาดลพบุรี (สันติ โพธิ์อุบล, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2554) ดังแสดงในแผนที่ 3.10 จากที่ตั้งของศาลเจ้าโบราณสองศาล คือ ศาลลูกศรและศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งสามารถตอกย้ำถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ชุมชนตลาดล่างกับประเพณีความเชื่อของคนจีน ด้วยเพราะในอดีตอาคารแถวริมถนนพระรามนี้เป็นที่ประกอบกร้านค้าของคนจีนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ประเพณีความเชื่อดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ตลาดล่าง

- งานทำบุญลอยกระทง เป็นประเพณีประจำปีที่จัดขึ้นที่วัดมณีชลขันธ์ ฝั่งตรงข้ามกับชุมชนตลาดล่าง เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางแม่น้ำและมีท่าน้ำที่ใช้เป็นพื้นที่สำหรับลอยกระทงในอดีต (แป้น หมิ่นปลั่ง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันพายเรือในตอนกลางวัน บริเวณท้ายเกาะวัดมณีชลขันธ์ทางทิศเหนือด้านบ้านสระเสวย ในตอนเย็นทางวัดจะประดับเจดีย์หลวงพ่อดำด้วยธงขนาดต่าง ๆ และไฟฟ้าหลากสี พอตกลงกลางคืนจะมีงานเปิดทองหลวงพ่อดำ แล้วประชาชนจึงจะไปลอยกระทง (ทัศนีย์ กระจ่างอินทร์, 2546: 14) แต่ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไปเพราะมีการสร้างเขื่อน ฝาย และประตูน้ำ และเทศบาลเมืองลพบุรีให้ชุมชนในเขตเมืองเก่าทุกชุมชนเข้าร่วมงานประเพณีลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป. ที่วงเวียนศรีสุริโยทัย (ดูแผนที่ 3.2 “พื้นที่พาณิชยกรรม”) โดยให้แต่งกายย้อนยุคและส่งนางนพมาศเข้าร่วมประกวด (แป้น หมิ่นปลั่ง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

- งานทำบุญกลางบ้าน เป็นงานบุญที่ยังคงจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงสงกรานต์ วันที่ 15 เมษายน โดยให้ชาวชุมชนนำอาหารมาทำบุญร่วมกัน เพื่อสร้างความสามัคคีภายใน

ชุมชน นอกจากนี้ยังมีงานที่เนื่องในวันสงกรานต์คือการจัดขบวนรถบุปผชาติเพื่อร่วมกับเทศบาล
ซึ่งให้ชุมชนแต่ละชุมชนจัดรถบุปผชาติของตน (แป้น หมิ่นปลั่งอง, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

แผนที่ 3.10 ผังเส้นทางการแห่เจ้าหลัก ในเทศกาลแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร
ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี

นอกจากนี้ ด้วยเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และถูกขนาบด้วยเนินดินซึ่งเป็นฐานของกำแพงเมืองเดิม ทำให้พื้นที่มีลักษณะคล้ายกับหันหน้าเข้ากับแม่น้ำโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ดังนั้นน้ำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในพื้นที่ชุมชน ประกอบกับวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยก่อนที่เดินทางสัญจรทางน้ำจึงทำให้พื้นที่ชุมชนตลาดล่างเป็นพื้นที่ที่สะดวกในการเดินทางติดต่อกับค้าขาย และเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าขึ้น

ด้วยเหตุนี้วิถีชีวิตในชุมชนจึงเกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำลพบุรี และมีการประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นพื้นที่ค้าขายที่เจริญที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองเก่าลพบุรี ลักษณะที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแม่น้ำที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพและความทรงจำของผู้คน คือการเป็นท่าตลาดขนส่งสินค้า ซึ่งปรากฏชุมประดูทางลงไปท่าเรือเก่า แต่ว่าปัจจุบันท่าเรือก็ได้หายไปเพราะการคมนาคมทางบกที่สะดวกมากขึ้น นอกจากการพัฒนาของเส้นทางสัญจรทางบกแล้ว และการสร้างเขื่อนฝาย และประตูระบายน้ำวัดมณีชลขันธ์เพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง ก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะโครงสร้างเหล่านี้ขวางกั้นเส้นทางสัญจรทางน้ำในอดีตของชาวบ้าน เช่น การเดินข้ามฟาก และการพายเรือไปยังบ้านบางลี่ บ้านบางขาม ซึ่งเส้นทางของแม่น้ำเป็นเส้นทางลัดที่สะดวกกว่าทางถนน (แป้น หมิ่นปลั่งอง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) อย่างไรก็ตามการสร้างเขื่อนและประตูระบายน้ำนั้นก็เป็โครงสร้างจำเป็นในภาพกว้างของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำลพบุรี - ป่าสัก

นอกจากตัวท่าเรือแล้ว บ้านพักอาศัยริมน้ำก็เป็นบ้านยกเสาสสูง แต่ปัจจุบันบางหลังได้กั้นฝายผนังเพื่อใช้เป็นพื้นที่ใช้สอย ตลอดจนการจับปลาซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป และอุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำที่ยังคงพบเห็นได้ในร้านขายเครื่องจักสานในชุมชนตลาดล่าง ก็แสดงถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสายน้ำที่ตัดไม่ขาดแม้ว่ารูปแบบการดำเนินชีวิตจะเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม

สำหรับอาชีพในชุมชนนั้น โดยมากเป็นอาชีพค้าขาย สินค้าที่ขายในชุมชนก็มีหลากหลาย ได้แก่ ข้าวสาร ยาสมุนไพร เครื่องจักสาน วัสดุก่อสร้าง และของชำทั่วไป และมีงานบริการ ได้แก่ ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย และร้านตัดเสื้อผ้า ส่วนร้านอาหารนั้นมีอยู่ 5 ร้าน ได้แก่ ร้านขายขนมจีนน้ำยาร้านขายขนมครกตอนเช้า ร้านขายกล้วยทอด ร้านขายข้าวหมูแดง และร้านขายส้มตำ แต่บริเวณทางเหนือของพื้นที่ คือ ตลาดท่าโพธิ์ จะมีของกินและร้านอาหารเปิดอยู่ตลอด

แผนที่ 3.11 ผังอาชีพภายในชุมชนตลาดล่าง ในบริเวณที่รอดพ้นจากเพลิงไหม้ พ.ศ. 2511

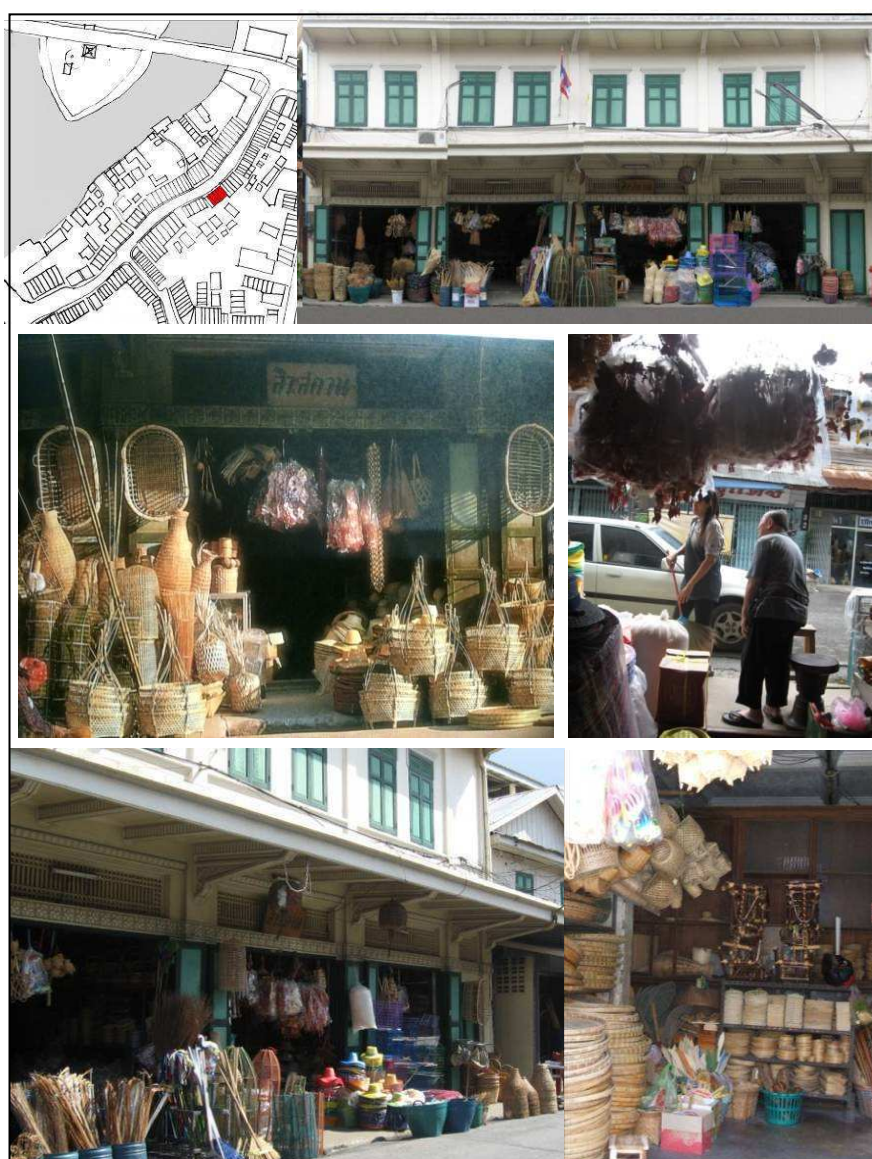
และด้วยความที่เป็นชุมชนตลาดเก่าแก่ ดังนั้นจึงมีร้านค้าที่โดดเด่นด้วยรูปแบบอาคาร และสินค้าหลายร้าน มีตัวอย่างดังนี้

- ร้านสังจเวสส สิริเวสส และกิตติเวสส ในอดีตเป็นร้านขายข้าวสารและของใช้ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ตรงช่วงกลางตลาดล่าง ถือได้ว่าเป็นศูนย์ส่งข้าวสารไปยังพื้นที่ตลาดขนาดใหญ่อื่น ๆ ในจังหวัดลพบุรี เช่น ตลาดโคกสำโรง และตลาดบ้านหมี่ ความรุ่งเรืองของร้านถูกถ่ายทอดผ่านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างตึกแถวในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 คือมีลวดลายประดับตกแต่งอาคารในแนวทางของศิลปะตะวันตกในอดีต ปัจจุบันร้านค้าเหล่านี้ปิดกิจการลง คงเหลือเพียงร้านสังจเวสสที่ยังเปิดบ้านอยู่ 2 คูหาตลอดวัน และมีคุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ เจ้าของร้านรุ่นที่ 3 นั่งอยู่หน้าร้าน นอกจากนี้ที่หน้าร้านของร้านสังจเวสสนั้นเป็นที่ตั้งของร้านขายกล้วยทอด ซึ่งเป็นชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำขึ้นมาใช้พื้นที่ชั่วคราว

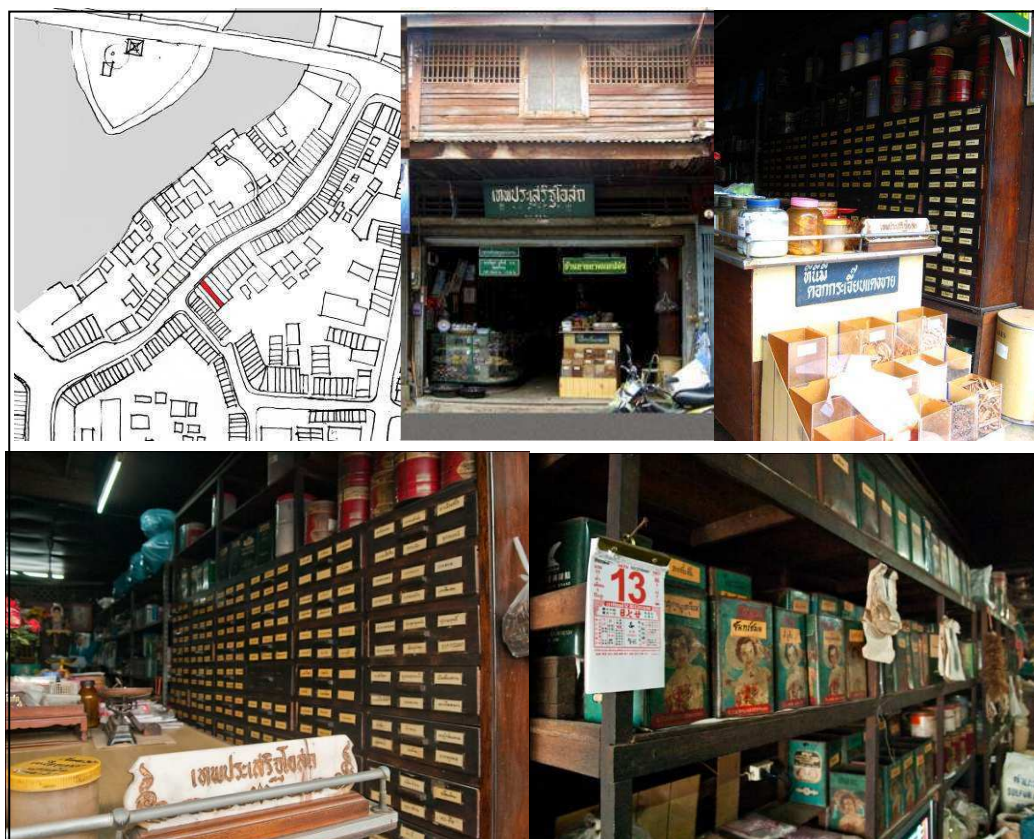
ภาพที่ 3.17 ภาพร้านสังจเวสส และชาวบ้านริมน้ำที่อาศัยหน้าอาคารเป็นที่ขายกล้วยทอด

- ร้านสิวะสถาน ในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนั้น ในสมัยก่อนมีร้านขายเครื่องจักสาน ประมาณ 7 - 8 ร้าน และร้านสิวะสถาน เป็นร้านขายเครื่องจักสานที่ยังคงดำเนินกิจการมาจนถึงปัจจุบัน มีคุณวิเชียร สิวะบวร เป็นเจ้าของร้านรุ่นที่ 3 และมีลูกชายที่คอยรับช่วงกิจการดูแลต่อไป โดยรับซื้อสินค้าจังหวัดสิงห์บุรีและอ่างทอง ก่อนที่จะขายสินค้าไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดลพบุรี เครื่องจักสานที่ขายมีหลากหลาย เช่น ตะกร้า กระบุง และเข่ง เป็นต้น รวมถึงอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น อุปกรณ์จับปลา และไม้กวาด เป็นต้น ซึ่งนอกจากการขายปลีกและส่งให้กับชาวบ้านและร้านค้า สินค้าเหล่านี้ยังเป็นที่ชอบใจของนักท่องเที่ยวด้วย (วิเชียร สิวะบวร, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2554)

ภาพที่ 3.18 ภาพร้านสิวะสถาน และการจัดวางสินค้า

- ร้านเทพประเสริฐโอสถ เป็นร้านขายยาสมุนไพรไทยโบราณ ที่ตั้งอยู่ให้ห้องแถวไม้เก่าแก่ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับซุ้มประตูท่าน้ำ ตัวอาคารยังคงสภาพดี ภายในร้านใช้ช่องลิ้นชัก และกระป๋องฮอลด์เก็บสมุนไพรไว้ ซึ่งเป็นของเก่าแก่ ปัจจุบันร้านดำเนินกิจการมาเป็นรุ่นที่ 3 โดยคุณประชุม สุภาพึง สมุนไพรทั้งหมดนั้นรับมาจากกรุงเทพฯ ที่ย่านถนนจักรวรรดิ และก็ขายปลีกขายส่งไปยังร้านค้าต่าง ๆ แม้ว่าปัจจุบันสมุนไพรไทยจะลดความนิยมลง แต่ก็ยังคงลูกค้าประจำที่มาจากอุดหนุนอยู่เสมอ ซึ่งมีทั้งลูกค้าในจังหวัดและต่างจังหวัด และเป็นร้านเดียวในตลาดที่เคยลงหนังสือพิมพ์และออกรายการโทรทัศน์ (ประชุม สุภาพึง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

ภาพที่ 3.19 ภาพร้านเทพประเสริฐโอสถ ตู้ลิ้นชักเก็บยา และกระป๋องฮอลด์สำหรับบรรจุยา

- สินค้าและบริการอื่น ๆ ที่เป็นร้านค้าเก่าแก่และร้านที่มีคนภายนอกมาเช่า และยังคงเปิดให้บริการมาจนปัจจุบัน เช่น ร้านวิโรพานิช 2 ซึ่งเป็นร้านขายถ่านและเครื่องปรงรส ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านตัดผมและร้านเสริมสวย ร้านขายอาหารเช่น อาหารตามสั่ง ส้มตำ และข้าวหมูแดง ร้านขายข้าวสาร และร้านขายเครื่องแกง เป็นต้น

ภาพที่ 3.20 บรรยากาศ สินค้าและบริการต่าง ๆ ในตลาดล่าง

จากที่ได้บรรยายมาจะเห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง คือ ลักษณะภูมิประเทศ ที่เป็นพื้นที่ริมน้ำซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการอยู่อาศัยและกิจกรรมค้าขาย สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่หลากหลายแต่ยังคงเอกภาพ และวิถีชีวิตของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำและการประกอบอาชีพค้าขาย เหล่านี้ประกอบขึ้นมาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองลพบุรี แต่ด้วยเพราะระดับความสำคัญของมรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรมตลาดล่างนี้เป็นระดับชุมชน ไม่ใช่ระดับอนุสรณ์สถานของชาติเช่นโบราณสถานต่าง ๆ ในตัวเมือง จึงทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมตลาดล่างไม่ได้รับความสนใจ มีสภาพที่ทรุดโทรม และสมควรที่จะได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้กลับมามีสภาพดีดังเก่า

3.3 การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในที่มาและความเป็นมาของการวิจัยถึงการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนว่า มีการเริ่มต้นกิจกรรมดังกล่าวจาก 2 ฝ่าย คือ องค์การชุมชน โดยคณะกรรมการชุมชนตลาดล่าง และ องค์การทางการศึกษาและภาครัฐ คือ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ซึ่งดำเนินการโดยได้รับมอบหมายจากทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านทางผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ซึ่งใน 2 ฝ่ายนี้ดำเนินการในภาพและเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

3.3.1 แผนชุมชนปี 2555 โดยเวทีประชาคมระดับชุมชน เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ชุมชนตลาดล่าง มีการรวมตัวเป็นชุมชนในราว พ.ศ. 2530 (แป้น หมิ่นปล้อง, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) และได้มีการริเริ่มแนวคิดในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาชุมชนใน พ.ศ. 2554 ชุมชนตลาดล่าง โดยมีคุณแป้น หมิ่นปล้องเป็นประธานชุมชน ได้มีการสำรวจข้อมูลภายในชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น จำนวนประชากร อาชีพภายในชุมชน ปัญหา และสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติม เป็นต้น และมีการจัดตั้งเวทีประชาคม โดยประชาสัมพันธ์ให้ชาวชุมชนตลาดล่างมาเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อโครงการ ที่ทางคณะกรรมการได้เสนอ รวมถึงรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนชุมชนในปี 2555 (แป้น หมิ่นปล้อง, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) ซึ่งแผนดังกล่าวได้ระบุปัญหาและต้องการพัฒนาชุมชนมีประเด็นต่าง ๆ และมี

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดินและปรับปรุงภูมิทัศน์ 2 ประเด็น คือ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียดดังนี้ (ชุมชนตลาดล่าง, 2554)⁵

- **ด้านเศรษฐกิจ** ชาวชุมชนต้องการจัดตลาดนัดถนนคนเดินเพื่อกระตุ้นการค้าขายภายในพื้นที่ โดยเสนอให้ปิดถนนพระรามเป็นถนนคนเดินสัปดาห์ละ 1 ครั้ง มีกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลประโยชน์คือ พ่อค้าแม่ค้าในชุมชน

- **ด้านสิ่งแวดล้อม** ชาวชุมชนต้องการปรับปรุงภูมิทัศน์ เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมมีความทรุดโทรม โดยเสนอของบประมาณจากทางรัฐบาลเพื่อช่วยจัดโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ดังกล่าว มีกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลประโยชน์คือชาวชุมชนตลาดล่าง

จากแผนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการมุ่งเน้นดำเนินการเพื่อปลูกวิถีชีวิตตลาดล่างให้กลับมามีคึกคักขึ้นอีกครั้ง โดยการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน และมีการคำนึงถึงเรื่องภูมิทัศน์ทางกายภาพต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่น่าอยู่สำหรับชาวชุมชน

3.3.2 โครงการ การศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี

นอกจากแผนของสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะสำนักงานเลขาธิการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ได้ดำเนินการศึกษากำหนดเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 จำนวน 8 เมืองได้แก่ เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าพิษณุโลก เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา เพื่อให้เมืองเก่าเหล่านี้มีแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าต่าง ๆ

เมืองลพบุรี เป็นหนึ่งในพื้นที่มรดกที่อยู่ในขอบเขตของการศึกษา และรองผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ได้มอบหมายให้หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลพบุรีและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, 2555: 1)

⁵ ต้นฉบับแผนชุมชนปี 2555 ในประเด็นด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม คู่มือฉบับ ๖

แผนที่ 3.12 ลำดับความสำคัญของพื้นที่ต่าง ๆ ที่ต้องการการจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ พื้นที่ตลาดล่าง (หมายเลข 7) ถูกจัดอยู่ในลำดับความสำคัญอันดับ 1 [ที่มา: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี. 2555: 116]

จากโครงการดังกล่าว ได้แบ่งพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีออกเป็น 9 พื้นที่ และพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ก็เป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา โดยจัดเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ป้อมท่าโพธิ์และวัดมณีชลขันธ์ และได้ลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่ต้องการการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ โดยตลาดล่างอยู่ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่มีความสำคัญอันดับ 1 ซึ่งมีแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว คือ

เสนอให้เป็นส่วนของกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำ ซึ่งปัจจุบันมีลานกิจกรรมริมน้ำของเทศบาลปัจจุบันบนตำแหน่งที่เคยมีป้อมเมืองในอดีต และให้จัดสร้างทางเดินริมน้ำตลอดสะพานวัดมณีชลขันธ์ เพื่อสร้างความต่อเนื่องขึ้นไปถึงด้านป้อมท่าโพธิ์ อีกทั้งเสนอแนะให้ปลูกต้นไม้แนวภูมิทัศน์ตามพื้นที่กำแพงเมืองเดิม และเจรจาให้ผู้บุกรุกย้ายออกไปเพื่อเปิดเป็นลานกิจกรรมชุมชนและพื้นที่สวนสาธารณะสำหรับพักผ่อน เปิดช่องทางเดินและมุมมองผ่านบล็อกถนนให้สามารถมองลงไปยังแม่น้ำได้ และเป็นทางเปิดเข้าไปสู่พื้นที่กิจกรรมริมน้ำ(หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี. 2555: 111 - 113)

ในส่วนของถนนพระราม ได้เสนอให้จัดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดินขึ้น รวมถึงให้เป็นพื้นที่สำหรับขายสินค้าต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว หลังจากที่ได้เที่ยวชมแหล่งโบราณสถานแล้ว และอาจมีการพัฒนาธุรกิจประเภทโรงแรมหรือห้องพักต่าง ๆ ในถนนด้วย (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี. 2555: 111 - 113)

จากแผนชุมชนและโครงการการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทดังกล่าว จะเห็นถึงประเด็นร่วมที่ทั้งองค์กรชุมชนตลาดล่างและสถาบันการศึกษาคำนึงถึง คือ ศักยภาพในการรื้อฟื้นและพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ให้เป็นตลาดถนนคนเดิน ซึ่งทั้งสองโครงการ

3.4 บุคคลในชุมชนผู้ให้ข้อมูล

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างนี้ เป็นงานวิจัยที่ต้องอาศัยการสัมภาษณ์เป็นหลัก ทั้งในส่วนของข้อมูลชุมชน และในส่วนของความคิดเห็น หรือ ทศนคติและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ เพื่อที่นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ประกอบทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ลงไปในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างและเมืองเก่าลพบุรี และสัมภาษณ์ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์ทั้งโบราณสถาน เช่น เจ้าหน้าที่ของสำนักศิลปากรที่ 4 จังหวัดลพบุรี และคณะทำงานอนุรักษ์โครงการศึกษาเมืองเก่าลพบุรีของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, เจ้าหน้าที่ดูแลศาลเจ้าในเมืองเก่าลพบุรี, รวมถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ตลาดล่างหลายท่าน และมีบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการทำแผนชุมชน และเป็นผู้สูงอายุในชุมชน ดังต่อไปนี้

1. คุณแป้น หมิ่นปล้อง ประธานชุมชนตลาดล่าง อายุประมาณ 70 ปี พักอาศัย อยู่บริเวณหลังห้องแถวบนถนนพระราม อดีตนายก อบ.ต. อยู่บริเวณพื้นที่ริมน้ำ เป็นผู้เสนอโครงการ ปรับปรุงภูมิทัศน์รวมถึงต้องการให้เกิดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดินขึ้นในพื้นที่

2. พ.อ.อ. จิตติพัฒน์ และคุณนันทนภัฐท์ พิมพิทนต์ กรรมการชุมชนตลาดล่าง อายุประมาณ 45 ปี พักอาศัยอยู่บริเวณหลังห้องแถวบนถนนพระราม เป็นผู้เสนอแนะให้ปรับปรุง พื้นที่ริมน้ำ

3. คุณสุรวัช และคุณประคอง สิริโรจน์สถาพร กรรมการชุมชนตลาดล่าง อายุ ประมาณ 45 ปี เคยพักอาศัยอยู่บริเวณหลังห้องแถวบนถนนพระราม ปัจจุบันย้ายออกไปอาศัย นอกพื้นที่แล้ว เป็นผู้เสนอแนะให้ปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำ

4. คุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ ชาวไทยเชื้อสายจีน อายุ 82 ปี เจ้าของร้านสังกะสีรสุ่นที่ 3 เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการสร้างสะพานวัดพรหมมาสตรีหน้าศาลลูกศร และขยายถนนพระรามใน ตลาดล่างให้กว้างขึ้น เพื่อสามารถขนสินค้าต่าง ๆ ได้สะดวก คุณวิชัยสำเร็จการศึกษาจาก มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และเป็นผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตลาดล่าง และเมืองเก่าลพบุรี

5. คุณวิเชียร สีวะบวร ชาวไทยเชื้อสายจีน อายุ 80 ปี เจ้าของร้านสีวะสถานรุ่นที่ 3 ร้านเครื่องจักสานเก่าแก่ที่ยังคงสืบทอดกิจการมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นร้านที่ชาวชุมชนเห็นว่า เป็นของดีประจำชุมชน

6. คุณจรรยา ตันดิสุข อายุ 80 ปี ชาวไทยเชื้อสายจีน เจ้าของร้าน ต. รุ่งเรือง ร้าน ขายข้าวสารเก่าแก่ที่ยังคงเปิดกิจการอยู่จนปัจจุบัน

7. คุณประชุม สุภาพึง อายุประมาณ 70 ปี เจ้าของร้านเทพประเสริฐโฮสเทล รุ่นที่ 3 เป็นร้านขายยาเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงของชุมชน

บทที่ 4

คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง

จากการศึกษาบริบทและลักษณะทั่วไปของชุมชนตลาดล่างแล้ว สิ่งสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน คือ การตีความถึงคุณค่า (value) และความแท้ (authenticity) ของสถานที่ ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือคุณภาพที่สำคัญของสถานที่ ไม่สามารถขาดหายไปจากสถานที่ได้

การวิเคราะห์ความแท้ (authenticity) ของชุมชนตลาดล่าง ผู้วิจัยใช้กรอบการจำแนกความแท้ของ พิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi An Protocol for Best Preservation Practice in Asia) ซึ่งได้นำเอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (The Nara Document on Authenticity) มาจัดและจำแนกมิติของความแท้เป็น 4 มิติคือ (UNESCO, 2009: 8)

1. สถานที่และการตั้งถิ่นฐาน (Location and Setting)
2. รูปทรงและการออกแบบ (Form and Design)
3. การใช้งานและประโยชน์ใช้สอย (Use and Function)
4. คุณภาพเชิงนามธรรม (Immaterial Quality)

และใช้คุณค่า (value) ด้านต่าง ๆ เป็นพื้นฐานในการอธิบายความแท้ของชุมชน โดยยึดหลักการจำแนกคุณค่าด้านต่าง ๆ ของเซอร์ เบอ์นาร์ต เอ็ม. เฟลเดน (Sir Bernard M. Feilden) ซึ่งจำแนกคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ (Feilden, 2003: 9)

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Values) ประกอบด้วย คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง, เชิงประวัติศาสตร์, และเชิงสุนทรียภาพและสถาปัตยกรรม
2. คุณค่าทางการใช้สอย (Use Values) ประกอบด้วย คุณค่าเชิงการใช้งาน, เชิงเศรษฐกิจ, และเชิงสังคม
3. คุณค่าทางอารมณ์ (Emotional Values) ประกอบด้วยความอัศจรรย์ใจ และอัตลักษณ์ของสถานที่

¹ ในพิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย กล่าวถึงความแท้โดยอ้างถึง *The 1972 UNESCO World Heritage Convention* ที่นิยามความแท้ไว้ว่า “...the primary and essential condition of the heritage” และอ้างถึง *The 1994 Nara Document on Authenticity* ที่กล่าวถึงความแท้ว่า “appears as the essential qualifying factor concerning values” (UNESCO, 2009: 7)

โดยอาศัยทฤษฎีในการวิเคราะห์เกี่ยวกับจิตวิญญาณของสถานที่ของคริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Shulz) ทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และภาพของเมืองของเควิน ลินช์ (Kevin Lynch) และทฤษฎีเรื่องความเป็นถิ่นหรือสถานที่ของเอ็ดเวิร์ด เรลฟ์ (Edward Relph) ประกอบกับการวิเคราะห์ความคิดเห็นของชาวชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

ซึ่งความแท้ (authenticity) และคุณค่า (value) ของสถานที่เหล่านี้ เป็นองค์ประกอบของสถานที่ที่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ความแท้ของสถานที่ ทำให้พื้นที่มรดกแห่งนั้นมีคุณค่าและความสำคัญขึ้นมา ในขณะที่เดียวกันความแท้ของสถานที่เหล่านั้น ก็เป็นคุณค่าของสถานที่ด้วยเช่นเดียวกัน

ความแท้ในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน (Location and Setting)

ความแท้ของชุมชนตลาดล่างในมิติของสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ สถานที่ตั้ง และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งในจะอธิบายด้วยคุณค่าที่สำคัญของชุมชน และเกี่ยวเนื่องกับประเด็นดังกล่าว คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความแท้ทางด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐานนั้น คือ คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (cultural values) ในเชิงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง และเชิงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง (Landscape and Townscape Values)

คุณค่าทางภูมิทัศน์ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมืองเป็นตัวแปรตั้งต้นในการเกิดขึ้นของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และส่งผลต่อวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของผู้คน ซึ่งลักษณะที่ตั้งที่มีลักษณะเฉพาะและแสดงออกให้เห็นการสร้างสรรค่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เรียกว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape)² ตลาดล่าง ซึ่งเกิดขึ้นจากลักษณะเฉพาะของที่ตั้งและมีกิจกรรมของผู้คนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติจึงเป็นหนึ่งใน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี และมีคุณค่าทั้งในเชิงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ (landscape value) และภูมิทัศน์เมือง (townscape value) อีกทั้งยังเป็นความแท้ของสถานที่ซึ่งหากคุณค่าเหล่านี้ขาดหายไป ความแท้ อารมณ์ และอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของสถานที่แห่งนี้ก็จะหายไปด้วยเช่นกัน

² คณะกรรมการมรดกโลกนิยาม “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ว่าหมายถึง คุณสมบัติทางวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นถึงผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ (Cultural landscapes are cultural properties and represent the “combined works of nature and of man”...) (UNESCO, 2005: 83)

คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมืองของชุมชนตลาดล่าง สามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

- ภูมิทัศน์ของชุมชน...กับการเป็นชุมทางแห่งสายน้ำ

“แต่ก่อนตรงนี้จะเป็นที่น้ำ การสัญจรสมัยก่อนนี้จะสัญจรทางน้ำ ไปมาหาสู่กันจากชนบท ตามตำบลต่าง ๆ ใช้เรือพายเรือแจวมา แล้วก็มาจอดกันในเวียงนี้ มีท่าเรือขนส่งสินค้า แล้วก็ขึ้นมาขายกันบนตลาด บนถนนพระราม...” (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555)

องค์ประกอบทางธรรมชาติของชุมชนตลาดล่างที่ถือได้ว่าเป็นความแท้ของสถานที่ คือ แม่น้ำลพบุรี จากที่ได้กล่าวถึงที่ตั้งของชุมชนในบทที่ 3 ว่า ตั้งอยู่บริเวณที่ลำนํ้า 3 สายมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำลพบุรี คลองระบายนใหญ่ชัชวาท - ป่าสัก 3 (คลองบางชันหมากหรือห้วยมูล) และคลองคูเมือง สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์และความสำคัญของสายน้ำที่มีต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่จนเกิดเป็นชุมชนตลาดได้ การบรรจบกันของสายน้ำทั้งสาม ดึงดูดผู้คนให้มารวมตัวและตั้งถิ่นฐานเป็นที่อยู่อาศัยด้วยความอุดมสมบูรณ์จากการใช้น้ำอุปโภคบริโภค และการพัฒนาของพื้นที่เป็นพื้นที่ตลาดสำคัญของเมืองลพบุรีนั้น ก็เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของผู้คนกับสายน้ำ ที่ใช้แม่น้ำและคลองเหล่านี้เป็นเส้นทางสัญจร สำหรับเดินทางและขนส่งสินค้า ซึ่งการเป็นชุมทางน้ำนี้ทำให้สะดวกสำหรับเดินทางและขนส่งสินค้าไปมาระหว่างจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนในตัวเมืองลพบุรี เห็นได้จากการเกิดขึ้นของท่าน้ำบริเวณตลาดล่าง และท่าน้ำและตลาดโบราณบริเวณหน้าศาลลูกศร ที่เกิดขึ้นบริเวณที่ทิศทางของสายน้ำมาบรรจบกันอย่างพอดี คุณลักษณะของชุมทางน้ำนี้ ทำให้พื้นที่ย่านนี้เป็นพื้นที่ตลาดมาตั้งแต่ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ๔ (ดูแผนที่ 3.4) สิ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำลพบุรี อันเป็นความแท้ของการเกิดขึ้นแห่งย่านการค้าบนถนนพระรามสายนี้

นอกจากนี้ แม่น้ำลพบุรียังทำให้เกิดคุณค่าอื่น ๆ ขึ้นในพื้นที่ อาทิ การปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยในพื้นที่ริมน้ำ ซึ่งเป็นบ้านยกใต้ถุนสูงที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของการปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมของคนในอดีต เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ที่ได้รับอุทกภัยทุกปี อีกทั้งแนวโค้งของตลิ่งที่เป็นแนวทางในการกำหนดเส้นทางและกำหนดการปลูกสร้างบ้านเรือนซึ่งมีการตัดถนนและปลูกสร้างบ้านเรือนขนานไปกับแนวโค้งดังกล่าว ยังผลให้เกิดบุคลิกที่โดดเด่นของชุมชนตลาดล่าง แตกต่างจากพื้นที่ส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรี และทำให้เกิดคุณค่าด้านอื่น ๆ

ขึ้นในพื้นที่ คือ คุณค่าด้านอารมณ์ และด้านสุนทรียภาพ จากความต่อเนื่องของแนวโค้งที่เปลี่ยนแปลงมุมมองอย่างช้า ๆ และไม่ยินยอมให้ผู้คนมองเห็นปลายทาง ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบทางธรรมชาติคือ แม่น้ำลพบุรี

ระดับความสูงก็เป็นหนึ่งในตัวแปรที่ทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นตลาดมาตั้งแต่อดีต ระดับความสูงของชุมชนตลาดล่างซึ่งอยู่ต่ำกว่าระดับพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ประมาณ 3 เมตร ทำให้พื้นที่หันหน้าสู่แม่น้ำ จึงมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่โบราณกาล มีหลักฐานคือศาลลูกศร ซึ่งนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าเป็นหลักเมืองที่มีมาแต่สมัยขอมหรือก่อนหน้านั้น (กรมศิลปากร, 2550: ออนไลน์) และต่อมาพัฒนาเป็นพื้นที่ตลาดค้าขายด้วยเพราะทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมแก่การเดินทางสัญจร ตลาดล่างจึงเหมาะสมที่จะเป็นท่าหน้าและพื้นที่ขนถ่าย แลกเปลี่ยน และพักสินค้า ก่อนจะกระจายไปยังพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของเมือง

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำลพบุรี การเปลี่ยนแปลงทางตรงคือการสร้างฝายเก็บน้ำ และประตูระบายน้ำวัดมณีชลขันธ์ในราว พ.ศ. 2518 (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) ซึ่งทำให้ชีวิตของแม่น้ำสายนี้ตายลง ซึ่งคุณแป้น หมิ่นปล้อง ประธานชุมชนตลาดล่าง (24 พฤศจิกายน 2554) ได้ตอบคำถามเกี่ยวกับการสัญจรในอดีตว่า “แต่ก่อนก็พายเรือไปบางขาม บางลี่กัน เดี่ยวนี้ไม่ได้แล้ว เพราะมีเขื่อนมากัน เรือจะมาก็ติดเขื่อน แต่ก่อนปากก็พายไปเก็บผลไม้จากที่นั่นมาขาย”

นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางอ้อม เช่น การทำเกษตรกรรมที่ส่งผลต่อสภาพน้ำ ดังที่คุณแป้น หมิ่นปล้อง ประธานชุมชนตลาดล่าง (สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) เล่าให้ฟังถึงเรื่องปัญหาสภาพน้ำดังนี้ “เมื่อก่อนเราว่ายน้ำเล่น พอหน้าน้ำมาแล้ว เอาละ ไปว่ายน้ำเล่นกัน น้ำใส ปลาก็มี เดี่ยวนี้เล่นไม่ได้แล้ว สกปรก แค่เดินเหยียบย่ำขึ้นมาก็คันแล้วเดี๋ยวนี้” และ พ.อ.อ. จิตติพัฒน์ พิมพิทนต์ (สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) กล่าวเสริมว่า “น้ำน่านมันลงมาอีก พวกสารเคมีอีก แต่ก่อนหอยและปูเยอะ เดี่ยวนี้เรียบ ปลาช่อนนะ เดี่ยวนี้ไม่มีสักตัวแล้ว ปลาหมอยังไม่มีเลย” นอกจากนี้คุณสุรวัช สิริโรจน์สถาพร (สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงความหลากหลายของสายพันธุ์ปลาในแม่น้ำลพบุรีว่า “แต่ก่อนมีปลากะแหทอง กับปลาอีกาเยอะ เดี่ยวนี้หมดแล้ว” จากคำกล่าวของผู้อาศัยในชุมชน จะเห็นถึงปัญหาของสภาพน้ำที่เปลี่ยนไปซึ่งกระทบต่อการอยู่อาศัยของชาวบ้านริมน้ำบริเวณตลาดล่าง และยังสามารถถ่ายทอดถึงการพึ่งพาอาศัยน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำลพบุรีได้ด้วย

ภาพที่ 4.1 ภูมิทัศน์รอบวัดมณีชลขันธ์และพื้นที่ตลาดล่างใน พ.ศ. 2443 เป็นบ้านยกใต้ถุนสูงเพื่อให้พ้นระดับน้ำในฤดูน้ำมาก เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศ [แหล่งที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ]

ภาพที่ 4.2 ภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณตลาดล่างในปัจจุบัน บ้านริมน้ำบางส่วนยังคงลักษณะการยกใต้ถุนสูงอยู่ บางส่วนกันฝายเพื่อใช้งานพื้นที่ชั้นล่าง จากสภาพน้ำจะเห็นผักตบชวาจำนวนมาก ซึ่งเป็นหนึ่งในผลกระทบจากบทบาทที่ลดลงของแม่น้ำลพบุรี

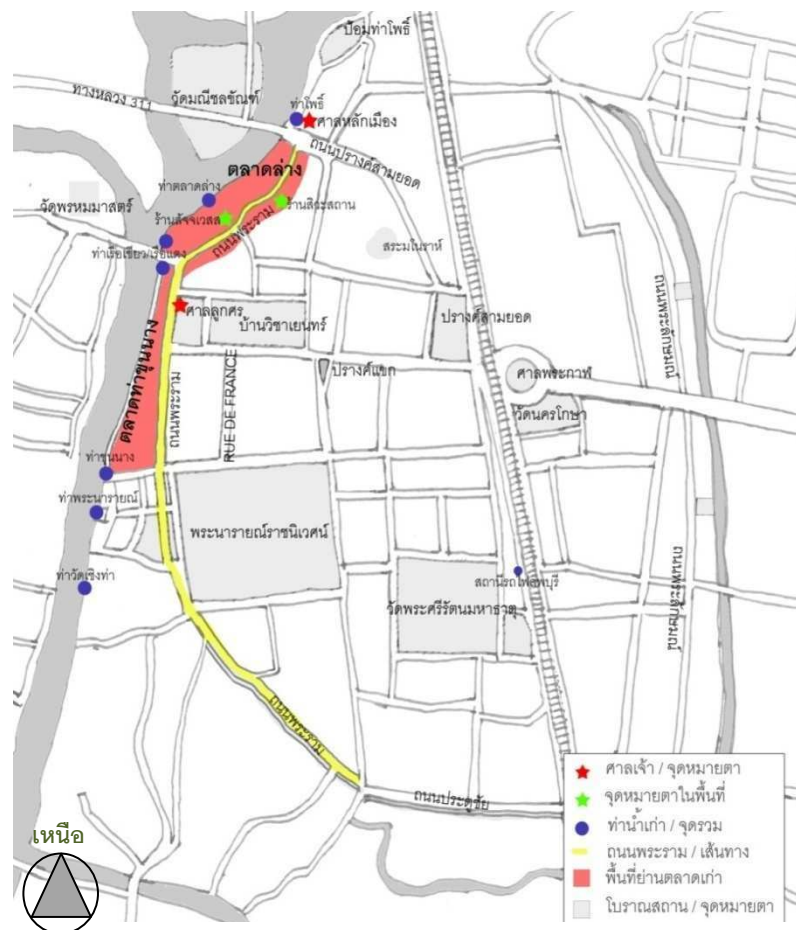

ภาพที่ 4.3 มุมมองจากทำนบน้ำตลาดล่าง สามารถมองเห็นเจดีย์หลวงปู่แสง โบราณสถาน ปุชนิยสถาน และจุดหมายตาสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเมืองลพบุรี

- ย่านและเส้นทางการค้าบนถนนพระราม...กับการปรากฏแห่งภาพของเมือง

“...ตรงนี้เป็นตลาดไปตลอดเลย ตามเส้นถนนนี้ มีตลาดอยู่ติด ๆ กัน เรียงกันตั้งแต่ท่าขุนนาง และก็มีตลาดเฉลิมวงศ์ มาตลาดล่าง ออกไปท่าโพธิ์ ขึ้นไปข้างบนก็เป็นตลาดบนเมือง...” (แป้น หมื่นปลั่ง, ประชานชุมชนตลาดล่าง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

จากบทที่ 3 ที่ได้อธิบายถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่และความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนตลาดล่าง องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการของพื้นที่ชุมชนตลาดล่างก็คือ ถนนพระราม ดังอธิบายไว้แล้วว่าเป็นถนนเลียบก้าแพงเมืองด้านตะวันตก ขนานไปกับแม่น้ำลพบุรี ยาวตั้งแต่หัวถนนประตูชัยไปขึ้นไปจรดถนนปรางค์สามยอด (ทางหลวง 311) ทางทิศเหนือ โดยวิ่งผ่านชุมชนตลาดเก่าแก่อสองแห่ง คือ ตลาดท่าขุนนาง และตลาดล่าง ดังแผนที่ 4.1

แผนที่ 4.1ผังเมืองเก่าลพบุรีและแนวถนนพระราม แสดงตำแหน่งท่าเรือเก่า ตลาดล่าง ตลาดท่าขุนนาง และจุดหมายตาต่าง ๆ ในเมืองลพบุรี

สถานที่ตั้งของชุมชนตลาดล่าง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่แม่น้ำมาบรรจบกัน ทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญขึ้นมาในระดับเมือง คือ เป็นย่านและถนนสายการค้าหลักของเมืองลพบุรีในอดีต ที่ประกอบด้วยย่านการค้า หรือตลาด 3 แห่ง คือ ตลาดท่าขุนนาง ตลาดหน้าศาลลูกศร และตลาดล่าง จึงทำให้เกิดท่าหน้าขึ้นหลายท่าตามตลาดต่าง ๆ คือ ท่าขุนนาง ท่าหน้าศาลลูกศรหรือท่าเรือเขียว - เรือแดง³ และท่าหน้าตลาดล่าง ซึ่งท่าหน้าทั้ง 3 ท่านี้ใช้ในการขนถ่ายสินค้า ได้แก่ ข้าวสาร ไม้ เครื่องจักสาน และผักผลไม้ต่าง ๆ เป็นต้น และเป็นท่าเรือเดินทางของผู้คนเชื่อมไปยังอำเภอ หรือจังหวัดอื่น ๆ เช่น พระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพฯ ดังนั้นถนนพระรามจึงเป็นเหมือนเส้นเลือดหลักของการค้าขายในอดีต และเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้อีกประการในการกำเนิดขึ้นของตลาดล่าง เพราะตัวถนนที่พาดผ่านกลางพื้นที่ชุมชนนี้ ทำให้มีการขยายพื้นที่ตลาดจากบริเวณหน้าศาลลูกศรขึ้นมาสู่บริเวณตลาดล่าง

ดังนั้น ในทางองค์ประกอบของเมือง พื้นที่บริเวณถนนพระรามจึงมีบทบาทหลายประการ คือ เป็นย่านการค้า (shopping district) ของเมือง ผู้คนมาจับจ่ายใช้สอย เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในชีวิตประจำวันของผู้คนในเมือง อีกทั้งตั้งอยู่บริเวณขอบ (edge) ของเมืองที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำโดยมีท่าหน้าเป็นจุดรวม (node) สำคัญ ซึ่งนอกจากหน้าที่ในการแสดงขอบเขตของเมืองเก่าลพบุรีแล้ว ยังมีหน้าที่เป็นประตูเข้าสู่พื้นที่เมืองเก่าจากทางแม่น้ำลพบุรีด้วย

และหากพิจารณาเฉพาะพื้นที่การค้าบนถนนพระราม พื้นที่ตลาดล่างมีบทบาทของเส้นทาง (path) อย่างชัดเจน ด้วยเพราะลักษณะของพื้นที่การค้าที่เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะภูมิประเทศ และเชื่อมโยงศาลเจ้า 2 ศาล คือศาลลูกศร และศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งมีนัยยะถึงความสำคัญของพื้นที่กับการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในเมืองเก่าลพบุรี

ภายในถนนพระรามนั้นยังปรากฏจุดหมายตา (landmark) ภายในพื้นที่ คือ อาคารร้านสังฆเวสส และร้านสิวะสถาน (ดูแผนที่ 4.2) จุดหมายตานี้มีความสำคัญในการช่วยให้ผู้คนที่เข้าไปในพื้นที่กำหนดขนาดสัดส่วน (scaling) ของพื้นที่ตลาดหรือแนวถนนพระรามนี้ได้ ซึ่งทำให้สามารถเข้าใจสถานที่แห่งนี้ได้ง่ายขึ้น และสามารถกำหนดกรอบที่ตั้งของตนเองได้

นอกจากนี้ การเป็นเส้นทาง (path) ของถนนพระรามในช่วงตลาดล่างนั้น มีคุณสมบัติของการเปลี่ยนแปลงของมุมมองอย่างช้า ๆ (gradient) ซึ่งเป็นผลมาจากแนวโค้งของถนนที่เกิดขึ้นตามลักษณะของภูมิประเทศ การเปลี่ยนแปลงของมุมมองอย่างช้า ๆ สร้างความต่อเนื่องซึ่งทำให้ผู้คนรับรู้ถึงทิศทาง คุณภาพทั้งสองนี้ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นเส้นทางอันจะทำให้ภาพของพื้นที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (Lynch, 2000: 54) ส่งผลให้ผู้คนสามารถจดจำสถานที่

³ ท่าหน้า เรือเขียว - เรือแดง บริเวณเชิงสะพานพรหมมาศตร์ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นลานชมทัศนียภาพ

แห่งนี้และรับรู้ภาพของเมืองเก่าลพบุรีได้ชัดเจนขึ้น ด้วยแนวโค้งที่ไม่ยินยอมให้ผู้คนในที่อยู่พื้นที่เห็นปลายทางออกถนน ประกอบกับขนาดและสัดส่วนของที่ว่างที่มีความกว้าง 5.5 - 6.0 เมตร จากด้านหน้าอาคารฟากหนึ่งถึงอีกฟากหนึ่ง และตัวอาคารที่มีความสูงประมาณ 7 เมตร (2 ชั้น) ทำให้ความต่อเนื่องและความเป็นพื้นที่ภายในปรากฏขึ้น ผู้คนจึงรับรู้ถึงกรอบตำแหน่งของตน ซึ่งสร้างความพึงพอใจและสนองต่อความต้องการทางจิตใจของมนุษย์⁴ อนึ่งขนาดและสัดส่วนระหว่างที่ว่างและอาคารนี้ เป็นเพียงแห่งเดียวในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีที่ยังคงปรากฏอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนาดและสัดส่วนของเมืองในอดีตที่ปรากฏสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ภาพ (image) แปรเปลี่ยนเป็นความประทับใจและความทรงจำแก่ผู้ที่ได้มาเยือน อีกทั้งตอบรับกับความสำคัญและภาพของเมืองประวัติศาสตร์ของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีได้อย่างดี

ดังนั้นลักษณะของการเป็นย่านและเส้นทางการค้า แนวโค้งตามธรรมชาติ และสัดส่วนที่ยังคงแสดงให้เห็นถึงอดีตของเมืองเก่าลพบุรี จึงเป็นองค์ประกอบทางภูมิทัศน์เมืองที่เป็นความแท้ของพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ซึ่งทำให้ปรากฏอัตลักษณ์ บุคลิก และภาพของชุมชน ตลอดจนภาพของเมือง และหากมีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ก็ควรคำนึงถึงความแท้เหล่านี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 4.4 การเปลี่ยนแปลงของมุมมองในถนนพระรามจากแนวโค้งตามลักษณะทางภูมิประเทศ (topographic gradient) ซึ่งทำให้ผู้คนที่เข้ามาในเส้นทางนี้รับรู้ถึงความต่อเนื่องและทิศทางของการเคลื่อนที่ แนวโค้งนี้เป็นบุคลิกและอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชนตลาดล่าง และทำให้ภาพของชุมชนและภาพของเมืองปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น

⁴ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทางจิตใจประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1. ความสัมพันธ์ (relatedness), 2. การก้าวพ้น (transcendence), 3. การมีราก (rootedness), 4. ความรู้สึกของอัตลักษณ์ (sense of identity), และ 5. กรอบที่ตั้ง (frame of Orientation) (Fromm อ้างถึงใน ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2546: 104)

คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ธรรมชาติและคุณค่าเชิงภูมิทัศน์เมืองถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการเกิดชุมชนตลาดล่างแห่งนี้ขึ้น ลักษณะดั้งเดิมของการใช้ชีวิตร่วมกับแม่น้ำ และการใช้ทำน้ำ ตลอดจนคุณภาพของที่ว่างที่ส่งผลต่อสภาพ บรรยากาศ บุคลิก และอัตลักษณ์ของสถานที่ จึงเป็นความแท้ที่หากขาดหายหรือเปลี่ยนแปลงไปจากสถานที่ ไม่ว่าจะด้วยปัจจัยจากภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบการสัญจรคมนาคม หรือการเปลี่ยนแปลงภายใน เช่น การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้คน ย่อมส่งผลถึงคุณค่าของพื้นที่ และถือเป็นผลกระทบที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ฟูตลาดล่างให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

และเมื่อองค์ประกอบพื้นบานของชุมชนตลาดล่างนี้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของเมืองเก่าลพบุรี และส่งผลถึงการชบเซาหลงของชุมชน สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่งขององค์ประกอบทางธรรมชาติ คือ การเป็นชุมทางของแม่น้ำลพบุรี ที่เป็นต้นกำเนิดแห่งการตั้งถิ่นฐานในชุมชน อีกทั้งแนวโค้งและการเป็นย่านและเส้นทางการค้าเก่าที่ยังคงขนาดและสัดส่วนของเมืองในอดีต ก็เป็นคุณภาพของตลาดล่างที่ทำให้ผู้คนรับรู้ถึงภาพและท่วงทำนองแห่งวิถีชีวิตการค้าเมื่อร่วม 100 ปีที่แล้วของลพบุรี ที่พัฒนาผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นทั้ง ชุมทางของแม่น้ำลพบุรี และภูมิทัศน์เมืองที่ส่งผ่านเป็นภาพของเมืองที่ชัดเจนทั้งสองสิ่งนี้จึงเป็นความแท้ในเชิงสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน การดำรงอยู่ของความแท้ทั้งสองนี้ ย่อมทำให้ชุมชนสามารถดำรงคุณค่าและความสำคัญต่อเนื่องไปได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูและรักษาไว้ให้คงอยู่ต่อไป

4.1.2 คุณค่าด้านการตั้งถิ่นฐาน (Value of the Settlement)

พื้นที่ของตลาดล่างเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาตั้งแต่ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ และพัฒนาเป็นพื้นที่ตลาดค้าขายสินค้า โดยมีการขยายตัวของพื้นที่ตลาดจากทางใต้ ประกอบกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีนทำให้เกิดการปลูกสร้างห้องแถวพาณิชย์ตามแนวถนนพระราม และสี่บวิธิการค้าขายเรื่อยมาจนปัจจุบัน

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในพื้นที่นี้ ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับวิถีวัฒนธรรมกับพื้นที่โดยรอบ เช่น การบูชานับถือเทพเจ้า และงานเทศกาลตามประเพณีความเชื่อของคนจีนต่าง ๆ เหล่านี้ได้ผานผ่านกาลเวลาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตลาดล่างและเมืองเก่าลพบุรี อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเมื่อการพัฒนาได้ขยายตัวออกไปตามแนวตะวันออกของเมือง ก็ทำให้ลูกหลานเชื้อสายจีนเหล่านี้ย้ายออกไปอาศัยและประกอบกิจการในต่างพื้นที่ แต่ยังคงรักษามรดกคืออาคารห้องแถวของบรรพชนในถนนพระรามไว้ โดยให้คนจากนอกพื้นที่ได้เข้ามาเช่า

อาคารประกอบกิจการต่าง ๆ การเลื่อนรางไปของความเป็นถิ่นที่ตั้งรกรากของพ่อชาวจีนบนพื้นที่แห่งนี้ ทำให้ลักษณะบรรยากาศของชุมชนการค้าของคนจีนในอดีตจางหายไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นในความแท้ของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดล่างนั้น จึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของคนจีนในพื้นที่ริมน้ำ ซึ่งหมายรวมทั้งชุมชนตลาดล่างและตลาดท่าขุนนางอันเคยเป็นย่านและเส้นทางการค้าสำคัญของเมืองเก่าลพบุรี คุณค่าด้านการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างมีดังนี้

- ตลาดล่าง...ถิ่นแรกตั้งรกรากชนชาวจีน

“แต่ก่อนตรงนี้เป็นบริเวณที่เจริญที่สุดเลย เพราะอยู่ริมแม่น้ำด้วย...ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนอยู่ เข้ามาอยู่กันตั้งแต่สมัย ร.4 - ร.5 เป็นพวกแต่จิวเยอะ ของที่ขายก็เป็นพวกข้าวสาร ข้าวเปลือก แต่ต่อมาคนจีนที่มาก็แต่งงานกับผู้หญิงไทย กลายเป็นคนไทยโดยปริยาย...”
(วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2554)

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในจังหวัดลพบุรีนั้นมาตั้งแต่สมัยใดไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ทั้งนี้มีตำนานเมืองผูกเรื่องการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในจังหวัดลพบุรี และเป็นที่มาของชื่อสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดลพบุรีเป็นจำนวนมาก อาทิ ตำบลบางชันหมากและคลองบางชันหมาก ซึ่งมีตำนานว่าเป็นที่จอดเรือขันทองของพระเจ้ากรุงจีน (พระครูประภัทรสุตคุณ, 2541: ออนไลน์) และวัดพรหมมาستر ซึ่งแต่เดิมมีชื่อว่า “วัดสามจีน” เป็นต้น (ดูแผนที่ 4.1) ตำนานพื้นบ้านเหล่านี้สอดคล้องประสานเป็นหนึ่งเดียวกับพื้นที่โดยรอบเมืองเก่าลพบุรีและที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในจังหวัดลพบุรีตั้งแต่ครั้งโบราณ

สำหรับพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนั้น ก่อนที่คนจีนจะเข้ามาอาศัยในพื้นที่ พื้นที่บริเวณนี้มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาเนิ่นนานแล้ว เห็นได้จากแผนที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ที่มีการบันทึกภาพชุมชนอยู่อาศัยริมแม่น้ำที่มีในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับการตั้งห้องแถวในปัจจุบันและด้านทิศใต้ของชุมชนนั้น เป็นที่ตั้งของตลาดของเมือง (ดูแผนที่ 3.4) ปัจจุบันคือบริเวณสะพานพรหมมาสเตอร์ เยื้องไปจากศาลลูกศรไม้ไผ่จากแผนที่ประวัติศาสตร์และการใช้งานพื้นที่ในปัจจุบัน ทำให้เชื่อได้ว่าพื้นที่ตลาดมีการขยายตัวมาจากตลาดโบราณในแผนที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ จนทำให้ตลอดพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรีตามแนวถนนพระรามนี้ เป็นย่านหรือถนนสาย

การค้าที่สำคัญของเมือง และถึงแม้ว่าจะซบเซาลง แต่ก็ยังคงมีการใช้งานเป็นพื้นที่ตลาดมาจนปัจจุบัน

การขยายตัวของพื้นที่ตลาดนั้นส่งผลให้มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 (สุตารา สุขฉายา, 2542: 55) ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 โดยมีพยานและหลักฐานคือพ่อค้าชาวไทยเชื้อสายจีนและการปรากฏของศาลลูกศรและศาลเจ้าพ่อหลักเมือง การอยู่อาศัยในบริเวณริมแม่น้ำ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากของคนจีนในเมืองเก่าลพบุรีนั้น มีทิศทางการเข้ามาจากทางพื้นที่ริมน้ำ (สันติ โพธิ์อุบล, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) ด้วยเพราะในอดีตการเดินทางและขนส่งสินค้าทั้งหมดจะอาศัยแม่น้ำเป็นหลัก ซึ่งแม่น้ำลพบุรีสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมต่อกับจังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดอื่น ๆ ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา อีกทั้งยังมีคลองบางชันหมากที่เชื่อมไปยังแม่น้ำบางขาม และอำเภอบ้านหมี่ ซึ่งเป็นอำเภอขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งของจังหวัด ดังนั้นการเข้ามาตั้งรกรากของพ่อค้าชาวจีนจึงต้องอาศัยพื้นที่บริเวณถนนพระรามเป็นพื้นที่แรกในการเข้ามาค้าขาย และตั้งบ้านเรือนในเมืองแห่งนี้

อย่างไรก็ตาม การตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันนั้น มีที่มาจาก 2 ทิศทาง คือ จากทางแม่น้ำลพบุรี ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และจากทางรถไฟที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 การเข้าค้าขายและอยู่อาศัยของพ่อค้าชาวจีนทำให้เกิดศาลเจ้าสำคัญขึ้น 3 แห่ง คือ ศาลลูกศร ตั้งอยู่ที่ถนนพระราม ๓ กึ่งกลางระหว่างตลาดท่าขุนนางและตลาดล่าง ครั้งหนึ่งศาลลูกศรเคยเป็นหลักเมืองในคดีฮินดูแต่ได้รับการอุปการะโดยคหบดีชาวจีน และเปลี่ยนมาเป็นศาลเจ้าจีนในปัจจุบัน (สุตารา สุขฉายา, 2542: 55) อีกศาลหนึ่งคือศาลเจ้าพ่อหลักเมือง หรือ โรงเจเซ่งเต็กท่าโพธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตลาดล่าง บริเวณเชิงสะพานวัดมณีชลขันธ์ และอีกศาลหนึ่งคือศาลเจ้าตรงข้ามกับศาลพระกาฬ หรือ มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์ การปรากฏของศาลลูกศร และศาลเจ้าพ่อหลักเมืองที่ขนานเหนือใต้พื้นที่ตลาดล่างแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของชาวจีนในพื้นที่รวมถึงความสำคัญอย่างเข้มข้นของพื้นที่ต่อการตั้งถิ่นฐานของบรรพชนชาวจีนในสมัยก่อน

จากคำบอกเล่าของคุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ ทายาทรุ่นที่ 3 ของร้านสัจใจเวสส และเป็นผู้สนใจค้นคว้าประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งกิจการร้านค้าในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ซึ่งแน่นอนว่าส่งผลต่อคติความเชื่อของคนในพื้นที่จนเกิดเป็นศาลลูกศร และศาลหลักเมือง แต่ทว่าปัจจุบันทายาทของบรรพชนเหล่านี้ได้ย้ายออกจากพื้นที่ ทำให้คติความเชื่อ รวมถึงประเพณีต่าง ๆ ได้หายไปจากพื้นที่อย่างน่าเสียดาย

ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีนั้น มีเทศกาลประจำปีที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนจีน คือ งานแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร ซึ่งจะมีกระบวนการแห่เจ้าตามความเชื่อ ประกอบด้วย ปุณเถ้ากง ปุณเถ้ามา ไปยังศาลพระกาฬ และเวียนรอบตลาดลพบุรี พื้นที่ตลาดล่างเป็นเส้นทางแรกของกระบวนการแห่ (สันติ โพธิ์อุบล, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) ในการเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศรไปสพบทกับเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งยังมีการจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปี แต่การที่ชาวจีนในพื้นที่ได้ย้ายออกไปทำให้คติความเชื่อเหล่านี้ลดลง และพื้นที่เส้นทางแห่เจ้านี้จึงเป็นเพียงเส้นทางผ่านของกระบวนการแห่ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเฉลิมฉลอง ทั้งที่เป็นพื้นที่หนึ่งที่เข้มข้นที่สุดของงานเทศกาลด้วยถูกขนาบด้วยศาลเจ้าสำคัญถึง 2 แห่ง ปัจจุบันสิ่งที่ยังคงหลักฐานถึงการเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในพื้นที่ ก็คือ รูปลักษณะภายนอกของผู้อยู่อาศัยซึ่งโดยมากเป็นผู้สูงอายุ และมีการประดับโคมแดงไว้หน้าร้านเพียงไม่กี่ร้านเท่านั้น

ภาพที่ 4.5 งานบวงสรวงหน้าศาลลูกศร (ซ้าย) และ ขบวนแห่เจ้าขณะผ่านพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง (ขวา) [แหล่งที่มา: มุลนิธิสามัคคีสังเคราะห์]

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความแท้ของสถานที่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดล่างจะเป็นการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในอดีต แต่ก็คงเป็นการยากหากจะนำเอาผู้คนดั้งเดิมหรือทายาทเข้ามาในพื้นที่ หากแต่สิ่งที่ค้ำเนิ่งถึงในประเด็นของการตั้งถิ่นฐานของคนจีนนี้ คือ การทำให้ชุมชนแห่งนี้สามารถเป็นที่อยู่อาศัยต่อไปได้ ให้ร้านค้าและทายาทของคนจีนที่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่

เช่น ร้าน “ตระกุลเวสส” ร้านสิวะสถาน และร้านดีอันโฮสเทล เป็นต้น ยังคงอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ต่อไป อีกทั้งควรเฉลิมฉลองคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในพื้นที่ให้เป็นที่รับรู้ โดยทั่วกัน รวมถึงการสืบทอดประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษ หรือ การแขวนโคมแดง เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอันเป็นความแท้ของสถานที่เหล่านี้ จะเป็นการสืบทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ อีกทั้งเป็นคุณค่าทางกายภาพที่ก่อให้เกิดคุณค่าด้านอารมณ์ต่อไป

จากการวิเคราะห์ความแท้ด้านสถานที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐาน จะเห็นถึงความความแท้หรือความต่อเนื่องของคุณค่าดั้งเดิมของพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดแห่งชุมชน ทำน้ำ และตลาด ดังนั้นองค์ประกอบของความแท้ คือ แม่น้ำลพบุรี วิถีชีวิตริมน้ำ การใช้ทำน้ำ ถนนพระราม และคุณภาพของที่ว่างที่เกิดจากแนวโค้งและสัดส่วนถนน ตลอดจนการตั้งถิ่นฐานและประเพณีปฏิบัติของคนจีน ที่นับวันได้เลือนหายไป จึงมีความสำคัญอย่างมากกับการคงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตลาดล่างในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัด ซึ่งต้องได้รับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูองค์ประกอบเหล่านี้ให้กลับมีความสำคัญขึ้นอีกครั้ง

4.2 ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ (Form and Design)

ความแท้ของชุมชนตลาดล่างด้านรูปทรงและการออกแบบ เป็นคุณค่าทางกายภาพที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนปัจจุบัน ภายในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนั้น ยังปรากฏคุณค่าและความแท้ทางกายภาพนี้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ ด้วยเพราะภายในพื้นที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากนัก โดยเฉพาะพื้นที่ตอนเหนือของตลาดล่างมีความยาวประมาณ 200 เมตร ส่วนทางตอนใต้ของตลาดล่างนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเช่นการสร้างอาคารใหม่ที่มีรูปแบบและความสูงแตกต่างไปจากเดิม รวมถึงบางส่วนมีการขยายผิวการจราจรด้วย แต่สำหรับพื้นที่ทางตอนเหนือ นั้น แม้ว่าจะมีการสร้างอาคารใหม่ในบางหลังแต่ก็ยังคงรักษาระดับความสูงของอาคารเดิมไว้ ซึ่งทำให้เกิดเป็นรูปแบบทางกายภาพที่เฉพาะและเป็นของแท้ของสถานที่แห่งนี้

ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบของสถานที่นั้น คือ คุณค่าด้านวัฒนธรรมในเชิงสถาปัตยกรรม (architectural value) ซึ่งเชื่อมโยงถึงคุณค่าเชิงสุนทรียภาพ (aesthetic value) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นหลัก ในส่วนของคุณค่าเชิงสุนทรียภาพอันเกิดจากสัดส่วนและรูปทรงของที่ว่างที่สืบเนื่องมาแต่อดีตนั้น ส่วนหนึ่งได้กล่าวไว้ในเรื่องภูมิทัศน์เมืองแล้ว และจะยกเรื่องการรับรู้สุนทรียภาพของสถานที่อันเกิดจากสัดส่วน ขนาด รูปทรง และการออกแบบนั้น ไปอธิบายในเรื่องของคุณค่าทางอารมณ์ (emotional value) ในหัวข้อถัดไป

คุณค่าเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในชุมชนตลาดล่าง มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 คุณค่าเชิงสถาปัตยกรรม (Architectural Value)

สถาปัตยกรรมเป็นหลักฐานทางกายภาพที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของพื้นที่ตลาดล่างในอดีต เพราะบ่งบอกลักษณะของการใช้ชีวิตของชุมชนค้าขาย อีกทั้งรูปแบบต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมและการวางผังตามแนวโค้งของพื้นที่ชายน้ำของเมือง ก็แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการซ้อนทับกันของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนบนพื้นที่ตลาดล่าง

และเนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงของเมืองลพบุรี ทำให้รูปแบบและวัสดุของอาคารในส่วนอื่นของเมืองลพบุรีเปลี่ยนแปลงไป แต่ด้วยขนาดพื้นที่อันจำกัด และความเจริญที่ขยายตัวออกนอกพื้นที่ย่านตลาดริมแม่น้ำลพบุรี ทำให้พื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ยังคงสภาพของสถาปัตยกรรมที่เปี่ยมไปด้วยสุนทรียภาพ ที่ก่อให้เกิดบรรยากาศ บุคลิก และอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งคุณภาพของสถานที่เหล่านี้ ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับบริบทในเมืองเก่าลพบุรี

ดังที่ได้อธิบายถึงลักษณะโดยทั่วไปของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างไว้ในบทที่ 3 จะพบว่าตลาดล่างมีคุณค่าเชิงสถาปัตยกรรมที่สืบเนื่องมาจากอดีต และเป็นลักษณะหรือรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ ก่อให้เกิดบุคลิกของสถานที่ ในการเป็นตลาดห้องแถวโบราณที่ผ่านพัฒนาการมาหลายสมัย จนถือได้ว่าเป็นความแท้ของสถานที่ รูปแบบสถาปัตยกรรมเหล่านี้สามารถวิเคราะห์จากองค์ประกอบภายนอก และจำแนกออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

- บ้านพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านริมน้ำ
- อาคารพาณิชย์ยุคที่ 2 ห้องแถวไม้ 2 ชั้น⁵
- อาคารพาณิชย์ยุคที่ 3 ตึกแถวก่ออิฐฉาบปูน รูปแบบอิทธิพลตะวันตก⁶
- อาคารพาณิชย์ยุคที่ 4 ตึกแถวก่ออิฐฉาบปูน รูปแบบสมัยใหม่ – อาร์ตเดโคโค

ซึ่งสถาปัตยกรรมแต่ละรูปแบบมีลักษณะที่แตกต่างกัน แสดงถึงความหลากหลาย ความรุ่งเรือง และพัฒนาการของสถานที่ผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ แต่ทุกรูปแบบล้วนมีความกลมกลืนเป็นเอกภาพ ยังผลให้เกิดคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ โดยแต่ละรูปแบบมีรายละเอียด ดังนี้

⁵ อาคารพาณิชย์ยุคที่ 1 คือ ห้องแถวไม้ชั้นเดียว แสดงไว้ในภาพที่ 3.7 ถูกรื้อถอนไปและปลูกสร้างเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น เมื่อราว 90 ปีก่อน (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

⁶ ตึกแถวก่ออิฐฉาบปูน รูปแบบอิทธิพลตะวันตกในตลาดล่าง เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างตึกแถวในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 ที่มีการผสมผสานศิลปะตะวันตกสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) และสมัยนีโอคลาสสิก (Neo-Classical) กับรูปแบบอาคารพาณิชย์แบบจีน โดยมีลวดลายประดับตกแต่งอาคารบริเวณกรอบประตู หน้าต่าง และโครงสร้างอาคาร

- บ้านริมน้ำ...เรือนพื้นบ้าน ภูมิปัญญาและวิถีแห่งวันวาน

“แต่ก่อนน้ำก็มาทุกปี แต่ไม่สูงถึงถนนนี่นะ ชาวบ้านข้างล่าง
นั้นเค้าก็อยู่ในบ้านยกใต้ถุนสูง หนีน้ำ แบบคนสมัยก่อน
เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่กลัวน้ำกันหรอก เพราะมันมาทุกปี...” (จรรยา
ตันติสุข, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

แม่น้ำลพบุรีเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัด ที่หล่อเลี้ยงพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่
ในอำเภออื่น ๆ มาเนิ่นนาน และมีการใช้พื้นที่ริมแม่น้ำเป็นสถานที่ปลูกสร้างบ้านเรือน สำหรับใน
พื้นที่เมืองเก่าลพบุรีนั้น จากแผนที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ และภาพถ่ายสมัยรัชกาลที่ 5 จะเห็น
ถึงการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนริมแม่น้ำเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่บริเวณท่าขุนนางขึ้นมาจากจนถึงตลาดล่าง
และในบริเวณเกาะวัดมณีชลขันธ์ ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 3 และจะเห็นถึงรูปแบบของการปลูก
สร้างบ้านเรือนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอันเป็นภูมิปัญญาของบรรพชน ด้วยการสร้าง
บ้านเรือนแพที่ขึ้นลงตามระดับน้ำ และบ้านเรือนยกใต้ถุนสูงเพื่อให้ออกจากระดับน้ำในฤดูน้ำหลาก
ซึ่งในอดีตที่การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลักนั้น บ้านริมน้ำเหล่านี้จึงเป็นหน้าบ้านของ
เมืองเก่าลพบุรี เกิดทำน้ำและวิถีชีวิต การเดินทางติดต่อค้าขาย ขนส่งสินค้าขึ้นบริเวณริมแม่น้ำ
ลพบุรีแห่งนี้ แต่เมื่อเมืองได้พัฒนาไป แม่น้ำลพบุรียุติบทบาทในการเป็นเส้นทางคมนาคมลง
จึงพลอยทำให้วิถีชีวิตที่ได้กล่าวมานั้นหายไปจากพื้นที่

ทว่าในพื้นที่ของชุมชนตลาดล่างนี้ ยังปรากฏการปลูกสร้างบ้านเรือนในลักษณะ
ของการยกใต้ถุนสูงอยู่อย่างเช่นในอดีต ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังตึกแถวในแนวถนนพระราม โดยมากเป็น
บ้านเช่า ลักษณะเป็นอาคารไม้พักอาศัยยกเสาสูง 2.5 - 3 เมตร แต่โดยมากมีการต่อเติมพื้นที่ชั้น
ใต้ถุนเป็นพื้นที่ใช้สอย วัสดุที่ใช้เป็นไม้ซึ่งในอดีตเป็นวัสดุก่อสร้างที่พบได้ง่าย เพราะเป็นตลาดล่าง
เคยเป็นสถานที่ขายส่งไม้ที่ใช้ในการก่อสร้าง (วิชัย จิโรจนวงศ์, 15 มกราคม 2555) การออกแบบ
เน้นการระบายอากาศตามธรรมชาติด้วยการใช้ระแนง หรือ ลูกกรง ตีตามตั้ง บางหลังมีการต่อเติม
โดยการก่อคอนกรีตบล็อก และทาสีตัวอาคารใหม่ นอกจากนี้ยังปรากฏบ้านอาศัยที่สูง 2 ชั้น และ
3 ชั้น ทำจากไม้ มีอายุประมาณ 90 ปี บางหลังเข้าถึงตัวบ้านจากชั้นสอง เพราะมีการต่อเติมพื้นที่
ใช้ใต้ถุน

สำหรับการเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำนั้น ปรากฏซอยขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1 เมตร
เชื่อมต่อกับถนนพระรามด้านบน และมีทางเข้าหลักคือบริเวณท่าน้ำเก่า ซึ่งร้านสัจจะเวชได้สร้าง
ซุ้มประตูทำน้ำคร่อมทางลงไปยังท่าน้ำ โดยด้านล่างเป็นลานท่าน้ำเก่า ปัจจุบันใช้เป็นลานสำหรับ

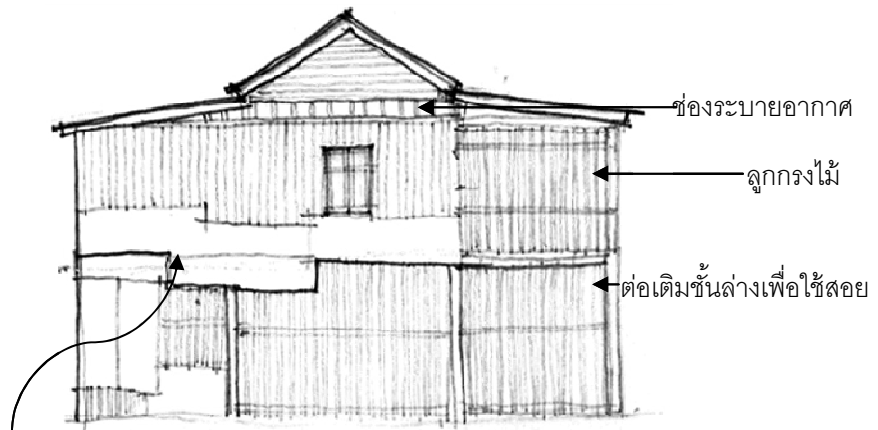
เล่นกีฬา และเป็นพื้นที่นั่งสนทนา โดยใช้ผ้าใบซึ่งทำเป็นหลังคาและตั้งแคร่ไว้หน้าบ้าน ซึ่งบริเวณ
ลานนี้เคยเป็นสถานที่ที่มีการขนถ่ายแลกเปลี่ยนสินค้า และมีการเดินทางของผู้คนไปยังวัด
มณีชลขันธ์ที่ตลอดจนไปยังบ้านบางขามและบางลี่ทางคลองบางขันหมาก

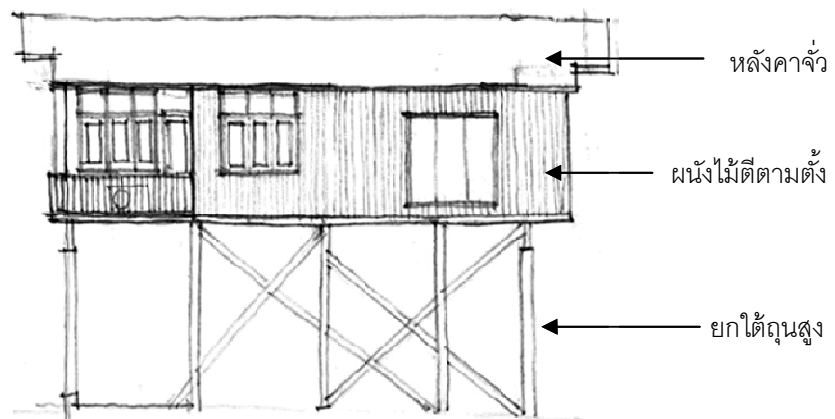
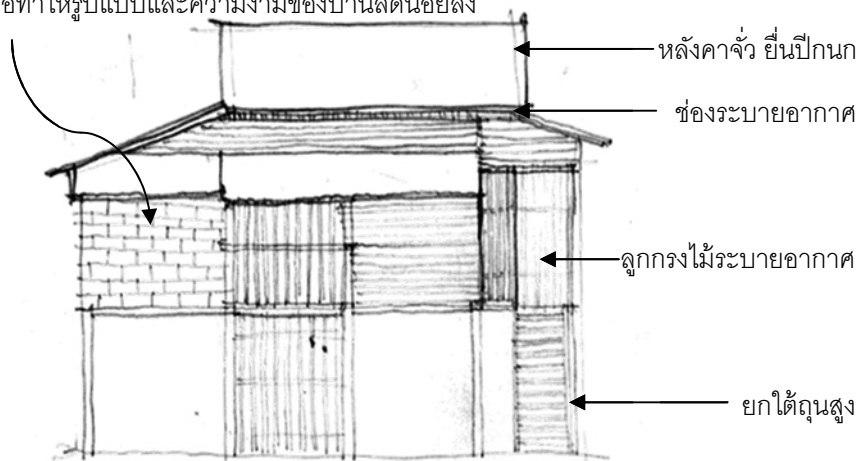
แผนที่ 4.3 ตำแหน่งบ้านพื้นถิ่นในชุมชนตลาดล่าง ทั้งที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำ และ
ที่อยู่บริเวณหลังห้องแถวฝั่งตลาดบนเมือง และ **ภาพที่ 4.6** วิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำในปัจจุบัน ที่
ยังคงกลิ่นอายแห่งอดีต

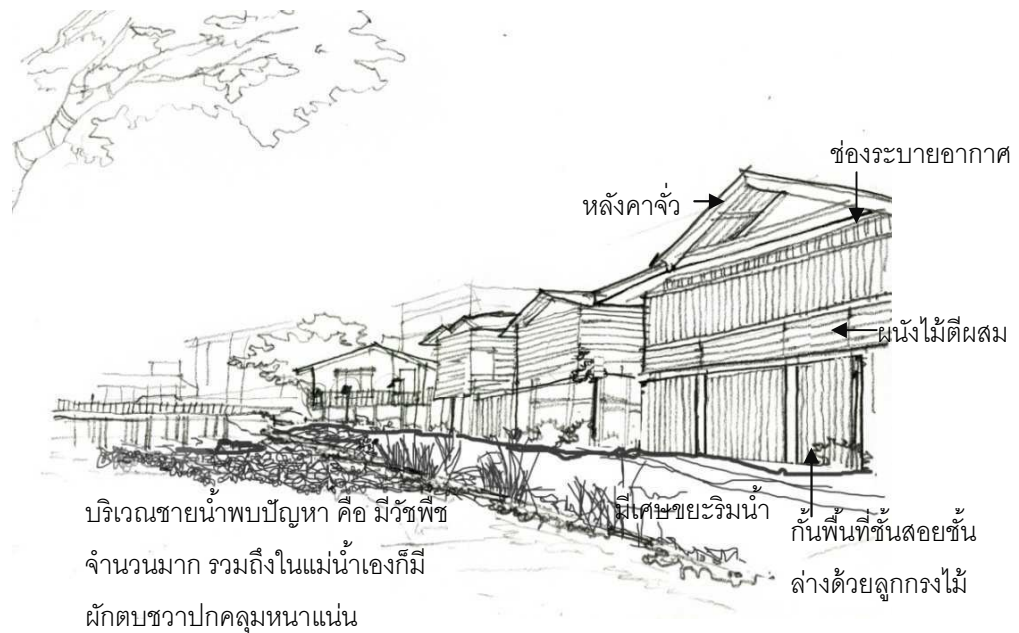
ภาพที่ 4.7 บ้านพื้นถิ่นบริเวณลานท่าน้ำเก่า (ซ้าย) และบ้านพื้นถิ่นบริเวณหลัง
ห้องแถวฝั่งตลาดบนเมือง (ขวา) จะเห็นถึงองค์ประกอบร่วมคือ การใช้วัสดุท้องถิ่น และการใช้
ระแนงเพื่อระบายอากาศตามธรรมชาติ

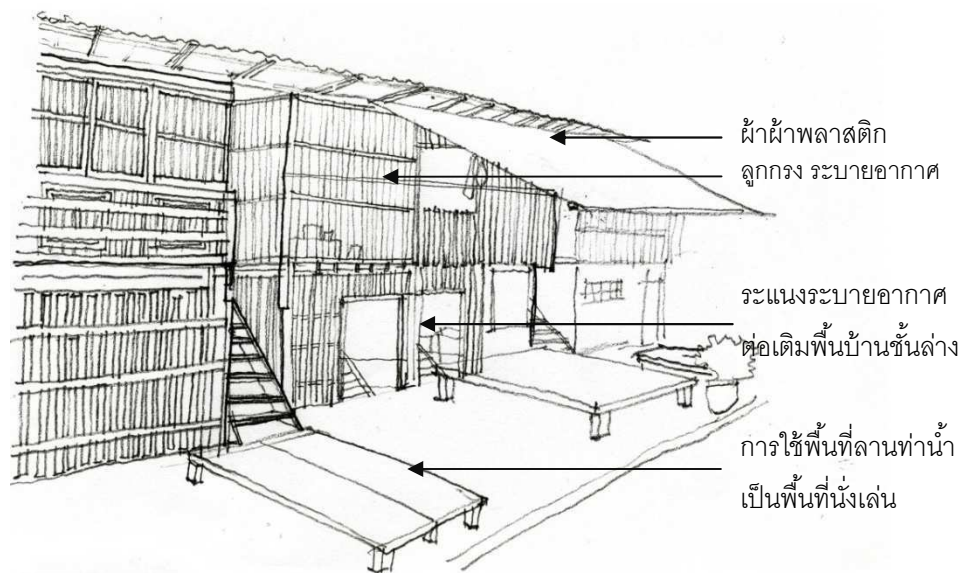
การซ่อมแซมผนังโดยไม่ใช่วัสดุดั้งเดิม คือ ใช้สังกะสี หรือ บล็อกคอนกรีต
กระทบต่อความแท้ คือทำให้รูปแบบและความงามของบ้านลดน้อยลง

ภาพที่ 4.8 ภาพร่างบ้านพักริมน้ำรูปแบบต่าง ๆ จะเห็นถึงการยกใต้ถุนสูงเพื่อรับกับสถานการณ์น้ำท่วมในทศวรรษ และมีการใช้ลูกกรงไม้เพื่อระบายอากาศ หลังคาเป็นหลังคาจั่วเพื่อเร่งระบายน้ำจากหลังคา วัสดุที่ใช้เป็นวัสดุท้องถิ่นคือ ไม้ และมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้สังกะสีมุงหลังคาและกั้นฝาผนังบางส่วน

ภาพที่ 4.9 ภาพร่างแสดงสภาพที่ทรุดโทรมกลายเป็นหลังบ้านของพื้นที่ริมน้ำ มีปัญหาเรื่องของขยะและการใช้เป็นพื้นที่ตากผ้า รวมถึงมีวัชพืชและผักตบชวาขึ้นบริเวณริมน้ำในแม่น้ำ

ภาพที่ 4.10 ภาพร่างบ้านพักอาศัยบริเวณลานทำน้ำเก่า นอกจากรูปแบบของบ้านยกใต้ถุนสูง ซึ่งปัจจุบันมีการต่อเติมใช้งานพื้นที่ชั้นล่าง และมีการใช้ลูกกรงไม้เพื่อระบายอากาศให้กับพื้นที่ภายในแล้ว ยังมีการใช้พื้นที่ลานทำน้ำเป็นพื้นที่ปฏิสนธิ โดยนำแผ่นผ้าพลาสติกมาคลุมเป็นหลังคา และนำตั้งหรือแคร่มาตั้งไว้หน้าบ้าน

- หอแงไหม้...มรดกสถาปัตยกรรมหอแงสุดสุดท้ายของเมืองเก่าลพบุรี

“จุดเด่นที่นี้ ก็บรรยากาศหอแงไหม้แบบนี้เดี๋ยวนี้อีกหาดูได้ยากแล้ว เป็นร้านเก่าแก่ทั้งนั้น น่าจะเก็บรักษากันเอาไว้...” (วิรัช จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

ภาพถ่ายใน พ.ศ. 2443 ที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 3 (ภาพที่ 3.7) แสดงเห็นถึงการปลูกสร้างอาคารหอแงไหม้ชั้นเดียวของคนจีนในชุมชนตลาดล่าง และต่อมาได้มีการปลูกสร้างเป็นอาคารหอแงไหม้ 2 ชั้น หอแงไหม้ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนตลาดล่างนี้ มีความสำคัญในระดับมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ด้วยเพราะเป็นหอแงไหม้เก่าแก่ชุดเดียวที่ยังปรากฏอยู่ในถนนพระราม และในเมืองเก่าลพบุรี ดังนั้น นอกจากคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมในระดับชุมชนตลาดล่างแล้ว อาคารชุดนี้แล้ว อาคารหอแงไหม้ชุดนี้ จึงมีความสำคัญระดับเมืองเก่าลพบุรี ที่บันทึกเรื่องราวการค้าขายย่านและเส้นทางการค้าสำคัญในอดีต ที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของบรรพชนชาวจีน ตลอดจนพัฒนาการของวิถีชีวิต และตลาดต่าง ๆ ในเมืองเก่าลพบุรีด้วย

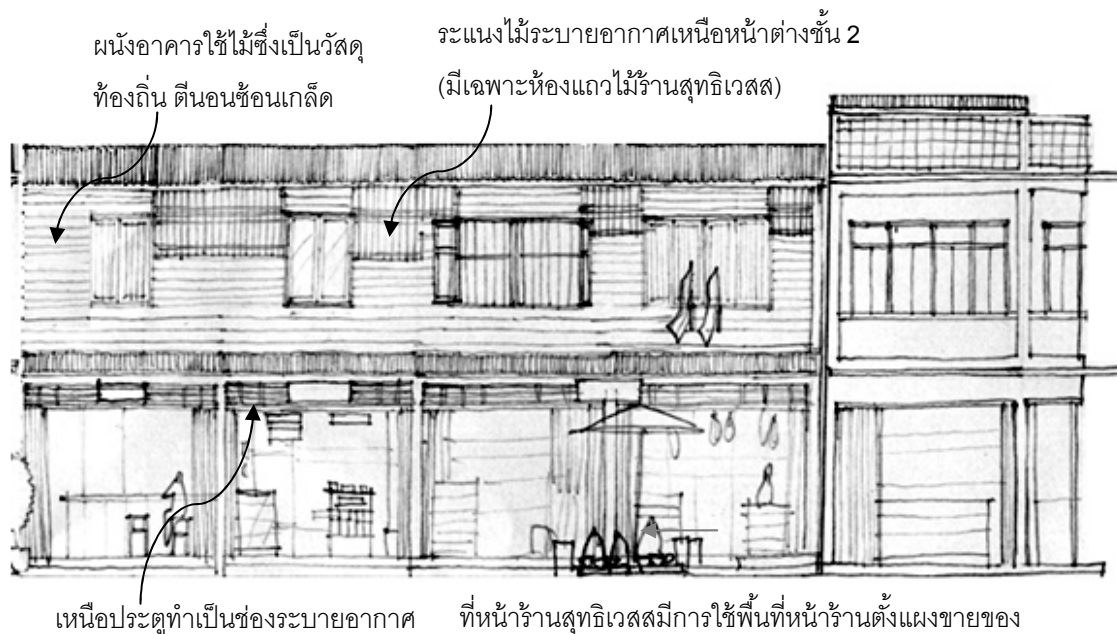
ในปัจจุบันเจ้าของหอแงไหม้ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน (จริยา ตันติสุข, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) ได้ให้ผู้คนภายนอกเข้ามาเช่าเป็นร้านค้าต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ร้านตัดเสื้อ และร้านเสริมสวย เป็นต้น มีหอแงไหม้เพียงบางหลังเท่านั้นที่ยังมีเจ้าของอยู่อาศัยและดำเนินกิจการอยู่มาจนปัจจุบัน ได้แก่ ร้านวัฒนาพานิช ร้าน ต. รุ่งเรือง และร้านตันติสุข เป็นต้น

หอแงไหม้ที่ยังคงเหลืออยู่นี้ แบ่งออกเป็น 3 ชุด คือ ด้านตรงข้ามกับอาคารร้านสังฆเวสส ประกอบด้วยร้านสุทธิเวชส ร้านเทพประเสริฐโอสธ และร้านถ่ายเอกสารซึ่งเป็นร้านที่เข้ามาเช่าใหม่ ส่วนที่สองเป็นบริเวณข้างอาคารสิวะสถานเป็นร้านขายเครื่องแกงต่าง ๆ หอแงไหม้ทั้งสองที่ตั้งอยู่ทางปากตะวันออกของถนน หอแงไหม้อีกชุดหนึ่งคือหอแงไหม้ตรงข้ามซึ่งยาวต่อเนื่องกันหลายห้อง

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหอแงไหม้เหล่านี้ คือ เป็นอาคารโครงสร้างไม้ หน้ากว้าง 4 เมตร ชั้นล่างเป็นประตูเปิดกว้าง บางหลังได้เปลี่ยนเป็นประตูลูกกรงเหล็ก แต่บางหลังยังคงใช้ประตูบานเพี้ยมไม้แบบดั้งเดิมอยู่ (หมายเลข 1 ในภาพที่ 4.11) ผนังอาคารชั้น 2 เป็นผนังไม้ตีนอนซ้อนกันติดกันต่อเนื่องกันทั้งชุด มีการเจาะช่องหน้าต่างตรงกลาง และมีการเจาะช่องทำเป็นลูกกรงไม้ หรือ ระแนงไม้ตีทแยง สำหรับระบายอากาศเหนือประตู นอกจากนี้ในส่วนของอาคารหอแงสุดร้านสุทธิเวชสและร้านเทพประเสริฐโอสธ (หมายเลข 2 ในภาพ 4.11) มีการเจาะช่องทำเป็นช่องระบายอากาศเหนือหน้าต่าง

ภาพที่ 4.11 ที่ตั้ง (ซ้ายบน) ลักษณะของห้องแถวไม้ที่ยาวต่อเนื่องกัน (ขวาบน) รูปแบบการตีไม้ตามนอนและช่องระบายอากาศเหนือประตู (ซ้ายล่าง) และประตูบานเฟี้ยมไม้ (ขวาล่าง)

ภาพที่ 4.12 รายละเอียดร้านสุทธิเวชส - เทพประเสริฐโฮสเทล

- ตึกแถวรูปแบบอิทธิพลตะวันตก...มรดกสถาปัตยกรรม หลักฐานแห่งความรุ่งเรือง

“ตึกนี้สร้างมานานแล้ว คือ เกิดมาผมก็เห็นแล้ว 80 กว่าปี
ข้างและก๊วยตูก่อสร้างก็มาจากกรุงเทพฯ ล่องน้ำขึ้นมาทางเรือ ...
ตึกแบบนี้มีแค่สองหลัง มีร้านสัจจเวสและก๊วยตูกี่ที่นี่ ...” (วิเชียร
สิวะบวร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

การเปลี่ยนแปลงของความนิยมในรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทยเกิดขึ้นใน
สมัยรัชกาลที่ 5 และความนิยมแพร่มาสู่สามัญชน มีการสร้างห้องแถวมากมายในกรุงเทพฯ ที่มี
รูปแบบผสมผสานของห้องแถวพาณิชยกรรมแบบชาวไทยเชื้อสายจีนกับรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก
ในอดีต เช่น ห้องบริเวณถนนเจริญกรุง หรือ บริเวณวัดสระเกศ เป็นต้น และได้แผ่ขยายความนิยม
นี้ไปยังจังหวัดต่าง ๆ

และด้วยเพราะตลาดล่างและบริเวณถนนพระรามเป็นย่านและเส้นทางการค้าที่
เจริญมากในอดีต ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบอาคาร มีการปลูกสร้างอาคารใหม่ขึ้นมาทดแทน
ห้องแถวไม้ดั้งเดิม และมีการสร้างอาคารในรูปแบบอิทธิพลตะวันตกขึ้นมา 2 หลังในราว พ.ศ.
2470 – 2471 (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) ซึ่งทำให้อาคาร 2 หลังนี้เป็นอาคาร
ที่โดดเด่นที่สุดในพื้นที่ และเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะตะวันตกในอดีต
เพียง 2 หลังที่ปรากฏในเมืองเก่าลพบุรี⁷ อาคารทั้ง 2 หลังนี้ เจ้าของได้นำช่างและวัสดุก่อสร้างเข้า
มาจากกรุงเทพฯ โดยการขนส่งทางเรือ (วิเชียร สิวะบวร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

อาคารหลังแรกเป็นห้องแถว 4 คูหา ประกอบไปด้วยร้านสิริเวสส กิตติเวสส และ
ร้านสัจจเวสส ซึ่งต่อไปนี้ผู้วิจัยจะเรียกว่า “อาคารร้านสัจจเวสส” ทั้งหมดเป็นพี่น้องในตระกูล
เดียวกัน โดยเป็นร้านขายข้าวสาร ของข้า ตลอดจนอุปกรณ์ก่อสร้าง ปัจจุบันมีร้านสัจจเวสส
ร้านเดียวที่ยังคงเปิดเป็นร้านขายข้าวของเครื่องใช้และอาหารแห้งต่าง ๆ ในฝั่งตรงข้ามอาคารหลัง
นี้นั้นเป็นห้องแถวไม้ที่ยังสมบูรณ์ซึ่งเป็นพี่น้องเดียวกันกับตึกแถวหลังนี้ชื่อว่า ร้านสุทธิเวสส ขาย
อุปกรณ์ก่อสร้าง ร้าน “ตระกูลเวสส” นี้ตั้งอยู่บริเวณกลางตลาดล่าง (ดูแผนที่ 4.5) มีประตูทางลง
ไปทำน้ำอยู่ข้างอาคารทางทิศเหนือ เป็นอาคารโบราณหลังแรกที่ผู้คนเข้ามาในพื้นที่ตลาดล่าง
จากทางทิศใต้จะให้เห็น เพราะช่วงอาคารก่อนหน้านั้นได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบและมีขนาดถนนที่
ใหญ่ขึ้น

⁷ ไม่รวมถึงโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ พระที่นั่งและกำแพงพระนารายณ์ราชนิเวศน์
บ้านวิชาเยนทร์ ป้อมเมือง ประตูลี้ ประตุน้ำ และวัดสันเปาโล

ส่วนอาคารอีกหลังหนึ่ง ชื่อว่า “ร้านลิวะสถาน” เป็นอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมเดียวกันกับอาคารสัจเวช มี 5 คูหา เปิดกิจการเป็นร้านขายเครื่องจักสานที่ยังคงสืบทอดกิจการมาจนปัจจุบัน เมื่อผู้คนเข้ามาสู่พื้นที่ตลาดกลางจากทางทิศเหนือ คือ จากบริเวณพื้นที่ตลาดท่าโพธิ์ ก็จะได้เห็นอาคารหลังนี้ปรากฏอยู่กึ่งกลางแนวโค้งของถนนพระราม ทำหน้าที่ต้อนรับผู้คนจากภายนอก และด้วยเพราะรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่น อาคารทั้งสองหลังนี้จึงเป็นจุดหมายตาของพื้นที่ชุมชนตลาดกลางด้วย

แผนที่ 4.4 ที่ตั้งอาคารร้านสัจเวชและร้านลิวะสถาน

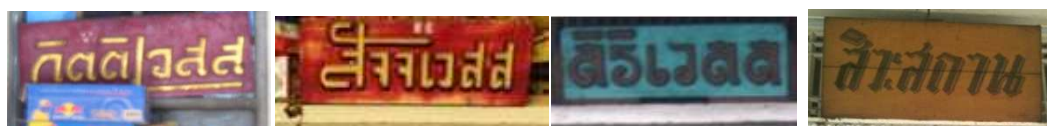

ภาพที่ 4.13 อาคารร้านสัจเวช (ซ้าย) และร้านลิวะสถาน (ขวา) อาคารทั้งสองได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอาคารตึกแถวในกรุงเทพฯ ที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 – 6

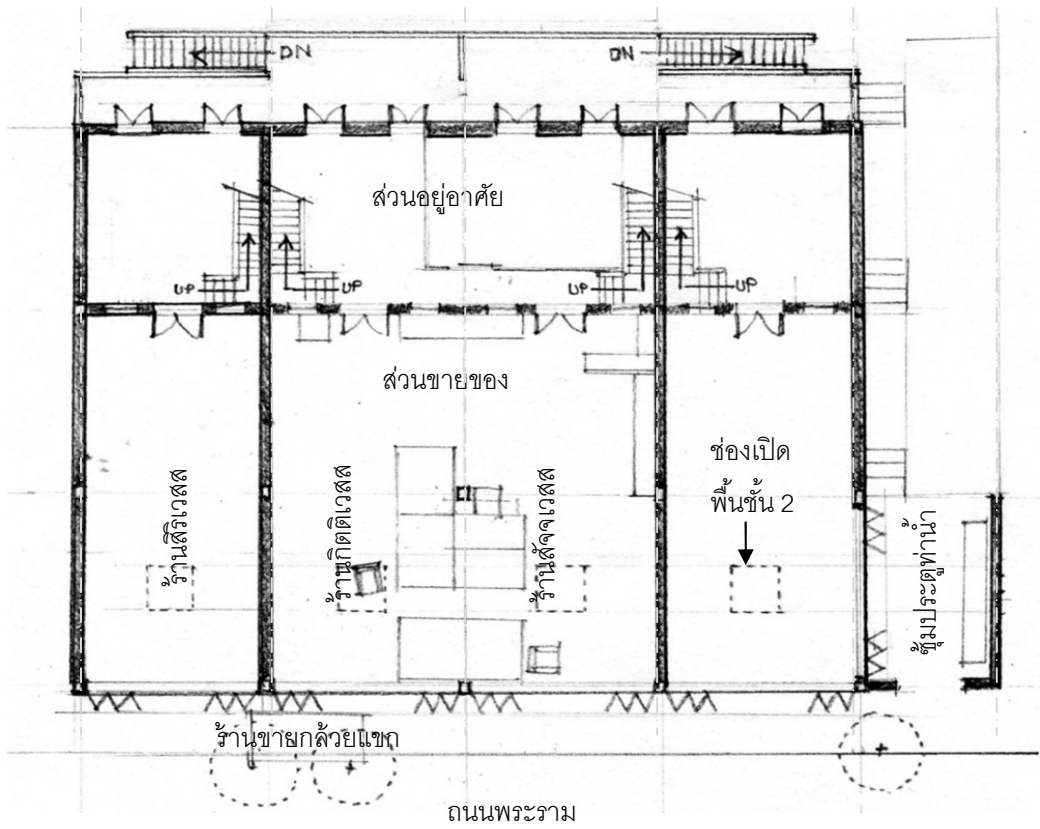
อาคารร้านสังฆเวส และอาคารร้านสิวะสถาน มีอายุใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 85 ปี โดยอาคารสังฆเวสสร้างขึ้นก่อนหนึ่งปีตามมาด้วยอาคารสิวะสถาน ชั้นล่างของอาคารทั้งสองมีความสูงประมาณ 4 เมตร เป็นประตูบานเฟี้ยมไม้ สูง 2.50 เมตร ด้านในอาคารมีการเจาะพื้นชั้น 2 เป็นขนาดประมาณ 1 x 1 เมตร สำหรับสอดส่องความปลอดภัยและส่งของขึ้นชั้นสอง กระเบื้องปูพื้นมีลวดลายสวยงาม มีการตกแต่งโครงสร้างพื้นชั้นสองด้วยคิ้วบัว และตกแต่งขอบประตู ขอบหน้าต่าง ขอบลูกกรงเหนือช่องประตู และขอบกันสาด ด้วยลวดลายปูนปั้น ด้านบนหลังคาทำเป็นราวระเบียงลูกกรงปูนปั้น วัตถุประสงค์ช่างในการก่อสร้างอาคารทั้ง 2 หลัง นำเข้ามาจากกรุงเทพฯ (วิเชียร สิวะบวร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555)

คุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ (สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) เจ้าของร้านสังฆเวสได้เล่าถึงประวัติของอาคารของตนอย่างภาคภูมิใจว่า “ตึกสี่ห้องนี้ก็เป็นของอางผม ผมนี้เป็นรุ่นหลานแล้ว ห้องข้างๆ นี้เป็นของพี่น้องกันนี้แหละ เขาก็แบ่งกันให้ลูกหลานเท่าๆ กัน ความจริงก็มีคนอยู่ทุกห้องแหละ แต่วันนี้เขาปิด ตึกนี้เท่าที่ผมจำได้ ไม่เคยซ่อมอะไรเลย เคยทาสีแค่สองครั้งเอง แต่ก็ยังสภาพดีอยู่เลย แต่ก่อนข้างหน้าที่เป็นทางทำนะเลยออกไปถึงชายคานั่นแหละ ที่นี้มีลูกหลานคนที่นี่ได้เป็น อบต. เขาก็เลยขยายถนน แต่ก่อนถนนไม่กว้างขนาดนี้ ทางทำหน้าตึกนี้ก็ปูกระเบื้องแบบนี้เลย” จากคำบอกเล่าดังกล่าวทำให้เข้าใจว่าเหตุใดแนวของถนนจึงขยายล้ำเข้ามาในแนวของชายคาอาคาร ซึ่งแนวถนนนี้ทำให้ไม่มีทางเท้าสำหรับผู้คนเดิน และไม่มีทางเท้าสำหรับให้พ่อค้าแม่ขายมาตั้งหาบเร่ตั้งแต่ก่อน

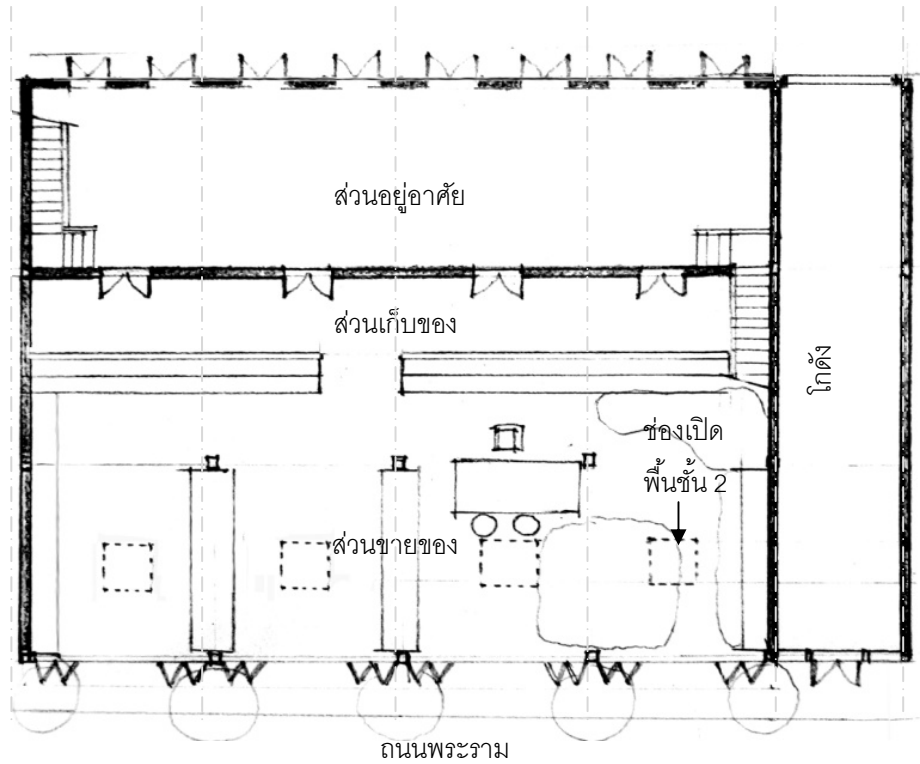
ด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรม อาคารทั้งสองหลังนี้สามารถบอกเล่าถึงความรุ่งเรืองของเศรษฐกิจการค้าในพื้นที่ได้ และยังทำหน้าที่เป็นจุดหมายตาภายในพื้นที่ชุมชน ที่ช่วยให้ผู้คนสามารถกำหนดสัดส่วน (scaling) ของพื้นที่ตลาด และรู้ตำแหน่งและทิศทางของตน รวมถึงเครื่องจักสานที่ขายในร้านสิวะสถาน และร้านขายกล้วยทอดที่ขายอยู่หน้าร้านสังฆเวส ก็ช่วยสร้างบรรยากาศ ภาพ และเรื่องราวหรือความหมายให้กับสถานที่ ซึ่งช่วยสร้างการจดจำพื้นที่ชุมชนตลาดล่างให้ง่ายขึ้น

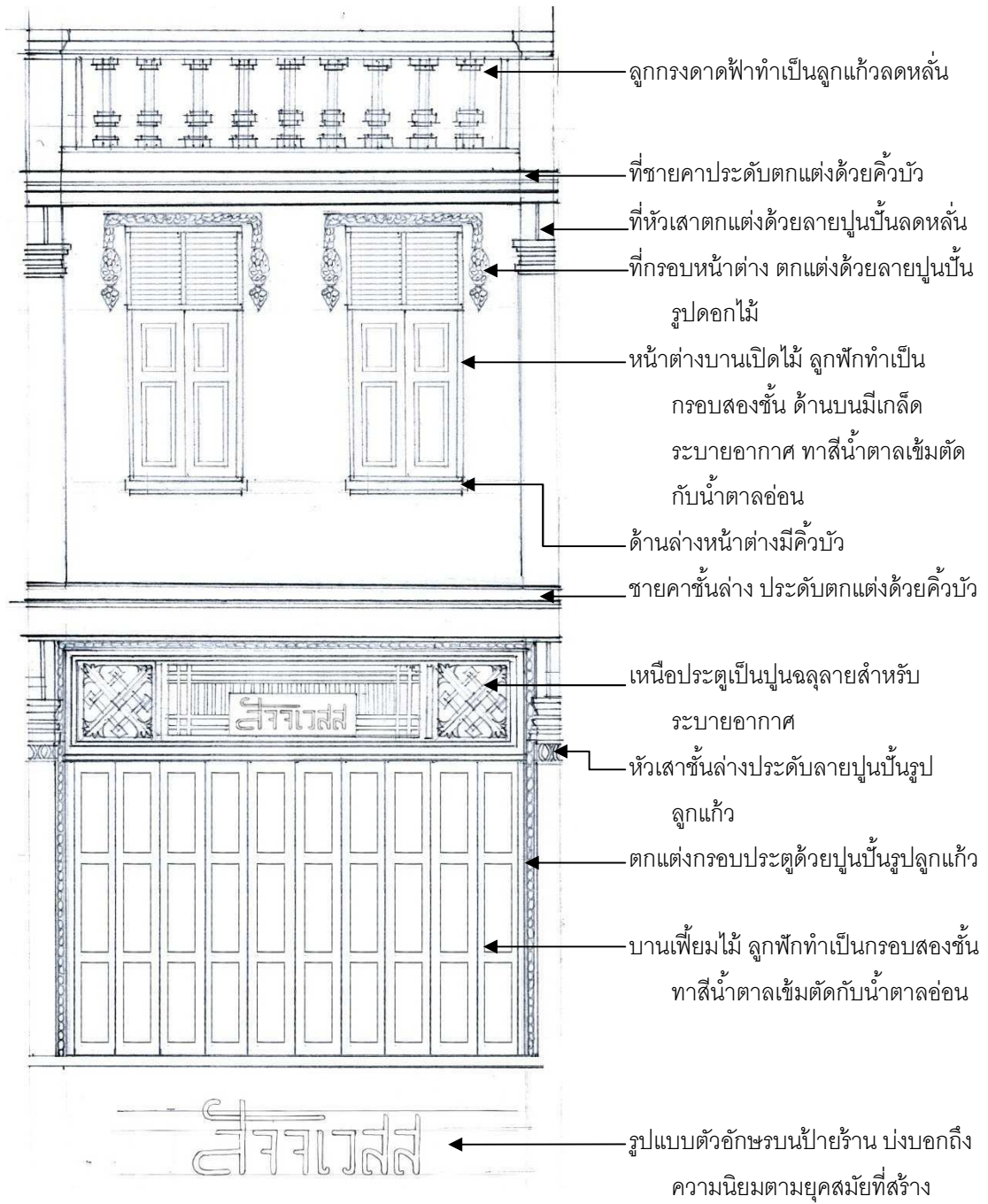
ภาพที่ 4.14 ป้ายร้านค้าต่าง ๆ ในอาคารร้านสังฆเวสและร้านสิวะสถาน

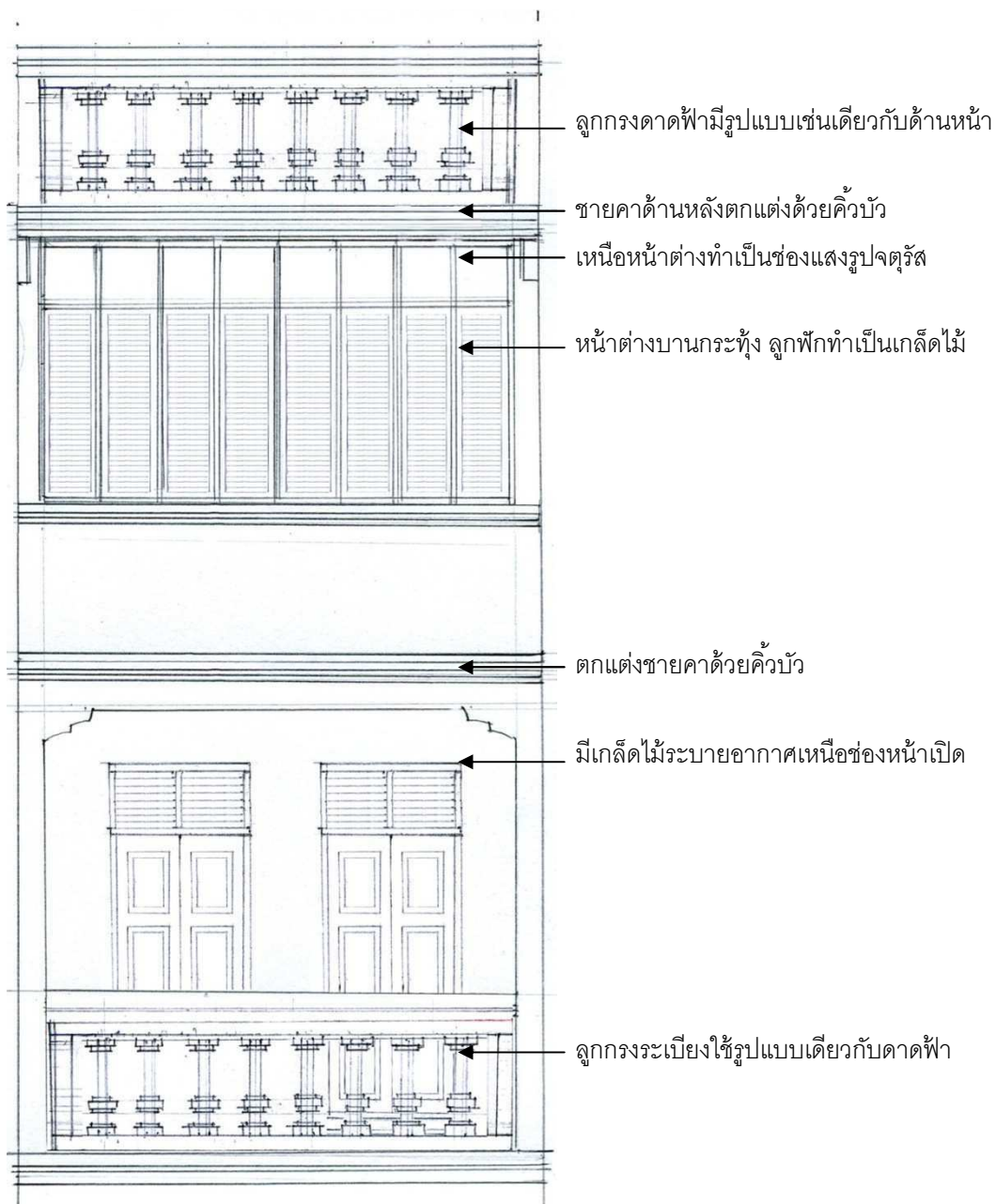
ภาพที่ 4.15 ภาพร่างผังอาคารร้านสังข์เวสต์

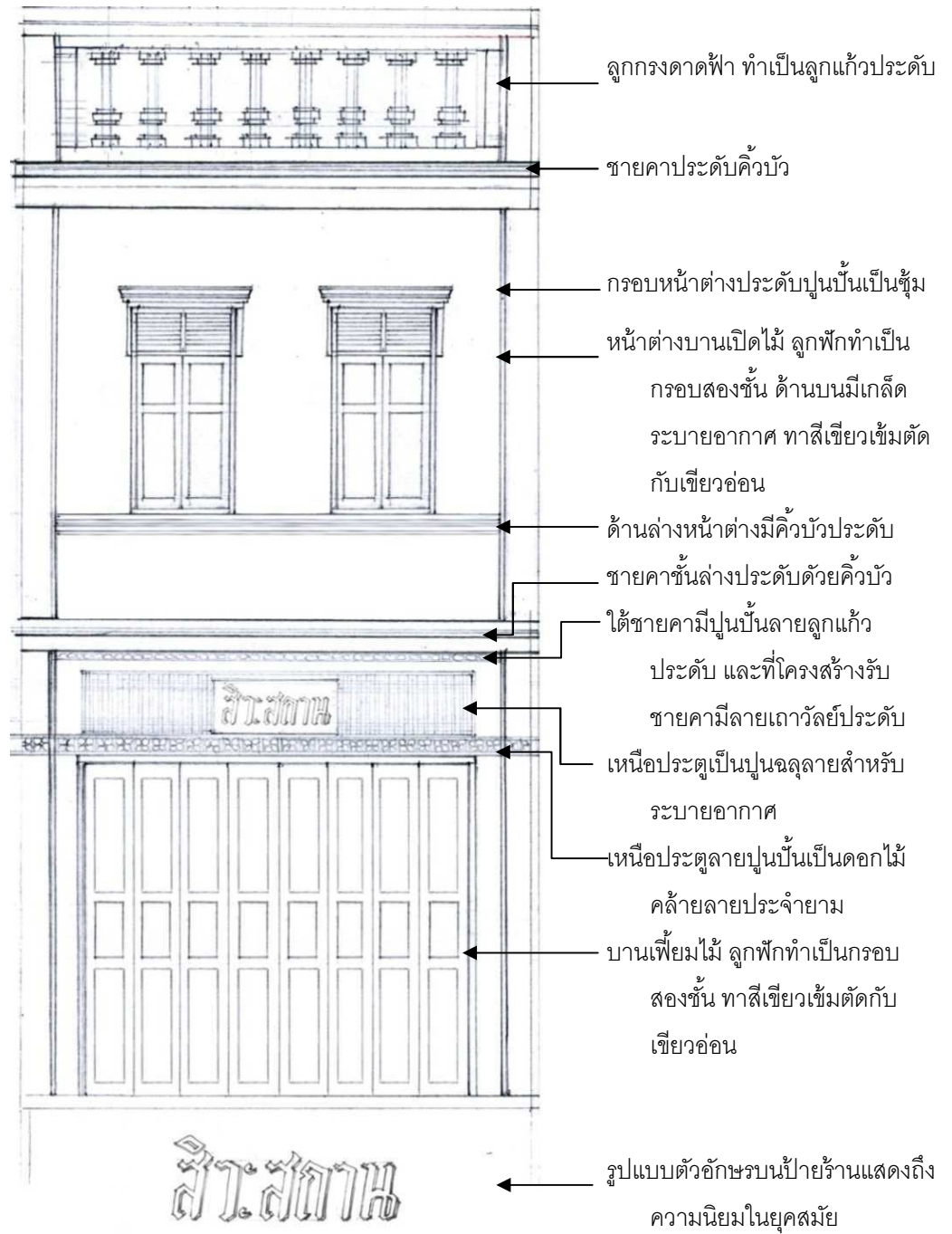
ภาพที่ 4.16 ภาพร่างผังอาคารร้านสิริเวสต์

ภาพที่ 4.17 รูปด้านหน้าอาคารร้านสัจจเวสส

ภาพที่ 4.18 รูปด้านหลัง (ฝั่งแม่น้ำ) ของร้านสัจจเวสส

ภาพที่ 4.19 รูปด้านหน้าอาคารร้านสิวะสถาน

ภาพที่ 4.20 รายละเอียดอาคารร้านสัจเวช และร้านสิวะสถาน แสดงรูปแบบ
หน้าต่าง ลายประเบื้องปูพื้น ลวดลายปูนปั้นประดับอาคาร และคิ้วบัวในส่วนโครงสร้าง

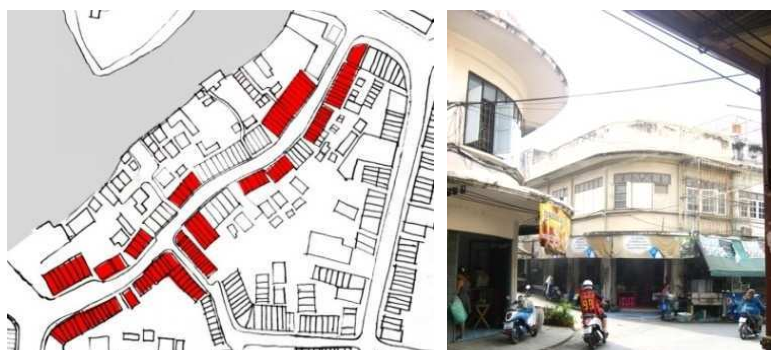
- *ตึกแถวสมัยใหม่-อาร์ตเดคโค... ความทันสมัยและความต่อเนื่องของความเจริญ*

“ตึกแถวพวกนี้ก็สร้างมานานแล้ว...ประมาณ 50 กว่าปีได้
ก็ยังมีสภาพดีอยู่” (แป้น หมิ่นปล้อง, ประธานชุมชนตลาดล่าง,
สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

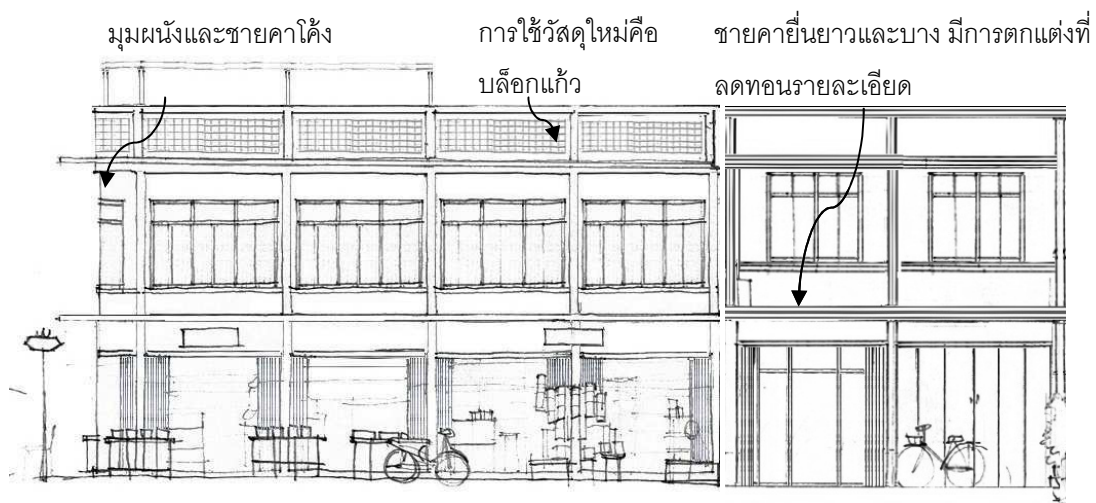
หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เกิดรูปแบบความนิยมในสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบสมัยใหม่ ในแนวทางของอาร์ตเดคโคขึ้น เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ลดทอดรายละเอียดตกแต่งอาคาร แต่ยังคงประดับตกแต่งด้วยเส้นสายของเรขาคณิตในส่วนที่เน้นถึงโครงสร้างของอาคาร มีการทำมุมผนังอาคารโค้ง ใช้เส้นนอน และใช้บล็อกแก้ว (Wikipedia, 2012: Online) ซึ่งในเมืองเก่าลพบุรีได้มีการสร้างอาคารราชการและอาคารทางทหารหลายแห่งที่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมนี้ และในชุมชนตลาดล่างปรากฏการสร้างตึกแถวโดยประยุกต์ใช้รูปแบบอาคารดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ตึกแถวในรูปแบบสมัยใหม่ - อาร์ตเดคโคนี้เกิดขึ้นในชุมชนตลาดล่างราว พ.ศ. 2510 (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555) แต่ยังคงรักษาระดับความสูงเดิมของอาคารข้างเคียง คือประมาณ 7 เมตร ต่างจากการสร้างในพื้นที่อื่นของเมืองเก่าลพบุรีที่สร้างมีความสูงตั้งแต่ 3 ชั้นขึ้นไป ตัวอาคารมีชายคาที่บางยื่นยาวออกมา มีการใช้บล็อกแก้วด้านบนของอาคาร และอาคารที่อยู่บริเวณมุมมีการทำเป็นแนวโค้งตามมุมถนน

นอกจากนี้ยังมีอาคารร้าน *ดีอันไอสท์* ซึ่งเป็นร้านขายยาสมุนไพรจีน ที่มีการออกแบบในลักษณะที่โดดเด่นตามรูปแบบสมัยใหม่-อาร์ตเดคโค โดยช่องเปิดจัดองค์ประกอบรูปด้านอาคาร และมีการทำพื้นผิวอาคารให้หยาบคล้ายกับชุดอาคารถนนราชดำเนินนอกในกรุงเทพฯ ปัจจุบันร้านนี้ซบเซาลง ภายในมีสภาพทรุดโทรม แต่ยังคงเปิดร้านอยู่ตามปกติ

แผนที่ 4.5 ตำแหน่งที่ตั้งอาคารรูปแบบสมัยใหม่ - อาร์ตเดคโค และภาพที่ 4.21 อาคารสมัยใหม่ - อาร์ตเดคโค

ภาพที่ 4.22 ภาพร่างแสดงรายละเอียดรูปด้านอาคารสมัยใหม่ – อาร์ตเดคโค

ภาพที่ 4.23 รูปแบบสถาปัตยกรรมของร้านดีอันไอสกร

ภาพที่ 4.24 รายละเอียดตกแต่งอาคารเช่น ช่องลมเหนือประตู (ซ้าย) และคิ้วบัวหน้าต่างและชายคา

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะแสดงออกถึงความต่อเนื่องของความเจริญของตลาดล่างแล้ว ยังทำให้เกิดคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและคุณค่าด้านอื่น ๆ ขึ้นตามมา จึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บรรยากาศ ภาพ และอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดล่างแห่งนี้ชัดเจน และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ก็เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ เพราะจะทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น และจะเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวและชาวเมืองให้เข้ามาจับจ่ายใช้สอยในพื้นที่ อันจะช่วยต่อชีวิตให้กับสถานที่แห่งนี้ อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ผู้คนจะสามารถรับรู้ถึงการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกและการอนุรักษ์ชุมชนอื่น ๆ ในตัวเมืองลพบุรีต่อไป

จากการวิเคราะห์ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งรูปแบบของบ้านริมน้ำ ห้องแถวไม้ และตึกแถว รวมถึงรูปแบบของที่ว่างของเมือง เป็นคุณค่า หรือ ความแท้ของชุมชนตลาดล่างที่สามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุด และหากความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป ก็จะทำให้ความสำคัญของตลาดล่างในฐานะชุมชนประวัติศาสตร์เจือจางลง อีกทั้งกระทบต่อคุณค่าและความแท้ด้านอื่น ๆ ของชุมชน เพราะองค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้ เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงมิติทางสังคม - วัฒนธรรม ดังนั้น รูปทรงและการออกแบบขององค์ประกอบทางกายภาพต่าง ๆ ในชุมชนตลาดล่าง จึงต้องได้รับการรักษาไว้ให้คงอยู่ดั้งเดิม เพื่อให้ชุมชนยังคงคุณค่า และความสำคัญต่อไป

4.3 ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย (Use and Functions)

พื้นที่ชุมชนตลาดล่าง เป็นพื้นที่มรดกที่นอกจากจะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทางด้านพัฒนาการของเมืองแล้ว การก่อเกิดเป็นสถานที่ประชุมชน และเกิดการแลกเปลี่ยนค้าขาย จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนตลาดขึ้นมาเนิ่นนานและหล่อหลอมเป็นความแท้ของสถานที่ คุณค่าที่ถือเป็นความแท้ของสถานที่ในด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอยนี้ ก็คือ คุณค่าด้านการใช้สอย (functional/use value) คุณค่าเชิงสังคม (social value) และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (economic value) ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ประเด็นความแท้ทั้ง 3 ประเด็น มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 คุณค่าเชิงการใช้สอย (Functional/Use Value)

เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ของเมืองเก่าลพบุรี พื้นที่ชุมชนตลาดล่างมีการใช้งานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีพัฒนาการการใช้งานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นการเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และการเป็นย่านการค้า ซึ่งทำให้ชุมชนและเมืองเก่าแห่งนี้ยังมีชีวิตมาจนถึงปัจจุบัน

- การใช้งานพื้นที่...บ้าน ทำน้ำ ตลาด และวิถีชีวิตของตลาดล่าง

“แต่ก่อนตอนเช้าเขาก็ไปซื้อของกันที่ท่าโพธิ์ แล้วพอสาย ๆ สัก 8 – 9 โมง แม่ค้าเขาก็เข้ามาขายในตรอกนี้ แต่ก่อนจะมีทางเท้า ใ้ เขาก็ขายกันหน้าร้านเขา ร้านเขาก็ขายกันในตึก...พอบ่าย ๆ เขาก็เลิกขายกันแล้ว” (แป้น หมื่นปลั่งอง, ประธานชุมชนตลาดล่าง, 5 เมษายน 2555)

พื้นที่ของชุมชนตลาดล่างเป็นพื้นที่ที่มีเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลดังอธิบายไว้ในบทที่ 3 ดังนั้น คุณค่าของพื้นที่ที่เป็นความแท้ของชุมชนก็คือ ศักยภาพในการเป็นสถานที่อันเหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัย เป็นทำน้ำ และเป็นตลาดค้าขายสินค้า ด้วยเพราะลักษณะทางภูมิประเทศอันเอื้ออำนวย คือ เป็นชุมทางของลำน้ำ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานเป็นที่อยู่อาศัย และเหมาะสมกับการเดินทางไปมาหาสู่ตลอดจนขนส่งลำเลียงสินค้ากับพื้นที่อื่น ๆ

และจากที่ได้กล่าวมาว่า จะเห็นถึงคุณค่าอีก 2 ประการจากการเป็นชุมชนริมน้ำที่ตามมาจากสถานที่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นั่นคือ การทำหน้าที่เป็น จุดรวม (node) หรือเป็นทำน้ำ ที่ผู้คนและสินค้าต้องอาศัยในการเดินทางขนส่งไปยังพื้นที่อื่น ๆ และการเป็นทำน้ำนี้ ก็ทำให้เกิดการใช้งานที่ตามมาอีกประการคือ การเป็นพื้นที่ตลาดค้าขาย ซึ่งในอดีตเคยเป็นตลาดขายข้าวสาร ยาสมุนไพร เครื่องจักสาน ตลอดจนของอาหารและเครื่องสดต่าง ๆ จนทำให้เกิดการก่อสร้างอาคารพาณิชย์อันเป็นหลักฐานถึงความเจริญรุ่งเรืองของตลาดในอดีต

ฉะนั้นความแท้เชิงการใช้สอยของชุมชนตลาดล่างจึงประกอบไปด้วย 3 ประการ คือ การเป็นสถานที่อยู่อาศัย การเป็นทำน้ำ และการเป็นตลาดค้าขาย ในส่วนของการอยู่อาศัยนั้นมีการใช้งานออกเป็น 2 ส่วนคือ ผู้ที่อาศัยพื้นที่ริมน้ำและพื้นที่หลังห้องแถว และผู้ที่อาศัยในห้องแถว ซึ่งในส่วนของผู้ที่อาศัยริมน้ำและหลังห้องแถวนั้น ส่วนมากเป็นบ้านเช่ามีขนาดเล็กโดยปลูกเป็นบ้านแบบพื้นถิ่น ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของห้องแถวต่าง ๆ เช่น บ้านด้านหลังอาคารร้าน

สัจจเวสส ก็เป็นที่ดินของร้านสัจจเวสส เป็นต้น และสำหรับผู้ที่พักอาศัยอยู่ในห้องแถวนั้น มีทั้งผู้ที่เป็นเจ้าของอาคารเอง เช่น อาคารร้านสัจจเวสส ร้านสุทธิเวสส ร้านวัฒนาพาณิชย์ ร้านตันติสุข ร้าน ต. รุ่งเรือง ร้านสิวะสถาน ร้านดิอันไอสต และร้านขายเครื่องแกง เป็นต้น และบางส่วนเป็นร้านที่เจ้าของเดิมให้ผู้คนภายนอกเข้ามาเช่าอาศัยใหม่ เช่น ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย และร้านถ่ายเอกสาร เป็นต้น นอกจากนี้ห้องแถวบางห้องก็ไม่ได้มีการใช้งานเนื่องจากเจ้าของออกไปอาศัยนอกพื้นที่

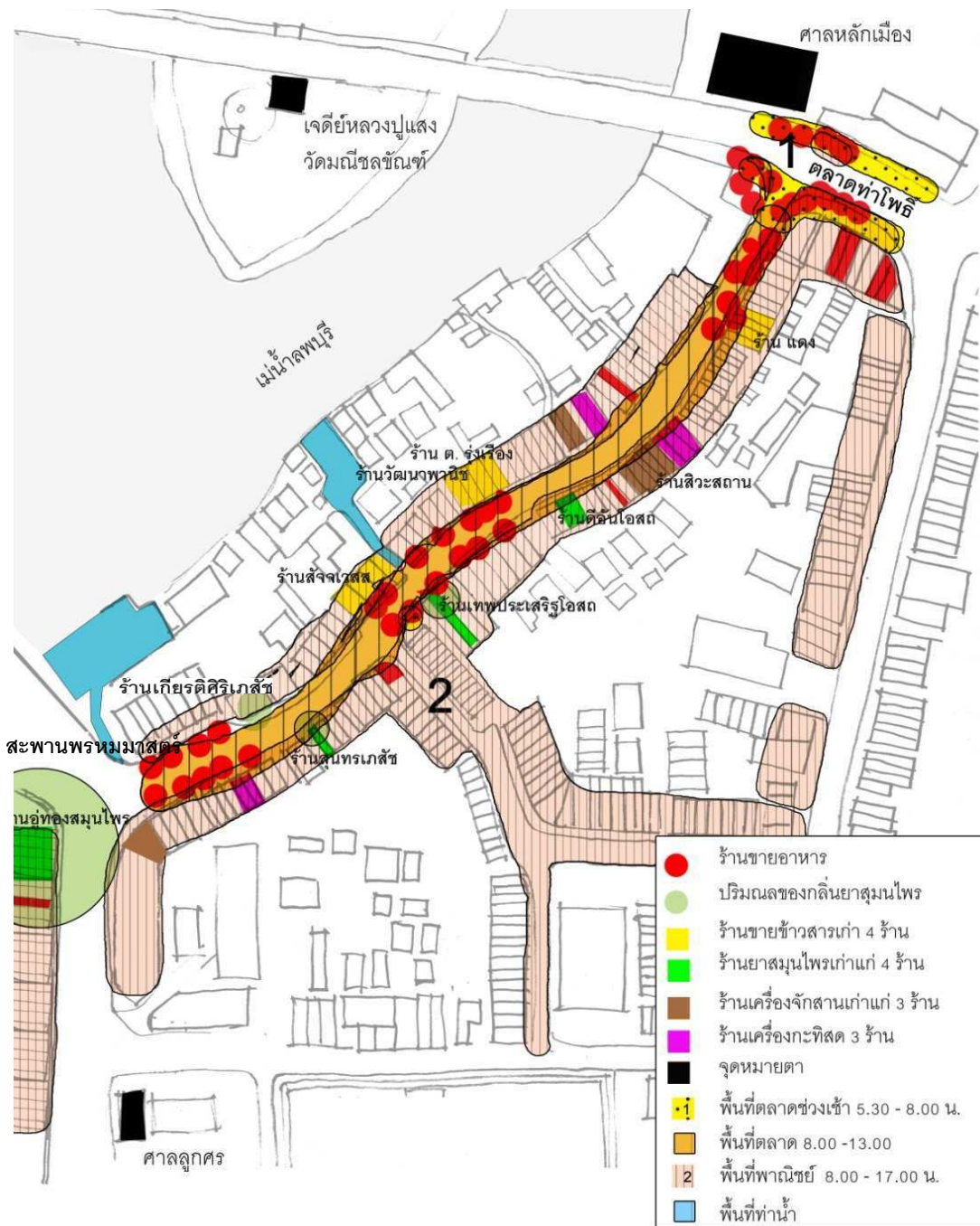
ประการที่ 2 การใช้งานเป็นทำน้า ในอดีตชุมชนตลาดล่างเป็นทำน้าสำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด เนื่องจากเป็นทำน้าใช้ขนส่งสินค้าต่าง ๆ ที่มาจากจังหวัดทางภาคเหนือ และจากจังหวัดอยุธยาและกรุงเทพฯ ทางทิศใต้ ทำหน้าที่เป็นที่พักสินค้า และกระจายสินค้าต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร เครื่องจักสาน ยาสมุนไพร ผักและผลไม้ ตลอดจนไม้และอุปกรณ์ก่อสร้าง สินค้าเหล่านี้ นอกจากจะกระจายไปยังตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเมืองลพบุรีแล้ว ยังกระจายต่อไปยังอำเภออื่น ๆ ในจังหวัด เช่น อำเภอบ้านหมี่ ซึ่งขนส่งสินค้าไปทางเรือและรถไฟ และอำเภอโคกสำโรง ซึ่งขนส่งสินค้าไปทางรถยนต์ ดังนั้นตลาดล่างรวมถึงตลาดท่าขุนนางจึงเป็นทำน้าและชุมทางที่สำคัญของการขนส่งสินค้าในจังหวัดลพบุรี

นอกจากนี้ตลาดล่างยังเป็นที่ทำน้าสำหรับการเดินทางของชาวบ้านข้ามฟากไปยังวัดมณีชลขันธ์ วัดพรหมมาสเตอร์ ตลอดจนไปบ้านทางขาม บ้านบางลี่ ทางคลองบางชันหมาก (แป้น หมื่นปล้อง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) และในแนวถนนพระรามยังมีทำน้าอีก 2 แห่ง คือ ท่าขุนนางและทำน้าเก่าตรงเชิงสะพานพรหมมาสเตอร์ ที่เป็นทำน้าสำหรับเดินทางไปยังจังหวัดสิงห์บุรีทางทิศเหนือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ ทางทิศใต้ การใช้งานของทำน้าต่าง ๆ นี้ได้ตอกย้ำความสำคัญของการเป็นย่านแห่งการค้าขายและขนส่ง ตลอดจนการคมนาคม และตอกย้ำความสำคัญของแม่น้ำลพบุรีในอดีตได้อย่างดี

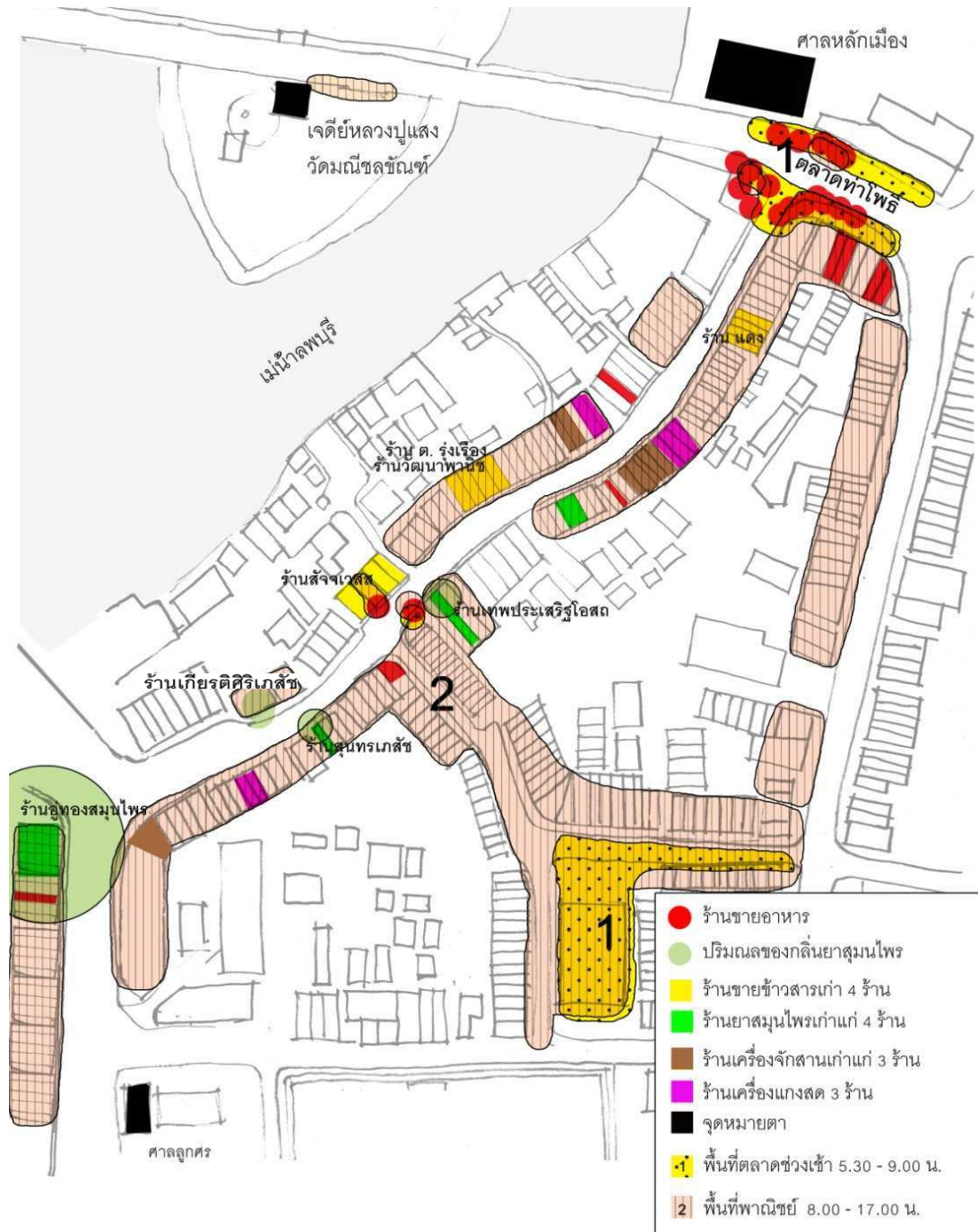
ประการสุดท้ายคือ การใช้งานเป็นพื้นที่ตลาดค้าขาย ซึ่งเนื่องจากพื้นฐานดั้งเดิมของพื้นที่เป็นพื้นที่ตั้งชุมชนอยู่อาศัย ดังนั้นจึงมีการใช้งานพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นตลาดสดเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนพบว่า เป็นพื้นที่ตลาดสด โดยพ่อค้าแม่ค้าจะย้ายแผงจากบริเวณตลาดท่าโพธิ์เข้ามาในถนนพระราม ตั้งหาบเร่แผงลอยหน้าห้องแถวต่าง ๆ ตามริมทางเท้า ในช่วงเช้า-สาย ไปจนถึงบ่าย คือ ประมาณ 8.00 – 13.00 น. ดังแสดงในแผนที่ 4.6 (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554, วิเชียร สิวบวร, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2554 และแป้น หมื่นปล้อง และจรรยา ตันติสุข, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) แต่ในปัจจุบันนั้นการเข้า

มาตั้งหาบเร่ขายสินค้าต่าง ๆ ในพื้นที่ได้หายไป ทำให้บรรยากาศของการเป็นตลาดที่คึกคักของเมืองหายไปจากพื้นที่ ดังแสดงในแผนที่ 4.7

อย่างไรก็ตาม การเป็นทั้งที่อยู่อาศัยที่ต้องการความสงบ และการเป็นทำน้ำและตลาดที่ต้องการบรรยากาศอันคึกคัก ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในอารมณ์ของสถานที่ ดังที่คุณจรรยา ตุนติสุข ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการจัดตั้งความพยายามจัดตลาดนัดเมื่อประมาณ 5 ปีที่แล้ว ก่อนที่จะมีโครงการฟื้นฟูตลาดให้มีชีวิตเหมือนเดิมว่า “แต่ก่อนก็เคยมี (การเสนอโครงการให้เป็นตลาดนัด) แต่ว่าชาวบ้านไม่เอา คืออยู่กันอย่างเงียบ ๆ ก็ดี แบบไม่อยากยุ่งยาก เค้ายิ่งไปทำด้านโน้นด้านสวนราชา” นี้แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศของความสงบของพื้นที่ที่ชุมชนรับรู้และเห็นว่าเป็นคุณค่าที่ต้องการสำหรับการเป็นที่อยู่อาศัย ในขณะที่เดียวกันผู้คนในชุมชนก็ต้องการให้เกิดกิจการการค้าขายที่กลับมาคึกคักเหมือนในอดีต ดังนั้นในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่จึงควรคำนึงถึงประเด็นของอารมณ์ของสถานที่ที่แตกต่างไปตามกาลเวลา เพื่อให้บรรยากาศและหน้าที่ของชุมชนแห่งการเป็นที่อยู่อาศัยสามารถดำเนินไปควบคู่กับการเป็นทำน้ำและตลาดได้ดังเดิม

แผนที่ 4.6 ผังการใช้พื้นที่ต่างช่วงเวลา ช่วงก่อน พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีที่สร้างสะพานวัดพรหมมาสเตอร์ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์: แป้น หมื่นปลั่งอง, 24 กันยายน 2554 และ 5 เมษายน 2555; จริยา ตันตีสุข, 24 กันยายน 2554; ประชุม สุภาพิ่ง, 30 กรกฎาคม 2554 และวิชัย จิโรจน์วงศ์, 16 และ 30 กรกฎาคม 2554)

แผนที่ 4.7 ผังการใช้พื้นที่ต่างช่วงเวลา หลังจากเพลิงไหม้ พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบัน

4.3.2 คุณค่าเชิงสังคม (Social Value)

ตลาดล่างเป็นตลาดที่เกิดขึ้นจากการเป็นชุมชนอยู่อาศัย และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนตลาด ก็เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของผู้คนรุ่นถัดมา ดังนั้นผู้คนในตลาดล่างจึงใช้ชีวิตอยู่ที่พื้นที่แห่งนี้มาเนิ่นนาน และทำให้เกิดความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง จนเกิดเป็นคุณค่าทางสังคมขึ้นในพื้นที่ คุณค่าทางสังคมนี้ จะทำเป็นเครื่องผลักดันในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต่อไป โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนดังนี้

- *ปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน...การพึ่งพาอาศัย เห็นอกเห็นใจกัน*

“งานทำบุญกลางบ้านก็ทำกันกลางซอยนี่ ชาวบ้านก็เอาข้าว เอาแกงมาช่วยกัน จัดวันที่ 15 เมษายนของทุกปี เราจะทำวันสุดท้ายหรือรองสุดท้าย ทำให้ตรงกับเสาร์หรืออาทิตย์ ให้คนในชุมชนอยู่เยอะ ๆ ก็จะออกเสียงตามสายให้มาทำบุญร่วมกัน” (เป็นหมื่นปล้อง, ประธานชุมชนตลาดล่าง, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

ชุมชนตลาดล่างเป็นชุมชนเก่าแก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มานาน จึงรู้จักและสนิทสนมกัน ทว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตและสังคมย่อมพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ผู้คนที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนบางส่วนได้ย้ายออกไปรวมถึงบุตรหลานก็ได้แยกย้ายไปทำงานในบริษัท โรงงาน และข้าราชการ ทำให้ภายในพื้นที่ชุมชนจึงมักพบเห็นผู้สูงอายุอยู่ตามร้านต่าง ๆ ผู้สูงอายุเหล่านี้เองที่ทำให้พื้นที่ตลาดล่างยังคงมีชีวิต

ดังที่ได้อธิบายถึงการเป็นพื้นที่ตลาดสดบริเวณถนนพระรามว่า มีการตั้งหาบเร่แผงลอยขายอาหารต่าง ๆ ด้านหน้าห้องแถว ซึ่งร้านค้าในห้องแถวไม่ได้เก็บค่าเช่าที่หน้าร้าน แสดงให้เห็นถึงน้ำใจของคนในชุมชน ปัจจุบันแม้ว่าพื้นที่ที่จะซบเซาลงไม่ได้เป็นตลาดสดที่คึกคักดังแต่ก่อน แต่ก็ยังมีบางร้านที่ยังให้ผู้คนจากชุมชนริมน้ำขึ้นมาตั้งร้านขายของหน้าร้านของตนโดยไม่เก็บค่าเช่า เช่น ร้านขายกล้วยทอดหน้าร้านสัจจเวสส และร้านขายขนมครกตอนเช้ากับร้านขายขนมจีนหน้าร้านสุทธิเวสสซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกัน หรือเมื่อยามที่ชาวชุมชนที่อาศัยริมแม่น้ำต้องประสบปัญหาอุทกภัย ชาวชุมชนที่อาศัยอยู่บนถนนก็ได้ให้อาศัยพื้นที่บางส่วนเป็นที่พักพิงชั่วคราว เช่น ภายในร้าน หน้าร้านและตรอกข้างร้านสัจจเวสส และบริเวณตรอกชุมชนตลาดล่างทางเข้าชุมชนหลังห้องแถว เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเอื้อเฟื้อความสัมพันธ์ของคนเก่าแก่ที่อยู่อาศัยและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่แห่งนี้มาเนิ่นนาน

ภาพที่ 4.25 การใช้พื้นที่ด้านหน้าห้องแถวเป็นร้านขายอาหารต่าง ๆ

ภาพที่ 4.26 แสดงบรรยากาศบริเวณลานท่าน้ำ (ซ้าย) ชุมประตูลานท่าน้ำ (กลาง) และบริเวณหน้าห้องแถว (ขวา)

แผนที่ 4.8 พื้นที่ภายในชุมชนที่เกิดวงสนทนาปฏิสัมพันธ์ของชาวชุมชน

นอกจากนี้ จากแผนที่ 4.8 จะเห็นถึงการใช้พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของชุมชน เป็นจุดสนทนากัน หลายจุด คือ 1) บริเวณลานทำน้ำเก่า เป็นสถานที่พูดคุยกันของชาวบ้านริมน้ำที่อยู่ละแวกนั้น, 2) ชุมประตูลงทำน้ำข้างร้านสัจจเวชส ปัจจุบันร้านปะยางได้อาศัยใช้พื้นที่เป็นที่ประกอบกิจการ และจะมีผู้คนมานั่งคุยกันอยู่ในชุ้มดังกล่าว คล้ายกับเป็นศาลา และจุดนี้จะเป็นที่ระแວดระวังผู้คนภายนอกให้กับพื้นที่ชุมชนริมน้ำ, 3) หน้าร้าน ต. รุ่งเรือง เป็นบริเวณที่ผู้คนในตลาดที่ผ่านไปมาแวะหยุดแวะพูดคุยกัน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยในห้างแถวช่วงกลางตลาด และ 4) ลานหน้าบ้าน พ.อ.อ. จิตติพัฒน์ พิมพิทนต์ เป็นลานเล็ก ๆ ตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางซอยที่จะเข้ามาสู่ชุมชนหลังห้างแถว สามารถมองออกไปยังถนนพระรามได้ บริเวณนี้เป็นที่นั่งคุยกันของชาวบ้านหลังห้างแถว และชาวบ้านริมน้ำ การปฏิสังขรณ์ของผู้คนเหล่านี้ ต้องได้รับขยายผลให้เกิดเป็นความกลมเกลียวและเข้มแข็งในชุมชน

ปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน ยังมีประโยชน์อีกประการ คือ การระวังความปลอดภัยให้กันและกัน เห็นได้จากที่บ้าน และห้างแถวทุกหลัง สามารถเปิดประตูทิ้งไว้ได้ โดยมีเพื่อนบ้านคอยเป็นสอดส่องระวังคนแปลกหน้าให้เสมอ สิ่งนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ภายในชุมชนและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นลักษณะอันดีงามของสังคมของคนไทยในอดีตที่ต้องรักษาไว้

อย่างไรก็ตาม โดยปกติแล้ว ความสัมพันธ์ของผู้คนที่ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนก็เริ่มห่างกันไปจากสมัยก่อน โดยเฉพาะชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ในตึกแถวริมถนนพระราม คุณจริยา ตันติสุข (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในตลาดล่างในปัจจุบันว่า “ก็มีคนออกมานั่งคุยกันหน้าบ้านนะ คนเฒ่าคนแก่ อย่างตรงนี้ถ้ามีคนผ่านมาก็จะมาหยุดแวะคุยกัน จริง ๆ ความสนิทสนมก็ดูจะห่างกันไป ไม่สนิทกันเหมือนแต่ก่อน ก็มีคุยกันบ้าง แต่ก็ไม่ได้เหมือนสมัยก่อนที่ว่า มีใครก็มากินรวมกัน ตอนนี้ก็เหมือนกับว่าพอเย็นลง ก็มีภาระบ้านใครก็บ้านมัน” ทั้งนี้ นอกจากภาระหน้าที่ของแต่ละคนดังที่คุณจริยาได้บอกแล้วยังเป็นเพราะการออกปฏิบัติงานของลูกหลานและการให้ผู้คนภายนอกพื้นที่เข้ามาเช่า แต่ในส่วนในพื้นที่ชุมชนแออัดด้านหลังห้างแถว และชุมชนริมน้ำนั้น ความสัมพันธ์ของผู้คนยังคงเหนียวแน่นกลมกลืนกันดีอยู่

สำหรับการกระชับความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนนั้น ชุมชนตลาดล่างได้จัดงานบุญประจำปี คือ งานทำบุญกลางบ้าน ในช่วงวันที่ 15 เมษายน ชาวชุมชนจะนำอาหารต่าง ๆ มาช่วยกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันภายในชุมชน ดังที่คุณแป้น หมิ่นปล้อง ประธานชุมชนตลาดล่าง (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับงานบุญดังกล่าวไว้ว่า “งานทำบุญกลางบ้านก็ทำกันกลางซอยนี้ ชาวบ้านก็เอาข้าว เอาแกงมาช่วยกัน จัดวันที่ 15

เมษายนของทุกปี เราจะทำวันสุดท้ายหรือรองสุดท้าย ทำให้ตรงกับเสาร์หรืออาทิตย์ ให้คนในชุมชนอยู่เยอะ ๆ ก็จะออกเสียงตามสายให้มาทำบุญร่วมกัน" นอกจากนี้ก็ยังร่วมกันทำขบวนรถบุปผชาติของชุมชน และคัดเลือกเด็ก – ผู้สูงอายุเพื่อส่งประกวดกับทางเทศบาลด้วย การจัดกิจกรรมเหล่านี้จะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสานสัมพันธ์ของชาวชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งจะส่งผลดีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต่อไป

และนอกเหนือจากการจัดงานทำบุญกลางบ้านแล้ว ทางคณะกรรมการชุมชนก็ได้จัดทำแผนชุมชนปี 2555 มีการจัดกิจกรรมเวทีประชาคมขึ้น โดยออกเสียงตามสายให้ชาวชุมชนมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ (แป้น หมื่นปลั่งอง, ประธานชุมชนตลาดล่าง, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) โครงการดังกล่าวก็ได้รับความสนใจจากชาวชุมชนตลาดล่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมของพื้นที่ และมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ซึ่งชาวชุมชนเองก็เห็นถึงคุณค่า และล้วนมีความผูกพันกับพื้นที่อยู่อาศัยของตน นอกจากนี้การโครงการการศึกษาเมืองเก่าของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี ก็ได้แสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าของคนลพบุรีที่มีต่อพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง อันสามารถพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง หรือพัฒนาเมืองเก่า ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์หรือโครงสร้างทางสังคมเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังนั้นคุณค่าทางสังคมของระหว่างคนภายในชุมชนตลาดล่าง และระหว่างผู้คนภายในตลาดลพบุรีหรือเมืองเก่าลพบุรี จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

ความสัมพันธ์ของผู้คนภายในชุมชนถือเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โดยใช้กระบวนการจากล่างขึ้นบน (bottom - up approach) ซึ่งตะนาไปสู่การอนุรักษ์ที่ยั่งยืน เพราะจะสามารถทำให้การวางแผนปฏิบัติการดำเนินไปเพื่อชุมชนโดยแท้ และภายในชุมชนตลาดล่างเองก็มีคุณค่าเชิงสังคมที่เกิดจากการอยู่อาศัยร่วมกันมานาน ทำให้คุณค่าดังกล่าวเป็นความแท้ของชุมชน ซึ่งหากขาดหายไป ก็ย่อมทำให้ชุมชนแห่งนี้ขาดอัตลักษณ์ในเชิงความสัมพันธ์ภายในชุมชนไป คุณค่าและความแท้เชิงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจึงต้องได้รับการรักษาไว้ และฟื้นฟูในผู้คนสนิทสนมแน่นแฟ้นกันมากยิ่งขึ้น

4.3.3 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value)

ตลาดล่างเป็นชุมชนย่านค้าขาย จึงมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ และแม้ว่าปัจจุบันจะซบเซาลงแล้ว แต่โครงสร้างและร้านค้าต่าง ๆ ก็ยังคงเปิด และพร้อมที่จะกลับมาคึกคักอีกครั้ง อีกทั้งยังมีศักยภาพในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างเศรษฐกิจและความ เป็นอยู่ที่ดีให้กับชาวชุมชนได้ด้วย

- ท่าขุนนาง ตลาดล่าง ท่าโพธิ์ ถนนพระราม...ย่านและถนนสายการค้าอันคึกคัก

“แต่ก่อนตรงนี้เรียกว่าเป็นย่านที่เจริญที่สุด ใครจะมาซื้ออะไรก็ต้องมาแถวนี้ สินค้าพวก ข้าวสาร ของใช้เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ก็จะมาขึ้นเรือที่ท่านี้ แล้วก็ขึ้นมาขายบนตลาด ตรงโน้นก็มีท่าน้ำ คือตลาดท่าขุนนาง แล้วก็ลงมาที่ ตลาดล่างตรงนี้ ออกไปท่าโพธิ์ ตามถนนนี้” (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

ตลาดล่างเป็นส่วนหนึ่งของย่านการค้าเก่าแก่ที่เคยรุ่งเรืองที่สุดของลพบุรี โดยย่านการค้านี้ประกอบด้วยตลาดสดที่ต่อเนื่องกัน 3 ตลาดคือ ตลาดท่าขุนนาง ตลาดล่าง และตลาดท่าโพธิ์ ด้วยเป็นตลาดที่ตั้งอยู่ต่อเนื่องบนถนนที่ขนานกับแม่น้ำลพบุรี เส้นทางคมนาคมที่เปรียบดั่งเส้นเลือดใหญ่แห่งเมืองเก่าลพบุรีในอดีต จึงเกิดชุมชน ท่าน้ำ และตลาดขึ้นในเส้นทางดังกล่าวสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่นำความเจริญมาสู่บ้านเมืองก็ได้ทำให้ชีวิตของตลาดล่างซบเซาลง และเป็นที่น่าเสียดายหากมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงวิถีชีวิต และองค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้หายไปจากเมืองเก่าลพบุรี

เมื่อครั้งที่ตลาดล่างเป็นท่าน้ำและตลาดที่ผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยอย่างคึกคักนั้นได้อาศัยโครงสร้างทางกายภาพ คือ แม่น้ำ ท่าน้ำ และถนน เป็นเครื่องรองรับกิจกรรมการค้าขายดังกล่าว และมีบรรยากาศและสินค้าที่หลากหลาย คุณจรรยา ตันติสุข (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) เล่าถึงบรรยากาศของตลาดในอดีตว่า “...แต่ก่อนจะมีฟุตปาธ เขา (แม่ค้า) ก็จะมานั่งขายกันบนฟุตปาธกัน เรียกว่าใครขับรถเข้ามาได้นี้ก็เก้งละ ไม่อย่างนั้นก็เหยียบกระຈาดตระกร้าเขาหมด” และคุณแป้น หมิ่นปล้อง (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) ก็ได้เล่าถึงบรรยากาศที่คึกคักในสมัยก่อนว่า “แต่ก่อนอยู่แบบตลาด เขาก็จะมาขายของกัน มีปลา มีขนมมาขายกัน ทำขนมมานั่งขายตามร้าน หน้าร้านเขา ขนมไทย ทองหยิบทองหยอด ทุกอย่าง เป็นตลาดนะ” จากคำบอกเล่าได้แสดงให้เห็นถึงภาพความคึกคักและสินค้าในตลาดล่าง ซึ่งจากการสำรวจ พบว่าสินค้านั้นมีหลากหลายตั้งแต่ร้านขายของชำ ร้านขายเครื่องแกง ร้านยาสมุนไพร ร้านขายเครื่องจักสาน ร้านขายข้าวสาร ร้านอาหารตามสั่ง ร้านตัดผมและร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า ตลอดจนร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง ข้าวของเครื่องใช้ เช่น อุปกรณ์จับปลา ถ่าน เต้าอั้งโล่ ยาสมุนไพร และหม้อดินเผา ยังสามารถสะท้อนลักษณะการดำรงชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงได้ด้วย

และดังที่ได้บรรยายไว้ในบทที่ 3 ถึงร้านค้าเก่าแก่ต่าง ๆ ที่ยังคงสืบทอดกิจการมาถึงปัจจุบัน ก็จะทำให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการใช้งานที่ผ่านมาเป็นรุ่นที่ 3 เช่น ร้านสิวะสถาน

และร้านเทพประเสริฐโฮสเทล ร้านดิอันโฮสเทล ร้านวิริโยพานิช 2 หรือการอยู่อาศัยในสถานที่ต่อเนื่องของอาคารร้านสัจใจเวสต์ เป็นต้น การใช้พื้นที่มาอย่างต่อเนื่องนี้ นอกจากจะทำให้เกิดการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพดีแล้ว ยังเป็นความแท้ของสถานที่ในด้านการใช้งาน และเป็นอัตลักษณ์ของสถานที่เพราะล้วนเป็นร้านค้าเก่าแก่ที่ขายสินค้าดั้งเดิม การสืบเนื่องทางการใช้งานนี้ จะเป็นส่วนสำคัญในการปลูกชีวิตให้กับชุมชนกลับมาเป็นตลาดที่คึกคักขึ้นอีกครั้ง

คุณค่าด้านเศรษฐกิจของชุมชนตลาดล่าง ที่เกิดจากการค้าขายเพื่อผู้คนภายในเมืองลพบุรี และเคยเป็นย่านการค้าที่เจริญที่สุดในเมืองเก่าลพบุรี (ตามคำบอกเล่าของชาวชุมชน) การดำเนินมาอย่างต่อเนื่องของร้านค้าต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความแท้ด้านเศรษฐกิจ หรือ การเป็นพื้นที่ตลาด ที่เกิดขึ้นจากทำเลที่ตั้งของชุมชน แต่ทว่าในปัจจุบันความคึกคักของตลาดล่างได้เบาบางลงอย่างมาก จึงควรที่จะฟื้นฟูให้ตลาดแห่งนี้กลับมาคึกคักดังที่เคยเป็นในอดีต ซึ่งจะทำให้ตลาดล่างสามารถดำเนินวิถีชีวิตได้ต่อไป

จากการวิเคราะห์ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอยของชุมชนตลาดล่าง ทำให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ในการเป็นที่อยู่อาศัย เป็นทำนน้ำ และเป็นตลาดการค้าที่สำคัญ ซึ่งเกิดขึ้นจากสถานที่ตั้งของชุมชน และเกิดขึ้น คงอยู่ และดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความแท้ ทั้งทางด้านการใช้งาน ด้านสังคม แล้ด้านเศรษฐกิจการค้า แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าและความแท้ด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ที่ต้องได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไป ในขณะที่เดียวกันการใช้งานที่เกิดขึ้นจากสถานที่ตั้งนี้ ก็ต้องการโครงสร้างทางสังคม หรือ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์ และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4.4 ความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม (Immaterial Quality)

ความแท้ด้านที่สำคัญที่สุด และส่งผลต่อความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่และผู้คนที่เข้ามาเยือนตลาดล่าง คือ ความแท้ด้านคุณภาพที่เป็นนามธรรม หรืออาจเรียกว่าเป็น อารมณ์ หรือ จิตวิญญาณของสถานที่ ซึ่งทำให้สถานที่นั้นพิเศษแตกต่าง ช่วยให้ภาพของสถานที่ปรากฏชัดเจน และทำให้ผู้คนจดจำสถานที่นั้นได้ ซึ่งคุณภาพเชิงนามธรรมในชุมชนตลาดล่างนี้ สามารถแบ่งตามเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าทางอารมณ์ (emotional value) เป็น 2 ประการ คือ ความอัศจรรย์ใจ (wonder) และอัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณของสถานที่ (identity or spirit of place) มีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 ความอัศจรรย์ใจ (Wonder)

ความอัศจรรย์ใจ (wonder) เป็นความรู้สึกหรือคุณค่าทางอารมณ์ ที่เกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ความประหลาดใจ ความไม่คาดคิด และความชื่นชม (Prinz in Schellekens and Goldie, 2011: 83 และ Louw, 2003: 13) ส่งผลต่อการรับรู้สุนทรียภาพของสิ่งหรือสถานที่ ซึ่งทำให้เกิดความปิติ (delight) และประทับใจ การรับรู้ถึงความอัศจรรย์ใจของสถานที่จึงต้องอาศัยการเข้าไปสัมผัสในสถานที่จริง โดยผ่านการรับรู้ที่ว่างทางสัมผัสต่าง ๆ (sensory spaces) ซึ่งในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างสามารถวิเคราะห์ความอัศจรรย์ใจ (wonder) ในพื้นที่ได้ 2 ประการ คือ

- ประตูของชุมชน ... ภาพและกลิ่นของสถานที่ กกับการเข้าสู่ชุมชน

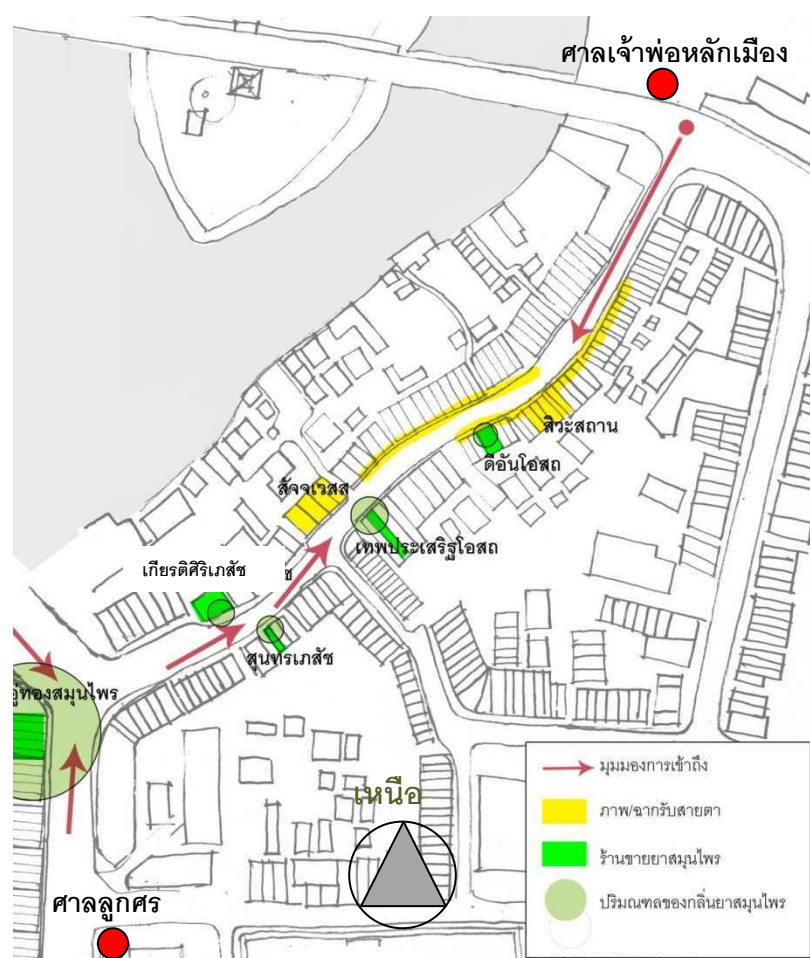
“จุดเด่นของที่นี่ก็คงเป็นบรรยากาศ แนวถนน ห้างแถวเก่า ๆ แบบนี้ แล้วยังร้านค้าเก่า ๆ นะ มีเครื่องจักสาน ยาสมุนไพร ไปดูเถอะ เหลือที่นี้ที่เดียวแล้ว ที่เหลือไปหมด เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว” (พ.อ.อ. จิตติพัฒน์ พิมพิทนต์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

ความอัศจรรย์ใจ (wonder) ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดล่างนั้น สามารถรับรู้ได้จากการเข้าไปสัมผัสในพื้นที่ ซึ่งปรากฏจากองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมถึงจากดำรงอยู่ของลักษณะชุมชนตลาดล่างแบบเก่า ท่ามกลางเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป และองค์ประกอบแรกของความรู้สึกอัศจรรย์ใจในชุมชนตลาดล่างก็คือ การคงอยู่ของตลาดเก่าแก่ที่มีรากของการตั้งถิ่นฐานคู่กับเมืองเก่าลพบุรีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ และยังคงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม คือ เป็นอาคารขนานบนถนนแม่น้ำลพบุรี มาจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของชุมชนในข้อนี้ยอมทำให้ผู้ที่ทราบถึงข้อประวัติศาสตร์ดังกล่าวรู้สึกประทับใจและอัศจรรย์ใจถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ในขณะที่พื้นที่ส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรีที่ไม่ใช่โบราณสถานล้วนได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ทำให้ลดคุณค่าด้านความอัศจรรย์ใจของเมืองเก่าแห่งนี้ลง

องค์ประกอบที่สร้างความอัศจรรย์ใจในการเข้าสู่พื้นที่ชุมชนตลาดล่างอีกประการคือ ฉากของเมืองเก่าลพบุรีที่เปลี่ยนแปลงไป และทำให้การเข้าสู่พื้นที่ชุมชนตลาดล่างมีความหมายมากกว่าการเดินไปในพื้นที่ของเมืองประวัติศาสตร์ แต่มีความหมายถึงการก้าวเข้าสู่ห้วงอดีตของย่านและถนนสายการค้าสำคัญของเมืองลพบุรีเมื่อ 50 – 100 ปีที่ผ่านมา โดยมีรูปแบบของวิถีชีวิต ลักษณะทางกายภาพ และกิจกรรมการค้าดั้งเดิม เป็นเสมือนประตูที่พาผู้คนเข้าสู่ชุมชนตลาดล่าง

ชุมชนตลาดล่างสามารถเข้าถึงได้จาก 2 ทิศทาง คือ ทางทิศเหนือและทิศใต้ด้วย เพราะมีถนนพระรามพาดผ่านกลางชุมชน ในการเข้าถึงจากแต่ละทิศนั้นมีองค์ประกอบของสถานที่อื่นทำให้เกิดคุณค่าทางอารมณ์กับการเข้าถึงพื้นที่ที่แตกต่างกัน องค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความรู้สึกอัศจรรย์ใจ ดังนี้

การเข้าถึงจากทางทิศใต้ องค์ประกอบแรกที่เป็นจุดหมายตาและทำหน้าที่เป็นประตูของชุมชนตลาดล่างคือ ศาลลูกศร ศาลเจ้าแห่งนี้เปิดมุมมองของผู้คนสู่พื้นที่เบื้องหน้าทางทิศเหนือ ที่อยู่ในระดับต่ำกว่าพื้นที่ของศาล และปรากฏลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากพื้นที่โดยรอบ ด้วยขนาดและสัดส่วนของอาคารและที่ว่างที่โอบล้อม อันเป็นลักษณะของเมืองในอดีต ภาพที่ปรากฏเหล่านี้เป็นคุณภาพของการเข้าถึงพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบที่หลากหลาย และส่งเสริมให้ภาพของตลาดล่างเด่นชัดขึ้นมา

แผนที่ 4.9 ผังชุมชนตลาดล่าง ร้านขายยาสมุนไพรมุมมอง การเข้าถึงพื้นที่ และจุดหมายตาในชุมชน

นอกจากศาลลูกศรจะทำหน้าที่เป็นประตูพื้นที่ชุมชนตลาดล่างทางกายภาพแล้ว รูปแบบสถาปัตยกรรมของศาลเจ้าก็ยังช่วยบ่งบอกถึงประวัติศาสตร์การเป็นชุมชนชาวจีน การผสมผสานทางวัฒนธรรม และการอยู่อาศัยที่ทับซ้อนของผู้คนในพื้นที่ และแม้ว่าการที่ศาลลูกศรถูกรุกรานโดยถนนลาดยางที่ลาดตัวอยู่ประชิดกับบันไดทางขึ้น จะทำให้ภาพของถนนสายการค้าในอดีตนี้ ดูไม่แตกต่างจากพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง แต่เมื่อเดินเลียบบแม่น้ำลพบุรีขึ้นไปทางทิศเหนือตามถนนพระราม ก็将与กับภาพและกลิ่นอายของความเจริญเมื่อครั้ง 50 - 100 ปีก่อนของถนนสายนี้ กลิ่นยาสมุนไพร ที่คลละคลุ้งออกมาจากร้านอุ้มทองสมุนไพรบริเวณเชิงสะพานพรหมมาสเตอร์ เป็นประสบการณ์การรับรู้ที่ว่างด้วยกลิ่น (olfactory space) ที่สามารถบ่งบอกถึงการเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่หนึ่งเข้าสู่อีกพื้นที่หนึ่งอันมีลักษณะที่พิเศษแตกต่าง อีกทั้งยังสามารถบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่ในการเป็นตลาดสมุนไพร ซึ่งภายในชุมชนนั้นยังคงมีร้านขายยาสมุนไพรที่สืบทอดกิจการมาจนปัจจุบันอยู่หลายร้าน นอกจากนี้แล้ว ภาพของกิจกรรมเก่าต่าง ๆ เช่น ร้านขายยาสมุนไพร ร้านตัดผมที่มีอายุกว่า 50 ปี รวมถึงผู้สูงอายุที่กำลังซักแห แกะพริก หอม กระเทียมตากใส่กระด้ง เป็นสัญญาณที่เด่นชัดซึ่งบ่งบอกถึงการเข้าถึงพื้นที่ของวันวาน ย้ำเตือนถึงรากแห่งวิถีชีวิตของผู้คนเมืองลพบุรีในอดีต และถึงแม้ว่าร้านสมุนไพรและร้านขายของเครื่องใช้เก่าแก่เหล่านี้ได้ปรับปรุงอาคารเป็นอาคารสูง 3 ชั้นหลังจากเหตุเพลิงไหม้เมื่อ พ.ศ. 2511 และบางส่วนมีการขยายผิวการจราจรให้กว้างขึ้น แต่กิจกรรมและกลิ่นสมุนไพรยังคงแสดงออกถึงบุคลิกของชุมชนตลาดเก่า ชวนให้ผู้คนหวนระลึกถึงอดีต (nostalgia) ซึ่งตอบสนองต่อการรู้สึกถึงรากของผู้คน (rootedness) อันเป็นหนึ่งในความต้องการทางจิตใจของมนุษย์

ภาพที่ 4.27 การค้าขายสมุนไพรบริเวณปากทางเข้าตลาดล่างทางทิศใต้ มีร้านสมุนไพรคือ ร้านอุ้มทองสมุนไพร ร้านเกียรติศิริเภสัช และร้านสุนทรเภสัช ในแผนที่ 4.9 ร้านขายสมุนไพรเก่าแก่เหล่านี้ทำให้เกิดกลิ่นยาสมุนไพรคลละคลุ้ง เป็นประตู หรือ สัญญาณในการเข้าสู่ชุมชนตลาดล่าง

ภาพที่ 4.28 วิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณทางเข้าชุมชนตลาดล่างทางทิศใต้ ยังคงประกอบกิจกรรมที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของคนในชนบท เช่น การถักแห หรือ การแกะหอม กระเทียมทำเครื่องแกงสด เป็นต้น

ภาพที่ 4.29 ตลาดท่าโพธิ์ ทางเข้าพื้นที่ตลาดล่างจากทิศเหนือ

สำหรับการเข้าชมชนตลาดล่างจากทางทิศเหนือนั้น เมื่อมองเข้ามาในชุมชนตลาดล่างจากบริเวณตลาดท่าโพธิ์ที่เชิงสะพานวัดมณีชลขันธ์ ถนนพระรามที่ยังคงความโอบล้อมและมีแนวรูปด้านอาคารสูง 2 ชั้น ซึ่งแสดงความเป็นมิตรกับผู้คน ประกอบกับแนวโค้งตามลักษณะภูมิประเทศของถนน ส่งผลให้ผู้คนภายนอกมองเห็นอาคารร้านสี่วาสถานที่ด้านหน้าร้านมีเครื่องจักสานวางเรียงรายอยู่หน้าร้าน ตำแหน่งของอาคารหลังนี้ปรากฏอยู่กึ่งกลางถนน และมีกรอบเป็นแนวผนังของห้องแถวสองฟาก ทำให้พื้นที่ภายในของชุมชนตลาดล่างปรากฏออกมาสู่พื้นที่บริเวณ

ตลาดท่าโพธิ์อันมีถนนกว้าง การจราจรขวัไหว่ และตึกสูง 4 ชั้นเป็นฉากเปรียบเทียบให้ตลาดล่าง โดดเด่นออกมา และเกิดความอัศจรรย์ใจในการดำรงอยู่ขององค์ประกอบและคุณภาพของที่ว่าง อันโอบล้อม ขนาดและสัดส่วนองค์ประกอบทางกายภาพที่สื่อถึงรูปแบบเมืองในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและสินค้าที่หาได้ยากองค์ประกอบเหล่านี้สอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ และช่วยส่งเสริมภาพของเมืองเก่าลพบุรีได้อย่างดี

ถึงแม้ว่าลักษณะทางกายภาพของทางตอนใต้ของพื้นที่ตลาดล่าง และบริเวณตลาดท่าโพธิ์จะเปลี่ยนแปลงไปด้วยความกว้างและไอร้อนของผิวนถนน แต่กลิ่นของยาสมุนไพรที่คลุ้งอยู่บริเวณปากทางเข้าและภาพของผู้คนในพื้นที่ที่ยังคงดำเนินชีวิตในรูปแบบดั้งเดิม มีสินค้าที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตในอดีต เช่น เครื่องจักสาน อุปกรณ์จับปลา เต่าอ่างโล่ ยาสมุนไพร และเครื่องแกงกะทิสด รวมถึงมีอาคารเก่าแก่ที่ยังมีชีวิต เหล่านี้ทำให้ภาพของชุมชนตลาดล่าง ปรากฏออกมาท่ามกลางฉากของสภาพเมืองลพบุรีในปัจจุบัน ทำให้เกิดคุณค่าทางด้านอารมณ์ หรือ ความอัศจรรย์ใจ (wonder) เป็นเสน่ห์และเป็นประตูที่ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาเยือนชุมชนและเมืองเก่าลพบุรี

- *ความถวิลหาอดีต...ร่องรอยแห่งกาลเวลา หลักฐานแห่งความเรียงรองของวิถี*

ชีวิตตลาดล่าง

“ที่นี่นะ มีบรรยากาศดี ห้องแถวไม้แบบนี้เดี๋ยวนี้หาได้ยากแล้ว เป็นร้านรวงเก่าแก่ทั้งนั้น น่าจะเก็บรักษากันเอาไว้ และที่นี่ก็เคยเป็นที่ที่เจริญมากในสมัยก่อน ก็แน่นอน น่าจะมีประวัติศาสตร์ยาวนาน ก็น่าจะมีคุณค่าอะไรบ้าง” (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

คุณวิชัย จิโรจน์วงศ์ อายุ 82 ปี ทายาทรุ่นที่ 3 เจ้าของร้านสังจเวสสชายข้าวสารเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 80 ปี ได้สะท้อนภาพของความประทับใจของชุมชนตลาดล่างอันเป็นที่พำนักของตน และจากคำพูดนี้แสดงให้เห็นถึงบุคลิกและบรรยากาศของสถานที่ซึ่งเป็นร่องรอยของความเจริญ อีกทั้งยังแสดงออกถึงการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของพื้นที่ โดยคนภายในชุมชนเอง

บุคลิกและบรรยากาศนั้นถ่ายทอดออกมาผ่านองค์ประกอบทางกายภาพ นอกจากสัดส่วนของอาคารและถนนจะสร้างความรู้สึกที่แตกต่างกับพื้นที่ภายนอกซึ่งทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจ (wonder) รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารปูน 2 ชั้น ที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรม คือ อาคารร้านสังจเวสส และอาคารร้านลิเวสสถาน ที่มีอายุกว่า 80 ปี ก็สร้างความ

ประหลาดใจให้กับผู้คนที่ผ่านไปมาด้วยเช่นกัน เพราะอาคารทั้งสองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างตึกแถวรูปแบบตะวันตกที่เป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 รูปแบบการตกแต่งอาคารนี้ไม่ปรากฏในที่ใดในจังหวัดลพบุรี อาคารทั้ง 2 หลังนี้เป็นเหมือนจุดหมายตา (landmark) ภายในพื้นที่ ส่วนอาคารอื่น ๆ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ตามแบบนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และอาคารเรือนแถวไม้พื้นถิ่น นอกจากนี้แล้ว กลิ่นของประวัติศาสตร์ยังคงอบอวลด้วยป้ายร้านค้าที่ทิ้งไว้ซึ่งร่องรอยแห่งกาลเวลา (patina of age) ป้ายเหล่านี้ประกอบด้วยรูปแบบตัวอักษรที่นิยมในอดีต และถึงแม้บางร้านก็ได้ถอดป้ายออกไปแล้วแต่ก็ยังคงทิ้งร่องรอยของการติดตั้งป้ายร้านไว้ เหล่านี้เป็นร่องรอยแห่งกาลเวลาที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของพื้นที่ตลาดล่างในอดีตได้

ร่องรอยแห่งการเป็นท่าหน้า เป็นอีกสิ่งที่ยังคงปรากฏชัดเจนในพื้นที่ชุมชน ที่ข้างอาคารสี่จั่วเสปปรากฏชุมชนประตูดอเนื่องไปกับอาคาร และมีป้าย “ชุมชนตลาดล่าง” ติดไว้ ทุกวันนี้เมื่อมองลอดกรอบประตูไป จะเห็นลานโล่ง บ้านไม้ และเห็นแม่น้ำลพบุรี ซึ่งในอดีตพื้นที่ด้านล่างนี้เคยเป็นท่าเรือเก่าแก่ที่ทำให้เกิดชุมชนตลาดแห่งนี้ขึ้น

ภาพที่ 4.30 ร่องรอยแห่งกาลเวลา อันแสดงให้เห็นถึงการใช้งานที่สืบทอดต่อเนื่อง และการอยู่อาศัยทับซ้อนกันเรื่อยมาของผู้คนหลายรุ่น ส่งผลถึงการรับรู้ถึงประวัติศาสตร์ ความงาม และความแท้ของพื้นที่

อย่างไรก็ตามแม้ว่าบุคลิกที่คึกคักของ “ตลาด” ในพื้นที่ตลาดล่างจะเลือนหายไป แต่ความเจียบที่เกิดขึ้นภายในชุมชนซึ่งแตกต่างกับความอีกที่กวนววยของการจราจรและการค้าขายภายนอกอย่างชัดเจน ได้สร้างความประทับใจให้กับผู้คนที่มาเยือน และถึงแม้ว่าภาพของความเจียบที่ปรากฏนั้นจะไม่ใช่ว่าภาพที่ควรจะเป็น หรือที่เคย แต่ความเจียบนี้ก็ทำให้เกิดเสน่ห์ในการรักษาสภาพวิถีชีวิตคนไทยในอดีตไว้ คุณจริยา ตันติสุข (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) เจ้าของร้าน ต. รุ่งเรือง อายุประมาณ 80 ปี ได้ตอบคำถามเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่เป็นตลาดนัดในสมัยก่อนว่า “แต่ก่อนก็เคยมี (การเสนอโครงการให้เป็นตลาดนัด) แต่ว่าชาวบ้านไม่เอา คืออยู่กันอย่างเจียบ ๆ ก็ดี แบบไม่อยากยุ่งยาก เค้าก็เลยไปทำด้านโน้นด้านสวนราชา”

จากคำบอกเล่านี้ สามารถวิเคราะห์ได้ถึงถึงการเห็นคุณค่าของความสงบภายในพื้นที่จากตัวชุมชนเอง และถึงแม้ว่าการเป็นพื้นที่ตลาดนั้น จะมีบุคลิกและบรรยากาศของชีวิตที่คึกคักมีสีสัน แต่การฟื้นฟูจิตวิญญาณของตลาดล่างให้กลับมาดี ก็ไม่ควรจะเป็นไปอย่างลักษณะของตลาดอื่น ๆ ในตัวเมืองลพบุรี ที่มีลักษณะของความวุ่นวายและขาดอัตลักษณ์ ฉะนั้นการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดล่างก็ควรจะต้องฟื้นเอาความคึกคักของผู้คนกลับมาจับจ่ายใช้สอย แต่ไม่วุ่นวายและแออัดเกินไป จนกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามวิถีชีวิตของตลาดล่างดังที่ได้บรรยายไว้ก่อนหน้านี้

ร่องรอยแห่งอดีตที่ปรากฏหลงเหลือในรูปแบบของผิวสัมผัสแห่งชีวิตของผู้คนนั้น จึงสามารถแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ที่เคยเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่ชุมชนได้อย่างดี รวมถึงบรรยากาศที่สงบเจียบก็สร้างความรู้สึกที่แตกต่างจากการเข้าถึงพื้นที่ส่วนอื่นในเมืองลพบุรี ทำให้พื้นที่ชุมชนตลาดล่างมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นชัดเจน

จากทั้งการเข้าถึงพื้นที่ และร่องรอยหลักฐานความรุ่งเรืองของพื้นที่ตลาดล่าง ได้สร้างประสบการณ์อัศจรรย์ใจ (wonder) ให้กับผู้คน โดยเฉพาะผู้คนที่ต่างถิ่นที่ได้เข้ามาเยือนชุมชนแห่งนี้ คุณค่าทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเสน่ห์ที่ทำให้ผู้คนสามารถจดจำภาพของสถานที่ได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนี้ ก็สมควรต้องดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาคุณค่าทางอารมณ์ และสร้างให้เกิดความอัศจรรย์ใจ (wonder) แก่ผู้คนที่มาเยือน เพื่อให้ผู้คนได้เกิดความประทับใจและผูกพันกับสถานที่ ซึ่งจะนำไปสู่การรัก หวงแหน และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

4.4.2 อัตลักษณ์ของสถานที่ (Identity of Place)

อัตลักษณ์ของสถานที่ (Identity of place) เป็นองค์รวมที่เกิดจากการประกอบกันของสถานที่ตั้งหรือองค์ประกอบทางกายภาพ กับกิจกรรมหรือวิถีชีวิต ที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งช่วยทำให้สถานที่พิเศษแตกต่างจากสถานที่อื่น ๆ และเป็นตัวตนของสถานที่ ที่ทำให้ผู้คนสามารถจดจำ หรือ เกิดความประทับใจสถานที่นั้น ๆ ได้ ดังนั้นในการอนุรักษ์พื้นที่มรดกสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ต้องรักษาไว้ให้ได้ก็คือ อัตลักษณ์ของสถานที่

ในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง มีสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์และเป็นจิตวิญญาณ ดังนี้

- บุคลิกของสถานที่...องค์ประกอบทางกายภาพ และการส่งผ่านคุณค่าเชิง

นามธรรม

“...แถวนี้เป็นห้องแถวแก่ทั้งนั้น มีที่เป็นไม้ และก็เป็นตึกแถว เป็นพวกร้านค้าขายข้าวสาร และก็มีร้านขายยา ขายเครื่องจักรสาน ที่เด่น ๆ นะ...แต่ก่อนถนนนี้ก็แคบกว่านี้ แม่ค้าก็จะมานั่งขายกันที่หน้าร้านนี้ แต่ก่อนจะมีฟุตบาท เขา (แม่ค้า) ก็จะมานั่งขายกันบนฟุตบาทกัน เรียกว่าใครขับรถเข้ามาได้นี้ก็เก้งละ ไม่อย่างนั้นก็เหยียบกระຈาดตระกร้าเขาหมด” (จรรยา ตันติสุข, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554)

จากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยในชุมชน จะเห็นถึงความหลากหลายภายในชุมชน ทั้งความหลากหลายของรูปแบบสถาปัตยกรรมซึ่งทำให้เกิดภาพ บุคลิก และความหลากหลายของกิจกรรมการค้าในถนนพระรามที่มีขนาดค่อนข้างแคบ และทำให้ภาพของกิจกรรมการค้าบนถนนปรากฏขึ้นมาชัดเจน สิ่งเหล่านี้ได้ประกอบกันเป็นอัตลักษณ์ และทำให้สถานที่แห่งนี้ส่งผ่านคุณค่าสู่จิตใจของผู้คนได้

ในพื้นที่ชุมชนนี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรม 4 รูปแบบ คือ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบริเวณริมน้ำ สถาปัตยกรรมห้องแถวไม้ สถาปัตยกรรมรูปแบบอิทธิพลตะวันตก และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ – อาร์ตเดโคโค แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลายนี้ ปรากฏขึ้นในขนาดและสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดเอกภาพและความต่อเนื่องขึ้น ซึ่งเป็นบุคลิกและภาพที่ชัดเจนของสถานที่

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังก่อให้เกิดอัตลักษณ์อีกประการที่ปรากฏชัดเจนและสามารถรับรู้ในทันทีที่เข้าไปในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง คือ ความเป็นพื้นที่ภายใน (interiority) อันเกิดขึ้นจากการโอบล้อมกันของอาคารสองฟากอาคารทั้งสองข้างซึ่งเป็นอาคารพาณิชย์ 2 ชั้น มี

ความสูง 6 - 8 เมตร ขนาดความกว้างของถนนซึ่งมีการขยายและรुक้าเข้าไปในเขตชายคาของอาคาร มีความกว้างประมาณ 5 - 6 เมตร ด้วยเพราะถนนเป็นแนวโค้งทำให้ขนาดของถนนมีความกว้างที่ไม่สม่ำเสมอจนตลอดทั้งแนว ทำให้รู้สึกถึงความเป็นพื้นที่ภายใน แตกต่างจากพื้นที่ส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรี เป็นขนาดของถนนที่ไม่กว้างเกินกว่าการรับรู้เรื่องราวและผิวสัมผัสอันเกิดขึ้นในสองฟากฝั่งถนน และสามารถรับรู้ถึงสุนทรีภาพทั้งทางสถาปัตยกรรม และทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาเยือนพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ นอกจากนี้ขนาดของอาคารที่ไม่สูงเกินกว่าการรับรู้ทางสายตาคมองเห็นในระดับปกติ ทำให้ปริมาตรที่ว่างแห่งนี้ประกอบขึ้นเป็นที่ว่างภายใน (interiority) ที่โอบล้อม (enclosure) และสร้างความรู้สึกปกป้องคุ้มครองขึ้น (sense of protection)

การเกิดขึ้นของความรู้สึกแห่งการปกป้อง (sense of protection) ทำให้บุคลิกของความเป็นพื้นที่ภายในของชุมชนตลาดล่างปรากฏอย่างเด่นชัดและสามารถรับรู้ได้ในทันทีที่เข้าสู่พื้นที่ และผู้คนจึงสามารถรู้สึกถึงการมีตัวตน (existential foothold) ด้วยการปรากฏที่ชัดเจนของระนาบพื้น เพดานหรือท้องฟ้า และมีผนังที่แสดงเรื่องราวผิวสัมผัสชีวิตบนท้องถนน และเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ทำให้คนที่อยู่ในที่ว่างนั้น สามารถรู้ถึงกรอบตำแหน่งที่ตั้ง (frame of orientation) ของตนได้

อาคารที่สูง 2 ชั้นก็ทำให้เป็นที่ว่างมีความใกล้ชิด ซึ่งให้ความเป็นมิตรกับผู้ที่อยู่อาศัยและเข้าไปเยือนพื้นที่ เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนสินค้า คุณภาพ และขนาดสัดส่วนของที่ว่างนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตซึ่งปรากฏการตั้งถิ่นฐานชุมชนขนาดสองฟากถนนเลียบบำแพงเมือง และเกิดการตั้งถิ่นฐานซ้อนทับเรื่อยมาจนปัจจุบัน

การซ้อนทับของการตั้งถิ่นฐานของผู้คน แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่ในห้วงเวลาต่าง ๆ ลักษณะของการเรียงกันของอาคารก็แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางกายภาพด้วยเช่นกัน แนวอาคารที่วางตัวโค้งตามลักษณะภูมิประเทศ ขนานไปกับแนวแม่น้ำลพบุรี และถนนพระราม ทำให้เกิดการรับรู้ถึงความต่อเนื่องของที่ว่าง นำสายตาหายเข้าไปในแนวโค้งที่มีปลายเปิดเป็นที่โล่งขนาดใหญ่และคึกคักของตลาดท่าโพธิ์ ถือได้ว่าเป็นประสบการณ์เฉพาะของชุมชนตลาดล่าง และแนวถนนโค้ง ยังทำให้เกิดทิศทางของถนนที่ชัดเจน อันเป็นคุณภาพของที่ว่างที่สำคัญในการเป็นเส้นทาง (path) ซึ่งจะเชื่อมโยงพื้นที่เมืองเข้าไว้ด้วยกัน และทำให้ภาพของเมืองปรากฏขึ้นชัดเจน

บุคลิกของชุมชนตลาดล่างที่แสดงออกผ่านองค์ประกอบทางกายภาพต่าง ๆ เช่น รูปแบบและลักษณะอาคาร ขนาดสัดส่วนของถนน และแนวโค้งอันเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สามารถ

ส่งผ่านอัตลักษณ์ให้ผู้คนได้รับรู้ได้ในทันทีที่เข้าถึง องค์ประกอบทางกายภาพนี้ได้ผสมเข้ากับวิถีตลาดดั้งเดิม และเกิดกิจกรรมการใช้งานที่วางเป็นร้านค้า ทำน้ำ การขนส่งและค้าขายสินค้าต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์และจิตวิญญาณของตลาดขึ้น ซึ่งเป็นคุณภาพเชิงนามธรรมที่หากสูญเสียไปแล้ว ก็จะทำให้ภาพของชุมชนจางหายไป และกระทบต่อคุณค่าและความแท้ด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี

- ความหมายของสถานที่...จากย่านการค้าริมแม่น้ำ สู่อัตลักษณ์ของเมืองลพบุรี

“แต่ก่อนตรงนี้เป็นบริเวณที่เจริญที่สุดเลย เพราะอยู่ริมแม่น้ำด้วย ใครจะมาซื้อของอะไรก็ต้องมาตรงนี้ เรียกว่าเป็นตลาดนะ” (วิชัย จิโรจน์วงศ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

ตลาดล่างเป็นส่วนหนึ่งของย่านการค้าเก่าแก่ที่สุดในเมืองเก่าลพบุรี เป็นย่านที่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน ชนชาติที่นำมาซึ่งการพัฒนาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า และเคยเป็นย่านที่เจริญที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัด ซึ่งการเป็นย่านการค้าเก่าแก่นี้ ทำให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย และความหลากหลายของการเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมนี้ ได้ขยายขอบเขตครอบคลุมพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี จนกลายเป็นตัวตนของเมืองเก่าในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าของจังหวัดลพบุรีจนถึงปัจจุบัน

สินค้าและบริการต่าง ๆ ในพื้นที่ตลาดล่างนั้น ยังคงดำเนินกิจการต่อเนื่องเรื่อยมา และมีความหลากหลายในประเภทของสินค้าด้วยเช่นกัน อาทิ ร้านขายของชำ ร้านขายสมุนไพรโบราณ ร้านขายข้าวสาร ร้านขายเครื่องจักสาน ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย และร้านตัดเสื้อผ้า รวมถึงการจัดวางสินค้าในกระบุงตะกร้าที่วางอยู่บนแคร่ บนตั่ง หรือบนพื้นถนน เป็นความต่อเนื่องเชื่อมโยงทางวิถีชีวิตจากเมื่อครั้งที่ตลาดล่างเคยรุ่งเรือง อย่างไรก็ตามสินค้าและกิจกรรมหลายชนิดก็ได้หายไปจากพื้นที่ เช่น ผลไม้ อาหารสด ขนมไทย และกิจกรรมตลาดสดยามเช้า ด้วยเหตุผลจากการขยายตัวของเมืองออกไปทางฝั่งตะวันออกของอำเภอเมืองลพบุรี คุณแป้น หมั้นปล้อง ประธานชุมชนตลาดล่าง (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2554) เล่าสะท้อนถึงภาพบรรยากาศบุคลิก ระเบียบโครงสร้าง และกิจกรรมที่หลากหลายของพื้นที่ชุมชนในอดีตว่า “แต่ก่อนอยู่กันแบบตลาด เขาก็จะมาขายของกัน มีปลา มีผลไม้ มีขนมมาขายกัน ทำขนมมานั่งขายตามหน้าร้านเขา ขนมไทย ทองหยิบทองหยอด ทุกอย่าง เป็นตลาดนะ ... แต่ก่อนเป็นตลาดเพราะแม่ค้าหาบมาขาย มีฟุตบาทให้นั่ง ถนนมันจะเล็กกว่านี้ ร้านเขาก็เอื้ออำนวยก็ให้นั่งหน้าร้านเขา ก็ขายหอมกระเทียม น้ำพริกน้ำปลา กะปิ มะพร้าว หมากพลู”

การเป็นย่านการค้าของตลาดล่างยังเป็นจุดแรกเริ่มของตลาดต่าง ๆ ในเมืองเก่า ลพบุรีด้วย เพราะการเดินทางติดต่อค้าขายทั้งหมดเริ่มเกิดขึ้นจากบริเวณริมแม่น้ำลพบุรี ฉะนั้น พื้นที่ถนนพระรามตั้งแต่พระราชวังถึงตลาดท่าโพธิ์จึงถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดตลาดต่าง ๆ ในเมืองเก่าลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองพาณิชย์กรรม ประกอบไปด้วยอาคารห้องแถวที่เป็นร้านค้าเกือบทุกอาคาร และมีตลาดสดกลางแจ้งและตลาดนัดขนาดใหญ่หลายแห่ง เช่น ตลาดสดเทศบาล ตลาดสดหน้าวัดเสาชงทอง ตลาดนัดมโนราห์ ตลาดนัดถนนพระยาจำกัด ตลาดท่าโพธิ์ และตลาดบนเมือง และถึงแม้ว่าเทศบาลเมืองลพบุรีหรือสำนักงานราชพัสดุเจ้าของพื้นที่ จะสร้างโรงตลาดให้ แต่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ก็ยังจับจองพื้นที่ถนนตั้งเป็นตลาดกลางแจ้งข้าง ๆ กับโรงตลาดนั้น รูปแบบของตลาดสดกลางแจ้งที่ไม่ต้องการโครงสร้างปกคลุมจึงเป็นเหมือนลักษณะเฉพาะของเมืองเก่าลพบุรีอันมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ถนนพระราม ซึ่งตลาดล่างยังคงศักยภาพในการเป็นตัวแทนที่สื่อให้เห็นถึงรูปแบบดั้งเดิมของตลาดในเมืองลพบุรี และชี้ให้เห็นการขยายตัวของเมืองออกจากพื้นที่ริมน้ำด้วย

นอกจากพื้นที่ตลาดบนถนนพระรามแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการ ก็คือ ท่อน้ำ ประตูก่อนน้ำเก่าแก่พร้อมป้ายชุมชนที่แสดงร่องรอยแห่งกาลเวลาบอกเล่าถึงหน้าที่และความสำคัญของท่อน้ำเก่าแก่นี้ และยังเป็นกรอบให้กับสายตาผู้คนได้มองลงไปสู่พื้นที่ชุมชนริมน้ำเบื้องล่าง ซึ่งมีลานโล่งที่เคยเป็นท่าขนส่งสินค้า ทำให้เกิดความรู้สึกน่าค้นหา เมื่อเดินลงไปยังชุมชนริมน้ำด้านล่าง ยังสามารถมองเห็นเจดีย์หลวงปู่แสง วัดมณีชลขันธ์ จุดหมายตาสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเมืองลพบุรี ซึ่งหากท่อน้ำตลอดจนอาคารบ้านเรือนริมน้ำนี้ได้รับการปรับปรุงให้มีสภาพดี เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะสามารถฟื้นชีวิตให้กับพื้นที่ตลาดล่างแห่งนี้ได้อีกครั้งหนึ่ง

การเป็นท่อน้ำและย่านการค้าสำคัญของเมืองในอดีต พื้นที่ชุมชนตลาดล่างสามารถเป็นตัวแทนที่ยังคงภาพและบุคลิกชัดเจนพอจะสื่อความหมายแห่งการเป็นท่อน้ำเก่าแก่และการเป็นพื้นที่พาณิชย์ที่เคยรุ่งเรืองบนถนนพระรามแห่งนี้ แต่ปัจจุบันพื้นที่บริเวณท่อน้ำเก่านั้นไม่ได้รับการเฉลิมฉลองถึงความสำคัญ ทำให้ความหมายของการเป็นท่อน้ำและการเป็นชุมชนตลาดและวิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์กับแม่น้ำ รวมถึงความหมายของแม่น้ำลพบุรีนั้นลดน้อยลงด้วย

ภาพที่ 4.31 ความอบอุ่นและแนวโค้งของถนน สร้างความต่อเนื่องทางสายตาให้กับพื้นที่ตลาดล่าง และขนาดและสัดส่วนของที่ว่างก็สร้างความเป็นมิตร อีกทั้งความหลากหลายของสินค้าและการจัดเรียง ก็ทำให้รับรู้ได้ถึงผิวสัมผัสของชีวิตของชุมชน

ดังนั้นบุคลิกของตลาดล่างนั้น นอกจากจะมีบุคลิกที่เกิดขึ้นจากสถานที่ตั้งคือแนวโค้งแล้ว ยังมีประเด็นของการเป็นย่านการค้า ซึ่งมีความหลากหลายทั้งประเภทของสินค้า และรูปแบบของอาคารที่สวยงาม แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกภาพภายในพื้นที่อันอบอุ่น บ่งบอกถึงลักษณะสัดส่วน และการเป็นองค์ประกอบของเมืองในอดีต อีกทั้งยังมีลักษณะวิถีชีวิตของผู้คนที่เกื้อกูลกัน เหล่านี้ประกอบขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดล่าง หรือตัวตนของชุมชน ที่ทำให้ผู้คนรู้จักจดจำ และประทับใจชุมชนแห่งนี้

จากการวิเคราะห์คุณค่าด้านอารมณ์ของพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนั้น จะเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจ (wonder) อัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณของสถานที่ (identity/spirit of place) นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏในเชิงนามธรรม เช่น การรับรู้ที่ว่างด้วยกลิ่น การรับรู้ความเป็นพื้นที่ภายใน (interiority) และการรับรู้ถึงการอบอุ่นของที่ว่าง ตลอดจนผลกระทบต่อจิตใจของผู้คนในเชิงจิตวิทยาเช่น การรับรู้ถึงความรู้สึกแห่งการปกป้อง (sense of protection) เหล่านี้เกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพที่ทำให้เกิดภาพ บุคลิก และคุณภาพของที่ว่าง และทำให้

สถานที่แห่งนี้ตราตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้คนได้ ดังนั้นในการดำเนินการอนุรักษ์ หรือแม้แต่การพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอันเป็นวัตถุประสงค์ที่ชาวชุมชนต้องการจะพัฒนาชุมชนนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาความแท้ของสถานที่เชิงนามธรรม หรือ คุณค่าทางอารมณ์ ให้ดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งจะไปสู่การรักและหวงแหน และการดำรงอยู่มรดกอย่างยั่งยืน

4.5 สรุปการวิเคราะห์ความแท้และคุณค่าภายในชุมชนตลาดล่าง

จากการวิเคราะห์ สามารถทำให้เราเข้าใจในคุณค่าของตลาดล่างนั้นประกอบไปด้วยคุณค่าที่เป็นความแท้ในทั้ง 4 มิติ คือ ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ด้านรูปทรงและการออกแบบ ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย และด้านที่เป็นคุณภาพเชิงนามธรรม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- **ความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน (Authenticity in Location and Setting)** ประกอบด้วย ประเด็นของภูมิประเทศที่ตั้งอยู่บริเวณชุมทางน้ำ ทำให้เกิดหน้าที่ในการเป็นท่าหน้า อันเป็นจุดรวม (node) ของสินค้าและผู้คนในการเข้าสู่พื้นที่เมืองเก่าและอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดลพบุรี รวมถึงการเป็นย่านและเส้นทางการค้าของเมืองที่ยังคงเป็นเช่นนั้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะลดระดับความสำคัญลง ตลอดจนการดำรงขนาด สัดส่วน และคุณภาพของที่วางและอาคารของเมืองเก่าในอดีต อาทิ พื้นที่ลานท่าหน้า ชุมประตู่ท่าหน้า อาคารแถวพาณิชย์ และความกว้างของถนนพระราม เหล่านี้เป็นความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์ของภูมิทัศน์เมือง ซึ่งตอบรับและส่งเสริมให้ภาพของเมืองเก่าลพบุรีในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ของชาติปรากฏชัดเจนขึ้น

ดังนั้นองค์ประกอบของความแท้ ก็คือ **แม่น้ำลพบุรี** ซึ่งต้องการการดูแลรักษาและพลิกฟื้นวิถีชีวิตและ **ความสัมพันธ์ของผู้คนกับสายน้ำ** ให้กลับมาอีกครั้ง โดยเสนอให้จัดกิจกรรม เช่น การจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตริมแม่น้ำลพบุรี และพลิกฟื้นการใช้งานท่าหน้าต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำและสภาพน้ำแล้ว ยังส่งผลดีต่อภาพของเมืองเก่าลพบุรีด้วย

นอกจากนี้ยังมีประเด็นของการเป็นย่านแรกในเมืองเก่าลพบุรีที่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน และขยายพื้นที่ย่านการค้าจากบริเวณริมแม่น้ำ เข้าไปสู่พื้นที่ทางตอนเหนือของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด ทำให้ภาพของการเป็นศูนย์กลางการค้าและความเจริญของเมืองเก่าลพบุรี ยังคงดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

● **ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ (Authenticity in Form and Design)** ประกอบด้วย ตัวสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม คือ รูปแบบอาคาร 4 รูปแบบ ได้แก่ บ้านริมน้ำ ห้องแถวไม้ ตึกแถวรูปแบบอิทธิพลตะวันตก และตึกแถวสมัยใหม่ – อาร์ตเดโค ซึ่งทั้งหมดมีรูปแบบและสัดส่วนที่เฉพาะ สร้างบุคลิกให้กับชุมชนตลาดล่าง และแสดงให้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลพบุรี และมีวิถีชีวิตค้าขายจากการปลูกสร้างอาคารแถวพาณิชย์ อีกทั้งสะท้อนความรุ่งเรืองและความต่อเนื่องยาวนานของตลาดล่างผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นที่นิยมตามกาลสมัยต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีภูมิสถาปัตยกรรมของแม่น้ำและท่าน้ำ ที่ลดระดับความสูงลงสู่แม่น้ำ และเปิดมุมมองสู่ชุมชนย่านสถานและจุดหมายสำคัญของเมือง คือ เจดีย์หลวงพ้อแสงวัดมณีชลขันธ์ ซึ่งเป็นภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นจิตวิญญาณของสถานที่อันทำให้เกิดท่าน้ำสำหรับขนส่งผู้คนและสินค้า ตลอดจนเกิดตลาดขึ้นบนถนนพระราม ซึ่งในอดีตมีทางเท้าอยู่หน้าอาคารแถวพาณิชย์ที่วางตัวตามแนวโค้งตามธรรมชาติของพื้นที่ ทางเท้านี้เป็นที่ตั้งหาบเร่แผงลอยของพ่อค้าแม่ค้าในอดีตที่ครั้งตลาดล่างยังคึกคัก ในปี พ.ศ. 2528 ได้มีการขยายผิวถนนในตลาดล่างไปประชิดหน้าอาคารแถว ทำให้ทางเท้าดังกล่าวหายไปจากพื้นที่

แนวโค้งของถนนและอาคารแถวพาณิชย์นี้ นอกจากจะมีรูปแบบ และสัดส่วนที่แตกต่าง และมีคุณค่าเป็นมรดกของเมืองเก่าลพบุรี คือ เป็นพื้นที่แห่งเดียวในเมืองเก่าที่ยังคงรูปแบบและสัดส่วนของอาคารและที่ว่างแบบดั้งเดิมในอดีต ยังเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ทำให้เกิดคุณภาพของสถานที่เชิงนามธรรมขึ้นอีก เช่น ความเป็นภายใน และการโอบล้อมของพื้นที่ ซึ่งหากความแท้ทางด้านรูปทรงและการออกแบบเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปก็必将ทำให้คุณภาพของสถานที่เชิงนามธรรมเหล่านี้หายไปจากสถานที่ด้วย

● **ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย (Authenticity in Use and Function)** ประกอบด้วย มิติในเชิงการใช้งานพื้นที่ เชิงสังคม และเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างแต่เชื่อมโยงกันคือ การใช้งานพื้นที่ของชุมชนตลาดล่างนั้น พื้นฐานเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่เกิดจากองค์ประกอบทางธรรมชาติ คือ แม่น้ำลพบุรี เป็นชุมชนอยู่อาศัยที่พึ่งพาแม่น้ำตามอย่างวิถีชีวิตสังคมไทยในอดีต ซึ่งการตั้งถิ่นฐานรูปแบบอาคารขนานข้างถนนนี้ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการตั้งถิ่นฐานทับซ้อนเรื่อยมาจนปัจจุบัน

การที่ชุมชนตั้งอยู่ริมน้ำให้เกิดการใช้งานของพื้นที่เป็นท่าน้ำ สำหรับเดินทางสัญจรของผู้คนข้ามฟากไปยังวัดมณีชลขันธ์ และวัดพรหมมาสเตอร์ รวมถึงเดินทางไปยังพื้นที่อื่น ๆ และเป็นที่มาของการพัฒนาเป็นพื้นที่ค้าขายขนส่งสินค้าต่าง ๆ ตลอดแนวแม่น้ำลพบุรี เกิดเป็น

ย่านและเส้นทางการค้าขนาดใหญ่ของเมืองและจังหวัด เพื่อกระจายสินค้าต่าง ๆ ไปยังต่างอำเภอ เกิดเป็นคุณค่าเชิงเศรษฐกิจที่เกิดจากธรรมชาติของพื้นที่ สะท้อนออกมาผ่านอาคารแถวพาณิชย์ที่เปิดพื้นที่ชั้นล่างเป็นพื้นที่ร้านค้า การใช้งานพื้นที่เป็นตลาดค้าขายจึงจิตวิญญาณของสถานที่อีกประการ

ระบบสังคมในชุมชนก็ยังคงลักษณะวิถีแบบสังคมในอดีต ที่พึ่งพาอาศัย เกื้อกูลช่วยเหลือกัน มีการให้ร้านค้าหาบเร่แผงลอยมาตั้งแผงขายหน้าอาคารแถวดังเช่นอดีต และช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก เช่น ยามเกิดเหตุอุทกภัยใน พ.ศ. 2554 และเหตุอัคคีภัยใน พ.ศ. 2555 และผู้คนในชุมชนก็มีมิตรไมตรีและมีอัธยาศัยที่ดีต่อกัน อย่างไรก็ตามผู้คนในปัจจุบันเริ่มที่จะห่างหายกันไปบ้าง จึงเกิดการจัดงานทำบุญกลางบ้านโดยการให้ชาวชุมชนนำอาหารมาร่วมทำบุญในวังสงกรานต์ เพื่อประสานสายสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนให้กลับมาเหนียวแน่นอีกครั้งหนึ่ง

● **ความแท้ด้านที่เป็นคุณภาพเชิงนามธรรม (Authenticity in Immaterial Quality)** ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ ความอัศจรรย์ใจ (wonder) และอัตลักษณ์ของสถานที่ ซึ่งเป็นคุณค่าที่มีผลต่อการรับรู้ที่ว่างและความงามของสถานที่ และทำให้เกิดภาพ ความเข้าใจ และความประทับใจสถานที่

ในประเด็นของ ความอัศจรรย์ใจนั้นเกี่ยวเนื่องกับการเข้าถึงสถานที่ที่มีฉากของเมืองเก่าลพบุรีนั้นปัจจุบันอันเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มีอาคารสูงและถนนกว้าง แต่เมื่อเข้าสู่พื้นที่ชุมชนตลาดล่างก็จะพบกับความแตกต่างขององค์ประกอบทางกายภาพภายในชุมชน อีกทั้งมีกลิ่นยาสมุนไพรและกิจกรรมการค้าขาย ที่ชวนให้ผู้ที่เข้าสู่พื้นที่ชุมชนหวนระลึกถึงอดีตและรากของเมืองเก่าลพบุรี เป็นความอัศจรรย์ใจที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบโดยรวมของชุมชน

นอกจากนี้ องค์ประกอบโดยรวม อันประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพ และกิจกรรมและหน้าที่ของตลาดล่าง ยังส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ของสถานที่ ที่ถ่ายทอดผ่านขนาดของที่ว่างที่ทำให้เกิดความเป็นพื้นที่ภายในและการโอบล้อม ตลอดจนความต่อเนื่องทางสายตาของ ความสูงอาคารที่สวยงามและแนวโค้งของถนนตามภูมิประเทศอันเป็นบุคลิกที่ปรากฏชัดเจน อีกทั้งมีอัตลักษณ์ในเชิงความหมายของวิถีชีวิตและสังคม ที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำลพบุรีและการค้าขายในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต ช่วยเติมเต็มความรู้สึกถึงรากของผู้คนที่เข้ามาเยือน จึงทำให้ภาพของชุมชนตลาดล่างปรากฏชัดและเป็นที่น่าสนใจกับผู้คน

จากบทสรุปความแท้ของสถานที่ทั้ง 4 ด้านสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ตารางสรุปความแท้ในชุมชนตลาดล่าง

ความแท้	คุณค่า		ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า
สถานที่และการตั้งถิ่นฐาน	ภูมิทัศน์	ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ	แม่น้ำ ทำนน้ำ ถนนพระราม	เป็นต้นกำเนิดของชุมชน การขนส่ง และการค้าขาย
		ภาพของเมือง	สัดส่วนของ บ้านเรือน / การเป็นย่านและ เส้นทางการค้า	เป็นมรดกที่มีการใช้งานอย่าง ต่อเนื่อง และช่วยสร้างให้เกิด ภาพของเมืองประวัติศาสตร์ที่ ชัดเจน/ เป็นพื้นที่ที่ยังคงขนาดและ สัดส่วนของเมืองในอดีต มี คุณค่าในการศึกษาพัฒนาการ ของเมือง
	การตั้งถิ่นฐาน	การตั้งถิ่นฐาน ฐานของ คนจีน	ที่แรกตั้งถิ่นฐาน ของคนจีนใน เมืองเก่าลพบุรี	เป็นจุดกำเนิดของศาลเจ้า ประเพณี และการค้าขายใน เมืองเก่าลพบุรี
รูปทรง และการออกแบบ	สถาปัตยกรรม	รูปแบบอาคาร	บ้านริมน้ำ	เป็นบ้านพื้นถิ่น แสดงให้เห็น การใช้ชีวิตและความสำคัญ ของแม่น้ำลพบุรี
			ห้องแถวไม้	เป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น และ อาคารพาณิชย์ที่เก่าแก่ที่สุด ของเมืองเก่าลพบุรี
			ตึกแถวอิทธิพล รูปแบบศิลปะ ตะวันตกในอดีต	เป็นตึกแถว 2 หลังในเมืองเก่า ที่มีรูปแบบดังกล่าว แสดงให้ เห็นความเจริญในอดีต

ตารางที่ 4.1 ตารางสรุปความแท้ในชุมชนตลาดล่าง (ต่อ)

ความแท้	คุณค่า			ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า
รูปทรง และการออกแบบ	คุณค่าทางวัฒนธรรม	สถาปัตยกรรม	รูปแบบอาคาร	ตึกแถวสมัยใหม่ - อาร์ตเดโก	เป็นตึกแถวสมัยใหม่ 2 ชั้น ซึ่งเหลืออยู่ไม่มาก และบ่งบอกถึงความต่อเนื่องของการใช้งาน
ประโยชน์และการใช้งาน	คุณค่าด้านการใช้งาน	การใช้สอย	การใช้สอย	บ้าน ทำน้ำ และตลาด	เป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย รูปแบบ เป็นทั้งที่พักอาศัย และเป็นทำน้ำ เป็นที่ประกอบกิจการค้าขาย ซึ่งต้องการบรรยากาศของสถานที่ต่างกัน
		สังคม	สังคม	ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน	เป็น "ชุมชน" ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยระแวดระวังภัยให้เพื่อนบ้าน และมีความพยายามขององค์กรชุมชนที่จะสร้างความสนิทสนมกลมเกลียวให้มากขึ้นด้วยการจัดงานทำบุญกลางบ้าน
		เศรษฐกิจ	เศรษฐกิจ	ย่านและเส้นทางการค้า	เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สำคัญที่สุดในอดีตของลพบุรี เป็นแหล่งค้าปลีกและค้าส่ง ข้าวสาร ยาสมุนไพร และเครื่องจักสาน

ตารางที่ 4.1 ตารางสรุปความแท้ในชุมชนตลาดล่าง (ต่อ)

ความแท้	คุณค่า		ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า	
คุณภาพเชิงนามธรรม	คุณค่าทางอารมณ์	ความอัศจรรย์ใจ	การเข้าสู่พื้นที่	กลิ่นยาสมุนไพรมีกิจกรรมค้าขายดั้งเดิม การคงอยู่ของอาคาร สัดส่วนของที่วาง และแนวโค้งของถนน	เป็นพื้นที่ที่สร้างความรู้สึกแตกต่างอย่างชัดเจนจากส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรี มีกลิ่นยาสมุนไพรมีประตูทางทิศใต้ รวมถึงมีสินค้า อาคารเก่า และบรรยากาศอันเกิดจากแนวโค้ง
			การถวิลหาอดีต	ร่องรอยแห่งกาลเวลา	เป็นการแสดงให้เห็นความต่อเนื่องของการใช้งานผ่านกาลเวลา เห็นถึงความรุ่งเรืองของชุมชน และเห็นภาพในอดีตของเมืองเก่าลพบุรี
		อัตลักษณ์	บุคลิกของสถานที่	การโอบล้อมและผิวสัมผัสแห่งชีวิต	เป็นคุณภาพที่เกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น แนวโค้งของภูมิทัศน์ รูปแบบอาคาร และสัดส่วนของที่วาง และเกิดจากกิจกรรมในพื้นที่
			ความหมายของสถานที่	ทำน้ำตลาด	เป็นย่านและเส้นทางการค้าเก่าที่มีความสำคัญ แสดงออกถึงรูปแบบของอาคาร เมืองกิจกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของตลาดและสังคมริมแม่น้ำลพบุรีในอดีต

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า คุณค่าของชุมชนตลาดล่างนั้นมีปรากฏในหลายด้าน ทั้งในเชิงที่จับต้องได้ เช่น รูปแบบอาคาร สินค้า และลักษณะภูมิประเทศ และในเชิงที่จับต้องไม่ได้ เช่น การใช้งานพื้นที่ วิถีชีวิตสังคม อัตลักษณ์ และความอัจฉริยะ ซึ่งคุณค่าเหล่านี้เป็นความแท้ของสถานที่ที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้ตลาดล่างยังคงคุณค่าความสำคัญ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมระดับชุมชนต่อเมืองเก่า และต่อจังหวัดลพบุรีต่อไป

ความแท้ทั้ง 4 ประการ คือ ความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย และความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม ที่ผ่านการวิเคราะห์จากคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ คุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางการใช้สอย นั้น ทำให้เห็นว่าตลาดล่างเป็นมรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสำคัญ สมควรได้รับการอนุรักษ์ไว้และพัฒนาไว้โดยต้องอาศัยแนวทางในการอนุรักษ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ความแท้ของสถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดขึ้นทำลายความแท้ของสถานที่จนทำให้สถานที่หมดความสำคัญลง ซึ่งจากการวิเคราะห์ความแท้ นั้นได้นำไปสู่การเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อันจะนำเสนอในบทถัดไป

บทที่ 5

แนวคิดในการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากที่ได้วิเคราะห์ถึงความแท้ของชุมชนตลาดล่าง โดยใช้คุณค่าของชุมชนเป็นพื้นฐานในบทที่ 4 ความแท้ของชุมชนที่ได้วิเคราะห์มานั้น เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนตลาดล่างมีคุณค่าและความสำคัญ จึงถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์ ตลอดจนฟื้นฟูความแท้ที่ได้จางหายไปจากพื้นที่ให้กลับคืนมา เพื่อให้ตลาดล่างกลับมาคือคึกคักเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต

ดังนั้นในบทที่ 5 จึงได้นำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์คุณค่าและความแท้ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยนำประเด็นในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่ได้สรุปไว้ในบทที่ 2 มานำเสนอเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง โดยเน้นที่การรักษาความแท้ของชุมชน และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันจะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

ประเด็นสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่ได้สรุปไว้ในบทที่ 2 ประกอบด้วย 6 ประเด็น ดังนี้

1. การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก
2. การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม
3. การรักษาความแท้
4. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก
5. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนา
6. การประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาที่ความแท้ของพื้นที่ชุมชน อันจำเป็นต้องรักษาไว้ เพื่อให้ชุมชนยังคงคุณค่าและความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าและของจังหวัดลพบุรีต่อไป ดังนั้นในการนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างนี้ จึงลำดับเนื้อหาตามความสำคัญและประเด็นที่มุ่งศึกษา คือ นำประเด็นของการรักษาความแท้ มาอธิบายเป็นอันดับแรก แล้วจึงอธิบายประเด็นอื่น ๆ ตามลำดับ

5.1 แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน

แนวคิดที่นำเสนอในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นในการรักษาความแท้ของชุมชนดั้งระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา ด้วยเพราะการพัฒนาที่เกิดขึ้น อันรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ชาวชุมชนและทางภาครัฐมุ่งหวังให้เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง และในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อความแท้ของพื้นที่มรดก อันจะทำให้พื้นที่มรดกนั้นสูญเสียคุณค่าและความสำคัญลงได้

แนวคิดที่นำเสนอเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ดังต่อไปนี้

5.2.1 การรักษาความแท้

การรักษาความแท้ ถือเป็นขั้นตอนที่ความสำคัญที่สุดที่ต้องคำนึงถึง เพราะเป็นจุดประสงค์สำคัญของการอนุรักษ์ที่ทำให้ชุมชนที่ดำเนินการอนุรักษ์นั้น สามารถดำรงความสำคัญของสถานที่ในฐานะพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมไว้ได้ ซึ่งการเป็นพื้นที่มรดกนี้เป็นประเด็นตั้งต้นที่ทำให้เกิดการตระหนักในคุณค่าและเกิดการดำเนินการอนุรักษ์ตามมา ดังนั้นการรักษาความแท้ของชุมชนจึงเป็นขั้นตอนของการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการศึกษานี้

จากที่ได้ศึกษาความแท้ของสถานที่ซึ่งจำแนกออกตามพิธีสารฮอยอันสำหรับการอนุรักษ์ที่ดีในเอเชีย (Hoi An Protocol for Best Conservation practice in Asia) ซึ่งจำแนกความแท้ออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านสถานที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐาน, ด้านรูปทรงและการออกแบบ, ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย, และด้านคุณภาพเชิงนามธรรม และผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ความแท้ของชุมชนตลาดล่างในด้านเหล่านั้น ดังนี้

• การรักษาความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน

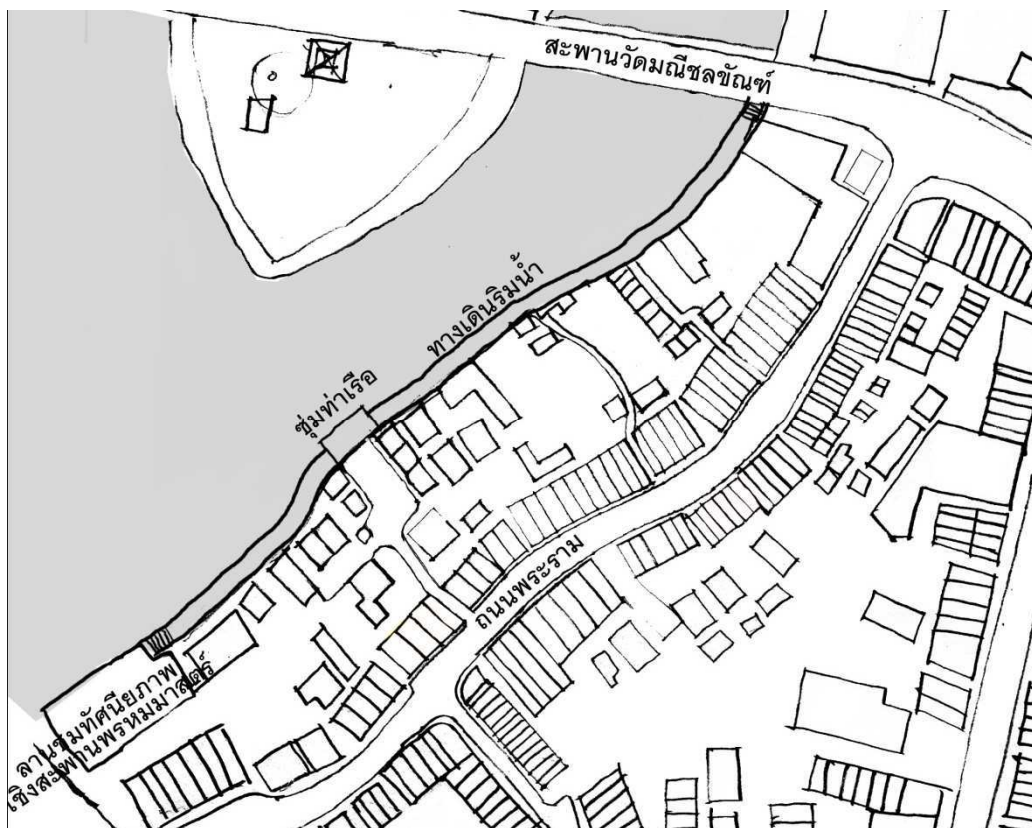
ความแท้ด้านสถานที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐาน เป็นความแท้ด้านพื้นฐานทางกายภาพที่มีบทบาทต่อการเกิดขึ้นและการดำเนินไปของชุมชน เพราะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และจากบทที่ 4 ได้สรุปความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐานว่าประกอบด้วย คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง และคุณค่าเชิงการตั้งถิ่นฐาน คุณค่าแต่ละด้านนั้นมีแนวคิดสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนา คือ

- คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ แม่น้ำลพบุรี ซึ่งหมายรวมถึงลำน้ำทั้งหมดที่มาบรรจบกันบริเวณทุ่งพรหมมาสเตอร์ คือ แม่น้ำลพบุรี คลองระบายนใหญ่ชัยนาท - ป่าสัก 3 (คลองบางชันหมาก หรือ ห้วยมูล) และคลองคูเมือง, ทำน้ำตลาดล่าง และ

ถนนพระราม แนวคิดในการอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้จึงประกอบไปด้วย 3 ประเด็น คือ การฟื้นฟูภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมโดยรอบแม่น้ำลพบุรี, การฟื้นฟูท่าน้ำตลาดล่าง, และการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมถนนพระราม

การฟื้นฟูภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมโดยรอบแม่น้ำลพบุรีและการฟื้นฟูท่าน้ำตลาดล่าง ซึ่งพื้นที่แม่น้ำและท่าน้ำนั้นเป็นเหมือนหัวใจของชุมชนที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและชุมชนตลาดขึ้น จึงควรปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมริมน้ำ โดยในส่วนนี้เป็นส่วนของการนำเสนอแนวคิดในเชิงกายภาพเท่านั้น ในส่วนของการฟื้นฟูหน้าที่และการใช้งานของพื้นที่ริมน้ำ จะนำเสนอในหัวข้อ ความแท้ด้านการใช้งาน ต่อไป

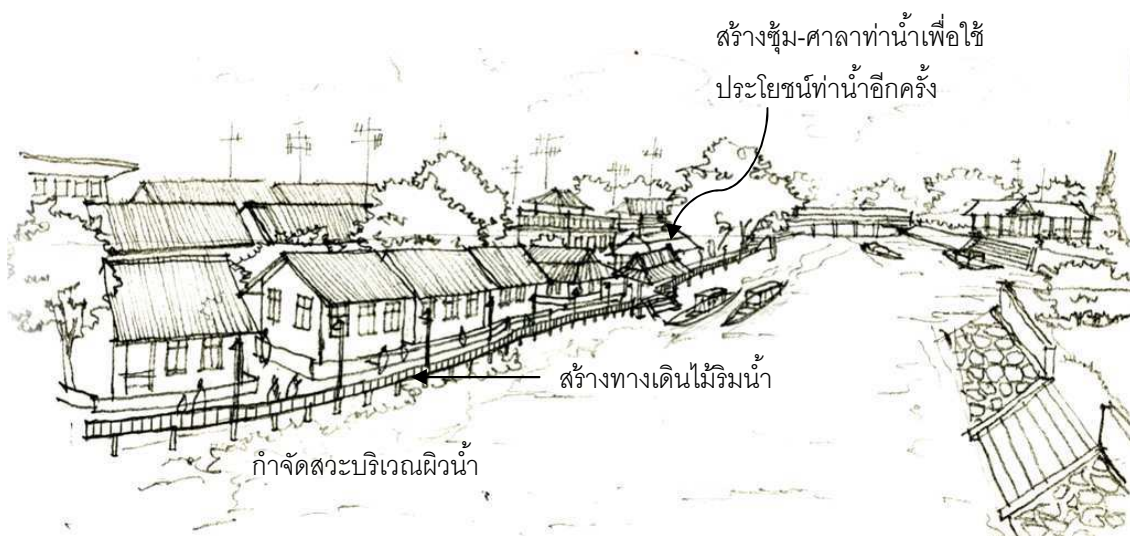
แนวคิดที่นำเสนอเพื่อฟื้นฟูภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมริมน้ำลพบุรี เสนอให้กำจัดวัชพืชบริเวณริมน้ำและผักตบชวาบนผิวน้ำ เพื่อทัศนียภาพที่เป็นระเบียบเรียบร้อย อีกทั้งในส่วนของ การเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำ ซึ่งนอกจากการเข้าถึงจากชุมประตูท่าน้ำของจากร้านสะดวกแล้ว บ้านริมน้ำในสวนอื่นต้องเดินเข้าจากตรอกแคบประมาณ 80 เซนติเมตรจากถนนพระราม ไม่สามารถเดินเชื่อมต่อกับลานท่าน้ำได้ ทำให้พื้นที่ริมน้ำเป็นเหมือนด้านหลังของชุมชน จึงมีแนวคิดให้สร้างทางเท้าเชื่อมต่อบ้านต่าง ๆ บริเวณพื้นที่ริมน้ำ เพื่อให้บ้านต่าง ๆ สามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นจากพื้นที่ริมน้ำ และสามารถไปมาหาสู่กันได้สะดวกขึ้น และยังช่วยสร้างทัศนียภาพที่สวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย เสนอให้ทำทางเดินริมน้ำนี้เชื่อมต่อตั้งแต่ลานชมทัศนียภาพบริเวณเชิงสะพานวัดพรหมมาستر ไปจนถึงสะพานวัดมณีชลขันธ์ หรืออาจทำเชื่อมต่อไปจนถึงป้อมท่าโพธิ์ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือตามที่หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรีได้เสนอไว้ (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี, 2555: 111, 113) ทางเดินริมน้ำนี้ควรใช้วัสดุที่กลมกลืนกับพื้นที่ดั้งเดิม เช่น ไม้ หรือ วัสดุที่ให้ความรู้สึกถึงไม้ โดยอาจสร้างเป็นท่อนหรือแพลอยน้ำเพื่อรองรับปัญหาในฤดูน้ำหลาก การสร้างทางเดินให้บ้านริมน้ำสามารถเข้าถึงได้จากทางแม่น้ำนี้ ยังเป็นการหันเอาหน้าบ้านของชาวบ้านกลับมาอยู่ที่แม่น้ำลพบุรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้แม่น้ำลพบุรีมีการปรากฏที่ชัดเจนขึ้น และช่วยผู้คนเห็นความสำคัญห่วงแหน และช่วยกันดูแลรักษาสภาพน้ำ เป็นประโยชน์ที่สามารถขยายวงกว้างออกไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้ด้วย นอกจากนี้การสร้างทางเดินริมน้ำ ยังเป็นส่วนส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนประวัติศาสตร์ เพราะนอกจากบริเวณชายน้ำสามารถมองเห็นจุดบรรจบกันของสายน้ำทั้ง 3 สาย และเห็นเจดีย์หลวงพ่อแสงแล้ว ทางเดินริมน้ำนี้จึงจะเป็นจุดชมภูมิทัศน์แม่น้ำลพบุรีสำหรับนักท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่พักผ่อนสำหรับคนเมืองลพบุรีได้ด้วย

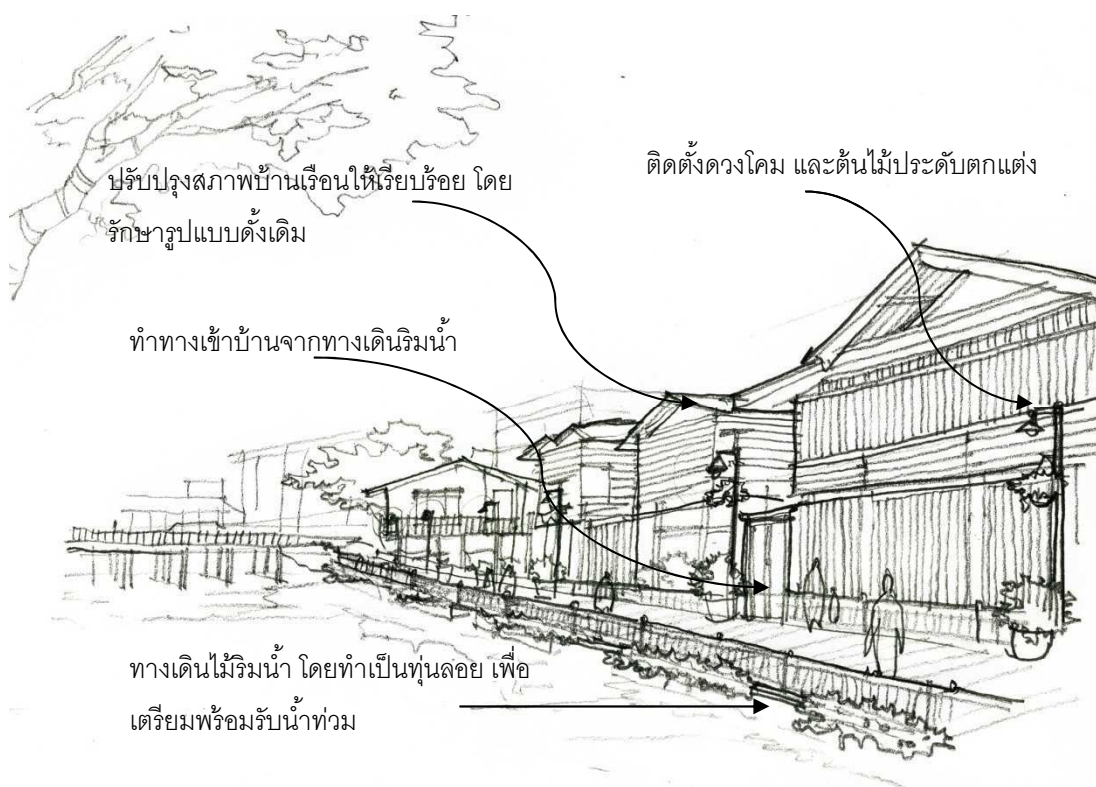
แผนที่ 5.1 ทางเดินริมน้ำที่เสนอให้สร้างขึ้น

ภาพที่ 5.1 สภาพพื้นที่ริมแม่น้ำในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.2 ภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำ

ภาพที่ 5.3 ภาพร่างแนวคิดการจัดทำทางเดินริมน้ำ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบให้กับพื้นที่ริมแม่น้ำ และพลิกพื้นที่การใช้งานท่าเรือขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดกิจกรรมขึ้นในพื้นที่

ในส่วนของการปรับปรุงกายภาพของพื้นที่บริเวณเก่าทำน้ำข้างร้านสังข์เวสเสส เสนอให้สร้างซุ้มหรือศาลาขึ้นบริเวณริมน้ำ เชื่อมต่อกับทางเดินริมน้ำ เพื่อให้เป็นจุดหมายตาหรือเน้นความสำคัญของทำน้ำแห่งนี้ และควรรื้อฟื้นทางน้ำแห่งนี้ให้กลับมาใช้งานอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการใช้งานเพื่อการสัญจรคมนาคม หรือ การใช้งานเพื่อการท่องเที่ยวซึ่งเสนอให้จัดขึ้นมาใหม่ (อธิบายเพิ่มเติมในส่วนของ *ความท้าทายด้านการใช้งาน*) นอกจากนี้เสนอให้ปรับปรุงวัสดุปูผิว เพื่อเน้นความสำคัญของพื้นที่ และเชื่อมโยงพื้นที่ทำน้ำกับทางเท้าของถนนพระรามที่เสนอให้รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้ง และใช้วัสดุเช่น ประเบื้องคอนกรีตสีอิฐ ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้บริเวณทางเท้ารอบโบราณสถานและในบริเวณตลาดลพบุรี

สร้างซุ้ม-ศาลา เพื่อปลูกความสำคัญของทำน้ำ
โดยให้เป็นทำน้ำท่องเที่ยว

ปรับปรุงวัสดุ เพื่อเชื่อมต่อกับทางเท้า
รื้อฟื้นกิจกรรมค้าขาย ถนนพระรามที่เสนอให้รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่

ภาพที่ 5.4 สภาพปัจจุบันและภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงทำน้ำ

สำหรับแนวคิดในการการใช้งานทำน้ำนั้น สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวชุมชนและคณะกรรมการชุมชนที่เสนอโครงการปรับปรุงพื้นที่ตลาดล่างนั้น ดังนี้

“ผมว่า ริมน้ำนี่ดีที่สุดเลย บรรยากาศ ไม่ร้อนด้วยคนที่จะไปสิงห์บุรีเค้าก็เห็น มันจะเหมือนกับ ทำข้ามนะ มันจะเป็นข้าง ๆ ชายแม่น้ำนี่และมีสะพานด้านข้าง ๆ แล้วให้ของมาขาย ได้วันเสาร์อาทิตย์ต้นเดือน” (สุรวิธ สิริโรจน์สถาพร, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

และมีความเห็นในการทำเป็นทางเดินแพลอยริมน้ำและจัดกิจกรรมขายของ และยังเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ในชุมชนริมน้ำว่า “มันเป็นบ้านเก่าขายน้ำอะไรอย่างนี้ เป็นร้านขายของ จะเอาเรือมาขายก็ได้ ลองไปถ่ายรูปดูเถอะ จากสะพานวัดมณีฯ นะ...

ถ้าเอาผักปอดออก สวย! แล้วขอซื้อที่เค้าทำเป็นสะพานเดิน ถ้าทำเรื่องได้มันก็น่าจะขอได้ ทำแบบ
แพลายนะ แพลายน้ำเป็นทางเดิน แล้วมันจะมีบ้านยื่นไปในแม่น้ำไง มันก็จะสวย คือที่แนะนำ
เพราะมันเป็นที่ที่รถผ่านบ่อยไง คนก็มองแล้วรู้สึกว่ามันมีอะไร เค้าก็จะจอดแวะดู” (พ.อ.อ.
จิตติพัฒน์ พิมพ์พันธ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554)

การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมถนนพระราม ประกอบด้วยการรื้อฟื้นทางเท้าริมถนน
พระราม การรักษาความแท้ของรูปแบบ ขนาด และแนวอาคาร เพื่อรักษาความต่อเนื่องทางสายตา
และรักษาแนวโค้งของถนนที่ทำให้เกิดคุณค่าด้านอารมณ์ต่าง ๆ กับสถานที่ และการปรับปรุงพื้นที่
เสนอให้รื้อฟื้นทางเท้าด้านหน้าอาคารทั้งสองฟากถนน เพื่อเป็นพื้นที่ทางเดินสัญจรสำหรับผู้คน
และเป็นที่ตั้งหาบเร่ขายสินค้า และควรให้ใช้วัสดุที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ในส่วนในพื้นที่เมืองเก่าอื่น ๆ
คือ ใช้กระเบื้องสีแดงอิฐปูพื้น เพื่อสร้างความต่อเนื่องเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ทาง
ประวัติศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน สำหรับผิวถนนพระรามนั้น อาจใช้วัสดุที่ดูไม่เหมือนกับพื้นผิว
การจราจรส่วนอื่นที่ลาดยางมะตอย อาทิ ปูกระเบื้องคอนกรีต เป็นต้น เพื่อสร้างความรู้สึพิเศษ
ให้กับสถานที่ และส่งเสริมการเดินทางและการจักรยานในพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้ผู้คนรับรู้ถึง
ผิวสัมผัสของชีวิตในชุมชน อีกทั้งควรให้มีการติดตั้งดวงโคมเพื่อความปลอดภัย หรือเพื่อจัด
กิจกรรมตอนกลางคืน โดยให้เลือกรูปแบบที่ตอบรับกับรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีมากในพื้นที่ คือ
ห้องแถวไม้ หรือ ตึกแถวสมัยใหม่-อาร์ตเดโก และให้มีการของความร่วมมือระดับกระถางต้นไม้
หน้าอาคาร และรณรงค์การรักษาความสะอาดของพื้นที่

ทั้งนี้อาจมีการจัดแบ่งช่วงเวลาเปิดปิดถนนให้ยานพาหนะเข้ามาในสถานที่ เพื่อให้
มีบางช่วงเวลาเป็นเวลาสำหรับการค้าขายในพื้นที่โดยเฉพาะ และอาจจัดเส้นทางรถราง¹เข้ามาสู่
พื้นที่ตลาดล่างเป็นพื้นที่สุดท้ายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาซื้อสินค้าที่ระลึก

¹ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี (2555: 114) เสนอให้มีการรื้อฟื้น
เส้นทางรถรางในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งนี้จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดเดียวนอกเหนือจากกรุงเทพฯ ที่มีการเปิด
บริการรถราง

การส่งเสริมกิจกรรมการค้าขายบนทางเท้า โดยต้องควบคุมจำนวน สินค้า และรูปแบบ

การรื้อฟื้นทางเท้าและใช้วัสดุที่ตอบรับกับพื้นที่เมืองเก่า

การติดตั้งดวงโคม

การส่งเสริมทางเท้าและทางจักรยานในเมืองเก่า

การรณรงค์รักษาความสะอาดและตั้งกระถางต้นไม้หน้าบ้าน

ภาพที่ 5.5 ภาพร่างแนวคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์ในถนนพระราม

- คุณค่าเชิงภูมิทัศน์เมือง ซึ่งประกอบด้วย คุณค่าของการดำรงขนาดและสัดส่วนของเนื้อเมืองแบบอดีต และคุณค่าของการเป็นย่านและเส้นทางการค้าสำคัญของเมือง มีแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนา ดังนี้

ความแท้ของขนาดและสัดส่วนของเนื้อเมืองแบบอดีต ที่ถนนมีกว้าง 5 - 6 เมตร และอาคารมีความสูง 2 ชั้น อีกถนนพระรามนั้นยังมีแนวโค้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และเป็นพื้นที่การตั้งอาคารในลักษณะที่ขนานถนนสองฟากมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ เหล่านี้เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนตลาดต่างมีความสำคัญต่อตัวเมืองเก่าลพบุรี ด้วยเป็นภูมิทัศน์ของเมืองในอดีตที่ได้สูญหายไปจากจังหวัดลพบุรี แนวคิดในการอนุรักษ์ คือ ภาครัฐควรออกระเบียบข้อบังคับ หรือ ประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์เพื่อควบคุมรูปแบบและความสูงอาคาร และการปฏิบัติในระดับชุมชนคือ การร่วมกันออกข้อพึงปฏิบัติร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ควบคุมด้านการออกแบบก่อสร้าง ต่อเติม หรือ สร้างอาคารขึ้นใหม่ เพื่อรักษารูปแบบ ขนาดและสัดส่วนดั้งเดิม รวมถึงต้องยึดแนวการปลูกสร้างอาคารเดิมที่มีลักษณะโค้งตามภูมิประเทศ เพื่อรักษาคุณภาพของที่ว่างในเชิงนามธรรม นอกจากนี้ความต่อเนื่องของแนวความสูงและสัดส่วนอาคารเก่าแก่เหล่านี้ช่วยดำรงคุณภาพของการเป็นเส้นทางที่ช่วยสร้างภาพของเมืองเก่าลพบุรีให้ชัดเจนขึ้น

การเป็นย่านและเส้นทางการค้าสำคัญของเมือง เป็นคุณค่าอีกด้านของชุมชนตลาดล่าง และเป็นความแท้ของตลาดล่างด้วยเคยเป็นย่านการค้าที่มีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แนวคิดในการอนุรักษ์เพื่อพลิกฟื้นชีวิตให้กับย่านตลาดและการค้าแห่งนี้ คือ การพลิกพื้นที่ต้นกำเนิดอันเป็นจิตวิญญาณของสถานที่ คือ การพลิกฟื้นชีวิตให้กับแม่น้ำลพบุรีและทำน้ำอื่น ๆ เช่น ท่าขุนนาง และรวมถึงท่าพระนารายณ์ อย่างไรก็ตามการใช้งานแม่น้ำและท่าเรือเก่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไป คือ เปลี่ยนจากการใช้งานเพื่อการเดินทางขนส่งและค้าขายเป็นการใช้งานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงนิเวศ เช่น การเที่ยวชมวิถีชีวิตของผู้คนริมแม่น้ำลพบุรี เป็นต้น และควรส่งเสริมการใช้งานทำน้ำเพื่อทั้งการท่องเที่ยวและการเดินทางระหว่างชาวบ้าน เพื่อให้เกิดกิจกรรมขึ้นกับแม่น้ำและทำน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ย่านและเส้นทางการค้าของถนนพระรามริมแม่น้ำลพบุรีฟื้นคืนขึ้นอีกครั้ง

นอกจากนี้ในส่วนของ การรักษาความแท้เชิงภูมิทัศน์เมือง ต้องได้รับการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน และมีระดับหน้าที่ในการดำเนินการที่แตกต่างกันดังนี้

ภาคส่วนของชุมชน เสนอให้ประชาชนร่วมกันเสวนาถึงข้อพึงปฏิบัติสำหรับพื้นที่ เพื่อให้ชาวชุมชนร่วมกันรักษาระเบียบและสภาพแวดล้อมของเมือง และหากมีการซ่อมแซม

ต่อเติม หรือสร้างอาคารขึ้นใหม่ โดยจัดทำสื่อรณรงค์ และแสดงให้เห็นผลดีของการร่วมกันรักษาคุณค่าด้านดังกล่าว

ภาครัฐ เสนอให้ออกกฎข้อบังคับอนุรักษ์พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ที่จำกัดรูปแบบและความสูงของอาคาร และอาจส่งเสริมการรักษารูปแบบและขนาดของอาคารโดยให้เงินสนับสนุนกับทางร้านค้า รวมถึงให้เงินสนับสนุนกับชุมชนสำหรับการรักษาภูมิทัศน์ของทำนน้ำและถนนด้วย

ภาควิชาการ จะเป็นภาคส่วนสำคัญในการสนับสนุนด้านการดำเนินการ เช่น ด้านการทำแบบสำรวจสภาพภูมิทัศน์เมือง และผังชุมชน

ทั้งนี้ภาคส่วนที่ได้เสนอมานั้นเป็นภาคส่วนหลักในการอนุรักษ์ชุมชน ซึ่งยังต้องการความร่วมมือและสนับสนุนจากส่วนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน อาทิ ประชาชนในเมืองเก่าลพบุรี และหน่วยงานทางการทหาร เป็นต้น โดยชูประเด็นเรื่องของการมีส่วนร่วมในการสร้างเมืองน่าอยู่และเมืองน่าเที่ยว เพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมถึงการรักษาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

- *คุณค่าเชิงการตั้งถิ่นฐาน* อันเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีมาแต่สมัยขอม มีการถูกบันทึกลงแผนที่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ จนเกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนสืบทอดลูกหลานมาจนปัจจุบัน และเกิดการย้ายออกเนื่องจากความชบเซาของตลาดในที่สุด ซึ่งประเด็นของการเป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชนชาวจีนนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญ เนื่องจากเป็นย่านแรกในเมืองเก่าลพบุรีที่มีพ่อค้าชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และปรากฏศาลเจ้าสำคัญ 2 ศาลขนาบพื้นที่ชุมชนตลาดล่างอยู่ อีกทั้งยังคงเกิดงานประเพณีแห่เจ้าและเป็นเส้นทางแรกของขบวนแห่เจ้าไปรอบเมืองเก่าลพบุรี ประเด็นนี้จึงเป็นความท้าทายการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองเก่าลพบุรีอยู่

หากแต่การจะพลิกฟื้นในพื้นที่ชุมชนตลาดล่างกลับมาเป็นสถานที่ตั้งรกรากอยู่อาศัยของคนจีน หรือสร้างประเพณี งานเทศกาลประจำปีที่เกี่ยวข้องกับคนจีนขึ้นบนถนนพระรามหรือทำน้ำขึ้นในปัจจุบันนั้น อาจเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ด้วยความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวได้เฉือนจางลงจากพื้นที่อย่างมาก หากมีการตีความความท้าทายประเด็นนี้และนำเสนอโดยการจัดกิจกรรมซึ่งแม้ว่าจะเคยมีร่องรอยแห่งรากของกิจกรรมนั้นปรากฏอยู่ในพื้นที่ เช่น งานแห่เจ้า หรืองานกินเจ แต่ทว่ากิจกรรมดังกล่าวอาจกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมสำหรับผู้คนภายในชุมชนและรวมถึงสำหรับผู้คนภายในเมืองเก่าลพบุรีก็เป็นได้

ดังนั้น การนำเสนอแนวคิดในการสืบสานความแท้จริงการตั้งถิ่นฐานของคนจีน หรือคุณค่าเชิงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนเมื่อสมัยขอม จึงควรนำเสนอออกมาในเชิงการเฉลิมฉลอง ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ เช่น การนำเสนอผ่านสื่อ หรือผ่านแผ่นป้ายจัดนิทรรศการ โดยการยกเอาร้านค้าของคนจีนที่ยังคงสืบทอดกิจการมาจนถึงปัจจุบัน เป็นจุดเด่นสำหรับประเด็น ดังกล่าว เช่นการบอกเล่าเรื่องราวของบรรพบุรุษและร้านของตนผ่านภาพถ่าย และป้ายประวัติร้าน โดยมี ร้านค้าที่สามารถจัดเป็นแกนนำในการดำเนินการคือ ร้านสังข์เวสส ร้านสุทธิเวสส และร้าน สิวะสถาน ซึ่งเป็นร้านค้าที่มีความสำคัญในเชิงการเป็นตระกูลที่ค้าขายร่ำรวยและยังคงสืบทอด กิจการหรืออยู่อาศัยมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีร้านวัฒนาพานิช ร้าน ต. รุ่งเรือง ร้านต้นติสุข และร้านดิอันโฮสเทล ซึ่งสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มร้านค้าชาวจีนเก่าแก่ และร่วมกันสืบสานตำนาน ความรุ่งคนจีนในเมืองเก่าลพบุรี และสืบสานปะเพณีและความสำคัญของชุมชนในการเป็นพื้นที่ ระหว่างศาลเจ้าสำคัญทั้งสองแห่ง เช่น การรื้อฟื้นประเพณีการตั้งโต๊ะรับขวัญแห่เจ้า เป็นต้น

● การรักษาความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ

การรักษาความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ เป็นหนึ่งในความต้องการของ ชาวชุมชนในการอนุรักษ์รูปแบบองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนให้คงอยู่ (แป้น หมิ่นปลั่ง, ประธานชุมชนตลาดล่าง, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2554) ด้วยเพราะเป็นหลักฐานที่จับต้องได้ถึง ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ อีกทั้งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพของผู้คน และจากบทที่ 4 ได้สรุปความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบออกเป็น 2 ประเด็น คือ ความแท้ของรูปแบบอาคาร และความแท้ของภูมิทัศน์เมือง ซึ่งนำไปสู่แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ดังนี้

- ความแท้ด้านรูปแบบอาคาร ซึ่งได้จำแนกรูปแบบอาคารออกเป็น 4 รูปแบบ คือ บ้านริมน้ำ ห้องแถวไม้ ตึกแถวก่ออิฐฉาบปูนรูปแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตกในอดีต และตึกแถวก่ออิฐฉาบปูนรูปแบบสมัยใหม่-อาร์ตเดโก รูปแบบอาคารเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผ่าน บุคลิกของชุมชนตลาดเก่าแก่อายุร่วม 100 ปี ซึ่งด้วยอายุของอาคารเหล่านี้ทำให้มีการทรุดโทรมไป มากดังที่เป็นสภาพอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นในการอนุรักษ์ จึงเสนอให้มีการซ่อมแซมอาคารทั้ง 4 ประเภทนี้ให้อยู่ในสภาพที่ดีอีกครั้ง เพื่อความปลอดภัยในการอยู่อาศัย และเพื่อภูมิทัศน์ที่เป็น ระเบียบเรียบร้อยและสวยงามของชุมชน

โดยการอนุรักษ์นั้น ต้องคำนึงถึงรูปแบบอาคารทั้งเรื่องรูปแบบ การออกแบบ วัสดุ สี ป้ายร้าน และเทคนิคด้านงานช่าง คือ ต้องรักษาประเด็นเหล่านี้ให้ยังคงความแท้อยู่ ด้วยการ ใช้รูปแบบ การออกแบบ วัสดุ สี ป้ายร้าน และเทคนิคงานช่างเดิม และอาจเสริมงานระบบและ

เทคโนโลยีใหม่ เข้าไปเพื่อความปลอดภัยที่มากขึ้น เช่น การเสริมความแข็งแรงของโครงสร้าง และการเสริมอุปกรณ์ตรวจสอบอัคคีภัย เป็นต้น เพื่อให้มีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้นในการอยู่อาศัยและใช้งานพื้นที่ อีกทั้งควรมีการบันทึกการซ่อมแซม หรือ ต่อเติมอาคาร เช่น การถ่ายภาพและการจัดทำแบบประกอบอาคารอนุรักษ์ เพื่อบันทึกเป็นหลักฐานไว้เพื่อการอนุรักษ์และซ่อมแซมในอนาคต ดังนี้

ในส่วนของ *ภาครัฐ* อาจให้การสนับสนุนโดยการ ให้เงินสนับสนุนร้านค้าที่ซ่อมแซม ต่อเติม หรือสร้างอาคารใหม่แต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร และการอนุรักษ์รูปแบบอาคารก็ควรจัดทำเอกสารบันทึกรูปแบบและการซ่อมแซมอาคาร

และเสนอให้ *ภาควิชาการ* เข้ามาสนับสนุนด้านบุคลากร เช่น ให้นักศึกษาในหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี และนักศึกษาด้านสถาปัตยกรรมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ร่วมกับชาวชุมชน สํารวจจัดทำแบบอาคาร เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานประกอบารซ่อมแซมในอนาคต และร่วมกันเสนอรูปแบบการจัดตกแต่งร้านค้า สำหรับเป็นข้อพึงปฏิบัติร่วมกันในชุมชนเพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลง

● ***การรักษาความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย***

ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอยของชุมชนตลาดล่าง ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการใช้งาน ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งความแท้แต่ละด้านมีแนวคิดที่เสนอแนะในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ดังนี้

- *ความแท้ด้านการใช้งาน* แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ *ที่อยู่อาศัย ทำน้ำ และตลาด* ซึ่งการใช้งานของพื้นที่ทั้งสามนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

ในส่วนของ*ที่อยู่อาศัย* ต้องทำให้ชุมชนแห่งนี้ดำรงศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยต่อไปได้ ทั้งในส่วนของพื้นที่ริมน้ำ และอาคารแถวริมถนนพระราม การทำให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยต่อไปได้นั้น นอกจากจะเป็นเรื่องทางกายภาพสำหรับการสร้างสภาวะที่น่าอยู่อาศัยแล้ว จะต้องอาศัยกลไกทางสังคม-เศรษฐกิจ คือ ต้องให้สังคมในชุมชนมีความสนิทสนม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีพในพื้นที่ชุมชนได้

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการเป็นที่อยู่อาศัยอีกประการ คือ การคงบรรยากาศของความสงบของพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งชาวชุมชนต้องการความสงบแบบชุมชนอยู่อาศัย ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมในพื้นที่ ก็ควรคำนึงถึงความสงบของผู้คนที่อยู่อาศัย โดยอาจแบ่งเป็นช่วงเวลาของการ ใช้งานเป็นตลาดที่ต้องการบรรยากาศที่คึกคัก และช่วงเวลาของการอยู่อาศัย ซึ่งต้องการบรรยากาศอีกรูปแบบหนึ่ง และส่งผ่านบรรยากาศนั้นออกมาสู่ผู้คนที่เข้าไปเยือนพื้นที่ที่แตกต่างกันตามเวลา

ในส่วนของทำน้ำ เสนอให้พลิกฟื้นวิถีชีวิตของทำน้ำในอดีตให้กลับมาอีกครั้ง โดยอาจเปลี่ยนแปลงการใช้งานจากทำน้ำสำหรับผู้คนเดินทางข้ามปากและขนส่งสินค้า เป็นการใช้น้ำเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เสนอให้มีการจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตริมแม่น้ำลพบุรี ที่ยังคงมีวิถีชีวิตของชาวบ้านริมน้ำอันแสดงความผูกพันกับแม่น้ำสายนี้อยู่ และมาขึ้นทำน้ำที่ทำน้ำตลาดล่าง เพื่อเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ประจำชุมชน เช่น เครื่องจักสาน น้ำสมุนไพรที่มาจากร้านสมุนไพรโบราณในตลาด ขนมทอดต่าง ๆ ตลอดจนขนมไทยที่เคยขายอยู่ในพื้นที่ตลาดล่าง โดยเฉพาะขนมไทยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรี เช่น ขนมตระกูลทอง ทั้งนี้อาจมีการอบรมส่งเสริมองค์ความรู้ให้กับชาวชุมชน นอกจากนี้ อาจสร้างเป็นศาลาริมน้ำบริเวณตลาดล่าง ต่อเนื่องไปกับทางเดินริมน้ำที่ได้เสนอไว้ก่อนหน้านี้ เพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนอีกแห่งหนึ่งของชาวเมืองลพบุรี การปรับปรุงและฟื้นฟูกิจกรรมบนทำน้ำนี้จะต่อเนื่องขึ้นไปสู่ตลาดบนถนนพระราม โดยมุ่งหวังให้เป็นส่วนช่วยพลิกฟื้นวิถีชีวิตบนถนนพระรามได้อีกทางหนึ่ง อีกทั้งลานทำน้ำและทางเดินริมน้ำ สามารถใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมประเพณี เช่น งานลอยกระทง ได้ด้วย

ในส่วนของตลาด ซึ่งชาวชุมชนต้องการที่จะฟื้นฟูให้กลับมาคึกคักอีกครั้ง และ ความสำคัญของการเป็นตลาด มีความสำคัญทั้งการเป็นตลาดประจำวันของชาวเมืองลพบุรี ที่เห็นได้จากการที่ร้านค้าเก่าแก่หลายร้านที่ยังคงเปิดกิจการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และมี ศักยภาพในการพัฒนาเป็นตลาดที่มีความสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีได้ ซึ่งประโยชน์ของการเป็นตลาดนี้ส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้

สินค้าที่ขายภายในชุมชน ต้องได้รับการส่งเสริมให้มีเอกลักษณ์ ตลอดจนเหมาะสมกับการซื้อขายให้กับนักท่องเที่ยว อาทิ การทำอาหารแปรรูปหรือออกแบบบรรจุภัณฑ์สมุนไพร หรือการทำขนมไทยต่าง ๆ เช่น ขนมตระกูลทอง สังขยา ขนมครก ข้าวเหนียวแก้ว และขนมทอดเป็นต้น ซึ่งเป็นขนมที่เคยขายอยู่ในพื้นที่ชุมชน และบางชนิดก็ยังมีทำอยู่ในปัจจุบัน เช่น การทำขนมครก การทำขนมทอด และข้าวเหนียวแก้ว ขนมเหล่านี้สามารถพัฒนาเป็นของดีประจำชุมชนได้ ควบคู่ไปกับการค้าขายสินค้าดั้งเดิมที่โดดเด่นอยู่แล้ว คือ เครื่องจักสาน ยาสมุนไพร กะทิสด และข้าวสาร การสืบสานและพัฒนาสินค้าเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความต่อเนื่องของการค้าขายที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ควรประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนตลาดล่างเป็นที่รู้จักกับผู้คนภายนอกควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ เพื่อให้พื้นที่เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

ภาครัฐ มี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ในยามเกิดภัยพิบัติ หากแต่ว่าผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน บางส่วน โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาเช่าอาศัยใหม่นั้น ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับชุมชน และการประชาสัมพันธ์ข่าวสารภายในชุมชนก็ยังไม่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วกัน เช่น การประชาสัมพันธ์ ถึงโครงการแผนชุมชนปี 2555 นั้น ชาวชุมชนบางส่วนยังไม่ทราบถึงโครงการดังกล่าว และจากการสังเกตและสัมภาษณ์ ทำให้ทราบว่าความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเริ่มห่างเหินกันไป แต่ทาง คณะกรรมการชุมชนก็มีความพยายามสร้างความกลมเกลียวขึ้นมาภายในชุมชนโดยอาศัย ประเพณีงานบุญ คือ งานทำบุญกลางบ้านทุกวันที่ 15 เมษายน ของทุกปี

แนวคิดในการอนุรักษ์จึงมุ่งเน้นไปที่การสืบทอดประเพณีงานบุญนั้น โดยมุ่งหวัง ให้ชาวชุมชนได้ร่วมกันนำอาหารมาทำบุญร่วมกัน เพื่อสร้างกลมเกลียวภายในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งแต่เดิมนั้นมีการจัดงานในตรอกข้างร้านขายกะทิแถบร้านสิวะสถาน มีขนาดงแคบ จึงเสนอให้ พัฒนาการจัดงานทำบุญกลางบ้านนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น โดยเปลี่ยนสถานที่มาจัดบริเวณถนนพระราม ให้ปิดการจราจรบนถนนพระรามเพื่อจัดงานดังกล่าว เพื่อให้ชาวชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมงาน และ รู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และอาจใช้โอกาสที่ชาวชุมชนทั้งหมดมารวมตัวกันนี้ พุดคุย เสวนา ถึงแผนชุมชนที่จะอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ ทั้งนี้นอกจากงานทำบุญกลางบ้านแล้ว เทศกาล ประจำปีอื่น ๆ อาทิ งานลอยกระทง หรืองานสงกรานต์ ที่ทางเทศบาลเมืองลพบุรีให้ทุกชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองเข้าร่วมขบวนรถบุปผชาติ ก็ควรประชาสัมพันธ์และให้ชาวชุมชนทั้งหมด มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมดังกล่าว

งานเทศกาลอีกหนึ่งงานที่เชื่อมโยงกับประเพณีความเชื่อของคนจีนในตลาด ลพบุรี คือ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ศาลลูกศร ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี ซึ่งพื้นที่ชุมชนตลาด ล่างนั้น เป็นพื้นที่แรกของเส้นทางแก่เจ้าจากศาลลูกศรไปยังศาลเจ้าพ่อหลักเมือง แต่ทว่าคนไทย เชื้อสายจีนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดั้งเดิมนั้น ได้ย้ายออกจากพื้นที่ไปเสียส่วนใหญ่ และความสัมพันธ์ ของคนไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้ห่างเหินกันไป ทำให้มีเพียงบางร้านเท่านั้นที่ยังคงออกมารับขบวนแห่ เจ้า เช่น ร้านสิวะสถาน และร้านสังจเวสส ดังนั้นจึงเสนอให้ชาวชุมชนที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในพื้นที่ทั้งหมดนั้นร่วมกันสืบสานประเพณีความเชื่อดังกล่าว และอาจใช้โอกาสนี้ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดั้งเดิม ให้กลับมา เหนียวแน่นขึ้นอีกครั้ง

นอกจากนี้ การพัฒนาความแท้ทางสังคม หรือความกลมเกลียวในพื้นที่นั้น จะต้องปลูกฝังให้กับเยาวชนในพื้นที่ เพื่อชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมที่เข้มแข็งต่อเนื่องไปยัง อนาคต โดยให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่จัดขึ้น เช่น

ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถึงสถานที่ภายในชุมชนที่พวกเขาเห็นว่ามีความสำคัญและความสำคัญ หรือให้เยาวชนวาดภาพชุมชนแล้วนำภาพเหล่านั้นมาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึก หรือจัดกิจกรรมตามโอกาสพิเศษ เช่น งานวันเด็กแห่งชาติ กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชน ทำให้เยาวชนในพื้นที่ผูกพันสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีส่วนในการสานความสัมพันธ์ให้กับผู้ใหญ่ในชุมชนด้วย อีกทั้งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและปลูกฝังจิตสำนึกรักในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมให้กับเยาวชน ซึ่งจำเป็นต่อการเติบโตและดำรงอยู่ของคุณค่าและความแท้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

- *ความแท้ด้านเศรษฐกิจ* เป็นความแท้ที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ชุมชนตลาดล่างสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งชาวชุมชนเองก็ทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ในฐานะการเป็นย่านและเส้นทางการค้าสำคัญของเมืองที่มีมาร่วม 100 ปี และต้องการให้วิถีชีวิตตลาดของชุมชนกลับมาคึกคักดังเดิมอีกครั้ง โดยเสนอให้มีการจัดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดินขึ้นทุกสัปดาห์ สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง

แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาความแท้ด้านเศรษฐกิจของชุมชนตลาดล่างจึงสอดคล้องและตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชาวชุมชนในการฟื้นฟูวิถีชีวิตการค้าบนถนนสายนี้ให้คึกคักขึ้นอีกครั้ง โดยเห็นด้วยกับข้อเสนอของชาวชุมชนในการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ในระยะแรกอาจเริ่มด้วยการจัดสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง แบ่งเป็นช่วงเวลา เพื่อควบคุมการจราจรบนถนนพระราม และเมื่อผ่านไประยะหนึ่ง จนพ่อค้าแม่ค้าและชาวเมืองลพบุรีรับรู้ถึงความเป็นย่านการค้าของพื้นที่แล้ว จึงขยายกิจกรรมตลาดให้เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน ทั้งนี้ควรมุ่งเน้นที่การค้าระดับชุมชนและเมืองเป็นสำคัญ ไม่ควรมุ่งเน้นที่การขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว สินค้าที่ขายก็ควรเป็นสินค้าที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสินค้าดั้งเดิมในพื้นที่ คือ เครื่องจักสาน สมุนไพร ขนม และอาหาร และควรมีการนำเสนอแนวคิดหลัก (theme) ในการจัดพื้นที่ตลาดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องตลาดริมน้ำ ตลาดย้อนยุคสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ หรือตลาดย้อนยุคสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น หรืออาจมีการสอดแทรกกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์หรือการมีส่วนร่วมอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการจัดตลาดนัดถนนคนเดิน นอกจากนี้ควรมีเชื่อมโยงการใช้งานพื้นที่ที่พำนักเข้ากับการค้าขายบนถนนพระราม เช่น การเชื่อมโยงด้วยการท่องเที่ยวทางน้ำ หรือ การจัดกิจกรรมอบรมสัมมนา หรือ นิทรรศการ เพื่อดึงดูดผู้คนที่มาเลือกซื้อสินค้าบนถนนลงสู่พื้นที่พำนัก เป็นการปลูกวิถีชีวิตริมน้ำ ซึ่งจะทำให้ผู้คนเห็นความสำคัญของพื้นที่ริมน้ำไปได้อีกหนึ่งรูปแบบ ซึ่งเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างวิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำและบนถนนพระราม ดังที่เคยเป็นมาเมื่อครั้งอดีต

สิ่งที่สำคัญไปกว่าแนวคิดในการจัดพื้นที่ตลาดนัดถนนคนเดินนี้ คือ การร่วมกันสืบสานกิจการร้านค้าดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต เช่น ร้านข้าวสาร ร้านของชำ ร้านยาสมุนไพร ร้านเครื่องจักสาน ร้านตัดผม ร้านขนม และร้านกะทิเครื่องแกง เพื่อให้ร้านค้าและสินค้าเหล่านี้ดำรงอยู่คู่กับพื้นที่ชุมชนต่อไป รวมถึงวิถีชีวิตและน้ำใจในสังคมที่อยู่อาศัยในห้วงแถว เอื้ออำนวยให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ ขึ้นมาตั้งแผงขายสินค้าหน้าห้องแถวของตน โครงสร้างทางสังคมนี้เป็นสิ่งที่ทำให้พื้นที่ชุมชนร่ำรวยด้วยคุณค่าและความสำคัญที่นอกเหนือจากองค์ประกอบทางกายภาพ และทำให้ชุมชนสามารถสืบสานกิจการการค้าต่อไปได้ในอนาคต

• การรักษาความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม

ความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม เป็นความแท้ด้านที่สำคัญที่สุด ด้วยเพราะเป็นองค์รวมแห่งคุณค่าและความแท้ด้านต่าง ๆ ของชุมชนตลาดล่าง ที่ส่งผ่านคุณค่าดังกล่าวออกมาสู่การรับรู้ที่ว่างของผู้คนที่อยู่ภายในพื้นที่และผู้คนที่เข้ามาเยือนภายนอก เป็นการรับรู้ที่ว่างทางอารมณ์ หรือเรียกได้ว่าเป็น “อารมณ์ของสถานที่” (sense of place) ซึ่งเป็นบรรยากาศที่ทำให้ผู้คนเกิดความประเทศ

จากบทที่ 4 ได้สรุปความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรมของตลาดล่าง ออกเป็น 2 ด้าน คือ คุณค่าด้านความอัศจรรย์ใจ และคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมีแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาความแท้ในประเด็นหรือคุณภาพของที่ว่างต่าง ๆ ดังนี้

- กลิ่นและการเข้าถึงสถานที่ เป็นการรับรู้ความแตกต่างของที่ว่างระหว่างพื้นที่ภายนอกและพื้นที่ภายใน ซึ่งการรับรู้ที่ว่างนั้นสามารถรับรู้ได้จากทั้งทางสายตา ซึ่งมีองค์ประกอบทางกายภาพและแนวคิดในการดำรงรักษาความแท้ทางกายภาพดังที่ได้อธิบายไว้แล้ว องค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างระหว่างที่ว่างและมุมมองภายในชุมชน และทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจถึงการดำรงอยู่ของอาคารและแนวถนน รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ยังคงแสดงเรื่องราวของวิถีชีวิตผู้คนในอดีต แต่ทว่าองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจในการเข้าถึงพื้นที่ที่สำคัญอีกประการ คือ กลิ่นของยาสมุนไพรที่สามารถรับรู้ได้จากการเข้าถึงชุมชนจากทางทิศใต้หรือทางศาลลูกศร การดำรงรักษากลิ่นยาสมุนไพรที่เป็นเสมือนประตูเข้าสู่สถานที่อันเป็นแหล่งซื้อขายยาสมุนไพรของเมืองเก่าลพบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นประเด็นที่สำคัญอันจะทำให้สามารถดำรงความอัศจรรย์ใจในการเข้าถึงพื้นที่ และถือเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ แนวคิดในการรักษากลิ่นยาสมุนไพรให้ยังคงคลุ้งอยู่ในพื้นที่ คือ การสืบทอดกิจการร้านยาสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่ถึง 5 ร้าน และล้วนเป็นร้านเก่าแก่ที่สืบทอดกิจการมาร่วม 80 ปี แสดงให้เห็นถึงลักษณะวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในบริบทที่ยังคงพึ่งพาสมุนไพรต่างๆ และยังเป็น

เรื่องราวประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในการเป็นย่านการค้าสมุนไพรรักษาโรคทั้งแขนงไทยและจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การสืบทอดร้านค้าสมุนไพรเหล่านี้ยังรวมถึงการรณรงค์การใช้ยาสมุนไพร และภูมิปัญญาในการรักษาโรคแผนไทย และการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์เพื่อให้ยาสมุนไพรเป็นที่แพร่หลายมากยิ่งขึ้น อาทิ การผลิตน้ำสมุนไพร หรือผลิตภัณฑ์เครื่องใช้จากสมุนไพร เป็นต้น

- ร่องรอยแห่งกาลเวลา ที่ทิ้งคราบอยู่บนผนังอาคาร ร่องรอยของป้ายร้านค้า และรูปแบบของตัวอักษรสมัยก่อน ตลอดจนร่องรอยแห่งวิถีชีวิตค้าขายในอดีตที่แสดงออกผ่านประเภทสินค้าและการจัดเรียง ล้วนสร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่ผู้ที่เข้ามาในพื้นที่ ถึงการรับรู้ความต่อเนื่องยาวนานของตลาดเก่าแห่งนี้ ร่องรอยเหล่านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการตีความความแท้ของชุมชนตลาดล่าง ซึ่งหากมีการบูรณะพื้นที่ให้สมบูรณ์เหมือนสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดทั่วทั้งพื้นที่ ทั้งพื้นที่ริมน้ำ และบนถนนพระราม ก็จะทำให้พื้นที่แห่งนี้สูญเสียซึ่งการถ่ายทอดเรื่องราวในประวัติศาสตร์ผ่านร่องรอยแห่งกาลเวลาเหล่านี้ ดังนั้นในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ ก็ไม่ควรเสริมเติมแต่งวัสดุหรือรูปแบบวิถีชีวิตใหม่เข้าไปในพื้นที่ทั้งหมด จนสูญเสียความแท้ของพื้นที่ทั้งทางด้านกายภาพและด้านวิถีชีวิต

- อัตลักษณ์ของสถานที่ เป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหมายถึง “ความเป็นตลาดล่าง” ซึ่งดังที่ได้อธิบายในบทที่ 4 ว่าประกอบด้วย องค์ประกอบทางกายภาพ คือ ภูมิทัศน์และอาคาร, กิจกรรมและหน้าที่ของการเป็นที่อยู่อาศัย เป็นท่าหน้า และเป็นตลาดสด, และความหมายถึงการเป็นย่านการค้าเก่าแก่ของเมืองที่ยังคงแสดงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ออกมาผ่านองค์ประกอบทางกายภาพและการค้าขายในชุมชน² ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของสถานที่ คือ องค์รวมของคุณค่า และความแท้ด้านต่าง ๆ ของตลาดล่างนั่นเอง

แนวคิดในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชนตลาดล่าง จึงเป็นการดำเนินการในองค์รวมทั้งหมดดังที่ได้อธิบายมาข้างต้น คือ การรักษาความแท้ในเชิงกายภาพ ที่ประกอบด้วยความแท้ด้านสถานที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐาน กับความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ คือ ให้อารมณ์แบบดั้งเดิมของสถาปัตยกรรม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และขนาด อาคารใดที่ทรุดโทรมให้บูรณะให้เป็นระเบียบและมีความปลอดภัย ในส่วนของภูมิทัศน์เสนอให้หรือพื้นที่ทางเท้าบนถนนพระรามและเปลี่ยนวัสดุให้สอดคล้องกับพื้นที่มรดกส่วนอื่นของเมืองเก่าเชื่อมโยงลงไปยังส่วนของท่าหน้า และ

² องค์ประกอบของอัตลักษณ์ของสถานที่ ประกอบด้วย องค์ประกอบทางกายภาพ (physical setting) กิจกรรมและหน้าที่ (activity and duty) และความหมายหรือสัญลักษณ์ (meaning or symbol) อธิบายไว้แล้วในบทที่ 2 (Relph, 1986: 48)

เสนอให้สร้างทางเดินริมน้ำเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ริมน้ำทั้งหมดเข้าด้วยกันเพื่อเป็นทางเข้าบ้านจากทางน้ำ และสามารถเป็นพื้นที่พักผ่อนให้กับชาวเมืองลพบุรีได้ด้วย

การรักษาความแท้ในเชิงกิจกรรมและหน้าที่ของตลาดล่าง เสนอให้พลิกฟื้นกิจกรรมของท่าหน้า และการค้าขายบนถนนพระราม โดยควบคุมประเภทของสินค้าให้สอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิมของสินค้าภายในชุมชน รวมถึงให้สืบทอดวิถีชีวิต งานบุญประเพณีต่าง ๆ เพื่อสืบทอดประเพณีนั้น และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน

การรักษาความแท้ทั้งสองด้านนี้ ได้นำมาสู่การดำรงอยู่ของความแท้ในเชิงนามธรรม หรือคุณค่าทางอารมณ์ของสถานที่ ที่ประกอบด้วยความอัศจรรย์ใจ และอัตลักษณ์ ดังนั้นในการรักษาอัตลักษณ์ของสถานที่นั้น ก็ควรให้ดำเนินการรักษาความแท้ด้านต่าง ๆ ให้ผสานและควบคู่กันไป เพื่อให้อัตลักษณ์ดั้งเดิมของตลาดล่างที่ได้รับการตีความและต้องการให้เกิดขึ้นนั้น ปรากฏอย่างครบถ้วน ไม่ใช่เพียงปรากฏแต่ทางด้านกายภาพเท่านั้น

การรักษา หรือ ฟื้นฟูอัตลักษณ์ของตลาดล่างนั้น จึงเป็นการดำเนินการอนุรักษ์ความแท้ของชุมชนในทุกด้านอย่างครบถ้วน และเมื่ออัตลักษณ์ของตลาดล่างปรากฏออกมาอย่างชัดเจนแล้ว ก็จะทำให้ภาพของตลาดล่างปรากฏออกมาสู่ผู้คนที่ภายในและภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการตระหนักเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนความเป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี อันจะนำไปสู่การร่วมกันสืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมแห่งนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

จากที่ได้อธิบายถึงแนวคิดในการรักษาความแท้ของชุมชนตลาดล่าง สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ตารางสรุปแนวคิดในการรักษาความแท้ของชุมชนตลาดล่าง

ความแท้	คุณค่า		ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า	ข้อเสนอแนะ	การดำเนินการอนุรักษ์
สถานที่และการตั้งถิ่นฐาน	ภูมิทัศน์	ภูมิทัศน์ธรรมชาติ	แม่น้ำ ทำนน้ำ ถนน พระราม	เป็นต้นกำเนิดของชุมชน การขนส่ง และการค้าขาย	รักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์แม่น้ำลพบุรี ถนนพระราม และรื้อฟื้นการใช้งาน	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างจิตสำนึก และออกข้อพึงปฏิบัติร่วมเพื่อดูแลรักษาสภาพของแม่น้ำและพื้นที่ริมน้ำ - สร้างทางเดินริมน้ำ - รื้อฟื้นทางเท้าบนถนนพระราม - รื้อฟื้นการใช้งานแม่น้ำ และทำนน้ำ เช่น การจัดกิจกรรมงานบุญประเพณี รวมถึงกิจกรรมด้านการอนุรักษ์บริเวณทำนน้ำ และการสร้างทางเดินริมน้ำ
		ภาพของเมือง	สัดส่วนของบ้านเรือน การเป็นย่านการค้า	เป็นมรดกที่ใช้งานมาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดภาพของเมืองประวัติศาสตร์	รักษาและปรับปรุงการเป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม และย่านการค้าเก่าแก่ของจังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> - รักษาขนาดและสัดส่วนของอาคารและที่ว่างดั้งเดิม - รักษาคุณภาพของการเป็นเส้นทางและการเป็นย่านการค้า โดยการออกข้อปฏิบัติร่วม ไปจนถึงการออกกฎระเบียบข้อบังคับ - รื้อฟื้นทางเท้า และติดตั้งดวงโคม เพื่อรองรับการใช้งานและความปลอดภัยของผู้คนในชุมชน - เปลี่ยนวัสดุปูพื้นผิวเพื่อสร้างความต่อเนื่องกับพื้นที่ส่วนอื่นของเมืองเก่าลพบุรี - ชาวชุมชนร่วมกันรณรงค์และปฏิบัติ ร่วมกับภาครัฐดำเนินการรองรับการเป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดลพบุรี - ฟื้นฟูความเป็นย่านและการค้าสำคัญของเมืองเก่าลพบุรี
	การตั้งถิ่นฐานของคนจีน	ที่แรกตั้งถิ่นฐานของคนจีนในเมืองเก่าลพบุรี	เป็นจุดกำเนิดของศาลเจ้า ประเพณี และการค้าขายในเมืองเก่าลพบุรี	นำเสนอประวัติศาสตร์ความสำคัญของพื้นที่ด้านการตั้งถิ่นฐาน	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวชุมชนร่วมกันนำเสนอประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ - ร้านค้าเชื้อสายจีนเก่าแก่ร่วมนำเสนอประเด็นทางด้านการตั้งถิ่นฐานของคนจีน ผ่านสื่อจัดแสดง - ชาวชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี เช่น การแห่เจ้า 	

ตารางที่ 5.1 ตารางสรุปแนวคิดในการรักษาความแท้ของชุมชนตลาดล่าง (ต่อ)

ความแท้	คุณค่า		ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า	ข้อเสนอแนะ	การดำเนินการอนุรักษ์
รูปทรง และการออกแบบ	สถาปัตยกรรม	รูปแบบอาคาร	รูปแบบของบ้าน รมน้ำ, ห้องแถวไม้, ตึกแถวอิทธิพล ตะวันตก, ตึกแถวสมัยใหม่ – อาร์ตเดโคโค	เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมของจังหวัดลพบุรีที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของตลาดห้องแถวในอดีตเมื่อ 50 -100 ก่อน	รักษารูปแบบและวัสดุดั้งเดิม และควรมีการเตรียมการเพื่อป้องกันอัคคีภัย	<ul style="list-style-type: none"> - รักษาแบบ วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง ดั้งเดิมของอาคาร โดยอาจเสริมอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัย - ชาวชุมชนร่วมกันรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน โดยอาจทำสื่อรณรงค์ หรือออกข้อพึงปฏิบัติร่วมกัน หรือกิจกรรมต่าง ๆ - จัดทำแบบอาคารประกอบการบูรณะเพื่อบันทึกเป็นหลักฐานโดยอาจให้ภาคส่วนวิชาการเข้ามามีส่วนร่วม - รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณและออกระเบียบข้อบังคับเพื่อควบคุมรูปแบบและลักษณะอาคารในพื้นที่ - ควรติดตั้งระบบดับเพลิงอัตโนมัติ เนื่องจากเหตุการณ์เพลิงไหม้เป็นอุบัติเหตุที่ทำให้สูญเสียมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้
ประโยชน์และการใช้งาน	การใช้สอย	การใช้งานพื้นที่	การใช้งานพื้นที่เป็นบ้านพักอาศัย เป็นทำน้ำ และเป็นตลาดค้าขาย	มีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง เป็นที่พักอาศัย ทำน้ำ และร้านค้า	รักษา พื้นฟู และรื้อฟื้นการใช้งานเป็น ทำน้ำ และตลาด รวมถึงสืบทอดสินค้าดั้งเดิม	<ul style="list-style-type: none"> - รื้อฟื้นการใช้งานทำน้ำ โดยอาจจัดเป็นการท่องเที่ยวชมแม่น้ำลพบุรี - รื้อฟื้นตลาดเพื่อการค้าขายระดับเมืองและชุมชน แล้วจึงพัฒนาสู่เพื่อการท่องเที่ยว โดยควบคุมสินค้าให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสินค้าดั้งเดิม - จัดกิจกรรมพิเศษ เช่น ตลาดนัด หรือ กิจกรรมเสวนา
	สังคม	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน และโครงสร้าง ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยคอยระงับภัยให้เพื่อนบ้าน และมีความพยายามสร้างความสนิทสนมให้มากขึ้นด้วยงานทำบุญกลางบ้าน	การสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนสู่ การเป็นชุมชนเข้มแข็ง	<ul style="list-style-type: none"> - อาศัยงานบุญประเพณีตามวาระต่าง ๆ เช่น งานทำบุญกลางบ้าน ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เจ้า หรือ วันเด็กแห่งชาติ ให้ชาวชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชน - จัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชน เช่น กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ หรือ การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ - ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์ตั้งแต่ขั้นตอนสำรวจ ออกแบบวางแผน และปฏิบัติการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ มีส่วนช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น - มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของวัยทำงานและเยาวชน อันจะเป็นกำลังในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนต่อไป
	เศรษฐกิจ	การค้า	ย่านและถนนสายการค้า	เป็นพื้นที่การค้าที่สำคัญที่สุดในอดีต เป็นแหล่งค้าปลีกและค้าส่ง ข้าวสาร ยาสมุนไพร และเครื่องจักสาน	สืบทอด พื้นฟู และพัฒนา กิจกรรมค้าขาย และสินค้าต่าง ๆ ให้มีเอกลักษณ์	<ul style="list-style-type: none"> - สืบทอดกิจการของร้านค้าดั้งเดิม โดยเฉพาะสินค้าประจำชุมชน เช่น เครื่องจักสาน ข้าวสาร ยาสมุนไพร และเครื่องแกงกะทิสด - พัฒนาต่อยอดสินค้าเพื่อกระตุ้นการซื้อขายในพื้นที่ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ - การอบรมเพื่อพัฒนาสินค้าต่าง ๆ เช่น เครื่องจักสาน หรือ การทำขนมตามเทศกาล - กระตุ้นโดยการจัดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดิน ควรควบคุมประเภทของสินค้า และเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ริมน้ำ

ตารางที่ 5.1 ตารางสรุปแนวคิดในการรักษาความแท้ของชุมชนตลาดล่าง (ต่อ)

ความแท้	คุณค่า	ประเด็นสำคัญ	คำอธิบายคุณค่า	ข้อเสนอแนะ	การดำเนินการอนุรักษ์	
คุณภาพเชิงนามธรรม	ความอัตวิสัย	การเข้าสู่พื้นที่	กลิ่นยาสมุนไพร/ กิจกรรมค้าขาย ดั้งเดิม/ การคงอยู่ของอาคาร สัดส่วนของที่ว่างและแนวโค้งของถนน	สร้างความรู้สึกแตกต่างจากส่วนอื่นของเมือง เก่าลพบุรี/ มีกลิ่นยาสมุนไพรเป็นประตูทางทิศใต้ รวมถึงมีสินค้าอาคารเก่า และบรรยากาศอันเกิดจากแนวโค้ง	รักษาความอัตวิสัยใจอันเกิดจากภาพ กิจกรรม ร่องรอยแห่งกาลเวลา และกลิ่นของสถานที่ รวมถึงนำเสนอประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนสมเด็จพระนารายณ์	<ul style="list-style-type: none"> - สืบทอดการค้าขาย และสินค้าดั้งเดิมในพื้นที่ เช่น ร้านขายยาสมุนไพร ข้าวสาร เครื่องจักสาน และกะทิสต - รักษาแนวโค้งของถนน และรูปแบบทางกายภาพ - รักษาสืบทอดและร่องพื้นประเพณีเทศกาลงานบุญ รวมถึงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เช่น งานทำบุญกลางบ้าน งานลอยกระทง งานกินเจ และชาวชุมชนควรมีส่วนร่วมในงานแท้เจ้า - ทำสื่อประชาสัมพันธ์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ นำเสนอแผนที่และรูปถ่ายในอดีต โดยอาจติดตั้งบริเวณชุมประตูทำน้ำเก่า
		การถวิลหาอดีต	ร่องรอยแห่งกาลเวลา	แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของการใช้งาน ผ่านกาลเวลา เห็นถึงความรุ่งเรืองของชุมชน และเห็นภาพในอดีตของเมืองเก่าลพบุรี	ไม่ควรลบร่องรอยที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและการใช้งาน เช่น รูปแบบตัวอักษรบนป้ายอาคาร, ร่องรอยป้ายอาคารเก่า, ไม้เก่า, การติดธงประดับในงานเฉลิมฉลอง เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> - ในการอนุรักษ์ทางกายภาพควรรักษาร่องรอยแห่งกาลเวลาไว้ โดยการคงวัดสูงดั้งเดิมไว้ เพียงแต่ต้องการทำความสะอาดและทำให้อยู่ในสภาพที่เป็นระเบียบ - สืบทอดวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนที่ดำรงมาแต่อดีต เช่น การค้าขาย สินค้า เทศกาลงานบุญ ความเชื่อเพื่อวิถีชีวิตที่ไม่เร่งรีบ
	อัตลักษณ์	บุคลิกของสถานที่	การโอบล้อม และผิวสัมผัสแห่งชีวิต	คุณภาพที่เกิดจากกายภาพ มีแนวโค้งของภูมิทัศน์ รูปแบบของอาคาร และสัดส่วนของที่ว่าง	รักษาบุคลิกของสถานที่ๆ ได้แก่ ความโอบล้อม และผิวสัมผัสของชีวิต	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการอนุรักษ์แบบองค์รวม คือ อนุรักษ์และพัฒนาความแท้ทั้งทางด้านกายภาพ ได้แก่ สถานที่และ การตั้งถิ่นฐาน, และรูปทรงและการออกแบบ; ด้านกิจกรรม ได้แก่ การเป็นที่อยู่อาศัย, การเป็นทำน้ำ, และการเป็นย่านการค้า; และด้านความหมายหรือสัญลักษณ์ ได้แก่ การสืบทอดงานบุญประเพณี การรักษาสภาพวิถีชีวิตที่ไม่รีบร้อน และการเกื้อกูลกันของผู้คน ควบคู่ไปพร้อมกัน
		ความหมายของสถานที่	ทำน้ำตลาด	เป็นย่านและเส้นทาง การค้าเก่าที่ แสดงออกถึงรูปแบบของอาคาร เมือง กิจกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของตลาด และสังคมริมแม่น้ำลพบุรีในอดีต	รักษาความหมายของสถานที่ในการเป็นทำน้ำ และตลาด รวมถึงเป็นย่านการค้าข้าวสาร เครื่องจักสาน และยาสมุนไพร	

5.1.2 การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่มรดก

แนวคิดในการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตลาดล่างให้กับคนในพื้นที่ชุมชนและให้กับชาวเมืองเก่าลพบุรี ถือเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะนำมาสู่การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์

ดังที่อธิบายไว้ในบทที่ 3 ถึงการเกิดขึ้นของแผนชุมชนและโครงการศึกษาของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี แสดงให้เห็นถึงความตระหนักของทั้งผู้อยู่อาศัยในชุมชน และหน่วยงานทางวิชาการของลพบุรี ที่เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน ถือเป็นนิมิตรหมายอันดีในการสร้างความตระหนักดังกล่าวให้ขยายผลครอบคลุมในทุกภาคส่วน ทั้งชาวชุมชน และทั้งคนในจังหวัดลพบุรี

ผู้ที่ต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่นั้น คือ องค์กรชุมชนตลาดล่าง หรือ คณะกรรมการชุมชน เป็นผู้ดำเนินการหลัก ร่วมกับภาคส่วนอื่น ๆ เช่น เทศบาลเมืองลพบุรี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี โรงเรียนและหน่วยงานทหาร สำนักงานการท่องเที่ยว สำนักศิลปากร รวมถึงภาคส่วนเอกชน โดยร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวชุมชนและชาวเมืองเก่าลพบุรีเห็นถึงประวัติศาสตร์อันยาวนาน และอดีตของการค้าและวิถีชีวิตอันรุ่งเรืองในย่านริมแม่น้ำลพบุรี เช่น การจัดกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีตของชุมชนตลาดล่าง หรือ กิจกรรมวาดภาพลายเส้น และนำมาจัดแสดงนิทรรศการบริเวณถนนพระราม ประกอบการการจัดกิจกรรมเสวนาถึงโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ของคณะกรรมการชุมชน และกิจกรรมขายสินค้าและอาหาร เพื่อให้ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน รวมถึงเจ้าของห้องแถวที่ได้ย้ายออกจากพื้นที่แล้ว และผู้บุคคลภายนอกตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุมชน

การที่มีภาคส่วนขององค์กรจากภายนอก โดยเฉพาะองค์กรด้านวิชาการ ทั้งที่เป็นองค์การในพื้นที่หรือในจังหวัด และองค์กรจากต่างจังหวัด จะมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชน ซึ่งปัจจุบันผู้คนในชุมชนมีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าของสถานที่ทางด้านกายภาพและประวัติศาสตร์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว นอกจากนี้ การเข้ามาสนับสนุนขององค์กรทางการศึกษาและองค์กรภายนอกอื่น ๆ ยังสามารถสร้างความตระหนักให้กับชาวเมืองเก่าลพบุรี และผู้คนภายนอกเมืองเก่าทั้งในและต่างจังหวัดได้ด้วย

นอกจากนี้ กลุ่มคนที่ต้องได้รับการปลูกฝังถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตลาดล่าง คือ ชาวชุมชนในวัยทำงานและเยาวชนที่อยู่อาศัยในชุมชน รวมถึงทายาทเจ้าของห้องแถวที่ได้ย้ายออกไปนอกพื้นที่แล้ว โดยต้องให้บุคคลเหล่านี้เข้าร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์และ

พัฒนาพื้นที่โดยสม่ำเสมอ เพื่อปลูกฝังการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ อันจะทำให้ชุมชนตลาดล่างสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

นักท่องเที่ยว หรือ บุคคลภายนอกที่เข้ามาในพื้นที่นั้น ก็มีผลสำคัญที่จะทำให้ชาวชุมชนเห็นถึงคุณค่าของสถานที่ เพราะเป็นทัศนียภาพจากคนภายนอกที่ชื่นชมพื้นที่มรดกนี้ ทำให้ชาวชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนมรดกของตน ในขณะที่เดียวกันชาวชุมชนเองก็ควรสร้างความตระหนักนี้ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงความสำคัญของสถานที่ อันจะทำให้นักท่องเที่ยววางตัวได้เหมาะสม รู้สึกประทับใจในความแท้ที่ยังดำรงอยู่ ตลอดจนรู้สึกประทับใจและให้การสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ต่าง ๆ

5.1.3 การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม

การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นกระบวนการตีความคุณค่าและความแท้ รวมถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่มรดกกับพื้นที่แวดล้อม ควรทำความเข้าใจให้ครอบคลุมทั้งด้านที่จับต้องได้ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม และด้านที่จับต้องไม่ได้ เช่น สังคม และวิถีชีวิต อีกทั้งควรทำความเข้าใจบริบทแวดล้อมของพื้นที่ทั้งบริบททางประวัติศาสตร์ บริบททางการใช้งาน และบริบททางการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ การทำความเข้าใจพื้นที่ควรเกิดขึ้นจากผู้อยู่อาศัยหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในพื้นที่ ซึ่งในกรณีของชุมชนตลาดล่างนี้ ก็คือ ชาวชุมชนตลาดล่าง และอาจเสริมเพิ่มด้วยการตีความจากนักวิชาการภาครัฐ หรือองค์กรภายนอกอื่น ๆ การทำความเข้าใจพื้นที่ชุมชนและบริบท

สำหรับชุมชนตลาดล่างนั้น ชาวชุมชนเห็นถึงคุณค่าของพื้นที่ชุมชนถึงประวัติศาสตร์และความต่อเนื่องของทำน้าและตลาดห้องแถวบนถนนพระรามและ เห็นถึงคุณค่าด้านสุนทรียภาพของพื้นที่ที่มีสถาปัตยกรรมที่สวยงามและเก่าแก่ เป็นพื้นที่ที่เจริญที่สุดของเมืองเก่าลพบุรี อีกทั้งมีสินค้าที่โดดเด่นซึ่งเป็นสินค้าที่ขายมาแต่อดีต คือ เครื่องจักสาน และยาสมุนไพร และเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ได้มีการจัดเวทีประชาคมขึ้นบริเวณตรอกบริเวณใกล้ร้านลิเว่สถาน มีการเสวนารวบรวมความคิด ทำความเข้าใจ ตีความคุณค่าและความสำคัญ โดยชาวชุมชนมีโอกาสได้มาประชุมและแสดงความคิดเห็นถึงคุณค่า การอนุรักษ์ และการพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงถือได้ว่าชาวชุมชนเองมีการตีความคุณค่าของพื้นที่ในระดับหนึ่งแล้ว

แนวคิดที่เสนอแนะในการดำเนินการทำความเข้าใจพื้นที่ต่อไปคือ การทำความเข้าใจในขประเด็นที่ไม่สามารถจับต้องได้ อาทิ โครงสร้างทางสังคม ได้แก่ การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อพัฒนาโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น, คุณค่าด้านวิถีชีวิตชุมชน ได้แก่ การทำความเข้าใจและตีความถึง

คุณค่าของความสำคัญของพื้นที่ที่ถูกใช้เป็นทำน้ำและตลาดสำคัญของเมือง เป็นพื้นที่ทำน้ำและการค้าขายของเมืองในอดีต, และคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ การทำความเข้าใจและระบุถึงอัตลักษณ์ของชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เพื่อนำอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นเป้าหมายในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ในการทำความเข้าใจพื้นที่ชุมชนและบริบทแวดล้อมนี้ ควรมีการกระตุ้น หรือการตีความเพิ่มเติมจากองค์กรภายนอก เช่น หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี หรือ ชมรมอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อม จังหวัดลพบุรี เป็นต้น จากนั้นจึงนำความคิดเห็นของชาวชุมชน กับองค์กรภายนอกมาทำความเข้าใจและระบุเป็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ ซึ่งคุณค่าและความสำคัญนี้อาจเป็นความแท้ของสถานที่ด้วย การทำความเข้าใจและระบุถึงคุณค่าและความแท้ของสถานที่นี้ จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน รวมถึงการเตรียมพร้อมรองรับการพัฒนาหรือการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้ไม่ส่งผลกระทบต่อความแท้ของชุมชน

5.1.4 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก

ดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นว่า ในการพัฒนาชุมชนในแนวทางที่ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพราะสนองต่อความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน และการมีส่วนร่วม หรือ มีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเอง ก็จะทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้นรักและหวงแหนมรดกแห่งนี้มากยิ่งขึ้น

ในชุมชนตลาดล่าง เริ่มมีการมีส่วนร่วมของชุมชนแสดงให้เห็นได้ จากการเกิดกิจกรรมเวทีประชาคมเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งทำให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างแห่งนี้ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากบทบาทการนำของแกนนำชุมชน แล้วแสดงความเห็นชอบหรือเห็นค้านกับโครงการต่าง ๆ ที่ประธานชุมชนเสนอไป อีกทั้งโครงการศึกษาของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี ก็เป็นอีกหนึ่งสัญญาณของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนของภาคส่วนทางวิชาการ ซึ่งสามารถให้คำปรึกษากับคณะกรรมการชุมชน รวมถึงประสานงานกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมฟื้นฟูตลาดเก่าแก่ของเมืองลพบุรีแห่งนี้

สิ่งสำคัญที่เป็นกลไกผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนอื่น ๆ คือ ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งต้องส่งเสริมให้ผู้คนในชุมชนสนิทสนมกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น โครงสร้างทางสังคมที่เหนียวแน่นจะเป็นกลไกโดยธรรมชาติที่ทำให้ผู้คนในชุมชน ซึ่งได้เกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่แล้ว เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา

การส่งเสริมความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน สามารถทำได้จากการสืบสานประเพณีต่างๆ และการแสดงน้ำใจช่วยเหลือกัน อันเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นควรเริ่มตั้งแต่ขั้นริเริ่มและวางแผนการดำเนินงานอนุรักษ์ เพื่อให้ทุกภาคส่วนเข้าใจในจุดมุ่งหมายและแนวทางในการอนุรักษ์ได้อย่างชัดเจน

นอกจากกระบวนการในการอนุรักษ์ดังกล่าวแล้ว กระบวนการในการสืบสานความต่อเนื่องของวิถีชีวิตและสังคมภายในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้เกิดการเป็นชุมชนเข้มแข็ง อันนำไปสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชน โดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนต้องพึงใจร่วมกันสืบทอดวิถีชีวิตที่ดีงามและเห็นว่าเป็นคุณค่าและความแท้ของพื้นที่ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลมีมิตรไมตรีต่อกัน การจัดงานทำบุญกลางบ้าน การร่วมกันจัดขบวนรถในประเพณีสำคัญ การผ่อนปรนให้ตั้งร้านค้าแผงลอยหน้าห้องแถว รวมถึงสินค้าต่าง ๆ ที่เป็นสินค้าเก่าแก่ในพื้นที่ หรือ การมีส่วนร่วมในการรับขบวนแห่เจ้าและงานกินเจ โดยเจ้าของห้องแถวที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนทั้งที่ยังอยู่ในพื้นที่ออกนอกพื้นที่แล้ว ควรมีส่วนร่วมสืบทอดประเพณีดังกล่าว เพื่อต่อยอดคุณค่าและประวัติศาสตร์อันยาวนานของพื้นที่ นอกจากนี้ต้องส่งเสริมโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

ในการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ควรมีการกำหนดความรับผิดชอบของผู้ดำเนินงาน โดยมีตัวแทนจากทุกภาคส่วน คือ ตัวแทนจากชุมชน ตัวแทนจากภาควิชาการ ตัวแทนจากรัฐบาล และตัวแทนจากภาคเอกชน จัดตั้งเป็น คณะทำงานอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ตลาดล่าง และควรแบ่งความรับผิดชอบออกเป็นแต่ละด้าน ตัวอย่างเช่น ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน, ด้านอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพ, ด้านพัฒนาเศรษฐกิจ, และด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งแต่ละฝ่ายนั้นต้องมีทัศนคติในการทำงานที่ตรงกัน คือ การรักษาความแท้ของชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนเติบโตได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ภาคส่วนอื่น ๆ อาจเข้ามามีส่วนร่วมกับคณะทำงาน โดยให้การสนับสนุนดังนี้

หน่วยงานของรัฐ เป็นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัด และสามารถส่งเสริมทั้งด้านเงินสนับสนุน และการประชาสัมพันธ์พื้นที่ ได้แก่ เทศบาลเมืองลพบุรี, สำนักงานการท่องเที่ยว จังหวัดลพบุรี, และสำนักศิลปากรที่ 4

หน่วยงานทางการศึกษา เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สนับสนุนองค์ความรู้เกี่ยวกับการประเมินและตีความคุณค่า ความแท้ และความสำคัญของชุมชน, ด้านการอนุรักษ์และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และจัดทำเอกสารประกอบการอนุรักษ์และพัฒนาต่าง ๆ ให้กับองค์กร

ชุมชน ได้แก่ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี รวมถึงโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพิบูลสงคราม เป็นต้น

หน่วยงานอื่น ๆ และภาคเอกชน ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ได้แก่ มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์ และชมรมอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี เป็นต้น รวมถึงหน่วยงานทหาร หรือสมาคมและมูลนิธิอื่น ๆ เช่น มูลนิธิลพบุรีสามัคคีสงเคราะห์ และสโมสรโรตารี จังหวัดลพบุรี รวมถึงเจ้าของอาคารในชุมชนที่ได้ย้ายออกไปนอกพื้นที่แล้วเป็นต้น ซึ่งสามารถสนับสนุนงบประมาณ และอำนวยความสะดวกแก่การดำเนินการ

5.1.5 การจัดกิจกรรมส่งเสริม

เมื่อได้ทำความเข้าใจคุณค่าและความแท้ของสถานที่ และวางแผนการดำเนินงานแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการนำแผนงานไปปฏิบัติจริง ซึ่งต้องมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น เพื่อส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งในการจัดกิจกรรมหนึ่ง ๆ นั้น สามารถทำให้ตอบวัตถุประสงค์หลายด้านพร้อมกันก็เป็นได้

แนวคิดในการจัดกิจกรรมส่งเสริมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน สามารถทำได้หลายกิจกรรม และจากการร่วมมือของหลายภาคส่วน อาทิ กิจกรรมแสดงภาพถ่ายเก่าและของดีประจำชุมชน หรือ กิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เช่น กิจกรรมอบรมการทำขนมไทย หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชน รวมถึงผู้ที่เคยอยู่อาศัยในชุมชน สามารถมีส่วนร่วมเพื่อจัดแสดงภาพถ่ายในอดีต เพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ของสถานที่ให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชน และให้กับชาวเมืองเก่าลพบุรี กิจกรรมนี้จะเป็นกิจกรรมนำร่องสู่การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

นอกจากกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ชุมชนตลาดล่างยังมีศักยภาพในการจัดกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นและพัฒนาค้าขายและความเป็นอยู่ของชาวชุมชน โดยการจัดกิจกรรมตลาดนัดถนนคนเดิน ซึ่งเป็นโครงการที่คณะกรรมการชุมชนเสนอไปยังภาครัฐบาล หากแต่การจัดกิจกรรมถนนคนเดินนั้น ต้องมีการควบคุมสินค้า คือให้เป็นสินค้าภายในชุมชนเป็นหลัก เช่น เครื่องจักสาน สมุนไพร เครื่องเทศ ขนมทอด ขนมไทย และอาหาร สินค้าเหล่านี้ต้องเป็นสินค้าที่ผลิตโดยคนในพื้นที่ รวมทั้งเกิดให้พ่อค้าแม่ค้าภายนอกเข้ามาขายสินค้าได้ แต่ควรมีแนวคิดหลัก (theme) ในการจัดกิจกรรม เพื่อควบคุมสินค้าและสร้าง

บุคลิกให้กับชุมชน โดยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ และความแท้ดั้งเดิมของชุมชน ดังที่ได้เสนอไว้ในหัวข้อ *ความแท้ด้านเศรษฐกิจ* ซึ่งกิจกรรมนี้ อาจเริ่มจากการจัดสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ดังที่แผนชุมชนได้เสนอไว้ แล้วจึงพัฒนาให้เป็นวิถีของชุมชน จนกลายเป็นตลาดล่างที่คึกคักขึ้นมาอีกครั้ง กิจกรรมส่งเสริมเหล่านี้สามารถจัดขึ้นได้พร้อมกัน และควรจัดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสามารถจัดกิจกรรมทางวิชาการ เช่น การเสวนาถึงการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ควบคู่กันไป

การจัดกิจกรรมส่งเสริมเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ซึ่งมีส่วนที่ต้องรับผิดชอบเป็นแกนหลัก คือ องค์กรชุมชน รวมถึงผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน ซึ่งจะเป็นผู้ที่ดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมแห่งนี้ต่อไปในอนาคต, หน่วยงานด้านวิชาการทั้งที่อยู่ในท้องถิ่น และในพื้นที่อื่น ๆ, เทศบาลเมืองลพบุรี และสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี ซึ่งอาจจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำควบคู่กันไปด้วย

5.1.6 ประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

การตรวจสอบและประเมินผลนี้ควรจัดทำเป็นระยะ เช่น ระยะดำเนินการ 1 ปี หรือ 3 ปี เป็นต้น โดยคณะกรรมการชุมชนและชาวชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก ร่วมกับการตรวจสอบประเมินผลจากภาคส่วนอื่น ๆ เช่น นักวิชาการ ที่มีบทบาทในการเข้ามาแนะนำ เสนอแนะในการประเมิน และแนะนำแนวทางแก้ปัญหา และให้ตัวแทนจากผู้ที่ได้ร่วมดำเนินงานทั้งหมดได้เข้าฟังผลการประเมินดังกล่าว

การประเมินผลนี้อาจจัดขึ้นเป็นกิจกรรมพร้อมกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ ที่ทำเป็นประจำ เป็นเวทีให้ชาวชุมชนและชาวเมืองเก่าลพบุรีร่วมแสดงความคิดเห็น ผลของการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าวต้องได้รับการนำไปสรุป ดีความ และหาทางแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ควรมีการรับฟังความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ ถึงความพึงพอใจ ความประทับใจ และจุดเด่นของชุมชน

การประเมินผลนี้ จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักจากชาวชุมชนและกระตุ้นให้คณะทำงานให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงกระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนจากภาครัฐและภาควิชาการ ตลอดจนภาคเอกชนอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นเดียวกัน

5.2 สรุปแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดกลางและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหลักการและวรรณกรรม รวมถึงกรณีศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบว่า การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้น มีประเด็นสำคัญในการตีความและการดำเนินงานมากมาย ตั้งแต่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ไป การสร้างการมีส่วนร่วม การดำเนินการอนุรักษ์ ไปจนถึงการประเมินผล และมีประเด็นที่สำคัญคือ การรักษาความแท้ เพราะเป็นองค์ประกอบที่ทำให้พื้นที่ชุมชนนั้นมีคุณค่าและความสำคัญขึ้นมา ความแท้ที่ต้องรักษาไว้นั้นประกอบด้วยความแท้ที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ตั้ง ภูมิทัศน์ และสถาปัตยกรรม, และความแท้ที่จับต้องไม่ได้ เช่น การใช้งานและประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางสังคม และการรับรู้ที่ว่างทางอารมณ์ ความแท้เหล่านี้ เป็นคุณค่าดั้งเดิมที่หลอมรวมเป็นตัวตนหรือเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนนั้น ๆ และมักสูญหายไปจากการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวที่ย่อมเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ และถือเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยเพราะทำให้เกิดรายได้ และทำให้คนภายนอกชุมชนรู้จักและเห็นความสำคัญของชุมชน แต่การท่องเที่ยวหรือการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามมานั้น ก็เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความแท้ของชุมชนด้วยเช่นเดียวกัน เช่น เกิดวัฒนธรรมแปลกปลอมขึ้นในท้องถิ่น หรือ ลดคุณค่าของความเป็นมรดกของชุมชนลง ซึ่งทำให้ความสำคัญของชุมชนนั้นลดลงไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นสิ่งสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน จึงเป็นการดำรงรักษาความแท้ของชุมชนให้คงอยู่ในขณะเดียวกันก็มีพื้นที่ให้ชุมชนได้พัฒนาทั้งในด้านการค้า และด้านความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถเป็นที่อยู่อาศัยต่อไปได้

สำหรับความแท้ของชุมชนตลาดกลางนั้น เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของผู้คน ณ พื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรี และพัฒนาเป็นท่าเรือและตลาดสำคัญของเมืองเก่าลพบุรี, มีแนวโค้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ทำให้เกิดคุณค่าทางอารมณ์, มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย สวยงาม และมีคุณค่าในระดับเมือง, มีอาคารและที่ว่างที่ยังคงขนาดและสัดส่วนของเมืองในอดีตซึ่งผู้คนได้ตั้งถิ่นฐานซ้อนทับกันมา, มีสินค้าที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์จากการค้าขายของคนจีนในอดีต เช่น ข้าวสาร เครื่องจักสาน และยาสมุนไพร, มีเทศกาลงานแห่เจ้าที่เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในอดีต, และวิถีชีวิตของผู้คนที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่ไม่เร่งรีบ มิมีตรึงตรึงต่อกัน และสามารถสานกันไว้ด้วยงานบุญ ดังเช่นที่เป็นในสังคมไทยในอดีต ความแท้เหล่านี้ทำให้ชุมชนตลาดกลางมีคุณค่าและความสำคัญระดับมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดลพบุรี ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ไว้

นอกจากนี้ ในการอนุรักษ์ควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และควรปลูกฝังการมีส่วนร่วม และตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของชุมชนให้กับเยาวชนในพื้นที่ด้วย ซึ่งในชุมชนตลาดล่าง มีการเริ่มดำเนินการโดยการจัดตั้งเวทีประชาคมเพื่อสำรวจความคิดเห็นในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนจนออกมาเป็นแผนชุมชนปี 2555 และต้องการการศึกษาถึงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป และจากขั้นตอนการดำเนินงานทั้ง 6 ประการนั้น สามารถสรุปแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ได้ดังตารางที่ 5.2

ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนตลาดล่างนี้ได้รับความสนใจจากหลายภาคส่วนในการอนุรักษ์ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม และพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด ทั้งจากองค์กรชุมชน จากเทศบาลเมืองและส่วนราชการของจังหวัดลพบุรี จากหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี รวมถึงสถาบันด้านวิชาการในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งงานวิจัยนี้ สามารถเป็นแนวทางแนะนำสำหรับนำไปอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างได้ แต่ต้องศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของแผนการดำเนินงานให้ละเอียดยิ่งขึ้น

ดังนั้นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การนำแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างในแนวทางที่ยั่งยืน ที่ได้เสนอไว้ ไปปฏิบัติจริง โดยต้องการการศึกษาเพิ่มเติมถึงแนวทางการดำเนินการอนุรักษ์โดยละเอียด กล่าวคือ ต้องศึกษาถึงการวางแผนการดำเนินงาน และแผนงบประมาณ, กำหนดความรับผิดชอบของผู้ดำเนินการที่ชัดเจน, รวมทั้งต้องติดต่อประสานงานกับทางภาครัฐ หน่วยงานทางวิชาการ และทางเอกชนมากยิ่งขึ้น และในทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์หลักร่วมกัน คือ การพัฒนาชุมชนตลาดล่างให้สามารถเติบโตได้ตามกาลสมัย เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน ควบคู่ไปกับการรักษาความแท้ของชุมชน อันจะทำให้ตลาดล่างยังคงคุณค่าและความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดลพบุรีได้อย่างยั่งยืน

ตารางที่ 5.2 ตารางสรุปแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างในชั้นตอนต่าง ๆ ลำดับตามความสำคัญที่มุ่งศึกษา

ขั้นตอนการดำเนินการ	แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน
1. การรักษาความแท้	<p>ให้รักษาความแท้ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านสถานที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐาน ด้านรูปทรงและการออกแบบ ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย และด้านที่เป็นคุณภาพเชิงนามธรรม ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - รักษา ปรับปรุง และฟื้นฟูภูมิทัศน์ริมแม่น้ำลพบุรี และกิจกรรมบริเวณท่าหน้า - จัดแสดงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และสืบทอดประเพณีของคนจีนโดยคนจีนที่ยังอยู่ในพื้นที่ - สืบทอดประเพณีงานบุญในชุมชน - รักษารูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม - ฟื้นฟูพื้นที่ทางเท้า และดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของถนน - ออกข้อพึงปฏิบัติร่วมในการดูแลรักษาชุมชน - จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชน - จัดกิจกรรมการค้าขาย รวมถึงอนุรักษ์ และพัฒนาต่อยอดสินค้าดั้งเดิม - ดำเนินการอนุรักษ์ในลักษณะองค์รวม รักษาความแท้ที่จับต้องได้ ควบคู่กับการรักษาความแท้ที่จับต้องไม่ได้
2. การทำความเข้าใจพื้นที่มรดกและบริบทแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนควรทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ และควรศึกษาถึงความแท้ของสถานที่ทั้งกายภาพ วิถีชีวิต และอารมณ์ของสถานที่ โดยมีการจัดกิจกรรมเสวนา และให้ความรู้แก่ชุมชน - ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาถึงคุณค่าด้านอารมณ์ ด้านวัฒนธรรม และด้านการใช้งาน รวมถึงความสำคัญของชุมชนต่อเมืองเก่าลพบุรี เช่น การทำแผนที่ชุมชนโดยชาวชุมชนเอง - ภาครัฐ เช่น เทศบาลเมืองลพบุรี สำนักศิลปากรที่ 4 หรือ หน่วยงานทหาร, ภาควิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, และภาคส่วนเอกชน เช่น กลุ่มพ่อค้าในพื้นที่เมืองเก่า หรือ กลุ่มสโมสรโรตารี เป็นต้น ให้การสนับสนุนทั้งทางด้านการทำงาน การให้คำปรึกษา และงบประมาณ
3. การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - มีการจัดกิจกรรม เช่น เสวนา หรือนิทรรศการ ให้ชาวชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมในเยาวชน - คณะกรรมการชุมชนให้ข้อมูลข่าวสารแก่ทั้งคนภายในชุมชนและภายในจังหวัดลพบุรี โดยอาศัยเทศกาลงานประจำปีต่าง ๆ เช่น งานแห่เจ้า งานสงกรานต์ และงานลอยกระทง เป็นต้น - การจัดกิจกรรมเสวนา หรือกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ หรือ ทำสื่อให้ความรู้กับคนในชุมชน และการกระตุ้นโดยภาคส่วนภายนอก เช่น ศูนย์ราชการจังหวัดลพบุรี สำนักศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี และสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
4. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้อยู่อาศัยในชุมชนควรมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มโครงการ ในการทำความเข้าใจ การตีความ การวางแผน ตลาดจนการปฏิบัติการอนุรักษ์ และต้องได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ และนักวิชาการ ในการสนับสนุนงบประมาณและคำแนะนำ - การสร้างการมีส่วนร่วมทำได้โดยอาศัยกิจกรรมที่จัดขึ้น และอาศัยกิจกรรมทางสังคม เช่น งานบุญประเพณี หรือ โครงสร้างความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นทางสังคม ทำให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมและรู้สึกภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งพื้นที่มรดก
5. การจัดกิจกรรมส่งเสริม	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่า เช่น การประชุม เสวนา จัดนิทรรศการ หรือใช้โอกาสตามงานบุญประเพณีต่าง ๆ - กิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ เช่น งานทำบุญกลางบ้าน งานลอยกระทง งานวันเด็กแห่งชาติ - กิจกรรมส่งเสริมการใช้งาน เช่น กิจกรรมถนนคนเดิน
6. การตรวจสอบและประเมินผล	<p>ควรมีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานอยู่เป็นระยะ และทำอย่างต่อเนื่อง โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นผู้ประเมิน และมีองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมแสดงความคิดเห็น</p>

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550. โครงการศึกษาข้อมูลชุมชนเพื่อการพัฒนาเครือข่ายพิพิธภัณฑ์มีชีวิต กรณีศึกษาย่านเก่าเมืองจันทบุรี. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิตติพัฒน์ พิมพิทนต์, ประคอง สิริโรจน์สถาพร และสุรวัช สิริโรจน์สถาพร, กรรมการชุมชนตลาดล่าง. 2554. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม.

ชุมชนตลาดล่าง. 2554. แผนชุมชนปี 2555 โดยเวทีประชาคม ระดับชุมชน เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2554. รายงานบันทึกการประชุมเวทีประชาคม. (อัดสำเนา)

ชววิทย์ สุขฉายา. 2552. การอนุรักษ์เมือง (Urban Conservation). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ทศพล ชื่นอุปการนันท์. 2549. แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรีอย่างยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์, บรรณารักษ์. 2546. พระพุทธรูปเจ้าหลวง ลพบุรี วัดมณีฯ พระศรีมหาโพธิ์. ลพบุรี: วัดมณีชลขันธ์.

ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. 2546. จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, สำนักงาน. 2548. แผนที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชฐิติ. 2552. การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แป้น หมิ่นปล้อง. 2554. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม และ 24 กันยายน.

แป้น หมิ่นปล้อง. 2555. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

พระครูประภัทรสุตคุณ. 2541. ตำนานท้องถิ่นลพบุรี จังหวัดลพบุรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www.culture.go.th/pculture/lopburi/1_3.html [3 เมษายน 2555]

ภูธร ภูมธนะ. 2525. การสร้างเมืองลพบุรีให้เป็นราชธานีชั้นใน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

- ภูเกริก บัวสอน. 2554. การฟื้นฟูตลาดเก่าในเมืองไทย – The Revitalization of the Old Markets in Thailand [ออนไลน์]. บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์ ปีการศึกษา 2554 หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. แหล่งที่มา: <http://www.ejournal.su.ac.th/journalinfo.php?id=85> [25 กรกฎาคม 2554]
- มานุษยวิทยาสิรินธร, ศูนย์. ม.ป.ป. จารึกศาลเจ้าเมืองลพบุรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/th/main.php?p=ZGV0YWls&id=201> [3 เมษายน 2555]
- ประชุม สุภาพิ่ง. 2554. สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม.
- รัตนิน สุพถุฒิพานิชย์. 2554. การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมกรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์.
- รุจ รัตนพาหุ. 2547. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เลอสม สถาปิตานนท์ และคณะ, บรรณาธิการ. 2546. มะจี้คีรี การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น: แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย จิโรจน์วงศ์. สัมภาษณ์, 16 และ 30 กรกฎาคม 2554,
- วิชัย จิโรจน์วงศ์. 2555. สัมภาษณ์, 15 มกราคม และ 5 เมษายน.
- วิเชียร สิวะบวร. 2554. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม.
- วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. 2543. การศึกษาเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟู ย่านสามแพร่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2538. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศิลปากร, กรม. ม.ป.ป. 1. พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 4 พระบรมราชโองการเรื่องนาเมืองลพบุรีและปฏิสังขรณ์วัด. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4. (เลขที่ 15). งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

- ศิลปากร, กรม. 2550. ศาลหลักเมืองหรือศาลลูกศร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.gis.finearts.go.th/fad50/fad/display_data.asp?id=0000680# [25 กันยายน 2554]
- ศิริวรรณ ศิลภาพชรนันท์, บรรณาธิการ. 2546. รายงานการประชุมปฏิบัติการเรื่อง กลยุทธ์การฟื้นฟูชุมชนเมืองริมน้ำ. จัดโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ TUCED I & UA. 29 พฤษภาคม 2546.
- สันติ โพธิ์อุบล, เจ้าหน้าที่มูลนิธิสามัคคีสงเคราะห์. 2555. สัมภาษณ์. 5 เมษายน.
- สามชุก ตลาดร้อยปี. 2007. ประวัติตลาดสามชุก [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.samchuk.in.th/history.html> [10 มกราคม 2554]
- สุดาราว สุจฉายา, บรรณาธิการ. 2542. ลพบุรี. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี. 2555. โครงการ: การศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี. [ซีดี-รอม]. ลพบุรี: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

ภาษาอังกฤษ

- Ashworth, G. J. and Tunbridge, J. E. 1990. The Tourist – Historic City. London, UK: Belhaven Press.
- Bellin, Jacque Nicolas. 1764. Plan de la Ville de Louvo, Demeure Ordinaire des Rois de Siam [Online]. Available from: <http://www.ulib.niu.edu/rarebooks/thailandmaps.cfm> [2012, 17 January]
- Bradford, Malcolm and Lee, Ean. (ed.). 2004. Tourism and cultural heritage in Southeast Asia. Bangkok : SEAMEO-SPAFA.
- Descartes, René. 2010. The Passion of the Soul. (J. Bennett, Trans.) [Online]. Available from: <http://www.earlymoderntexts.com/pdfbits/desspass2.pdf> [2012, March 28]
- European Association Heritage Towns & Regions. 2006. Guidelines: Sustainable Cultural Tourism in Historic Towns and Cities. Norwich, UK: EAHTR.
- Feilden, Sir Bernard M. 2003. Conservation of Historic Building. 3rd edition. Burlington, MA: Architectural Press.

- Getty Conservation Institute. 2002. Assessing the Values of Cultural Heritage. (Marta de la Torre, editor). Los Angeles, CA, USA: The Getty Conservation Institute.
- Hitchcock, M., King, V. T., and Parnwell, M. 2010. Heritage Tourism in Southeast Asia. Copenhagen S, Denmark: Nordic Institute of Asian Studies.
- ICOMOS. 1999. The Burra Charter 1999: The Australia ICOMOS Charter for places of cultural Significance. Australia: ICOMOS.
- ICOMOS. 2005. The Seoul Declaration on Tourism in Asia's Historic Towns and Areas [Online]. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001562/156208eo.pdf> [2011, September 25]
- Issarathumnoon, Wimonrat. n.d. Cultural Heritage Places: a case of Yanaka District and Banglamphu District in Bangkok. presented at the Interdisciplinary Workshop YANESAN, Department of Urban Engineering, Graduate School of Engineering, University of Tokyo, Tokyo. 11 November 2007.
- IUCN. 2006. The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29 – 31 January 2006
- James, Ursula. 2010. "Real Culture" Preservation, Authenticity, and Change in Hoi An's Heritage Tourism Industry [Online]. Available from: http://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/873/ [2012, May 3]
- Louw, Marti. 2003. Designing for Delight The Role of Wonder, Discovery, Invention & Ingenuity in Exhibit Design. Master's Thesis, School of Design, Carnegie Mellon University.
- Lynch, Kevin. 2000. The Image of the City. 27th edition. Cambridge, MA: MIT Press.
- Norberg-Shulz, Christian. 1980. Genius Loci Towards a Phenomenology of Architecture. London, UK: Academy Editions.
- Prinz, Jesse. 2007. "Emotion and Aesthetic Value" American Philosophical Association, Pacific Division meetings, San Francisco.
- Relph, Edward. Place and Placelessness. London, UK: Pion, 1983

- Rodwell, Danis. 2007. Conservation and Sustainable in Historic City. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Schellekens, Elizabeth and Goldie, Peter (ed.). 2011. The Aesthetic Mind: Philosophy and Psychology. New York: Oxford Press.
- UNESCO, ICCROM and ICOMOS. 1994. The Nara Document on Authenticity [Online]. Available from: [http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/culture/culture Main/Instruments /Nara_Doc_on_Authenticity.pdf](http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/culture/culture%20Main/Instruments/Nara_Doc_on_Authenticity.pdf) [2011, September 25]
- UNESCO. 2004. IMPACT: The Effects of Tourism on Cultural and the Environment in Asia and the Pacific: Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang, Lao PDR. Bangkok: UNESCO Bangkok.
- UNESCO. 2007. Asia-Pacific Heritage Awards for Cultural Heritage Conservation. Bangkok: UNESCO Bangkok.
- UNESCO. 2009. Hoi An Protocols for Best Conservation in Asia. Bangkok: UNESCO Bangkok.
- United Nations. 1999. Guidelines on Integrated Planning for Sustainable Tourism Development. New York, USA: United Nations.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตารางสรุปลำดับเนื้อหางานวิจัย

บทที่ 1 บทนำ	บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	บทที่ 3 ลักษณะทั่วไปและบริบทของชุมชน	บทที่ 4 คุณค่าและความแท้ของชุมชนตลาดล่าง	บทที่ 5 แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน
<p>1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย</p> <p>1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย</p> <p>1.2.1 ศึกษาทฤษฎี หลักการ และกรณีศึกษาในการอนุรักษ์ชุมชน</p> <p>1.2.2 ศึกษาข้อมูลทางกายภาพและสังคมของชุมชนตลาดล่างและพื้นที่บริบท</p> <p>1.2.3 ทำความเข้าใจและตีความคุณค่า และความแท้ของชุมชนตลาดล่าง</p> <p>1.2.4 ศึกษาปัญหาและความเป็นไปได้ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง</p> <p>1.2.4 เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง ในแนวทางที่ยั่งยืน</p> <p>1.3 ขอบเขตของงานวิจัย</p> <p>1.3.1 ขอบเขตทางพื้นที่</p> <p>1.3.2 ขอบเขตทางเวลา</p> <p>1.4 ระเบียบวิธีวิจัย</p> <p>1.4.1 ทบทวนวรรณกรรม</p> <p>1.4.2 เก็บรวบรวมข้อมูล</p> <p>1.4.3 วิเคราะห์</p> <p>1.4.4 สรุปผล</p> <p>1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ</p> <p>1.5.1 เป็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างอย่างยั่งยืน</p> <p>1.5.2 ชาวชุมชนตระหนักถึงประวัติศาสตร์คุณค่า ความสำคัญ และความแท้ของพื้นที่ชุมชน</p> <p>1.5.3 เห็นถึงสภาพปัจจุบันของชุมชน อันนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหา</p> <p>1.5.4 ปลุกชีวิตให้กับชุมชนตลาดล่าง</p> <p>1.5.5 เป็นตัวอย่างในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน</p>	<p>2.1 การอนุรักษ์ชุมชน</p> <p>2.1.1 การกำหนดความสำคัญของมรดก</p> <p>2.1.2 คุณค่า</p> <p>2.1.3 ความแท้</p> <p>2.1.4 ความเข้าใจในองค์ประกอบของชุมชน</p> <p>2.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน</p> <p>2.2.1 การพัฒนาอย่างยั่งยืน</p> <p>2.2.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>2.2.3 ผลกระทบต่อชุมชนจากการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>2.2.4 การจัดการพื้นที่มรดก เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>2.3 กรณีศึกษาการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>2.3.1 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน</p> <p>- ตลาดสามชุก สุพรรณบุรี, ท่าหลวง จันทบุรี, ยานากะ โตเกียว, คาวาโกเอะ ไชตามะ</p> <p>2.3.2 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อความแท้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</p> <p>- หลวงพระบาง ลาว</p> <p>- ฮอยอัน เวียดนาม</p> <p>2.4 สรุปการศึกษาวรรณกรรมและกรณีศึกษา</p> <p>2.4.1 การสร้างการตระหนัก</p> <p>2.4.2 การประเมินและทำความเข้าใจพื้นที่</p> <p>2.4.3 การรักษาความแท้</p> <p>2.4.4 การสร้างการมีส่วนร่วม</p> <p>2.4.5 การจัดกิจกรรมส่งเสริม</p> <p>2.4.6 การประเมินผล</p>	<p>3.1 ข้อมูลและประวัติศาสตร์</p> <p>3.1.1 ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลพบุรีโดยสังเขป</p> <p>3.1.2 ข้อมูลและประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดล่าง</p> <p>3.2 ลักษณะกายภาพและลักษณะทางสังคม</p> <p>3.2.1 ภูมิประเทศ</p> <p>3.2.2 สถาปัตยกรรม</p> <p>3.2.3 วิถีชีวิตและอาชีพในชุมชน</p> <p>3.3 การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน</p> <p>3.3.1 แผนชุมชนปี 2555</p> <p>3.3.2 โครงการ การศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี</p> <p>3.4 บุคคลในชุมชนผู้ให้ข้อมูล</p>	<p>4.1 ความแท้ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน</p> <p>4.1.1 คุณค่าเชิงภูมิทัศน์ธรรมชาติและภูมิทัศน์เมือง</p> <p>4.1.2 คุณค่าเชิงการตั้งถิ่นฐาน</p> <p>4.2 ความแท้ด้านรูปทรงและการออกแบบ</p> <p>4.2.1 คุณค่าเชิงสถาปัตยกรรม</p> <p>- บ้านริมน้ำ</p> <p>- ห้องแถวไม้</p> <p>- ตึกแถวอิทธิพลตะวันตก</p> <p>- ตึกแถวสมัยใหม่ - อาร์ตเดโค</p> <p>4.2.2 คุณค่าเชิงภูมิทัศน์เมืองด้านรูปทรงและการออกแบบ</p> <p>- ขนาด สัดส่วน รูปทรง และการออกแบบ ของพื้นที่ชุมชน</p> <p>4.3 ความแท้ด้านการใช้งานและประโยชน์ใช้สอย</p> <p>4.3.1 คุณค่าเชิงการใช้งานพื้นที่</p> <p>4.3.2 คุณค่าเชิงสังคม</p> <p>4.3.3 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ</p> <p>4.4 ความแท้ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม</p> <p>4.4.1 ความอัศจรรย์ใจ</p> <p>- การเข้าสู่พื้นที่</p> <p>- ความฉวิลาอดีต</p> <p>4.4.2 อัตลักษณ์</p> <p>- บุคลิกของสถานที่</p> <p>- ความหมายของสถานที่</p> <p>4.5 สรุปการวิเคราะห์ความแท้และคุณค่าภายในชุมชนตลาดล่าง</p>	<p>5.1 แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่าง อย่างยั่งยืน</p> <p>5.1.1 การรักษาความแท้</p> <p>5.1.2 การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุมชน</p> <p>5.1.3 การทำความเข้าใจพื้นที่ชุมชน</p> <p>5.1.4 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก</p> <p>5.1.5 การจัดกิจกรรมส่งเสริม</p> <p>5.1.6 การประเมินผลและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง</p> <p>5.2 สรุปแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดล่างและข้อเสนอแนะ</p>

ภาคผนวก ข
แผนชุมชนปี 2555

บันทึกรายงานการประชุมประชาคมเพื่อบูรณาการจัดทำแผนชุมชน

ชุมชน..... ตำบล.....

อำเภอ เมืองลพบุรี จังหวัด ลพบุรี
วันที่ 15 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ณ.....

เริ่มประชุมเวลา..... น.

1. เมื่อประชาคมพร้อมแล้ว ประธานคณะกรรมการชุมชน ทำหน้าที่ประธานที่ประชุม กล่าวเปิดการประชุม ประชาคมและสรุปข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

- (1) ครวเรือนทั้งหมดในชุมชน จำนวน.....ครัวเรือน
(2) ผู้แทนครัวเรือนที่เข้าประชุม จำนวน.....คน คิดเป็นร้อยละ.....

2. ประธานที่ประชุม ขอให้ที่ประชุมพิจารณาทบทวน ปรับปรุง ข้อมูล/ความต้องการของประชาชน โดย ขอให้ทุกภาคส่วน คณะทำงานทุกด้านของคณะกรรมการชุมชน รวบรวมแผนฯ ทั้งหมดที่มีในชุมชนและร่วมกันเสนอ ความต้องการ/โครงการเพิ่มเติม เพื่อให้ที่ประชุมประชาคม

- จัดหมวดหมู่ข้อมูล
- วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
- จัดลำดับความสำคัญ
- เสนอแนะแนวทางแก้ไข ทิศทางการพัฒนาชุมชน/ชุมชน ในอนาคต

3. ที่ประชุมฯ ได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล และจัดลำดับความสำคัญ/โครงการ ของแผนพัฒนาออกเป็น 4 ด้าน ยุทธศาสตร์

1) ด้านเศรษฐกิจ ความต้องการ/โครงการ

- (1) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(2) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(3) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท

2) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ความต้องการ/โครงการ

- (1) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(2) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(3) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท

3) ด้านสิ่งแวดล้อม ความต้องการ/โครงการ

- (1) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(2) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท
(3) โครงการ.....งบประมาณ.....บาท

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (สรุปเป็นหัวข้อโดยย่อ)

1.1 ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
ไม่ได้รับรู้ข่าวสารการดำเนินงาน ด้านอาชีพในชุมชน.	ไม่รับข่าวสาร.	ควรจัดให้มีกิจกรรมของ ตำบลเกี่ยวกับสื่อของงาน.	ผู้ใหญ่บ้าน
คนในตำบล ผู้มีฐานะคนน้อย คือไม่ทราบอาชีพในด้าน ต่างๆ.	คนในชุมชนมีอาชีพ ขายผลไม้สดตามบ้าน นุทา-คือมี 1 คน ขาย ตามบ้าน	อาชีพได้ลดต้นทุนการผลิต เป็นตลาดนัดคนเดิน ติดต่อ: 1 คน	พ่อค้า, แม่ค้า ในชุมชน.

1.2 ด้านสังคม และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
-	-	-	-

1.3 ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
พื้นที่ขัง สุรិនันต์สิน ชุมชน - วัสดุเศษอาหารขยะ On road	บริเวณที่ไม่ใช่ของ On road ทาง ข	งดใช้ของพลาสติก ของพลาสติกในกรณี สร้างสถานที่วัด On road	ชุมชนวัดศาลเจ้า

1.4 ด้านการเมืองการปกครอง การบริหารชุมชนและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
-	-	-	-

สรุปผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาของ ชุมชน (เรียงลำดับความสำคัญ 1-5)

1. วัสดุเศษอาหารขยะ
2. วัสดุเศษอาหารขยะ ในตลาดนัดคนเดิน
3. พื้นที่ขัง สุรិនันต์สิน
4. บริเวณที่ไม่ใช่ของ On road
5.

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งที่ยู่นอกชุมชน (ปัจจัยภายนอกชุมชน)

สิ่งที่เป็นโอกาสจากนอกชุมชน แต่ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน	สามารถนำมาใช้ให้เกิดผลดี ต่อชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร
1) <u>คนในชุมชนที่ทำงานนอกชุมชน</u>	<u>มีเงินได้มาช่วยในชุมชนได้</u> <u>คนดีมีเรียน</u>
2)	
3)	
4)	
5)	

สิ่งที่ยู่นอกชุมชนที่ก่อให้เกิดปัญหา หรือผลกระทบต่อชุมชน	สามารถป้องกันหรือหลีกเลี่ยงได้หรือไม่ อย่างไร
1)	
2)	
3)	
4)	
5)	

วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชน แนวทางการพัฒนาชุมชน

1. การกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชน

จากความเป็นตัวคนที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน ได้มีการประชุมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1.1 วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชน (แนวทางการพัฒนาชุมชน)

ชุมชนสุข-อก ปราศจากโรคภัย

1.2 ให้ระบุตำแหน่งที่ต้องการพัฒนาของชุมชน อารยะบุหลายด้านก็ได้ ถ้าพิจารณาเห็นร่วมกันในเวทีประชุมชุมชนว่ามีความสำคัญเท่าๆ กัน ดังต่อไปนี้

☒ การเป็นชุมชนท่องเที่ยว	☐ การเป็นชุมชนเกษตรกรรม
☐ การเป็นชุมชนวัฒนธรรม	☐ การเป็นชุมชน OTOP
☐ การเป็นชุมชนหัตถกรรม	☐ การเป็นชุมชนอุตสาหกรรม
☒ การเป็นชุมชนค้าขายและบริการ	☐ การเป็นชุมชนด้านอื่นๆ (โปรดระบุ)

2. การกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน

จากความเป็นตัวคนที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน และตำแหน่งการพัฒนาชุมชน หรือกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ได้มีการประชุมเพื่อร่วมกันวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพในอีก 5-10 ปีข้างหน้าของชุมชน ดังนี้ (ตัวอย่าง เช่น ตีมีดอร์ญูญิก หัตถกรรมจักรสานไม้ไผ่ ววนเกษตร เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรรมปลอดสารพิษ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรมชนเผ่า ผ้าพื้นเมือง ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ทอเสื่อกก ฯลฯ)

แนวทางการพัฒนาอาชีพชุมชน ได้แก่

① ผลิตสินค้าชุมชนในตำบล เช่น ผลิตผ้าไหมมัดหมี่, ผลิตข้าวหอมมะลิ, ผลิตผลไม้สด

② ผลิตสินค้าชุมชนในตำบล เช่น ผลิตข้าวหอมมะลิ, ผลิตผลไม้สด, ผลิตผ้าไหมมัดหมี่

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายกิตติพงษ์ ล้ออุทัย เกิดเมื่อ พ.ศ. 2530 ณ จังหวัดลพบุรี สำเร็จการศึกษา
ระดับมัธยมศึกษาจากวชิราวุธวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2546 จากนั้นเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาที่
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม และสำเร็จ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) ใน พ.ศ. 2554
จากนั้นได้เข้าศึกษาในหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน